

PRACE AKSJOLOGICZNE

Język / Literatura / Kultura / Media

Joanna Gorzelana

JAK NAZYWAŁY JANA PAWŁA II MEDIA ROSYJSKOJĘZYCZNE

Analiza semantyczna
wybranych grup nominalnych

**Jak nazywały Jana Pawła II
media rosyjskojęzyczne**

PRACE AKSJOLOGICZNE
JĘZYK – LITERATURA – KULTURA – MEDIA

TOM 6
(NUMER SPECJALNY)

JOANNA GORZELANA

Jak nazywały Jana Pawła II media rosyjskojęzyczne

**Analiza semantyczna
wybranych grup nominalnych**

Zielona Góra 2025

Rada wydawnicza

Mariusz Naczk (przewodniczący), Paweł Andrzejewski, Andrzej Bisztyga, Bogumiła Burda,
Joanna Dec-Pietrowska, Beata Gabryś, Mariusz Jenek, Aleksandra Kruk, Franciszek Runiec (sekretarz)

Rada naukowa

prof. dr hab. Marian Bugajski (UZ), prof. dr hab. Zbigniew Chojnowski (UWM),
dr hab. Karel Komárek, PhD (Univerzita Palackého, Olomuniec – Czechy),
dr hab. Dorota Kulczycka, prof. UZ, dr hab. Alicja Mazan-Mazurkiewicz, prof. UL,
dr hab. Gabriela Olchowa, PhD (Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici, Słowacja),
prof. dr hab. Mirosława Ołdakowska-Kuflowa (KUL), ks. prof. dr hab. Jerzy Szymik (UŚ),
dr hab. Radosław Szyber, prof. UZ (redaktor statystyczny), ks. dr Piotr Żelazko (Jerozolima)

Recenzja

Aleksander Gadomski

Redakcja

Ewa Popilka

Korekta

Agnieszka Gruszka

Projekt okładki

Marta Surudo

Redakcja techniczna

Elżbieta Kościańska

© Copyright by Uniwersytet Zielonogórski
Zielona Góra 2025

ISBN 978-83-7842-582-3

DOI: <https://doi.org/10.59444/uz.9788378425823>

Oficyna Wydawnicza Uniwersytetu Zielonogórskiego

65-246 Zielona Góra, ul. Podgórna 50, tel. (68) 328 78 64
www.ow.uz.zgora.pl, e-mail: sekretariat@ow.uz.zgora.pl

WSTĘP

W 2025 roku mija dwadzieścia lat od śmierci wielkiego Polaka – Karola Wojtyły, który kierował Kościołem katolickim od 1978 roku jako Jan Paweł II. Wybór polskiego kardynała na papieża wywołał wielkie zaniepokojenie w ZSRR. Władze tego komunistycznego państwa, które programowo walczyły z Bogiem i Kościołem, obawiały się tego, jak człowiek z Bloku Wschodniego wpłynie na sytuację społeczną i polityczną na świecie. I choć przytaczano jako anegdotę, że Stalin, na wzmiankę o potędze papieża pytał „a ile on ma dywizji”, sugerującą, że ZSRR nie boi się tego, kto nie dysponuje siłą militarną¹, potraktowano polskiego papieża z bardzo dużą rezerwą, jako osobę niebezpieczną, zakładając mu w Kremlu teczkę². Niektórzy przyjmują, że zamach na Jana Pawła II 13 maja 1981 roku był inspirowany przez KGB, jednak badania CIA nie znalazły na to dowodów, a władze rosyjskie kategorycznie zaprzeczają, jakoby od nich wypłynęło „zlecenie na Jana Pawła II”³.

Z jednej strony powszechnie przyjmuje się, że ani w czasach ZSRR, ani po pierestrojce, w Rosji Jan Paweł II nie był darzony sympatią. Z drugiej strony przywódcy państwa rosyjskiego spotykali się z Janem Pawłem II na audiencjach prywatnych: Michaił

¹ Владимир Абаринов, *Человек на Святом Престоле*, Грани.Ру, 16.10.2003, <https://graniru.org/Society/Religion/m.47232.html> (dostęp: 7.03.2022).

² Przedtem, gdy Karol Wojtyła mieszkał w Polsce, był wpisany na „Listę osób do rozpracowania” przez polskie Służby Bezpieczeństwa jeszcze w czasach, gdy był klerykiem, później była założona „Teczka Ewidencji Operacyjnej na Biskupa Karola Wojtyłę” nr 11053 z dnia 23.10.1963. – zob. *Karol Wojtyła w dokumentach SB*, <https://wadowice1920.gosc.pl/temat/2020/04/28/Karol-Wojtyla-w-dokumentach-SB> (dostęp: 30.07.2024).

³ *КГБ Пану Римского не «заказывал»* Агентство Федеральных Расследований (www.FLB.ru), 5.04.2005, <https://flb.ru/infoprint/33983.html?ysclid=lftml1vk4630597739> (dostęp: 29.03.2023).

Gorbaczow, Borys Jelcyn i Władimir Putin. W Watykanie od 1990 roku utworzono przedstawicielstwo-konsulat Związku Radzieckiego przy Stolicy Apostolskiej, gdzie funkcję ambasadora – konsula pełnił do 1995 roku Jurij Jewgieniowicz Karłow.

Cel

Postanowiliśmy przyjrzeć się dokładniej temu, jak w Rosji ukazywano osobę Jana Pawła II w ostatnich latach życia. Celem niniejszej pracy będzie przedstawienie bogactwa sposobów określania papieża Jana Pawła II w mediach rosyjskojęzycznych. W związku z tym staraliśmy się o wykorzystanie zróżnicowanego materiału badawczego, odwołując się do rozmaitych źródeł, zakładając, że profil pisma determinuje sposób ukazywania osoby, co w konsekwencji prowadzi do powielania struktur językowych.

Podstawa materiałowa

Po rozpadzie ZSRR wpływy tego kraju na dawne republiki istnieją, co przejawia się m.in. w funkcjonowaniu języka rosyjskiego, jako języka mediów w Białorusi, Ukrainie, Kazachstanie. Ponadto wielu Rosjan żyje poza granicami kraju. W związku z tym postanowiliśmy poddać analizie media oddziałujące na swych rosyjskich czytelników zarówno w Rosji, jak i poza jej granicami.

Jest rzeczą powszechnie wiadomą, iż media, pełniące funkcje opiniotwórczą, mają duży wpływ na kreowanie obrazu świata. Obecnie, dzięki utrwalaniu tekstów przez publikacje w sieci internetowej, ten wpływ może mieć szeroki zakres terytorialny oraz długotrwały charakter. Źródła internetowe są też znakomitym materiałem badawczym filologa, gdyż przechowują w dostępnej formie teksty, także udostępniane w innym miejscu świata. Korzystając z takich możliwości, podjęliśmy badania nad internetowymi wersjami artykułów rosyjskojęzycznych, udostępnionych w internecie przed i po śmierci Jana Pawła II. Najstarsze analizowane przez nas źródło pochodzi z 1996 roku, a kwerendę zakończyliśmy na materiałach ukazujących się w 2005 roku po pogrzebie polskiego papieża. Uwzględniliśmy ponad 230 artykułów. Materiał był gromadzony dwukrotnie – najpierw w latach 2005-2007, gdy drukowano artykuły ze stron internetowych, a później w latach 2022-2024, gdy pobieraliśmy te same artykuły z dostępnych źródeł internetowych. Niektórych tekstów nie było już w wolnym dostępie, inne zmieniły tytuł. Jeśli podawaliśmy przykłady określeń z takich materiałów, to zaznaczaliśmy owe zmiany, gdyż zazwyczaj były znaczące.

Można zauważyć pewną zależność czasową w ukazywaniu się artykułów związanych z Janem Pawłem II w mediach. Najwięcej tekstów pojawiało się w czasie jego pielgrzymek – szczególnie do krajów dawnych republik ZSRR i państw należących do Bloku

Wschodniego. Od roku 2000 także spotykamy publikacje związane z rocznicami – kolejnymi urodzinami (w maju) oraz rocznicą pontyfikatu (październik-listopad 2003). Najwięcej tekstów dotyczących papieża ukazało się po jego śmierci, na co zwracano uwagę także w Rosji⁴.

Stosunkowo dużo materiału czerpaliśmy z ogólnokrajowych dzienników takich jak *Izwestija*⁵ i „Nowyje Izwestija” oraz „Niezawisimaja gazieta”, a także regionalnych, np. „Niewskoje wriemia”, „Pietierburgskije prognozy” czy „Samara siegodnia”. Wykorzystaliśmy też niektóre rosyjskojęzyczne źródła zagranicznych, np. ukraińskie „ORD. Czelowiek nie tierpit nasilija!”⁶ także, np. ukazujące się w Białorusi „Biełarusskij Jeżegodnik” i „Pskowskaja Gubieria”, w Kazachstanie: „Nowosti Sodružestwa”, w Niemczech: „Żurnał «PARTNIER». Wasz partner w Giermanii” i „Die Welt”, w Bułgarii „Russkije w Bołgarii”, w Polsce „Nowaja Polska”, w Grecji „Afiniskije Nowosti”. Wzięto też pod uwagę czasopismo komunistyczne ukazująca się w Londynie po rosyjsku: „Wrag Kapitała. Nowosti Bogochulstwa Filozofija”⁷. Po rosyjsku ukazywały się też artykuły tłumaczone z prasy europejskiej: austriackiej gazety „Die Presse”, włoskie „La Stampa”, z Wielkiej Brytanii „The Independent”⁸ oraz teksty audycji w „Radio Swoboda”, „Radio Prague International”, „Gołos Amieriki”⁹. Pełny wykaz prasy i cytowanych artykułów znajduje się na końcu publikacji.

Ważne miejsce wśród analizowanych materiałów zajęła lektura prawosławnych stron „Russkaja narodnaja linija. Prawosławije. Samodierżawije. Narodnost”¹⁰, „Radonież”¹¹, czy „Prawosławije 2000”¹². Mniej jest czasopism katolickich, uwzględniliśmy jednak ukazujący się w latach 1994-2007 dziennik „Swiet Jewangielija”, który w internecie jest trudno dostępny. Okazjonalnie korzystaliśmy też z czasopism specjalistycznych – sportowych, czy miesięcznika psychologicznego „Niezawisimaja Psichiatriczeskaja Assocjacja Rossii. Niezawisimyj Psichiatriczeskij Żurnał”, który po śmierci papieża umieścił specjalny artykuł przedstawiający jego nauczanie z punktu widzenia psychologii¹³.

⁴ *О смерти Папы написали втрое больше, чем о теракте 11 сентября*, Sostav.ru, 6.04.2005, <https://www.sostav.ru/news/2005/04/06/30/> (dostęp: 7.05.2023).

⁵ Przy zapisie tytułów źródeł oraz imion i nazwisk osób pisanych cyrylicą w tekście głównym zastosowano transliterację zgodnie z zasadami PWN z wykorzystaniem narzędzia <https://www.ushuaia.pl/transliterate/>.

⁶ <https://www.ord-ua.com.ua>.

⁷ <http://1917.com>.

⁸ <https://korrespondent.net/world>.

⁹ <https://www.golosameriki.com/>.

¹⁰ <https://ruskline.ru>.

¹¹ Радонеж.Ру.

¹² <http://jesuschrist.ru/news>.

¹³ Борис Воскресенский, *Человек, сказавший самое главное. Памяти Иоанна Павла II*, «Независимая Психиатрическая Ассоциация России. Независимый Психиатрический. Журнал» 2005, 4, <http://test.npar.ru/journal/2005/4/memory.htm> (dostęp: 31.03.2023).

Metodologia

Materiał został poddany analizie filologicznej z uwzględnieniem semantyki, w jednostkowych przypadkach słowotwórstwa. Spośród wyodrębnionych określeń papieża Jana Pawła II wydzieliśmy w pierwszej kolejności należące do oficjalnej tytulatury Głowy Kościoła rzymskokatolickiego, zwracając uwagę na formy, które zostały zmodyfikowane. W dalszej części publikacji przedstawiliśmy inne, peryfrastyczne określenia papieża, często o charakterze metaforycznym, grupując je wokół pojęć „człowiek”, „osoba” „Polak i Słowianin” „bojownik”, „polityk” oraz nazw wskazujących na związki z religią. Na końcu podaliśmy też określenia związane z kulturą popularną masową i te związane ze starością oraz chorobą. W zakończeniu znajdują się nieliczne określenia wskazujące na Jana Pawła II jako wroga.

Przedstawiając leksykę nacechowaną, zwróciliśmy uwagę na jej wymiar aksjologiczny, który najczęściej związany był nie z samą treścią określenia, ale z kontekstem, w jakim się pojawia całość.

Opisując znaczenia wyrazów, korzystaliśmy ze słowników języka rosyjskiego, m.in. Władimira Dala, Sirgieja Ożegowa, Dmitrija Uszakowa, Tatjana Jefriemowej, Maxa Vasmera i innych dostępnych w elektronicznej wersji na stronie <https://glosum.ru>.

Stan badań

Po śmierci Jana Pawła II powstało wiele publikacji dotyczących jego osoby i jego nauczania. Tylko niektóre dotyczą jego związków z Rosją¹⁴. O ile obecne są publikacje dotyczące tego, jak określano tego papieża w mediach polskich¹⁵, o tyle brakuje takich opracowań odnoszących się do mediów rosyjskich. Zainteresowaliśmy się materiałami rosyjskojęzycznymi, które polskiemu papieżowi poświęcały stosunkowo dużo miejsca. Wśród dotychczas opracowanych zagadnień, część podkreślała słowiańskie – polskie pochodzenia papieża, jak monografia Wadima Wołobujewa¹⁶, czy artykuł Anatolija Krasikowa¹⁷. Niektóre dotyczą związków tego papieża z krajami prawosławnymi jak

¹⁴ Np. Tomasz Terlikowski, *Jan Paweł II wobec Rosji*, „Teologia Polityczna” 2005, 3, s. 112-122; Grzegorz Przebinda, *Jan Paweł II a Rosja: refleksje Anno Domini 2008*, 2010, za <https://ruj.uj.edu.pl/server/api/core/bitstreams/9fo27425-f7f4-479b-9667-abega467dc5/content> (dostęp: 12.12.2024).

¹⁵ Np. Przemysław Wiatrowski, *Nazywanie Jana Pawła II w polskiej telewizji*, „Język Polski” 2005, nr 86, s. 329-337; Agnieszka Krygiel-Łączkowska, *Nie tylko „Nasz Papież”. Od sposobów nazywania Jana Pawła II do obrazu jego osoby*, „Poznańskie Spotkania Językoznawcze” 2007, t. 16, s. 41-54.

¹⁶ Вадим Волобуев, *Иоанн Павел II: поляк на Святом престоле*, «Новое Литературное Обозрение», Москва 2020.

¹⁷ Анатолий Красиков, *Наследие Папы-Славянина: осмысление в «Год Веры»*, «Современная Европа» 2012, nr 4, s. 117-135.

Rosja¹⁸, czy innymi krajami, które odwiedził podczas swych pielgrzymek, będąc np. na Kubie¹⁹, Ukrainie²⁰ czy w Gruzji²¹. Badacze analizowali też wpływy polityczne papieża, szczególnie dotyczące państw socjalistycznych²², a także jego szeroko rozumianą geopolitykę²³. Pojawiały się także publikacje dotyczące działalności Jana Pawła II jako teologa i filozofa²⁴.

Interesujący artykuł Mariji Szadriny zatytułowany *Niektóre tendencje przedstawiania obrazu Jana Pawła II we współczesnej rosyjskiej prasie (Некоторые тенденции репрезентации образа Иоанна Павла II в современной российской прессе)* ukazał się w 2012 roku²⁵. Autorka na przykładzie kilkunastu kontekstów prasowych zauważa strategię budowania pozytywnego obrazu polskiego papieża, przy istniejących też publikacjach opierających się na programowym kreowaniu wizerunku negatywnego, wykorzystującego m.in. taktykę ośmieszania. W artykule tym jednak, ani w żadnym innym, nie podjęto próby zestawienia określeń nominalnych polskiego papieża w mediach rosyjskojęzycznych. Zakładamy, że sposób nazywania jest wyznacznikiem war-

¹⁸ Янина Бутенко, *Основные аспекты отношений Ватикана и России во время понтификата Иоанна Павла II*, „Genesis: исторические исследования” 2014, nr 1, s. 1-16; Татьяна Строчковская, *Иоанн Павел II и Россия*, „Rocznik Instytutu Polsko-Rosyjskiego” 2012, nr 1, s. 128-146; Grzegorz Przebinda, *Русь и её святые в славянском учении Иоанна Павла II. Между историей и настоящим*, „Studia Pigioniana” 2020, nr 3.3, s. 49-74.

¹⁹ Антон Данненберг, *Католическая Церковь и власть на Кубе (к пятнадцатилетию визита папы римского Иоанна Павла II)*, «Социум и власть» 2013, nr 2 (40), s. 112-116.

²⁰ Владислав Петрушко, *Папа Иоанн Павел II и Украинские униаты*, «Ежегодная богословская конференция Православного Свято-Тихоновского гуманитарного университета» 2010, Vol. 1, No 20. Негосударственное образовательное учреждение высшего профессионального образования Православный Свято-Тихоновский гуманитарный университет.

²¹ Ia Zumbulidze, *Папа Иоанн Павел II в Грузии*, „Gruzja i Polska: transfer wartości kultury. Studia interdyscyplinarne”, red. J. Ławski, W. Occheli, Białystok 2022, s. 175-185.

²² Нр. Юлия Виноградова, *Иоанн Павел II и СССР: стратегия взаимодействия с коммунистическими режимами*, «Вестник Балтийского федерального университета им. И. Канта. Серия: Гуманитарные и общественные науки» 2007, nr 12, s. 72-75; Александр Красов, *Общественно-политическая деятельность Иоанна Павла II и развал системы социализма в Европе*, «Society and Security Insights» 2024, nr 7.1, s. 137-150.

²³ Lucio Caracciolo, *Геополитика Иоанна Павла II*, «Европа» 2015, nr 2 (15), s. 7-21.

²⁴ Нр. Марина Иоселева, *Персонализм в социальном учении римско-католической церкви в понтификат Иоанна Павла II*, «Система ценностей современного общества» 2013, nr 31, s. 12-19. Вадим Волобуев, *op. cit.*; Александр Шаталович, *Семья как центр цивилизации любви в социально-философских взглядах Иоанна Павла II*, «Культурологічний вісник» 2014, nr 32, s. 139-143.

²⁵ Мария Шадрина, *Некоторые тенденции репрезентации образа Иоанна Павла II в современной российской прессе*, „Rocznik Instytutu Polsko-Rosyjskiego” 2012, nr 1 (2), s. 105-117; za [https://bazhum.muzhp.pl/media/files/Rocznik_Instytutu_Polsko_Rosyjskiego/Rocznik_Instytutu_Polsko_Rosyjskiego-r2012-t-n1-s118-127/Rocznik_Instytutu_Polsko_Rosyjskiego-r2012-t-n1-s118-127.pdf](https://bazhum.muzhp.pl/media/files/Rocznik_Instytutu_Polsko_Rosyjskiego/Rocznik_Instytutu_Polsko_Rosyjskiego-r2012-t-n1/Rocznik_Instytutu_Polsko_Rosyjskiego-r2012-t-n1-s118-127/Rocznik_Instytutu_Polsko_Rosyjskiego-r2012-t-n1-s118-127.pdf) (dostęp: 12.12.2024). Dodajmy, że artykuł jest tekstem wygłoszonym podczas konferencji w Tomsku 25-29.04.2011: Всероссийская с международным участием конференция студентов, аспирантов и молодых ученых «Наука и образование».

tościowania. Pośrednio więc z materiału wyłoni się obraz wartościowania polskiego papieża w mediach przeznaczonych dla rosyjskojęzycznego odbiorcy.

* * *

W tym miejscu pragnę podziękować tym wszystkim, którzy przyczynili się do powstania tej książki. W pierwszej kolejności jest to Profesor Polina Stasińska, która przekazała mi swoje materiały zebrane w latach 2005-2007 i zachęciła do ich opracowania. Dziękuję także Profesor Małgorzacie Łuczyk – pierwszej czytelniczce książki oraz Profesorowi Aleksandrowi Gadomskiemu – życzliwemu recenzentowi wersji końcowej. Słowa wdzięczności kieruję także do współpracowników z Instytutu Filologii Polskiej – Profesora Krzysztofa Maćkowiaka wspierającego mnie merytorycznie oraz Profesor Doroty Kulczyckiej i Profesor Anastazji Seul (mojej siostrze), które dzieliły się swoją rozległą wiedzą związaną z Janem Pawłem II.

Rozdział 1

OFICJALNA TYTULATURA I JEJ MODYFIKACJE

Informując o śmierci Jana Pawła II w oficjalnych wiadomościach, podawano pełną jego tytulaturę, np. na stronie „Russkaja narodnaja linija. Prawosławije. samodierżawije. Narodnost”¹, czy Nowosti informacyjnego agentstwa. Страна.ру² oraz na stronie samarskiego dziennika „Samaratoday”³ i w przywołanym oficjalnym pełnym tytule, na podstawie publikacji o charakterze słownikowym – *Annuario Pontificio 2000*, którą po śmierci papieża przytacza portal graniru.org⁴. Najczęściej tytulatura ta poprzedzona lub zwieńczona jest dodatkowymi określeniami mówiącymi o funkcji papieża rzymskiego – *Папа Римский*, o przybranym imieniu – *Иоанн Павел II (Jan Paweł II)* oraz o tym, że w życiu nazywał się – *Кароль Йозеф Войтыла (Karol Józef Wojtyła)*. Niekiedy dodana jest informacja, że przysługuje mu także tytuł *Его Святейшество Папа (Jego Świątobliwość Ojciec)* lub *Святой Отец (Ojciec Święty)*. Oto wybrane przykłady różniące się szczegółami, m.in. w zapisie wielką i małą literą:

Епископ Римский, викарий Иисуса Христа, преемник святого Петра, князя апостолов, Верховный Первосвященник Вселенской Церкви (Pontifex Maximus), Патриарх Запада, Примаस Италии, Архиепископ-митрополит Римской провинции, глава Ватиканского государства

¹ *К кончине Папы Римского Иоанна Павла II*, «Русская народная линия. Православие. Самодержавие. Народность», 4.04.2005, https://ruskline.ru/monitoring_smi/2005/04/04/k_konchine_papy_rimского_ioanna_pavla_ii (dostęp: 24.03.2023).

² *Вся кардинальская рать*, «Столетие». Информационно – аналитическое издание фонда исторической перспективы, Страна.ру, 4.04.2005, https://www.stoletie.ru/rossiya_i_mir/vsya_kardinalskaya_rat.htm (dostęp: 13.04.2022).

³ *Папа Римский умер*, MIGnews.com, 3.04.2005, <https://news.samaratoday.ru/news/54059/> (dostęp: 11.04.2022).

⁴ *Annuario Pontificio 2000; Христианство (словарь)*, М., 1994, <https://graniru.org/Society/Media/m.87449.html> (dostęp: 11.05.2023).

и раб рабов Божьих – этот официальный титул на протяжении 26 с половиной лет носил **Кароль Йозеф Войтыла**, известный всему миру как **Папа Римский Иоанн Павел II**⁵.

Иоанн Павел II – Папа Римский, Глава Римско-католической Церкви, до избрания на папский престол – **Кароль Йозеф Войтыла**. Его официальный титул: Епископ Рима, Викарий Иисуса Христа, Преемник Князя Апостолов, Верховный Первосвященник Вселенской Церкви, Патриарх Запада, Примас Италии, Архиепископ и Митрополит Римской Провинции, Глава государства Града Ватикан, Раб рабов Божьих⁶.

Взяв в знак уважения к своему предшественнику имя **Иоанна Павла II**, **Кароль Войтыла** стал двести шестьдесят третьим преемником святого Петра и двести шестьдесят четвертым **Папой** Римской Католической Церкви, [...] Как Папа он стал также Епископом Римским, Викарием Иисуса Христа, Преемником святого Петра, Князем Апостолов, Pontifex Maximus, в руках которого сосредоточена высшая судебная власть над Церковью, Патриархом Запада, Примасом Италии, Архиепископом-Митрополитом Римской Провинции, главой Ватиканского Государства и Рабом Рабов Божьих. Теперь к нему нужно было обращаться «Его Святейшество Папа» либо менее официально «Святой Отец»⁷.

Jako oficjalny tytuły podano więc następujące określenia będące odpowiednikami tytułów łacińskich⁸: Episcopus Romanus – *Епископ Римский (biskup rzymski)*, Vicarius Christi – *викарий Иисуса Христа (wikariusz-następca Jezusa Chrystusa)*, Successor principis apostolorum – *преемник святого Петра, князя апостолов (następca świętego Piotra – Księcia Apostołów)*, Summus Pontifex Ecclesiae Universalis – *Верховный Первосвященник Вселенской Церкви (Najwyższy Kapłan Kościoła Powszechnego)*, Patriarcha Occidentalis – *Патриарх Запада (Patriarcha Zachodu)*, Primas Italiae – *Примас Италии (Prymas Włoch)*, Archiepiscopus et metropolitanus provinciae ecclesiasticae Romanae – *Архиепископ-митрополит Римской провинции (Arcybiskup i Metropolita Rzymskiej Prowincji Kościelnej)*, Princeps sui iuris civitatis Vaticanae – *глава Ватиканского государства (Głowa Państwa Watykańskiego)*⁹ i Servus Servorum Dei – *раб рабов Божьих (Sługa sług Bożych)*. Większość tych nazw pojawi się w analizowanych materiałach jako synonimy nazwy **Иоанн Павел II – Папа Римский (Jan Paweł II papież rzymski)**.

A. Jan Paweł II

W analizowanym materiale autorzy często nazywają papieża wybranym przez niego podwójnym imieniem **Иоанн Павел**. Pierwsza część to imię **Иоанн** – cerkiewna

⁵ Екатерина Рогожникова, *Католики всего мира осиротели*, Lenta.ru Vip.lenta.ru/news/2005/04/03/pope/-Printed.htm, 3.04.2005, za <http://www.c-cafe.ru/days/bio/27/pope.php> (dostęp: 10.05.2022). Wszystkie wyróżnienia przez pogrubienie pochodzą od autorki książki (J.G.).

⁶ *К кончине Папы Римского Иоанна Павла II*.

⁷ *Папа Римский умер*.

⁸ Zob. Marek Żmudziński, *Prymacjalne tytuły Biskupa Rzymu*, „Studia Elbląskie” 2009, nr 10, s. 147-156.

⁹ W polskiej tytulaturze papieskiej – Suweren Państwa Watykańskiego.

forma imienia zapożyczonego z hebrajszczyzny יוֹחָנָן – Yōhānān¹⁰. W języku świeckim stosowany jest rosyjski odpowiednik *Иван*, a przy zapisywaniu imion polskich *Ян*¹¹. Natomiast drugie imię, zapisywane niekiedy w prasie przez dywiz, to *Павел* – rosyjska wersja łacińskiego imienia *Paulus*¹². Pełną formę imienia papieskiego stanowi zestawienie dwóch imion z liczebnikiem porządkowym zapisywanym bądź cyfrą rzymską, bądź słowem: *Иоанн Павел Второй* / *Иоанн Павел II*, niekiedy media stosują zapis z dywizem między imionami *Иоанн-Павел Второй*.

Po śmierci papieża, w artykułach wspomnieniowych o nim pisano także o imieniu przyjętym przez Karola Wojtyłę w dniu wyboru, np. w telewizyjnym dzienniku *Wriemia nowostiej*, pojawia się tu imię i nazwisko *Кароль Войтыла* oraz *Иоанн Павел II*:

16 октября 1978 года его выбрали 264-им Папой Римским. В знак уважения к своему предшественнику Кароль Войтыла принял имя **Иоанна Павла II**¹³.

Natomiast w prawosławnym czasopiśmie „Russkaja narodnaja linija, Prawosławije. Samodierżawije. Narodnost” Dmitrij Uruszew opisał zwyczaj zmiany imienia przez papieża oraz motywacje wyboru imienia przez Karola Wojtyłę, przywołując jego trzech poprzedników: Jana XXIII, Pawła VI i Jana Pawła I:

По обычаю кардинал, избранный Папой Римским, меняет свое имя. Так поступил в 1978 года кардинал из Венеции Альбино Лучани, принявший имя Иоанн Павел в память о своих предшественниках: Иоанне XXIII и Павле VI. Иоанн Павел I совсем недолго пробыл во главе Католической Церкви: на 34-й день понтификата Папу нашли мертвым в постели... [...]. Его преемник, кардинал из Польши Кароль Войтыла, также стал **Иоанном Павлом**, но только **Вторым**¹⁴.

Autor napisał, że kardynał z Polski też został *Janem Pawłem*, *ale tylko* [sic!] *drugim*. Nie wyjaśniając przy tym oczywistej informacji, że liczebniki porządkowe występujące

¹⁰ Forma ta występuje w rosyjskich tłumaczeniach Biblii m.in. w odniesieniu do Jana Chrzciciela i Jana Ewangelisty. Иоанн (благодать Божия, Бог милует, Яхве (Бог) смилостивился, Яхве помиловал) – церковная форма русского имени древнееврейского происхождения (др.-евр. יוֹחָנָן – Yōhānān; יְהוֹחָנָן – Yēhōhānān). От него произошло русское имя *Иван*, za [https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%98%D0%BE%D0%B0%D0%BD%D0%BD_\(%D0%B8%D0%BC%D1%8F\)](https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%98%D0%BE%D0%B0%D0%BD%D0%BD_(%D0%B8%D0%BC%D1%8F)) (dostęp: 12.12.2024).

¹¹ Formę *Ян* stosowano np. w odniesieniu do Jana Tyranowskiego, przewodnika duchowego Karola Wojtyły, zob. Кирилл Василенко, *Папа прав человека*, «Время новостей», 4.04.2005, za <http://www.vremya.ru/2005/56/52/121952.html?ysclid=lf7rub92g966167855> (dostęp: 27.03.2023).

¹² Павел – мужское имя латинского происхождения (от лат. paulus – «малый», «небольшой»). Женский аналог – Павла. Имя в разных фонетических вариациях стало популярным в христианских народах благодаря апостолу Павлу, za <https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D0%B0%D0%B2%D0%B5%D0%BB> (dostęp: 12.12.2024).

¹³ Кирилл Василенко, *op. cit.*

¹⁴ Дмитрий Урушев, *Три удара серебряным молоточком. Как умирают Римские Папы*, «Русская народная линия, Православие. Самодержавие. Народность» 6.04.2005, https://ru-sklina.ru/monitoring_smi/2005/04/06/tri_udara_serebryanym_molotochkom/ (dostęp: 31.03.2023).

po imieniu papieża wskazywały na kolejność osoby o tym imieniu, zasugerował, że liczebnik *drugi* (zapisany słownie) wskazuje na coś wtórnego i gorszego, tym bardziej że poprzedza go określenie *но только* (*ale tylko*), podkreślające znaczenie przeciwstawne: *Иоанном Павлом, но только Вторым*. Można tu mówić o celowym rozerwaniu związku wyrazowego, jakim jest pełne określenie tego papieża podwójnym imieniem i liczebnikiem. W innych użyciach nie spotykamy takiej modyfikacji.

Pełne imię: *Иоанн Павел II* pojawia się stosunkowo często w artykułach na temat tego papieża. Forma ta publikowana była częściej w czasie papieskich pielgrzymek do krajów dawnych republik ZSRR i bloku państw socjalistycznych.

Niekiedy oficjalne imię papieża występuje w sąsiedztwie imienia patriarchy Aleksija II. W mediach zagranicznych – jak Radio Swoboda czy dziennik „La Stampa” dostępnych w rosyjskiej wersji językowej – zazwyczaj zauważa się niechęć Aleksija II do Jana Pawła II, np.:

Смотрите, горячее желание **Иоанна Павла Второго** посетить Москву и ознакомиться с жизнью крупнейшей из православных церквей остается. Но Патриарх **Алексий Второй** против, потому что еще не решены некоторые проблемы между церквями. Анатолий Красиковы, действительно ли такие проблемы непреодолимы?¹⁵

В течение многих лет Ватикан (в частности, кардиналы Кэссиди и Сильвестрини) предпринимает усилия по восстановлению диалога. Стоит напомнить о попытке организовать встречу между **Иоанном-Павлом II** и **Алексием II** на «нейтральном поле», в Венгрии или Австрии. Однако, несмотря на блестящее начало, инициатива так и осталась нереализованной¹⁶.

Niekiedy prasa sugeruje, że niezyczliwość patriarchy jest skierowana przeciw konkretnej osobie, a nie instytucji papieżstwa. Po śmierci Jana Pawła Drugiego podaje się, że Rosyjska Cerkiew Prawosławna liczy na normalizację stosunków z Watykanem:

После смерти **Иоанна Павла Второго** Русская православная церковь рассчитывает на нормализацию отношений с Ватиканом. Таково мнение известного российского эксперта, церковного публициста Андрея Кураева¹⁷.

Cytat pochodzi z artykułu zatytułowanego *Церковная Москва боялась встречи с Папой* (*Rosyjska Cerkiew bała się spotkania z Papieżem*), a w jego zakończeniu przyjmuje się, że kolejny papież nie będzie tak zabiegał o przyjazd do Rosji¹⁸. Po śmierci Jana Pawła II pojawiły się w Rosji, tak jak wcześniej w prasie rosyjskojęzycznej w mediach

¹⁵ Джованни Бенси и Елена Коломийченко, *Роль Папы Римского в падении коммунизма*, Радио Свобода, 11.11.1999, <https://www.svoboda.org/a/24198400.html> (dostęp: 23.02.2024).

¹⁶ Марко Тозатти, *Непростые отношения России и Папы Римского; Патриархия блокирует приглашение Путина*, «La Stampa», 1.06.2001, <http://plato.chat.ru/papa/stampa01.htm> (dostęp: 8.04.2024).

¹⁷ *Церковная Москва боялась встречи с Папой*, «Новости дня», 6.04.2005, <https://www.dw.com/ru/церковная-москва-боялась-встречи-с-папой/a-1543455> (dostęp: 24.04.2023).

¹⁸ Od tamtej pory minęło 20 lat i kolejni papieże do Rosji też nie byli zapraszani przez patriarchów.

zachodnich, uwagi o tym, że istniała sowiecka kampania propagandowa skierowana przeciw Janowi Pawłowi II, choć oficjalna prasa rosyjska pozytywnie zareagowała na wybór polskiego kardynała na papieża. W tym kontekście też stosowano oficjalne określenie *Иоанн Павел II* i *Иоанн Павел Второй*:

Ведь не случайно еще в 1983-м году, не зная о резолюции Секретариата ЦК КПСС, вы [Джованни Бенси – J.G.] издали на итальянском языке книгу «Советский след», в которой вы привели примеры грубой пропаганды против **Иоанна Павла Второго** в советской печати?¹⁹.

Советская пропаганда официально благосклонно отнеслась к восхождению польского кардинала на ватиканский престол, но на Западной Украине, в Белоруссии и Прибалтике против **Иоанна Павла II** велась кампания очернения²⁰.

Pisano o wzmożonej kampanii oczerniającej Jana Pawła II przede wszystkim w republikach nadbałtyckich oraz białoruskiej i ukraińskiej. W innych artykułach, przykładowo w kontekście niezrealizowanych pielgrzymek do Rosji, Chin i Mongolii również używa się pełnego imienia *Иоанн Павел II*:

Россия наряду Китаем и Монголией осталась одной из немногих стран, которые **Иоанн Павел II** так не смог посетить. Московский патриархат выступал против его визита, ставя в упрек Католической церкви прозелитизм на землях русского православия²¹.

Także po śmierci tego papieża wiele nagłówków prasowych zawierało jego pełne imię, podsumowując działalność Jana Pawła II lub pisząc o jego śmierci i pogrzebie. Oto wybrane przykłady:

Иоанн Павел II изменил образ католической церкви в мире²²

Иоанн Павел II: хронология понтификата²³

Спор вокруг **Иоанна Павла II**. Проблемы реальные и мнимые²⁴

Понтификат **Иоанна Павла Второго** был особенным для спецслужб²⁵

¹⁹ Джованни Бенси, Елена Коломийченко, *op. cit.*

²⁰ Франческо Сартори, *Самый популярный преемник Святого Петра*, «Независимая газета», 4.04.2005, http://www.religare.ru/2_16168.html (dostęp: 12.04.2023).

²¹ Мария Васькова, *Прощай Папа!*, Петербургская ежедневная газета, «Смена» 8.04.2005, www.smena.ru (dostęp: 31.05.2007).

²² *Иоанн Павел II изменил образ католической церкви в мире*, „Новости” 4.04.2005, za http://www.religare.ru/2_16086.html (dostęp: 16.05.2022).

²³ *Иоанн Павел II: хронология понтификата, время публикации*, «Время новостей» 3.04.2005, <https://www.newsru.com/background/01apr2005/pontificichro.html?ysclid=lfm1q5zsy783989279> (dostęp: 24.03.2023).

²⁴ Петр Романов, *Спор вокруг Иоанна Павла II. Проблемы реальные и мнимые*, РИА-Новости 7.04.2005, za <https://4vlada.net/obshchestvo/spor-vokrug-ioanna-pavla-ii-problemy-realnye-i-mnimye> (dostęp: 17.05.2024).

²⁵ Андрей Солдатов, *Понтификат Иоанна Павла Второго был особенным для спецслужб*, <http://www.psdpr.ru>, 4.04.2005 od 11.04.2005 tytuł: *Папа и шпионы*, «Press Обзорение», <https://press.try.md/item.php?id=56227> (dostęp: 31.05.2023).

Иоанн Павел II отправился к святому Петру²⁶

Кончина **Папы Иоанна Павла Второго**²⁷

Иоанн Павел II Некролог²⁸

Иоанн Павел II умер со словом «аминь» на устах²⁹

Миллионы оплакивают **Иоанна Павла II**³⁰

Президент Франции отправится на похороны **Иоанна Павла II**³¹

Мир прощался с **Иоанном Павлом Вторым**³²

Иоанн Павел II умер будучи в сознании³³.

Mimo tego że media starały się w laicki sposób opisywać działalność papieża, stosunkowo często posługiwały się imieniem przybranym przez niego do pełnienia funkcji kościelnej.

Niekiedy w analizowanych materiałach spotykamy skrócone określenia osoby bez liczebnika: *Иоанн Павел* lub tylko pierwsze imię z liczebnikiem *Иоанн II* albo samo imię *Иоанн*. Użycia tych form skróconych świadczyć może o pewnej niestaranności, jak w przedruku z niemieckiego „Die Press”, gdzie obok pełnej formy *Иоанн Павел II* jest forma *Иоанн Павел* bez liczebnika. Przytoczone konteksty ukazują papieża jako osobę, która jest w trudnej sytuacji, próbując zerwać z ciemną stroną swojego (kato-lickiego) Kościoła i z pewną tyranią XX wieku.

Однако в ходе этой поездки лишь четче обозначились разлады в понтификате **Иоанна Павла**. Две последние спасительные проповеди в Мехико не соответствуют образу Папы, который хочет покончить с темной историей его церкви. Не проходило ни одного визита, чтобы **Иоанн Павел II** не попросил бы прощения за бесчестные поступки христиан³⁴.

²⁶ Анастасия Макряшина, *Иоанн Павел II отправился к святому Петру*, Газета.ru, 8.04.2005, https://www.gazeta.ru/2005/04/08/oa_153997.shtml (dostęp: 18.05.2023).

²⁷ Кончина Папы Иоанна Павла Второго, «Голос Америки» 6.04.2005, <https://www.golosameriki.com/a/a-33-2005-04-06-voa10/638402.html> (dostęp: 6.05.2023).

²⁸ Некролог Иоанн Павел II Некролог, www.ntv.ru, 3.04.2005.

²⁹ Иоанн Павел II умер со словом «аминь» на устах, Корреспондент.net, 3.04.2005, <https://korrespondent.net/world/118303-ioann-pavel-ii-umer-so-slovom-amin-na-ustah> (dostęp: 13.04.2022).

³⁰ Миллионы оплакивают Иоанна Павла II, BBC, 3.04.2005, http://news.bbc.co.uk/hi/russian/news/newsid_4400000/4400645.stm (dostęp: 12.05.2022).

³¹ Андрей Низамутдинов, Президент Франции отправится на похороны Иоанна Павла II, РИА «Новости», 4.04.2005, ria.ru/society/religion/20050404/39618374.html (dostęp: 14.05.2007).

³² Самвел Тарвердян, Роман Демидов, Мир прощался с Иоанном Павлом Вторым, «Новости Содружества», 8.04.2005, http://www.mirtv.ru/news/10/5806_1.htm (dostęp: 31.05.2007).

³³ Сергей Паньковский, *Иоанн Павел II умер, будучи в сознании*, «Ежедневная Деловая Газета РБК», 3.04.2005, <https://www.rbc.ru/society/03/04/2005/5703c4319a7947dde8e0c0e> (dostęp: 12.12.2024).

³⁴ Томас Гётц, *Различные миры Иоанна Павла II и его поколения*, «Die Prese», 3.08.2002, <https://podrobnosti.ua/32540-razlichnye-miry-ioanna-pavla-ii-i-ego-pokolenija.html> (dostęp: 6.04.2022).

Иоанн Павел сделал самое главное: он кончил век тирании. Он кончил его молитвой – и больше ничем³⁵.

W drugim z podanych przykładów, gdzie zastosowano imię papieża bez liczebnika pojawia się informacja, o tym, że Jan Paweł zakończył wiek tyranii modlitwą, dodano przy tym wyrażenie „i niczym więcej”, które ma podkreślać wartość owej modlitwy. Powyższe zdanie rozpoczyna artykuł zatytułowany *Для XX века он сделал самое большое, что можно сделать (Он zrobił najwięcej, spośród tego, co można było zrobić dla XX wieku)*.

Pod względem skracania imienia papieskiego najczęściej wariantów wprowadza Marija Waśkowa w artykule *Прощай Папа (Żegnaj Tato/Papieżu)*, gdzie autorka pisze z sympatią o umarłym papieżu, którego żegna świat. Oprócz czterokrotnie użytej pełnej formy *Иоанн Павел II* stosuje określenia *Иоанн Павел (Jan Paweł)*, *Иоанн II (Jan II)*, i dwukrotnie *Иоанн (Jan)*. Podobnie w sprawozdaniu z prywatnej audyencji rosyjskich parlamentarzystów z papieżem w 2004 roku, Jelena Pomazan, obok form: *папа, Папа Римский. Иоанн Павел Второй, Его Святейшество* nazywa papieża imieniem *Иоанн*. Oto przykłady:

Более четверти века **Иоанн Павел** возглавлял Римско-католическую церковь. [...] В том же году папа записал диск, где читал проповеди под рэп. **Иоанн II** посетил пражский рок-фестиваль, от которого остался в полном восторге. **Иоанн** совершит чудеса после смерти?³⁶ – Мы общались на русском языке, лишь некоторые слова ему переводили. Разговор получился хорошим, потому что он не был официальным. Я рассказал **Иоанну** о том, что у нас прошли выборы и губернатором стала женщина. Папа сказал, что это очень хорошо – у города есть хозяйка, хранительница очага. [...]. Я же вручил **Иоанну** подарки от нашего города: памятную медаль Законодательного собрания и памятный знак, который мы специально сделали в дар Папе³⁷.

Inną modyfikacją jest rozszerzenie przyjętego przez Karola Wojtyłę imienia *Иоанн Павел II* o przymiotnik *Великий (Wielki)* Taką formę spotykamy w artykułach przywołujących wypowiedź kardynała Angelo Sodano, które ukazały się 4 kwietnia 2005 roku m.in. na portalu Газета.ru i w prasie prawosławnej:

Как особо отмечают итальянские СМИ, Содано назвал в проповеди усопшего «**Иоанн Павел II Великий**», что нарушает все ватиканские традиции. Титул «**великий**» обычно присваивается в Римско-католической церкви святым понтификам. Как замечают журналисты, возможно, это означает намерение Ватикана канонизовать Кароля Войтылу³⁸.

³⁵ Александр Борзенко, Наталья Трауберг, Darja Litvak, *Для XX века он сделал самое большое, что можно сделать*, 4.04.2005, <http://trauberg.com/chats/dlya-xx-veka-on-sdelal-samoe-bolshoe/> (dostęp: 14.04.2023).

³⁶ Мария Васькова, *op. cit.*

³⁷ Елена Помазан, *Депутат Риммер растрогал Папу Римского до слез*, «Комсомольская правда», 4.06.2004, <https://www.spb.kp.ru/daily/23290/114563/?ysclid=m4livjovo469356088> (dostęp: 12.12.2024).

³⁸ Анастасия Макряшина, Ирина Петракова, *Иоанн Павел II Великий*, Газета.ru, 4.04.2005, https://www.gazeta.ru/2005/04/04/oa_153438.shtml (dostęp: 12.04.2023).

Содано назвал в проповеди усопшего «**Иоанн Павел II Великий**». Определение «Великий» обычно присваивается в Римско-католической церкви святым понтификам³⁹.

Autorzy obu artykułów wyjaśniają rosyjskiemu czytelnikowi, że dodane po imieniu papieża słowo «великий» pełni funkcję tytułu stosowanego w Kościele rzymskokatolickim w odniesieniu do tych papieży, którzy zostali uznani za świętych. Jego użycie przez papieskiego sekretarza – kardynała Sodano sugeruje, iż są plany kanonizacji Jana Pawła II.

Nazwa *Иоанн Павел II* niekiedy jest rozbudowana o dodatkowe określenia charakteryzujące papieża, przykładowo pojawia się przymiotnik *харизматический* w połączeniach *харизматический Иоанн Павел Второй* (*charyzmatyczny Jan Paweł II*), *Иоанн Павел II – харизматическая личность* (*Jan Paweł II – charyzmatyczna osobowość*). Połączenia wskazują na szczególnie dar przywódczy Jana Pawła II:

«**Иоанн Павел II – харизматическая личность**, роль которой для Ватикана переоценить сложно», – сказал заместитель заведующего кафедрой мировой литературы и культуры⁴⁰.

Если **харизматический Иоанн Павел Второй** приложил в свое время немало усилий для падения коммунистического режима в Восточной Европе, то иерархи Российской православной церкви жили в полном согласии с советской системой⁴¹.

Drugi fragment pochodzący z dziennika *Nowosti dnia* z 6 kwietnia 2005 roku – czyli cztery dni po śmierci papieża – przeciwstawia ową charyzmatyczność papieża hierarchom Rosyjskiej Prawosławnej Cerkwi, którzy byli ulegli wobec systemu władzy sowieckiej i nie podejmowali z nią walki.

Spotykamy także określenie wskazujące na konserwatyzm tego papieża: *Иоанн Павел II слишком «ортодоксальный»* (*Jan Paweł II zbyt „ortodoksyjny”*):

За свой консерватизм, в том числе и в теологии, он подвергался довольно сильной критике со стороны либерально настроенных слоев католических священнослужителей. Они считали **Иоанна Павла II слишком «ортодоксальным»**, виновным в том, что католическая церковь не в полной мере отвечает на вызовы XXI века, что она не реформируется⁴².

Autor artykułu Gieorgij Bowt podkreśla, że Jan Paweł II był krytykowany za konserwatyzm przez liberalną część duchowieństwa katolickiego.

Podobnie w niemieckiej gazecie „Deutsche Welle” pisze się w ćwierćwiecze pontyfikatu Jana Pawła II jako o papieżu wyjątkowym, zwracając uwagę na przełamywanie przez niego wielu schematów. Autor tekstu, przetłumaczonego na język rosyjski,

³⁹ К кончине Папы Римского Иоанна Павла II.

⁴⁰ Владимир Легойда, *Католическая церковь укрепляет свои позиции. Ватикану предстоит серьезная борьба за паству в Юго-Восточной Азии и противостояние с исламом*, «Православного журнала ‘Фома’», 3.09.2004, za http://www.religare.ru/2_10284.html (dostęp: 7.04.2022).

⁴¹ Церковная Москва боялась встречи с Папой...

⁴² *Воин без дивизий*, Газета. ru, 4.04.2005, <https://www.gazeta.ru/column/bovt/263665.shtml> (dostęp: 12.04.2023).

określając go, używa rozbudowanej nazwy: *Иоанн Павел Второй последователен и бескомпромиссен в своих теологических убеждениях (Jan Paweł II konsekwentny i bezkompromisowy w przekonaniach teologicznych)*:

Те, кто восторженно рукоплескал его выступлениям против войн и насилия, в частности, и против войны в Ираке, вынуждены были принимать к сведению и то, что, говоря о защите жизни, Иоанн Павел Второй имеет в виду и запрет на искусственное прерывание беременности, и неприятие эвтаназии. **Иоанн Павел Второй последователен и бескомпромиссен в своих теологических убеждениях**⁴³.

Wcześniej podaje przykład owej bezkompromisowości, przypominając stanowisko papieża wobec aborcji i eutanazji.

Także za jego życia, przywołano w prasie informację, że prezydent Kazachstanu szanuje papieża ze względu na osobowość, nazywając Jana Pawła II rozbudowaną grupą imienną: *Иоанн Павел II как гуманист, философ и мудрец (Jan Paweł II jako humanista, filozof i mędrzec)*:

Президент отметил, что уважает Иоанна Павла II как **гуманиста, философа и мудреца**. На вопрос, может ли визит Папы укрепить позиции христианства в Казахстане, он ответил, что считает некорректной саму постановку вопроса об укреплении какой-то одной религии в многоконфессиональном государстве⁴⁴.

Znamienne jest zestawienie tych określeń, gdyż w kraju, gdzie dominuje islam, prezydent nie przywołuje nazw religijnych, ale ogólnoludzkie. O ile nazwy *humanista* i *filozof* wskazują na wykształcenie i kulturę, o tyle *mędrzec* mówi o mądrości papieża, która jest cechą zasługująca na szczególnie szacunek.

Imię papieża łączono także z rzeczownikami o znaczeniu ogólnym, tworząc konstrukcje *Иоанн Павел II – реалист (Jan Paweł II realista)*:

Иоанн Павел II – реалист. Для него Россия, несомненно, православная страна с глубочайшими православными традициями⁴⁵.

Autor powyższej wypowiedzi Jurij Karłow, który był pierwszym ambasadorem rosyjskim w Watykanie, odnosił ów realizm Jana Pawła II do uznawania Rosji za kraj prawosławny.

⁴³ Феликс Штайнер, *Иоанн Павел Второй придал новые силы католичеству*, „Deutsche Welle”, 18.10.2003, za www.dw.com/ru/иоанн-павел-второй-придал-новые-силу-католичеству/a-1003341 (dostęp: 7.06.2021).

⁴⁴ Нурсултан Назарбаев, *Визит Папы Римского «является честью» для Казахстана*, «Русская народная линия. Православие. Самодержавие. Народность», Религия, 29.09.2001, https://ruskline.ru/news_rl/2001/09/29/nursultan_nazarbaev_vizit_papy_rimskogo_quot_yavlyasja_chest_yu_quot_dlya_kazahstana?ysclid=m1soh7bp90330674801 (dostęp: 2.10.2024).

⁴⁵ Юрий Карлов, *Наши люди в Ватикане*, «Независимая Газета», 6.04.2005, za <https://viperson.ru/articles/chrezvychaynu-posol-yurij-karlov-ob-ioanne-pavle-ii-i-ego-vklade-v-mezhdunarodnyu-politiku> (dostęp: 12.12.2024).

W jednym z jubileuszowych artykułów z października 2003 roku – *Ćwierć wieku z Papieżem Wojtyłą* (*Четверть века с Папой Войтылой*) pojawia się informacja (nieprawdziwa)⁴⁶ o jego pochodzeniu, nazwany został rozbudowanym określeniem *сын простых крестьян* (*syn prostych chłopów*):

Иоанн Павел II, сын простых крестьян, родился в польском городе Вадовице в 1920 году. Его избрали Понтификом в разгар борьбы поляков за демократию⁴⁷.

Połączenie imienia papieskiego ze wskazaniem na niski stan społeczny rodziców mogło służyć podkreśleniu awansu tego człowieka, tym bardziej że w bezpośrednim sąsiedztwie jest mowa o walce Polaków za demokrację, co także suponuje, że wielki awans wiązał się ze zmianami społecznymi w Polsce.

Pod koniec życia pojawiają się określenia wskazujące na słabość fizyczną papieża, przykładowo w audycji Radia Swoboda, która ukazała się niespełna dwa miesiące przed śmiercią, prowadzący Andriej Szaryj użył określenia *престарелый Иоанн Павел Второй* (*sędziwy Jan Paweł Drugi*):

В последние годы **престарелый Иоанн Павел Второй**, несмотря на сложные недуги, не прекращает пастырской деятельности, много путешествует, считая, что его немощь не должно скрывать, поскольку такова ответственность проповедника⁴⁸.

Wyrażenie to w podanym kontekście wskazuje nie tylko na pewną słabość, ale także na wewnętrzną siłę i konsekwencje człowieka postępującego zgodnie z zasadami.

Jak podaje Boris Romanow w gazecie „Pietierburgskije prognozy” z 16 marca 2004 roku, rosyjskie media o nacechowaniu „narodowo-patriotycznym” sugerują, że Jan Paweł II, który według rosyjskich patriotów „od siedmiu boleści” («горе-патриотов») to *польская морда* (*polska mordą*), chce wcisnąć Rosji fałszywą ikonę:

В последние месяцы в «национал-патриотических» СМИ раскручивается тема «подделки» иконы. Якобы, Иоанн Павел Второй («**польская морда**» в понимании наших горе-патриотов) хочет «всучить» России фальшивую икону – по крайней мере не ту, не главную, первоначальную, обретенную в 1579 году⁴⁹.

Umieszczenie w cudzysłowie słów «*подделки*» (*podróbka*), «*всучить*» (*wcisnąć*) i wyrażenia «*польская морда*» (*polska mordą*) świadczyć mogą o dystansowaniu się autora

⁴⁶ Na temat błędów biograficznych dotyczących Jana Pawła II – zob. Joanna Gorzelana, Anastazja Seul, *Biografia młodego Karola Wojtyły w rosyjskiej i rosyjskojęzycznej prasie*, „Filologia Polska” 2024, (10), s. 189–222.

⁴⁷ Джованни Бенси, Олег Недумов, *Четверть века с Папой Войтылой*, «Независимая газета. Религии» 5.10.2003, https://www.ng.ru/ng_religii/2003-10-15/1_papa.html (dostęp: 7.04.2022).

⁴⁸ Андрей Шарый, *Человек недели Радио Свобода – папа Римский Иоанн Павел Второй*, «Radio Swoboda», <https://www.svoboda.org/a/106701.html> (dostęp: 12.12.2024).

⁴⁹ Борис Романов, *Икона Казанской Божией Матери*, «Петербургские прогнозы», 16.03.2004, <https://arimoya.ru/Articles/icon.html#1> (dostęp: 7.04.2024).

do głoszonych poglądów. Natomiast w innym petersburskim periodyku „Niewskoje wriemia”, po śmierci papieża pojawił się artykuł Swietłany Gawriliny zatytułowany *Наши Современник Иоанн Павел II*⁵⁰ (*Współczesny nam Jan Paweł II*), w którym imię *Иоанн Павел II* zostało rozbudowane wyrażeniem *наши Современник* (*współczesny nam*) i tworzy konstrukcję wskazującą na to, że Jan Paweł II żył w czasach współczesnych.

W artykule Wiktora Polakowa *Прóба некролога* (*Попытка некролога*) pojawił się obraz Jana Pawła II jako polskiego działacza politycznego. Autor przywołał określenia tworzące rozbudowaną grupę imienną, której pierwsza część jest metaforycznym porównaniem do I sekretarza ZSRR Leonida Breżniewa: *Иоанн Павел II «ватиканский Брежнев»*, natomiast druga, łącząca się z nią bezpośrednio, to ironiczne określenie pielgrzymującego papieża: *передвижная выставка рухляди и защитник педофилов* (*objazdowa wystawa tandety i obrońca pedofilów*).

Ежи Урбан – бывший пресс-секретарь Войцеха Ярузельского, а ныне главный редактор и издатель газеты «Нет», недавно был осужден Варшавским судом за оскорбление папы к штрафу в размере десяти тысяч евро. Урбан обозвал **Иоанна Павла II «ватиканским Брежневым, передвижной выставкой рухляди и защитником педофилов»** [...] ⁵¹.

Polakow podał, że autorem tego rozbudowanego określenia papieża Jana Pawła II był dawny rzecznik prasowy Wojciecha Jaruzelskiego, redaktor gazety „Nie”, któremu w związku z tym wytoczono sprawę sądową za obrazę papieża⁵².

Imię Jana Pawła II przyjmuje w przywołanych mediach 14 różnych wariantów: *Иоанн Павел II, Иоанн Павел Второй, Иоанн Павел, Иоанн II, Иоанн, Иоанн Павел II Великий, харизматический Иоанн Павел Второй, Иоанн Павел II – харизматическая личность, наши Современник Иоанн Павел II, Иоанн Павел II слишком «ортодоксальный», Иоанн Павел Второй последователен и бескомпромиссен в своих теологических убеждениях, Иоанн Павел II – реалист, престарелый Иоанн Павел Второй, Иоанн Павел II ватиканский Брежнев, передвижная выставка рухляди и защитник педофилов*.

⁵⁰ Светлана Гаврилина, *Наши современник Иоанн Павел II*, «Невское время», 5.04.2005, https://nvspb.ru/2005/04/05/nash_sovremennik_ioann_pavel_-23697 (dostęp: 4.05.2023).

⁵¹ Виктор Поляков, *Попытка некролога*, «Агентство Политических Новостей» 5.04.2005, <https://www.apn.ru/publications/article1346.htm> (dostęp: 4.05.2023). W gazecie „Nie” z sierpnia 2002 r.

⁵² Jednak w artykule Jerzego Urbana, na podstawie którego wytoczono redaktorowi proces przed Sądem Okręgowym w Warszawie (zakończony 25.01.2005) spotykamy tylko określenie nominalne „Breżniew Watykanu”; brak w nim wyrażen „obrońca pedofilów” i „przewoźna wystawa tandety”, polski redaktor pisał „Dla wzbudzenia metafizycznych emocji nie trzeba żywego trupa obwozić po świecie, wlec po ulicach i stadionach”. Zob. J. Urban, *Sado-maso*, „Nie” 15.08.2002, nr 33, s. 2.

B. Papież (Папа)

Leksem *nana* (*papa*) w języku rosyjskim posiada dwa podstawowe znaczenia. Po pierwsze w języku potocznym odnosi się do ojca i służy jako forma zwracania się do niego (oraz do ojczyma i teścia), odpowiednik polskiego *tata*. Według słownika etymologicznego pochodzi z dziecięcego języka nazywającego ojca, obecny jest zarówno w starożytnej grece, jak i łacinie oraz językach niemieckim i francuskim, ten ostatni miał wpływ na kształtowanie języka szlachty rosyjskiej. Po drugie leksem stosowany jest w odniesieniu do głowy Kościoła rzymskokatolickiego i niektórych zwierzchników Kościołów chrześcijańskich (np.: głowy Kościoła koptyjskiego oraz zwierzchnika prawosławnego Patriarchatu Aleksandryjskiego), zastępuje archaizm *папеш* stosowany do XVIII wieku⁵³.

W analizowanym materiale aktualizowane jest najczęściej to drugie znaczenie, chociaż w jednym tekście mamy kontekst wskazujący na nakładanie się obu, gdyż autorka wyraźnie nawiązuje do znaczenia familiarnego. W rosyjskojęzycznym czasopiśmie „Nowaja Polsha” Natalija Gorbaniewskaja (poetka, dysydentka, tłumaczka) przytacza swój dialog z rosyjskim pisarzem i dziennikarzem przebywającym na emigracji Władimirem Maksimowem. Po wyborze Karola Wojtyły na Stolicę Apostolską wykrzyknął on przez telefon „Teraz nie jesteśmy sierotami – mamy Tatę”:

«Мы теперь не сироты – у нас есть **Папа!**» – так воскликнул по телефону Владимир Максимов, сообщив мне новость: Папой Римским только что избран краковский митрополит кардинал Кароль Войтыла. Емельянович был человеком глубоко, можно сказать истово православным, а вот ведь сказал такое – и как всегда оказался – прав⁵⁴.

W kontekście rzeczownika *sierota* (*сирота*) określenie *nana* konotuje znaczenie rodzica, osoby z najbliższej rodziny. Autorka dodała, iż rozmówca – Władimir Jemieljanowicz Maksimow jest głęboko wierzącym wyznawcą prawosławia, dlatego można mówić tu nie o oficjalnej relacji między wyznawcą a zwierzchnikiem – papieżem, lecz o relacjach rodzinnych. Aktualizacji owego znaczenia familiarnego można również dopatrywać się w tytułach: *Город и мир без Папы* (*Miasto i świat bez Taty*) w dzienniku „Niezawisimaja gazieta”⁵⁵ oraz w artykule *Прощай Папа! (Żegnaj Tato)* opublikowanym w petersburskim dzienniku „Smiena”⁵⁶. Jednak same teksty tak zatytułowanych artykułów nie wskazują jednoznacznie na specjalnie bliskie odniesienia autorów do tego człowieka.

⁵³ Zob. Макс Фасмер, *Этимологический словарь русского языка*, т. 3, Москва 1987, s. 200-201.

⁵⁴ Наталия Горбаневская, «Не бойтесь!» Памяти Папы Иоанна Павла II, «Новая Польша» 2005, nr 4, <https://nowayapolsha.pl/pdf/2005/04.pdf?ysclid=liu5f5lvmh16864565> (dostęp: 13.06.2023).

⁵⁵ Джованни Бенси, *Город и мир без Папы*, «Независимая газета» 4.04.2005, https://ruskline.ru/monitoring_smi/2005/04/04/gorod_i_mir_bez_papy/ (dostęp: 12.04.2023).

⁵⁶ Мария Васькова, *op. cit.*

W pozostałych kontekstach leksem *nana* (*papież*) wskazuje na papieża Kościoła katolickiego. W artykule *Papież i papieństwo (Папа и папство)* opublikowanym w rocznicę wyboru Karola Wojtyły na Stolicę Apostolską, autor Aleksandr Kyrleżew próbuje wyjaśnić rosyjskiemu czytelnikowi, jaka była kiedyś i jaka jest obecnie rola papieża. Pisze on, że zgodnie z katolickim spojrzeniem papież rządzi całym globem i jest osią, wokół której obraca się życie milionów chrześcijan-katolików:

Папа же в церковном отношении (согласно католическому пониманию) властвует действительно на всем «глобусе». [...] Иными словами, **папа** – это «принцип» устройства Католической Церкви, та ось, вокруг которой «крутится» вся жизнь миллионов христиан-католиков, живущих по всему миру⁵⁷.

Dziennikarze zwracają uwagę na to, że rola papieża jest inna od roli Patriarchy, gdyż kościoły, którymi obaj kierują, różnią się i dlatego też ich zachowanie jest inne. W Moskwie, która jest „trzecim Rzymem”, papież nie ma władzy i prawosławni nie życzą sobie widzieć go „u nas”, choć papież spotkał się z Fidelem Castro w Hawanie i bywali u niego w Watykanie przywódcy Rosji: Michaił Gorbaczow, Boris Jelcyn, Michaił Kasjanow, Władimir Putin. Oto przykładowe wypowiedzi na ten temat:

В голову советчикам [публицистам – J.G.] не приходит, что **Папа** вел себя так, как вел, именно потому, что был главой своей церкви, а Патриарх вел и ведет именно потому, что есть глава своей⁵⁸.

[...] в 1989-м и в 1990 г. **Папу** навещал Михаил Горбачев, в 1991-м – Ельцин. Потом с **Папой** беседовали Михаил Касьянов и наконец – в ноябре 2003 г. – Владимир Путин. Но все до одного в первом Риме, а **Папе** хотелось в Третий⁵⁹.

Православные иерархи не желали видеть здесь человека, которого принимали во всем мире с величайшим уважением. Даже «безбожный» Фидель Кастро разрешил **папе** посетить Гавану и лично встретился с ним. Но нам **папа не указ**: Москва ведь тоже Рим, хотя и третий⁶⁰.

W ostatnim z przytoczonych fragmentów pojawia się połączenie *nam papa ne ukaz* („papież nam nie rozkazuje”), które ma podkreślać niezależność Rosji od decyzji papieża.

Po śmierci Jana Pawła II niektórzy zwracali uwagę na powszechne w ostatnich jego dniach życia zainteresowanie wśród Moskwan zdrowiem papieża, przykładowo sprzedawczyni w warzywniaku pytała o niego, używając słowa *nana*:

⁵⁷ Александр Кырлежев, *Папа и папство. Сегодня 25-летие понтификата Папы Римского Иоанна Павла II*, «Религия и СМИ», 16.10.2003, za «Архипелаг Русский», <https://archipelag.ru/authors/kirlejev/?library=198> (dostęp: 3.03.2023).

⁵⁸ Александр Кабаков, *Советь свободы? Розовые СМИ-копий вокруг смерти К.Войтылы начинают надоедать*, (Русский Newsweek) РИА «Новости», 9.04.2005, <https://centrasia.org/newsA.php?st=1112990400> (dostęp: 12.05.2023).

⁵⁹ Александр Баунов, «Крестносец», «Русский Newsweek» 4.04.2005, za Religare.ru http://www.religare.ru/2_16528.html?ysclid=lwqs6itn4511941493 (dostęp: 28.05.2024).

⁶⁰ Виктор Поляков, *op. cit.*

В субботу утром продавщица в овощном магазине, посетовав, что у них нет радио, спросила меня: «Не слышали, как там Папа?»⁶¹.

Być może pod wpływem żywego zainteresowania śmiercią papieża pisano także o tym, że Patriarcha Moskiewski występujący przeciw wizycie na terenie prawosławnym, jest bardzo smutny po śmierci papieża, ale – dodano przy tym z przekąsem – że na pogrzeb nie pojechał:

Московский патриархат выступал против его визита, ставя в упрек Католической церкви прозелитизм на землях русского православия. Тем не менее Алексей Второй очень скорбит по поводу смерти папы. Но провожать понтифика в последний путь не поехал⁶².

Dodajmy, że leksem *nana*, zapisywany w rosyjskiej prasie małą bądź dużą literą, najczęściej odnosi się do papieża Kościoła katolickiego, niekiedy występuje obok określeń synonimicznych, np. *понтифик* (*pontyfik*).

a) Papież Jan Paweł II

Leksem *nana* łączony był także bezpośrednio z imieniem papieża, tworząc połączenie *Папа Иоанн Павел II* (*papież Jan Paweł II*) na przykład w kontekście jego zaproszenia do Rosji:

Католическая церковь пыталась резко активизировать свое присутствие в России. И при этом Ватикан получал поддержку властей, которые приглашали Папу Иоанна Павла II совершить визит в Россию. И если бы не жесткая позиция Русской православной церкви, еще не известно, куда двинулось бы дело⁶³.

Często rozbudowane określenie *Папа Иоанн Павел II* spotykamy w tekstach po śmierci, gdy wspomniano papieża i pisano o pochówku. Oto wybrane konteksty:

«Не бойтесь!» Памяти Папы Иоанна Павла II⁶⁴.

Совсем не случайно то, что кончина Папы Иоанна Павла II вызвала такой колоссальный резонанс⁶⁵.

Было принято решение о том, что Папа Иоанн Павел II будет похоронен 8 апреля в крипте собора Святого Петра, в нише, где до этого покоился прах Папы Иоанна XXIII⁶⁶.

⁶¹ Михаил Федотов, *Во имя Отца*, «Новые Известия», 4.2005, <https://newizv.ru/news/2005-04-04/mihail-fedotov-236230?ysclid=lfwhpg2khh25951008> (dostęp: 31.03.2023).

⁶² Мария Васькова, *op. cit.*

⁶³ Антон Сафарин, *Католический мир в трауре*, «Советская Россия», 5.04.2005, https://old.sovross.ru/old/2005/46/46_3_1.htm (dostęp: 7.06.2023).

⁶⁴ Наталия Горбаневская, *op. cit.*

⁶⁵ Ольга Вандышева, *Папа отложил свадьбу британского принца*, «Комсомольская правда», 6.04.2005, <http://med.org.ru/print/2348> (dostęp: 11.05.2023).

⁶⁶ Джованни Бенси, Александр Петров, Дмитрий Урушев, *«Папа умер, да здравствует Папа!»*, «Независимая газета», 5.04.2005, http://www.religare.ru/2_16270.html (dostęp: 7.05.2023).

Уже впервые дни после кончины папы **Иоанна Павла II** в западной прессе стали все чаще раздаваться не обычные в таких случаях риторические восхваления покойного [...] ⁶⁷.

Określenia te pojawiają się w sąsiedztwie słów: *память (pamięć)*, *кончина (zgon)*, *похоронен (pochowany)* ⁶⁸. Leksyka ta ma charakter podniosły.

b) Папież rzymski

Чzęściej на określenie папieżа в анализованных медиах występuje połączenie dwu-wyrazowe *папа Римский (papież rzymski)* z postpozycją przymiotника. Pojawiają się różne formy zapisu ortograficznego, niekiedy oba człony są wielkimi literami, niekiedy tylko jeden. Konteksty użycia połączenia wskazują na ogólną tendencję w kształtowaniu leksykalnego obrazu tej osoby. Przymiotnik *rzymski* zdaje się podkreślać ograniczony zasięg oddziaływania zwierzchnika Kościoła katolickiego, a szczególnie niezależność Rosyjskiej Prawosławnej Cerkwi (RPC) od Rzymu. Przykładowo połączenie *Папа Римский* użyto w kontekście zawierzenia Rosji Maryi Niepokalanej. Zawierzenie to realizowało posłanie objawienia fatimskiego ⁶⁹, traktowane jest jako przejaw zwierzchnictwa папieżа над RPC i naruszenie jej autonomii. Natomiast próba podjęcia dialogu, jaką było przekazanie przez *Папieżа Rzymskiego* przedstawicielom Rosyjskiej Prawosławnej Cerkwi Ikony Matki Bożej Kazańskiej, nie zyskała ich aprobaty, gdyż obwiniała Watykan o prozelityzm:

Именно выделенные нами жирным шрифтом слова Русская православная Церковь (РПЦ) воспринимает как покушение на свою автономию. Мол, «Святейший Отец» это **Папа Римский**, следовательно, речь идет (якобы) о примате Католической Церкви над Православной ⁷⁰.

РПЦ противится любому диалогу с **Папой Римским**, обвиняя Ватикан в прозелитизме и требуя от него односторонних уступок по многим вопросам ⁷¹.

W innym artykule opisującym gotowość Kościoła katolickiego do kolejnego konklawe zwrócono uwagę na to, że Папа Римский (papież rzymski) skorygował swoją przyjętą wcześniej decyzję, co – według dziennikarza Siergieja Starcewa – miałyby

⁶⁷ Борис Межуев, *Папа и «культура смерти»*, «Агентство политических новостей», 7.04.2005, <https://www.apn.ru/publications/article1350.htm> (dostęp: 19.05.2023).

⁶⁸ Imiesłów *похоронен* to krótka forma imiesłowu przymiotnikowego biernego od – *похороненный*. Polskim odpowiednikiem jest archaiczna forma *pochowan* analogiczna do obecnych w Credo form: *umęczon, ukrzyżowan i pogrzebion*.

⁶⁹ Jan Paweł II zawierzył cały świat Niepokalanemu Sercu Maryi 25.03.1982, 1983 i 1984 r. zob. Św. Jan Paweł II: *Akt poświęcenia świata Niepokalanemu Sercu Maryi 1984*, za <https://jp2.at/pl/2018/06/11/sw-jan-pawel-ii-akt-poswiecenia-swiatea-niepokalanemu-sercu-maryi-1984/> (dostęp: 12.12.2024).

⁷⁰ Борис Романов, *Икона Казанской Божией Матери*.

⁷¹ *Ibidem*.

podważyć dogmat o nieomyślności papieża. Także po śmierci Jana Pawła II pisano, że chociaż papież rzymski jeździł dużo po świecie, nie zdołał rozwiązać wszystkich problemów Kościoła katolickiego.

Иными словами, **Папа Римский**, догмат о непогрешимости которого пока еще никто не отменял, вопреки всем писаным и неписаным законам решил скорректировать уже принятое ранее решение⁷².

Папа Римский очень много ездил по миру. Он посетил более 120 стран. Однако он не сумел решить всех проблем католической церкви⁷³.

Konteksty sugerują tu ograniczony zakres władzy papieża rzymskiego.

Określenie rzeczownika *nana* przymiotnikiem *римский* pojawia się także w opisie jego podróży po świecie i kontaktach z innymi religiami, np. z judaizmem:

За 26 лет понтификата **Папа Римский** посетил самые разные уголки планеты и проделал огромную работу, которая «укрепила надежды на создание справедливого и свободного мира»⁷⁴.

13 апреля 1986 года впервые с апостольских времен **римский папа** посещает синагогу и приветствует иудеев, которых называет старшими братьями⁷⁵.

W powyższym przykładzie zastosowano szyk przestawny przymiotnika w prepozycji: римский папа, со – w połączeniu z zastosowaną małą literą – wskazuje na nazwę pospolitą i funkcję, a nie konkretną osobę.

Tytuł *Папа Римский* stosowany jest w kontekście pisania o zamachu na Jana Pawła II dokonanego przez obywatela tureckiego Ali Agdę, przykładowo w artykule pod znamienym tytułem: *КГБ Папу Римского не «казывал»* (*KGB nie dawało zlecenia na papieża rzymskiego*), czy w pośmiertnym biogramie w części dotyczącej tego zamachu:

«В 1983 году, когда генеральным секретарем КПСС был бывший председатель КГБ, и встал вопрос о том, что в случае проведения саммита с советским генком Рональд Рейган не мог бы встретиться с Юрием Андроповым при наличии серьезных доказательств того, что Андропов заключил контракт на **Папу Римского**, мы попросили ЦРУ проверить доказательства так тщательно, как они только могли», – сказал Мэтлок⁷⁶.

13 мая 1981 года турецкий террорист Али Агджа совершил покушение на **Папу Римского**⁷⁷.

⁷² Сергей Старцев, *Римско-католическая церковь готова к конклаву*, «Независимая газета», 14.02.2001, za https://nvo.ng.ru/facts/2001-02-14/1_konklav.html (dostęp: 12.12.2024).

⁷³ Антон Сафарин, *op. cit.*

⁷⁴ *Мир скорбит по понтифику: заявления лидеров государств*, «NEWSRU.com», 3.04.2005, <https://www.newsru.com/world/03apr2005/sko.html> (dostęp: 17.04.2023).

⁷⁵ Светлана Гаврилина, *op. cit.*

⁷⁶ *КГБ Папу Римского не «казывал»*, Агентство Федеральных Расследований (www.FLB.ru), 5.04.2005, <https://flb.ru/infoprint/33983.html?ysclid=lftmlivk4630597739> (dostęp: 29.03.2023).

⁷⁷ *Скончался Папа Римский Иоанн Павел II. Он не успел посетить Беларусь* «БелаПАН», 3.04.2005, <https://afn.by/news/i/57315?ysclid=lftenurzbw150061480> (dostęp: 29.03.2023).

Określenie *Папа Римский* występuje też w kontekstach wskazujących na neutralne, niezależne od spojrzenia rosyjskiego prawosławia i polityki, sytuacje, przykładowo, gdy pisze się o statusie *папеіа рзымскіа* w kontekście całej wielowiekowej instytucji папіаства:

Думая о **Папе Римском**, мы в России (в частности, и журналисты) часто забываем, что; это за институт такой, называемый папством. [...] Но это взгляд «отсюда – туда», который не улавливает самого феномена папства, особого статуса папы – как в прошлом, так и в настоящем⁷⁸.

Czasami więc wyrażenie *папа римский* (*папіа рзымскі*) pełni funkcję nazwy pospolitej (wtedy obligatoryjnie zapisywane jest małymi literami), bywa też stosowany w odniesieniu do Jana Pawła II ze względów stylistycznych, jako określenie synonimiczne obok innych nazw, aby uniknąć powtórzenia.

W prasie pojawia się określenie będące połączeniem wyrażenia *Римский Папа* z przyjętym przez niego imieniem *Иоанн Павел II* (*Jan Paweł II*). Ta bardziej rozbudowana nazwa występuje przede wszystkim w oficjalnych wypowiedziach dotyczących działalności politycznej, pielgrzymek, spotkań z politykami, przykładowo z W. Putinem, a potem w komunikatach o śmierci i pogrzebie, np.:

В прошлую субботу наконец свершилось то, чего так напряженно ждали на Украине одни и чему не менее так же страстно противились другие: **Римский Папа Иоанн Павел II** приехал⁷⁹.

5 июня 2000 года в Ватикане состоялась встреча Президента России В.В. Путина и **Римского Папы Иоанна-Павла II**⁸⁰.

Также продолжают поступать комментарии о роли Папы в истории. Так, генеральный секретарь Организации Исламская конференция Акмаллуддин Ихсан Оглу считает, что **Папа Римский Иоанн Павел II** сумел сделать ближе исламский и христианский миры⁸¹.

За несколько часов до кончины **Папа Римский Иоанн Павел II** благословил ближайших сотрудников, попросил лист бумаги и вывел на нем левой рукой три фразы: «Мне было с вами хорошо. Спасибо вам за все. До свидания»⁸².

Spotykamy dwa warianty z przydawką *римский* w prepozycji: *Римский Папа Иоанн Павел II* i postpozycji: *Папа Римский Иоанн Павел II*. Znamienny jest następujący

⁷⁸ Александр Кырлежев, *op. cit.*

⁷⁹ Максим Шевченко, *Папа приехал*, «Независимая газета», 27.06.2001, https://www.ng.ru/ng_religii/2001-06-27/1_daddy.html (dostęp: 11.12.2024).

⁸⁰ Митрополит Псковский и Порховский Тихон (Шевкунов), *Римский Папа приглашения не дождался*, «Русская народная линия. Православие. Самодержавие. Народность», 7.06.2000, https://ruskline.ru/monitoring_smi/2000/06/07/rimskij_papa_priglaszeniya_ne_dozhdalsya (dostęp: 22.04.2024).

⁸¹ *Мир готовится проститься с Папой Римским*, Страна.Ru, 5.04.2005, za http://www.religare.ru/2_16236.html (dostęp: 27.04.2023).

⁸² Михаил Поздняев, *Папа запомнится покаяниями*, «Новые Известия», 3.04.2005, <https://newizv.ru/news/2005-04-03/papa-zapomnitsya-pokayaniyami-18420> (dostęp: 30.05.2023).

fragment, w którym dziennikarz, zadając pytanie, stosuje połączenie z przymiotnikiem *римский* w prepozycji, sugeruje znaczenie pospolite, a po uzyskaniu odpowiedzi do wyrażenia dodaje jego imię, co z kolei precyzuje osobę.

Трудно ли быть **папой римским**?

– Трудно, но можно...

Этот короткий ответ **папы римского Иоанна Павла II** журналисты могут отнести в «разряд уникальных интервью» [...] ⁸³.

Fragment pochodzi z artykułu, którego podtytuł zawiera rozbudowane określenie papieża *Папа римский Иоанн Павел II – феномен XX века*⁸⁴ (*papież rzymski Jan Paweł II – fenomen XX wieku*), wskazując nie tylko na sprawowanie funkcji papieża rzymskiego i jego oficjalne imię, ale także informuje, że jest on zjawiskowy na tle dwudziestego wieku. Tekst był opublikowany w 1996 roku. W tym samym artykule pojawia się rozbudowane określenie *Папа римский Иоанн Павел II – большой экономист* (*Papież rzymski Jan Paweł II – wielki ekonomista*), informujący o tym, że papież jest także wybitnym ekonomistą:

Главные поступления в казну Святого престола – от епархий в Италии, США, Германии, которые кардинал Сцока называет самыми щедрыми. **Папа римский Иоанн Павел II – большой экономист**, но никогда не говорит о финансовых расчетах, призывая к вкладыванию средств в различные фонды мира, в борьбу против социальных и других опасных болезней XX века, в оказание помощи женщинам и детям⁸⁵.

По śmierci papieża w wielu artykułach pojawia się to oficjalne określenie: *Папа Римский Иоанн Павел II*, np. w tekstach mówiących o żałobie *в związku ze śmiercią (в связи с кончиной)* lub w cytowanych wypowiedziach. Oto przykłady:

В Италии продолжается трехдневный траур, объявленный правительством Италии в воскресенье в связи с кончиной Папы Римского Иоанна Павла II [...] В Ливане объявлен национальный траур в связи с кончиной Папы Римского Иоанна Павла II [...] В связи с кончиной Папы Римского Иоанна Павла Второго в Индии объявлен трехдневный общенациональный траур. [...] ⁸⁶.

На Соборной площади появился кардинал Сандри. «В 21 час 37 минут умер **папа римский Иоанн Павел II**», – сказал он и добавил: «Он вернулся домой, к престолу Господа нашего»⁸⁷.

⁸³ Михаил Ильинский, *Хозяин Ватикана. Папа римский Иоанн Павел II – феномен XX века*, «Журнал 'Огонёк'», 26.05.1996, № 21, za <https://www.kommersant.ru/doc/4836832> (dostęp: 7.04.2022).

⁸⁴ *Ibidem*.

⁸⁵ *Ibidem*.

⁸⁶ *Во многих странах мира объявлен траур в связи с кончиной Папы*, РИА «Новости», 5.04.2005, за Православное информационное агентство, <https://rusk.ru/newsdata.php?idar=417224> (dostęp: 31.05.2023).

⁸⁷ Сергей Пашков, *Ватикан: что дальше? Престол святого Петра пуст*, «Вести Недели», 3.04.2005, <http://old.vesti7.ru/archive/news?id=6003> (dostęp: 24.03.2023).

Президент Буш назвал Папу Римского Иоанна Павла Второго одним из величайших моральных лидеров в истории⁸⁸.

W ostatnim przykładzie określenie papieża zostało dodatkowo rozbudowane wyrażeniem, tworząc konstrukcję: *Папа римский Иоанн Павел II один из величайших моральных лидеров в истории* (*Papież rzymski Jan Paweł II jeden z wielkich moralnych przywódców historii*).

Pod koniec życia Jana Pawła II w 2004 roku, gdy mowa była o przekazaniu przez papieża Ikony Matki Boskiej Kazańskiej Rosyjskiej Prawosławnej Cerkwii, Borys Romanow nazywa go wyrażeniem *престарелый Папа Римский* (*sędziwy papież rzymski*):

РПЦ подозревает, что в Ватикане находится одна из многих копий (списков) с чудотворной иконы, а не оригинал (или один из немногих главных списков). По нашему мнению, этот довод не может рассматриваться иначе, как недостойная отговорка, так как Ватикан согласен на любую экспертизу. Действительно, неужели *престарелый Папа Римский* с 1993 года дурачит Россию столь дешевым трюком!⁸⁹

Rozbudowanie określenia *Папа Римский* o przymiotnik *престарелый* wskazywać miało na wiek niestosowny do oszustw, o jakie podejrzewa go strona prawosławna.

c) Polski i słowiański papież

Nazwa *Папа Римский* (*papież rzymski*) bywała rozszerzana dodatkowymi określeniami. Wśród nich są wskazania na pochodzenie wyrażone przymiotnikami *польский* (*polski*), *славянский* (*słowiański*) oraz rzeczownikami *поляк* (*Polak*), *Польша* (*Polska*), *славянин* (*Słowianin*).

Określenia *польский Папа Римский* (*polski papież rzymski*) wskazuje na polskie pochodzenie papieża katolickiego. Spotykamy to określenie w pośmiertnym artykule: *Rola papieża rzymskiego w zwycięstwie nad komunizmem* w kontekście pielgrzymek Jana Pawła II do ojczyzny, które zapoczątkowały długi proces zmian społecznych i politycznych. Pisano o jego roli w zniszczeniu reżimu komunistycznego we wszystkich krajach zależnych od ZSRR i upadku muru berlińskiego:

В 1979 году – спустя год после своего избрания – **польский Папа Римский** приехал на свою родину, тем самым дав начало революции. [...] Свободные выборы в Польше в июне 1989 года, уверенно выигранные «Солидарностью», запустили цепную реакцию, которая привела к свержению коммунистических режимов во всех социалистических странах и закончилась падением Берлинской стены в декабре 1989 года. Несомненно, всё это

⁸⁸ Кончина Папы Иоанна Павла Второго.

⁸⁹ Борис Романов, *Икона Казанской Божией Матери*.

всё равно бы случилось. Но без **польского Папы Римского** это могло бы занять намного больше времени⁹⁰.

Epitet *польский* podkreśla tu pochodzenie papieża, wpływającego na losy Polski i innych państw socjalistycznych.

Częściej spotykane jest określenia dwuwyzrazowe *польский папа* (*polski papież*). W rosyjskiej prasie zazwyczaj ma ono wydźwięk negatywny, a w artykule o jego pielgrzymce do ojczyzny w 2002 roku wprowadzono cudzysłów do określenia *польский папа*. Artykuł o tej pielgrzymce Marija Kisielewa w gazecie „Izwestija” zatytułowała *Дорога домой. Папа Римский отправляется в сентиментальное турне (Droga do domu. Papież rzymski wybiera się w sentymentalne tournée)*⁹¹, wprowadzając wyrażenie *sentymentalne tournée*, które nie wskazuje na religijny wydźwięk pielgrzymki, lecz wyjazd raczej turystyczno-artystyczny⁹².

В пятницу Иоанна Павла II ждут на родине 82 летний «**польский папа**» Кароль Войтыла проведет выходные в Кракове – городе, где прошла его молодость, где начался его духовный путь к Богу и к Святому престолу⁹³

Po śmierci papieża na stronie BBC ukazały się informacje zatytułowane *Всемирный траур глазами репортеров (Światowa żałoba oczami reporterów)*, w których przywołano wiadomości z różnych miejsc na świecie. Zwrócono uwagę, że dla mieszkańców Krakowa Jan Paweł II to *ich polski papież* (*их польский Папа*), o którego śmierci poinformowało uderzenie dzwonu:

Разнесшийся по всему Кракову звон колоколов заставил людей остановиться и осознать, что Иоанн Павел II – «их **польский Папа**» скончался. В главном соборе люди оторвали глаза от молитвенников и начали обмениваться взглядами⁹⁴.

Można przyjąć, że w powyższych kontekstach przymiotnik *польский* podkreśla związek papieża z miejscem, krajem, gdzie się urodził i przez wiele lat żył.

W innym przykładzie użyto określenia *польский Папа* (*polski papież*), opisując konflikt między Watykanem a Rosją z 2003 roku i sugerując, że Włosi wprowadzają

⁹⁰ Ангус Роксборо, *Роль Папы Римского в победе над коммунизмом*, BBC, 4.04.2005, http://news.bbc.co.uk/1/hi/russian/news/newsid_4408000/4408541.stm (dostęp: 3.04.2023).

⁹¹ Мария Киселева, *Дорога домой. Папа Римский отправляется в сентиментальное турне*, «Известия», 16.08.2002, <https://iz.ru/news/265802> (dostęp: 6.04.2022).

⁹² Joanna Gorzelana, *Określenia leksykalne pielgrzymek Jana Pawła II w prasie rosyjskiej jako sposób wartościowania*, [w:] *Revitalizace hodnot. Umění a literatura VI. Sborník z mezinárodní konference. Hodnoty v literatuře a umění VI konané 14-14 září 2023 v Brně, Česká republika*, red. Josef Dohnal, Anna Agarova, Masarykova univerzita, Brno 2023, s. 399-411.

⁹³ Мария Киселева, *op. cit.*

⁹⁴ Доминик Бэйли, *Всемирный траур глазами репортеров*, Краков BBC, 3.04.2005, http://news.bbc.co.uk/1/hi/russian/news/newsid_4405000/4405395.stm (dostęp: 9.05.2022).

zmiany wokół polskiego папieżа, *próbując zrewanżować się (пытается взять реванш)* за jego długie rządy. W tym przykładzie *польский Папа (папież polski)* jest nie tylko w konflikcie z Moskwą, ale i z Włochami, wśród których przebywa:

Интересно другое: почему Папа решил сделать столь резкое заявление именно сейчас, когда напряженность между Москвой и Ватиканом понемногу спала и стороны уже начали делать попытки восстановить нормальные отношения? [...] Не дожидаясь кончины Иоанна Павла II, традиционно влиятельная итальянская группировка пытается взять реванш за почти 25-летнее господство **польского Папы**⁹⁵.

Natomiast pozarosyjskie źródła, jak Radio Swoboda czy BBC stosują wyrażenie *polски папież*, pisząc о jego roli w walce ze strukturami komunistycznymi, także przywołują źródła rosyjskiego KGB z czasów ZSRR:

Важнейший из этих документов – резолюция секретариата ЦК КПСС от 13 ноября 1979-го года, в которой утверждается, что **польский Папа** является серьезной идеологической опасностью для коммунизма, и целому ряду организаций, от КГБ до АПН рекомендуется принять меры по дискредитации Кароля Войтылы средствами дезинформации и с помощью провокаций⁹⁶.

«Солидарность» стала первым свободным профсоюзом в странах коммунистического блока [...]. Вдохновленные **польским Папой**, они унизили правительство⁹⁷.

Na pochodzenie wskazuje także połączenie z określeniem rzeczownikami *Polak* i *Polска*: *Папа-поляк (папież-Polak)*, *первый Папа-поляк (pierwszy папież-Polak)*, *Папа, он поляк (папież – он Polak) czy Папы – выходца из Польши (папież pochodzący z Polski)*. Nazwa narodowości występuje w rosyjskiej gazecie, aby podkreślić kontrast z narodowością włoską, natomiast w niezależnym Radiu Swoboda służy też wyrażeniu specyfiki narodu, w którym Kościół katolicki podtrzymuje wystąpienia opozycji sprzeciwiającej się władzy ludowej.

«**Папа-поляк**» в одиночку сделал то, чего не мог сделать папа-итальянец: оставил снижение авторитета и влияния Ватикана. Чтобы этого добиться, Иоанн Павел II решил опереться на новые страны Восточной Европы и развивающиеся страны Азии, Африки и Латинской Америки⁹⁸.

За 455 лет Иоанн Павел II стал первым папой – не итальянцем. И первым **папой-поляком** за 2000 лет⁹⁹.

⁹⁵ Олег Недумов, «Лебединая песня» Папы Войтылы, «Русская народная линия. Православие. Самодержавие. Народность», 15.01.2003, https://ruskline.ru/monitoring_smi/2003/01/15/lebedinaya_pesnya_papu_vojtyly (dostęp: 23.04.2024).

⁹⁶ Джованни Бенси, Елена Коломийченко, *op. cit.*

⁹⁷ Ангус Роксборо, *op. cit.*

⁹⁸ Михаил Чернов, *Папа завещал бороться*, «RBC daily», 6.09.2009, «RBC daily», 3.09.2004, за Мониторинг СМИ, http://www.religare.ru/2_10284.html?ysclid=lvdlj6hqz8604225711 (dostęp: 24.04.2024).

⁹⁹ Сергей Пашков, *op. cit.*

Во-вторых, потому что **Папа, он поляк**, а Польша в тот период уже была страной, где имели место и различные оппозиционные выступления, причем известно было, что и Церковь поддерживает эти выступления¹⁰⁰.

Я направил письмо господину Примакову, в то время руководителю внешней разведки, и попросил его дать возможность ознакомиться с архивными документами КГБ об обстоятельствах покушения на Папу. [...] Но сегодня мы можем рассуждать о том, кому было выгодно избавиться от **Папы – выходца из Польши**. Тут, я думаю, сомнений нет¹⁰¹.

W artykule opublikowanym w dzienniku „Nowaja Gazieta”, który zatytułowano *Папа народов (Papież narodów)* pojawia się cytata z papieskiej wypowiedzi z pierwszej pielgrzymki do Polski. Przywołano w nim papieskie słowa, gdy nazywa siebie określeniami: *papa-поляк, papa-славянин (papież-Polak, papież-Słowianin)*:

Однако миссия Иоанна Павла II уже тогда выходила далеко за пределы Польши. Выступая в июне 1979 г. в Гнезно, он сказал: «Разве Христос не хочет, разве Дух Святой не взыскует, чтобы **папа-поляк, папа-славянин** именно сейчас продемонстрировал духовное единство христианской Европы?»¹⁰².

Warto zwrócić uwagę na tytuł artykułu *Папа народов (Papież narodów)* sugerujący, że papież jest nie tylko Polakiem, ale obywatelem świata.

O ile polska narodowość bywa dodatkowym źródłem niechęci względem papieża, o tyle inne są konotacje nazywania papieża Słowianinem. Obecne są określenia: *славянский Папа (słowiański papież)* i *Папа-славянин (papież – Słowianin)*, często z dodatkowym określeniem *первый (pierwszy)* lub *первый в истории (pierwszy w historii)*, tworząc konstrukcje: *первый папа – славянин, первый в истории папа – славянин*. Określenia te pojawiają się w różnych kontekstach. Jak zauważa rosyjska tłumaczka Natalia Trauberg, to, że papież jest Słowianinem nie jest specjalnie ważne, ale jest faktem:

Сам факт, что **Папа – славянин**, вряд ли можно считать чем-то особенно важным, но он – **славянин**¹⁰³.

Он стал **первым Папой-славянином** после того, как святой престол в течение 455-ти лет занимали итальянцы¹⁰⁴.

Ровно четверть века назад мир потрясло известие о выборе первого за последние 400 лет папы римского не итальянского происхождения и **первого в истории папы – славянина**¹⁰⁵.

¹⁰⁰ Джованни Бенси, Елена Коломийченко, *op. cit.*

¹⁰¹ *Ibidem.*

¹⁰² Антони Дудерк, *Папа народов*, «Новая Газета», 7.04.2005, <https://novyagazeta.ru/article-s/2005/04/07/25913-papa-narodov?ysclid=m5il6bhf7t467509126> (dostęp: 12.12.2004).

¹⁰³ Александр Борзенко, Наталья Трауберг, Darja Litvak, *op. cit.*

¹⁰⁴ Екатерина Рогожникова, *op. cit.*

¹⁰⁵ Всеволод Мильман, *За нашу и вашу свободу*, Грани.ру, 16.10.2003, <https://grani.ru/org/Society/Religion/m.47235.html> (dostęp: 7.04.2022).

Natomiast publicystka ukraińska Kłara Gudzik, podejmując problem możliwości przyjazdu papieża do Moskwy, przypomina, że jest on pierwszym w historii papieżem słowiańskim i taka podróż jest jego ukochanym marzeniem:

[...] поставили в центр общественного обсуждения старую и болезненную проблему: о визите Кароля Войтылы в Москву. Вояж этот давно является «заветной мечтой» **первого в истории папы-славянина**, осуществление которой представляется ему достойным завершением долгого пастырского служения и насыщенного бурными событиями понтификата)¹⁰⁶.

Znamienne, że w tym kontekście posłużono się świeckim imieniem i nazwiskiem – Karol Wojtyła, przypominając przez to polskie pochodzenie tego papieża i sugerując, że ten wyjazd może mieć charakter nie tylko religijny, ale także polityczny. Taki jest wydźwięk całego artykułu zatytułowanego *Сколько верст от первого Рима до третьего? (Ile jest mil od pierwszego Rzymu do trzeciego?)*, który kończy się – pełniącym w Rosji funkcję „skrzydlatego słowa” – cytatem *Москва слезам не верит (Moskwa nie wierzy łzom)*¹⁰⁷, sugerując, że wszelkie, także emocjonalne próby zjednania sobie Moskwy będą zignorowane.

W pośmiertnym, wspomnieniowym artykule pisze się, że *Папа-славянин (Papież-Słowianin)* był pierwszym, który nie posługiwał się lektyką¹⁰⁸, lecz chętnie jeździł specjalnym pociągiem:

В отличие от всех своих предшественников **Папа-славянин** никогда не пользовался носилками с балдахином, зато охотно ездил в свою загородную резиденцию Кастельгандольфо на поезде по особой «папской» железнодорожной ветке¹⁰⁹.

Informacja ta mogła wywrzeć korzystne wrażenie na czytelnikach, ukazując im dostosowanie się do rozwoju techniki i zerwanie z niewygodną dla otoczenia tradycją.

Określenie *первый славянский Папа (pierwszy słowiański papież)* pojawia się w opisie zaskoczenia przywódców bloku socjalistycznego, którzy chcieli skorygować wynik tego konklawe:

Сильвестрони тогда подчеркнул тогда, что избрание архиепископа Краковского на Апостольский престол в октябре 1978 году стало большой неожиданностью для тогдашних руководителей социалистического блока. Существовали силы, которые хотели «исправить» неожиданно решение конклава, избравшего **первого славянского Папу** [...] ¹¹⁰.

¹⁰⁶ Алексей Букалов, Клар Гудзик, *Сколько верст от первого Рима до третьего?*, Мониторинг СМИ, 30.04.2002, https://ruskline.ru/monitoring_smi/2002/04/30/skol_ko_verst_ot_pervogo_rima_do_tret_ego (dostęp: 5.12.2024).

¹⁰⁷ Cytat ten wykorzystano w tytule filmu *Москва слезам не верит* z 1979 r. w reż. Władimira Mieższowa, film w 1981 r. otrzymał nagrodę Oscara w kategorii najlepszego filmu nieanglojęzycznego. Zdanie to pojawia się także w nagrodzonej nagrodą Nobla książce *Cichy Don* Michaila Szołochowa

¹⁰⁸ Tzw. Sedia gestatoria.

¹⁰⁹ *Мир готовится проститься с Папой Римским*.

¹¹⁰ Сергей Старцев, *Золото и свинец*, «Независимая газета», 25.05.2000, za http://faces.ng.ru/people/2000-05-25/1_gold-n-plumbum.html (dostęp: 17.06.2006).

Wydaje się, że tu wyrażenie *славянский Папа* (*słowiański papież*) wskazuje na osobę mającą wpływy właśnie w tym bloku socjalistycznym, do którego należy wiele państw słowiańskich. Podobnie w kontekście wskazującym na szeroki zakres wpływów wystąpiły połączenia *Папа – славянин и поляк* (*papież – Słowianin i Polak*) oraz *Папа поляк, славянин по происхождению* (*Papież Polak, Słowianin z pochodzenia*):

Этот **Папа – славянин и поляк** – Иоанн Павел II, до избрания на папский престол – кардинал Кароль Войтыла¹¹¹.

Не забывает «Гардиан» о том, что **Папа поляк, славянин по происхождению**, и что он играл немаловажную роль в борьбе против коммунизма в восточной Европе¹¹².

Połączenia te podkreślają wspólnotę słowiańską, do której należy polski papież.

W jednym z pośmiertnych biogramów Jana Pawła II opisując jego wybór na Stolicę Apostolską, nazwano go złożoną grupą imienną *первый папа неитальянского происхождения* (*pierwszy papież niewłoskiego pochodzenia*), w której odwołano się do narodowości pośrednio:

16 октября 1978 года конклав избрал Кароля Войтылу новым главой католической церкви. Иоанн Павел II стал **первым папой неитальянского происхождения** со времен папы Адриана VI, который был голландцем и умер в 1523 году¹¹³.

W tak rozbudowanym określeniu nie wskazano bowiem na konkretną narodowość, lecz utworzono przymiotnik zaprzeczony – *нiewłosки* (*неитальянский*), sugerując, że było to zaprzeczenie tradycji, tym bardziej że podano przy tym konkretny rok, kiedy zmarł poprzedni taki *нiewłosки* papież. Miało to uświadomić czytelnikom, jak długo taka tradycja trwała.

d) Papież Karol Wojtyła

Rosyjska prasa, pisząc o papieżu Janie Pawle II, przywoływała niekiedy jego biografię, w której nazywała go świeckim imieniem i nazwiskiem – *Кароль Войтыла* (*Karol Wojtyła*)¹¹⁴. Czasami jednak stosowała imię i nazwisko świeckie także w odniesieniu do tej osoby będącej już papieżem, np. w informacjach dotyczących śmierci i pogrzebu:

¹¹¹ Вячеслав Платонов, «Папа Римский» в Москве. Фильм Евгения Киселевой об Иоанне Павле II – это виртуальный визит Римского Первосвященника в Россию, «Русская народная линия, Православие. Самодержавие. Народность» (dostęp: 30.10.2002); https://ruskline.ru/monitoring_smi/2002/10/30/papa_rimskij_v_moskve (dostęp: 15.12.2024).

¹¹² Ольга Смирнова, *Поездка Папы: сплошь противоречия*, BBC, 4.05.2001, http://news.bbc.co.uk/1/hi/russian/press/newsid_1311000/1311954.stm (dostęp: 27.04.2024).

¹¹³ Алина Черноиванова, Кирилл Преображенский, *Католики остались без папы*, «Газета.ру», 2.04.2005, https://www.gazeta.ru/2005/04/02/oa_153387.shtml (dostęp: 12.04.2023).

¹¹⁴ Niekiedy zapisywano *Karol Józef Wojtyła* lub *Karol Wojtyła Junior*, gdyż ojciec miał też na imię Karol, zob. Joanna Gorzelana, Anastazja Seul, *op. cit.*, s. 192-197.

przykładowo w opisie grobu papieża pojawia tylko imię i nazwisko *Кароль Войтыла*, choć Anastasija Makriaszyna zatytułowała artykuł przybranym imieniem z przydomkiem: *Иоанн Павел II Великий (Jan Paweł II Wielki)*:

В понедельник во второй половине дня (ориентировочно в 19.00 мск) гроб с телом **Кароля Войтылы** будет торжественно установлен в алтарной части собора Святого Петра, где с папой смогут попрощаться все желающие¹¹⁵.

Natomiast w dzienniku „Niezawisimaja gazieta” z 5.04.2005 r. przedstawiono informację dotyczącą śmierci papieża, stosując oficjalne określenie *Папа Римский Иоанн Павел II (papież rzymski Jan Paweł II)*. W nawiasie dodano jednak jego imię i nazwisko (*Кароль Войтыла*) z informacją, że jest to określenie świeckie, które używał w świecie (*в миру*), co ma znaczyć, że chodzi o świat poza Kościołem katolickim:

Папа Римский Иоанн Павел II (в миру **Кароль Войтыла**) умер в субботу вечером, 2 апреля, в 21.37 по средневропейскому времени. В это время в Москве уже наступала полночь¹¹⁶.

Częściej jednak pojawiają się wyrażenia zawierające dookreślenie osoby duchownej, tworząc połączenia *nana Кароль Войтыла (papież Karol Wojtyła)*. Przykładowo Michaił Czernow w tekście z 3 września 2004 roku *Рим продолжит крестовый поход (Rzym kontynuuje krucjatę)*¹¹⁷, określenie papież z imieniem i nazwiskiem wiąże z polską narodowością – *поляк по происхождению, nana Кароль Войтыла (Polak z pochodzenia, papież Karol Wojtyła)* – i stosuje w kontekście walki z komunizmem:

Опрошенные эксперты сходятся на то, что **поляк по происхождению, папа Кароль Войтыла** – один самых выдающихся религиозных деятелей XX столетия, который не только сыграл ключевую роль в крахе коммунизма, но и придал католичеству «второе дыхание». МГИМО и редактор православного журнала «Фома» Владимир Легойда¹¹⁸.

Spotykamy też nazwę bez imienia łączącą tytuł papieża z nazwiskiem: *Папа Войтыла (Papież Wojtyła)*. Może ona wskazywać na dystansowanie się od oficjalnych tytułów. Pomijanie przy tym imienia konotuje też brak szacunku, jak w artykule Olega Niedumowa zatytułowanym: *«Лебедина песня» Папы Войтылы* („Łabędzi śpiew” papieża Wojtyły) z podtytułem: *Теряя влияние в Ватикане, Иоанн Павел II предпринимает*

¹¹⁵ Анастасия Макряшина, Ирина Петракова, *op. cit.*

¹¹⁶ Джованни Бенси, Александр Петров, Дмитрий Урушев, *op. cit.*

¹¹⁷ Artykuł zatytułowany *Рим продолжит крестовый поход* bez podania autora z 6.09.2004 r. umieszczono na stronie http://www.prognosis.ru/news/world/2004/9/6/papa_conquest.html (dostęp: 31.05.2007). Co ciekawe, w artykule datowanym 3.09.2004 r. zamieszczonym na stronie RBC daily z podaniem autora Michaiła Czernowa tytuł zmieniono tak, aby nie zawierał odniesień do krucjaty: *Папа завещал бороться (Papież zapisał się na walkę)*, zob. http://www.religare.ru/2_10284.html?ysclid=lvdlj6hqz86o4225711 (dostęp: 24.04.2024).

¹¹⁸ М. Чернов, *Папа завещал бороться*, 3.09.2004 «RBC daily» за Мониторинг СМИ, http://www.religare.ru/2_10284.html?ysclid=lvdlj6hqz86o4225711 (dostęp: 24.04.2024).

отчаянный демарш против Москвы (Tracąc wpływy w Watykanie, Jan Paweł II podejmuje desperacki démarche przeciwko Moskwie). Całość sugeruje, że poczynania papieża względem Rosji są już tylko nieudolnym działaniem u kresu swego życia:

Для Папы Войтылы и его окружения политика в отношении России в силу национального менталитета и присущего ему консерватизма является принципиальным моментом [...] Понтификат Папы Войтылы подходит к концу, и, как следствие этого, заметно ослабевает влияние польской группировки в руководстве Ватикана¹¹⁹.

W artykule tym pojawia się informacja o malejących *wpływach polskiej grupy* we władzach Watykanu (*влияние польской группировки*) i *narodowej mentalności* (*национальный менталитет*) tego papieża. Dodanie polskiego nazwiska wydaje się celowe, przypomina, że papież Wojtyła jest Polakiem. Ten sam autor pół roku później przedstawił artykuł pt. *Четверть века с Папой Войтылой*¹²⁰ (*Ćwierć wieku z papieżem Wojtyłą*) zawierający informacje o pontyfikacie Jana Paweł II. Tekst zaczyna się od stwierdzenia, że wbrew oczekiwaniom Jan Paweł II nie otrzymał Nagrody Nobla, zaś kończy informacja, że w 2000 roku, który był rokiem Wielkiego Jubileuszu, wydał on oświadczenie „mea culpa”, prosząc o przebaczenie za złe działania Kościoła katolickiego i wymienia je szczegółowo. Całość konotuje nieprzychylność wobec tego papieża, który nagrody nie otrzymał, a przeproszał za wiele przewinień.

Inaczej w pośmiertnym artykule, gdzie wyrażenie *nana Войтыла* (*papież Wojtyła*) pojawi się w kontekście uroczystości pogrzebowych i tekstu przygotowanego przed śmiercią przez tego papieża. Wydaje się, że tutaj nazwisko nie służy identyfikacji, gdyż formalnie w czasie pogrzebu nie było innego papieża¹²¹:

Накануне, в ходе утренней литургии, которую отслужил кардинал Анджело Содано на площади Святого Петра, в присутствии 100 тысяч верующих был зачитан краткий текст молитвы «Царица небесная», подготовленный заранее **папой Войтылой** к этому дню, он стал его духовным завещанием¹²².

Połączenie *nana Войтыла* (*papież Wojtyła*) pełniło więc funkcję paralelną do określenia *papież Jan Paweł II*, ale ograniczało wątek religijny – miało odcień świecki i wskazywało na polskie pochodzenie. Podobnie na niereligijne znaczenie wskazuje nazwa *господин Войтыла* (*pan Wojtyła*) wykorzystana w opisie zainteresowań piłkarskich przyszłego papieża, które według gazety „Sowietskij sport” towarzyszyły mu podczas całego pontyfikatu:

¹¹⁹ Олег Недумов, «Лебединая песня» Папы Войтылы.

¹²⁰ Джованни Бенси, Олег Недумов, *op. cit.*

¹²¹ Wyjątkowa sytuacja była 5.01.2023 r. podczas pogrzebu papieża Benedykta XVI, który abdykował 10 lat wcześniej, a jego miejsce zajął papież Franciszek I przewodniczący uroczystościom pogrzebowym poprzednika.

¹²² *Мир готовится проститься с Папой Римским.*

И по сей день **господин Войтыла** остается далеко не равнодушным к увлечению молодости, с удовольствием поддерживает беседы на футбольные темы. В сентябре мадридский «Реал» принял его по случаю 100-летнего юбилея клуба в свои члены¹²³.

Media rosyjskojęzyczne niekiedy określały papieża Karola Wojtyłę w kontekście relacyjności, wskazując na przyjaźń papieża z innymi osobami. Po śmierci tego papieża „Nowoje Russkoje Slovo” opublikowało artykuł Aleksandra Łazariewa *Как Рональд Рейган и Иоанн Павел II победили «империю зла»* (*Jak Ronald Regan i Jan Paweł II zwyciężyli „imperium zła”*), podając informację, że Wojtyła jest dawnym aktorem. Nazwanie papieża *бывший актер Кароль Войтыла* (*dawny aktor Karol Wojtyła*) miało wskazywać na pewne elementy łączące go z Ronaldem Reganem:

К счастью угнетенных этими режимами десятков миллионов людей, коллегия кардиналов избрала в 1978 году на ватиканский престол **бывшего актера** Кароля Войтылу а спустя два года американский народ избрал президентом бывшего актера Рональда Рейгана¹²⁴.

Cały tekst wskazuje na to, że prezydent USA obserwował zmiany, które dokonywały się w Polsce po pierwszej papieskiej pielgrzymce, i podejmował działania przeciw rosyjskiemu reżimowi komunistycznemu.

W artykule jubileuszowym w ćwierćwiecze pontyfikatu zacytowano reakcję prezydenta USA Jimmy’ego Cartera, na wybór Wojtyły, który miał powiedzieć o nim: *Кароль Войтыла – близкий друг Збигнева Бжезинского* (*Karol Wojtyła – bliski przyjaciel Zbigniewa Brzezińskiego*):

«Это отличный выбор! **Кароль Войтыла – близкий друг Збигнева Бжезинского**», – восторженно воскликнул Картер. Бжезинский опасался, что папа, узнав о такой наглости, не захочет с ним больше общаться¹²⁵.

Natomiast w rosyjskiej prasie „Wrag kapitała” ukazującej się w Londynie, po emisji filmu na kanale Chanell o kanonizacji przez papieża Matki Teresy z Kalkuty, pojawił się artykuł, który ma tytuł: *Войтыла, Тереза и перепроизводство святых* (*Wojtyła, Teresa i nadprodukcja świętych*). Autorzy nie tylko w tytule stosują w odniesieniu do papieża samo nazwisko, a w odniesieni do kanonizowanej samo imię, lecz w pozostałej części artykułu jest podobnie. Może to wskazywać nie tylko na brak szacunku,

¹²³ Игорь Гольдец, *Папа Иоанн Павел II – вратарь царствия небесного*, «Советский спорт», 29.10.2002, obecnie na stronie internetowej tekst jest bez autora datowany na 28.10.2002, zob. <https://www.sovsport.ru/football/articles/88779-papa-ioann-pavel-ii-vratar-carstvija-nebesnogo> (dostęp: 6.04.2022).

¹²⁴ Александр Лазарев, *Как Рональд Рейган и Иоанн Павел II победили «империю зла»*, «Новое Русское Слово», 9-10.04.2005, http://www.nrs.com/news/analytic/usa/080405_185228_99637.html (dostęp: 24.04.2005).

¹²⁵ Всеволод Мильман, *op. cit.*

ale nawet na pewnego rodzaju obrazoburstwo, które jest zamierzone przez periodyk. Artykuł znajduje się na stronie internetowej w zakładce Новости Богохульства Философия, wskazującej na nowości bluźnierczej filozofii. W tym tekście zapisano, że Karol Wojtyła dla Matki Teresy z Kalkuty to *хороший друг Кароль Войтыла* (*dobry przyjaciel Karol Wojtyła*) oraz określono papieża potoczным словом *дружок* (*kumpel*)¹²⁶ w połączeniu *дружок Войтыла* (*kumpel Wojtyła*):

Это также является жестоким убийством, совершаемым капиталистической системой, которую она [Мать Тереза – J.G.] и ее **дружок Войтыла** всегда поддерживали¹²⁷.

Все это также истинно и для ее **хорошего друга Кароля Войтылы**, который всю свою жизнь служил самым реакционным силам. Именно его реакционная сущность и есть одна из причин этого перепроизводства святых и чудес¹²⁸.

Liczne kanonizacje, czyli ogłaszanie świętymi Kościoła katolickiego przez papieża, zostało poddane ostrej krytyce już w samym tytule artykułu. Pojawiło się w nim określenie *Кароль Войтыла стахановец в производстве «святых»* (*Karol Wojtyła – stachanowiec w produkcji świętych*)¹²⁹. Określenie to nawiązuje do nazwy apelatywnej *стахановец* (*stachanowiec*) utworzonej od nazwiska radzieckiego przodownika pracy – Aleksieja Stachanowa. Do tej nazwy odnosi się też miano *передовик в бизнесе по производству святых* (*lider w biznesie ustanawiania świętych*):

Фактически он уже «сделал» более 474 святых за время своего правления. Так, что никто не может упрекнуть его малой производительности труда. Он **стал передовиком в бизнесе по производству святых**, внимательно следит за этими рынками¹³⁰.

Interesujące połączenie pojawiło się także w pośmiertnym artykule Leonida Angielowa, stylizowanym, na rozmowę ze zmarłym. Wśród wielu zastosowanych form adresatywnych (np. *Великий понтифик / Wielki pontyfik*) występuje tam połączenie *Уважаемый пан Кароль* (*Szanowny Pan Karol*), które w języku polskim nie bywa stosowane w odniesieniu do osób duchownych, jednak tu autor wprowadził to określenie wraz z formą pluralną „wy” wyrażającą w języku rosyjskim szacunek do rozmówcy:

¹²⁶ Synonim: *Жек лабс Желанный, Возлюбленный, Кореш (рожданы, икочаны, потосник)*.

¹²⁷ *Войтыла, Тереза и перепроизводство святых*, «Враг Капитала. Новости Богохульства Философия», 3.11.2003, <http://1917.com/XML/mfeRTKH-JuUTDk5VIEnLQ+AikeU> (dostęp: 7.04.2022).

¹²⁸ *Ibidem*.

¹²⁹ Pierwotny tytuł z 2003 r.: *Кароль Войтыла стахановец в производстве «святых»*, «Враг Капитала. Новости Богохульства Философия», został później zmieniony z opuszczeniem nazwy *стахановец*.

¹³⁰ *Ibidem*.

Но кое-что я лично хочу спросить у **Великого понтифика** (он будет святым, а как же еще?). Ответ я обязательно получу. Когда-нибудь. Я же не тороплюсь... **Уважаемый пан Кароль**, как у **Вас** хватило мужества отказаться от самого сладкого в жизни любого мужчины?¹³¹

Całość ma sugerować osobiste relacje z tym Wielkim pontyfikiem, а użycie imienia połączonego z tytułem *Уважаемый пан* informuje dodatkowo o poważaniu.

e) Папież jako podróżnik

Istnieje też grupa określeń nawiązujących do papieskich podróży, które to określenia zawierają w swoim centrum rzeczownik *nana* (*papież*). Większość z nich pojawiło się w pośmiertnych biografiach podsumowujących jego pielgrzymki.

Spotykamy zestawienie: *nana-путешественник* (*papież-podróжник*), *Папа Римский-путешественник* (*Papież Rzymski – podróżnik*), którym nazywany był Jan Paweł II od początku swego pontyfikatu, aż do pogrzebu; pisała o tym m.in. „Niezawisimaja gazeta” i elektroniczna «Газета.ру».

С первых дней своего понтификата он становится **Папой-путешественником** и начинает объезжать самые отдаленные страны Азии, Африки и Латинской Америки¹³².

Иоанн Павел II за время своего понтификата совершил более 100 зарубежных поездок, за что даже получил прозвище «**папа-путешественник**»¹³³.

Иоанн Павел II, **Папа Римский-путешественник**, несколько раз покрывший расстояние от Земли до Луны, за 26 лет своего понтификата использовал все возможные средства передвижения, изобретенные человечеством, от сверхзвукового «Конкорда» до велосипеда, придуманного самим Леонардо да Винчи. Самолеты – их чаще он всего использовал в своих поездках¹³⁴.

Zauważmy, że w jednym z powyższych przykładów autorzy artykułu umieścili określenie *nana-путешественник* w cudzysłowie, co podkreśla, że to jest przydomek nadany przez innych, ze względu na liczne podróże. Natomiast nazwa *nana-путешественник* w ostatnim przykładzie nawiązuje do eufemistycznego określenie śmierci – jako ostatniej podróży (*последний вояж*), w jaką udał się ów papież-podróжник.

Ojca Świętego określono też imiesłowem *путешествующий* (*podróżujący*), który – jak przymiotnik – przedstawiono w formie stopnia najwyższego *самый* «*путешествующий*», tworząc rozbudowaną grupy imienną: *самый* «*путешествующий*»

¹³¹ Леонид Ангелов, *И мир заплакал... Папа, которого мы потеряли*, Rusnord Информационно-аналитический портал, 4.04.2005, <https://rusnord.ru/oldnews/19510-14168.html> (dostęp: 2.05.2023).

¹³² Марк Смирнов, «Судьба Понтифика». *Его жизнь можно сравнить с симфонией*, «Независимая Газета», 8.04.2005, http://www.religare.ru/2_16484.html (dostęp: 19.05.2023).

¹³³ Алина Черноиванова, Кирилл Преображенский, *op. cit.*

¹³⁴ *Мир готовится проститься с Папой Римским.*

nana в истории (najczęściej podróżujący papież w historii) i самый путешествующий Папа Римский за всю историю церкви (najczęściej podróżujący papież rzymski w całej historii Kościoła):

Он объездил 129 стран, став **самым «путешествующим» папой в истории**¹³⁵.

Римская католическая церковь – старейшая из существующих международных организаций, а Ватикан – самое маленькое в мире суверенное государство. В течение последних десятилетий его возглавляет Иоанн Павел II – **самый путешествующий Папа Римский за всю историю церкви**¹³⁶.

To drugie, bardziej rozbudowane określenie, pochodzi z tekstu Davida Willeya towarzyszącego papieżowi w wyjazdach i zastanawiającego się nad trudami organizacyjnymi tych wyjazdów. Na wyrażenie *papież rzymski* nakłada się niejako określenie *najbardziej podróżujący papież w całej historii Kościoła*. Z jednej strony jest to ograniczenie zakresu przez przymiotnik *римский (rzymski)*, z drugiej podkreślenie szerokości tego zakresu przez użycie formy superlatywnej *самый путешествующий (najczęściej podróżujący)* i zaimka *весь (cały)* w funkcji kwantyfikatora ogólnego, a dodatkowo odwołanie do historii wprowadza znaczenie omnitemporalne. Całość pełni funkcję superlatywu absolutnego. Określenie to pojawiło się w sprawozdaniu z papieskiej podróży na Słowację w 2003 roku w artykule zatytułowanym: *Иоанн Павел II: Папа-путешественник (Jan Paweł II: papież-podróżnik)*¹³⁷

Na papieskie podróże wskazuje też łączący się z rzeczownikiem *nana (papież)* imiesłów *странствующий (wędrujący)* i rzeczownik *странник (wędrowiec)*. Spotykamy połączenie *странствующий Папа (wędrujący papież)* i wyrażenie *Папа-странник (papież-wędrowiec)*. Oba określenia pochodzą z artykułów, które ukazały się po śmierci papieża. Pierwsze pojawia się w kontekście dokonań podczas pontyfikatu – najdłuższej podróży apostolskiej¹³⁸, wprowadzając wyrażenie *странствующий Папа*. Autor zastosował cudzysłów, dystansując się niejako od tego określenia:

Самым продолжительным путешествием «**странствующего Папы**» стал его зарубежный визит в ноябре-декабре 1986 года, когда он разом побывал в Бангладеш, Сингапуре, Новой Зеландии, Австралии и на Сейшельских островах¹³⁹.

Natomiast zestawienia *Папа-странник (papież-wędrowiec)* pojawia się w zdaniu mówiącym w sposób metaforyczny o śmierci papieża jako jego *ostatniej drodze (no-*

¹³⁵ Георгий Бовт, *op. cit.*

¹³⁶ Дэвид Уилли, *Иоанн Павел II: Папа-путешественник*, BBC, 14.09.2003, http://news.bbc.co.uk/hi/russian/life/newsid_3107000/3107068.stm (dostęp: 6.04.2022).

¹³⁷ *Ibidem.*

¹³⁸ Pielgrzymka ta odbyła się 18.11-1.12.1986 r.

¹³⁹ *Мир готовится проститься с Папой Римским.*

следний путь). Użycie nazwy wskazujące na wędrówkę jest niejako rozbudowaniem tej metafory, mowa o świadkach *ostatniej drogi papieża-wędrowcy (последний путь Папы-странника)*:

Сама паства по столичным меркам немногочисленна – около 60 тысяч человек, но постоянных прихожан не более трех тысяч. Почти столько же и пришло сегодня пусть косвенно, хотя бы посредством проекционного экрана, стать свидетелем **последнего пути Папы-странника**. За время своего правления он облетел мир 31 раз¹⁴⁰.

Pośrednio na podróż wskazuje też przymiotnik *летучий (latający)*, który nawiązuje do papieskich podróży lotniczych. Użyła go Marija Kisielewa w artykule zatytułowanym *Droga do domu. Папież рrzymski wybiera się w sentimentalne tournée* w kontekście jego podróży do Polski:

Славу «**летучего папы**» он заслужил не зря – больше, чем Иоанн Павел II, не путешествовал никто из понтификов¹⁴¹.

Autorka wyrażenie *летучий papa* zapisała w cudzysłowie, wskazując na jego przenośne znaczenie.

Natomiast ideę papieskich podróży wyraża określenie *Папа-миссионер (papież-misjonarz)* wskazujące na jego misje głoszenia Ewangelii w świecie:

Кароль Войтыла становится **Папой-миссионером**: к 2000 году он посетит 173 страны и 933 города, провозгласит 3093 проповеди и в общей сложности преодолеет 1139811 км, то есть облетит земной шар 29 раз. В путешествиях Папа провел 845 дней, 12 часов и 15 минут – более двух лет вне Ватикана¹⁴².

Powyższy fragment pochodzi z artykułu, który ukazał się po śmierci Jana Pawła II i zawiera dane biograficzne uznane przez dziennikarza Siergieja Fiedorowa za najważniejsze z życia papieża.

f) Inne określenia słowa *papież*

Pisząc o biografii Jana Pawła II, podkreślono, że jest to *самый молодой Папа 20-20 столетия (najmłodszy papież 20 stulecia)*. Informacja ta zdaje się wskazywać na pewną wyjątkowość polskiego papieża. Dodać należy, iż określenie papieża przymiotnikiem w stopniu najwyższym *самый молодой (najmłodszy)* z dodaniem zakresu odnoszącego się do czasu (konkretnie do jednego wieku – w kontekście instytucji trwającej 20 razy

¹⁴⁰ С. Тарвердян, Роман Демидов, *op. cit.*

¹⁴¹ Мария Киселева, *op. cit.*

¹⁴² Сергей Федоров, *Сломанный перстень*, «ОРД. Человек не терпит насилия!», 2.04.2005, <https://ord-ua.com/2005/04/02/slomanniyj-persten/> (dostęp: 25.01.2024).

dłużej), może zastanawiać. Owa wyjątkowość zasugerowana formą superlatywną staje się tu ograniczona¹⁴³.

Кароль Войтыла стал **самым молодым Папой 20-го столетия**. Сын армейского сержанта из Вадовице получил строгое религиозное воспитание¹⁴⁴.

Wiadomości powyższe umieszczono pod fotografią twarzy kilkuletniego chłopca – młodego Karola Wojtyły, co może błędnie sugerować, że został papieżem w wieku przedstawionym na fotografii.

W tekstach ukazujących się za życia Jana Pawła II, niekiedy określano go *нынешний Папа (obecny papież)*, co prócz neutralnego odniesienia mogło mieć wydźwięk negatywny, wskazywać na stan przejściowy, który ulegnie zmianie. Określenie to łączono niekiedy z polską narodowością, próbującą wpływać na kulturę rosyjską. Oto przykłady:

Полагаю, что после ухода **нынешнего Папы** с ним отойдет в прошлое и осложняющий эти отношения польский фактор, включающий отношение к православию, к русской культуре и представления о роли Польши в нашей истории¹⁴⁵.

В известном смысле этот фильм больше посвящен истории Польши и польскому патристическому духу, которому привержен **нынешний Папа**¹⁴⁶.

Na stronie czasopisma głoszącego idee marksistowsko-leninowskie „Враг Капитала”, recenzując film o Matce Teresie, pisano, że zamierzeniem *нынешнего Папы (обесного папиежа)* jest wzmocnienie prawicy i przedstawianie reakcyjnych *лаядaków (подлецов)* jako świętych:

Скрытые намерения **нынешнего Папы** предельно ясны. Он желает укрепить реакцию правых, представляя этих реакционных подлецов (Так же как основатель католической мафии правого крыла «Опус Деи» Эскрива, Римский папа Пий 12-й, друг Гитлера и Муссолини, поддержавший Холокост) как святых¹⁴⁷.

Natomiast w artykule, który się ukazał w związku z jubileuszem Jana Pawła II (16.10.2003 r.), Aleksandr Kyrleżew próbuje rosyjskim czytelnikom wytłumaczyć istotę instytucji papieskiej oraz funkcje papieża. Stosuje połączenie *нынешний Папа* jako wyróżnienie tego papieża spośród innych, określając jego pozytywne cechy:

¹⁴³ W XIX w. został papieżem Piusem IX 56-letni Giovanni Maria Mastai, którego był 2 lata młodszy od Karola Wojtyły w czasie jego konklawe.

¹⁴⁴ *Фоторепортаж: жизнь понтифика*, 16.10.2003, http://news.bbc.co.uk/hi/russian/photo_galleries/newsid_3196000/3196106.stm (dostęp: 27.04.2024).

¹⁴⁵ Борис Филиппов, *Иоанн Павел вернул Ватикану его политический вес*, «Русская народная линия, Православие. Самодержавие. Народность» 13.10.2003, https://ruskline.ru/monitoring_smi/2003/10/13/ioann_pavel_ii_vernul_vatikanu_ego_politicheskij_ves/ (dostęp: 27.04.2024).

¹⁴⁶ Вячеслав Платонов, *op. cit.*

¹⁴⁷ *Войтыла, Тереза и перепроизводство святых*, «Враг Капитала. Новости Богохульства Философия», 3.11.2003, <http://1917.com/XML/mfeRTKH-JuUTDk5ViEnLQ+AikeU> (dostęp: 7.04.2022).

А папе Иоанну Павлу II можно пожелать только того, что христиане желают друг другу: чтобы он донес свой тяжелый крест до конца, не погрешив против воли Божией. Потому что Бог судит не политику, а помышления сердечные. Потому что **нынешний папа – не только «функционер», но и христианин.** И есть основания для того, чтобы сказать, что Иоанн Павел Второй – великий христианин в расхристанном, расколоте мире¹⁴⁸.

Pojawiające się w tym kontekście życzenie, aby do końca niósł swój krzyż, mogą się wydać nieprzychylnie, jednak wypowiedane w odniesieniu do chrześcijaństwa, podkreślają wspólnotę religii obecnego papieża i prawosławnych, którzy także są chrześcijanami. A ostatnie zdanie mówiące o tym, że są podstawy, aby twierdzić, że Jan Paweł II jest wielkim chrześcijaninem w podzielonym świecie jednoznacznie wskazuje na pozytywną ocenę tego papieża.

Po śmierci papieża Siergiej Fiedorow zastanawia się nad tym, czy można nazwać papieża konserwatystą. W swoim artykule stawia znak zapytania przy połączeniu: *Папа – консерватор (papież konserwatysta)*, a w uzasadnieniu podaje przykłady świadczące o tym, że nie popiera on ani zbytniego konserwatyzmu, ani modernizmu:

Папа – консерватор?

Несмотря на весь свой модернизм в отношениях с миром Папа не допускал никакой демократии в Церкви: он по-прежнему вел себя как монарх, карающий нарушителей канонической дисциплины вне зависимости от того, «левые» они или «правые». Именно Иоанн Павел II отлучил от Церкви ультраконсервативного французского епископа Марселя Лефевра, [...] осудил «теологию освобождения» в Латинской Америке, приверженцы которой с автоматами в руках сражались в составе марксистских партизанских отрядов¹⁴⁹.

Na konserwatyzm papieża wskazuje także Aleksiej Polikowski, w artykule opublikowanym w dzienniku „Nowaja Gazeta”¹⁵⁰. Autor, nazywając go konserwatystą, jednocześnie precyzuje to określenie w aspekcie religijnym: *открытый миру – консерватор Десяти заповедей (otwarty na świat – konserwatysta dziesięciu przykazań)*:

Папа был консерватор, открытый миру, – консерватор Десяти заповедей. Христос послал апостолов нести слово Божье по городам и весям – с тех пор прошло две тысячи лет, и Новый завет лежит теперь на каждой тумбочке в отеле. Но при этом слова Божьего почему-то не стало больше. Папа неустанно нес его, несмотря на усталость и болезни, несмотря на немощь тела, – нес в те 104 страны, которые он посетил¹⁵¹.

W dalszej części tego artykułu autor dodaje określenie *твердый в убеждениях консерватор (twardy w przekonaniach/zagorzały konserwatysta)*, przedstawiając papieża jako człowieka przełomowego, bardziej niż postępowi liberałowie:

¹⁴⁸ Александр Кырлежев, *op. cit.*

¹⁴⁹ Федоров, *op. cit.*

¹⁵⁰ Алексей Поликовский, *Окно для души*, «Новая Газета», 4.04.2005, <https://novayagazeta.ru/articles/2005/04/04/25945-okno-dlya-dushi> (dostęp: 12.12.2024).

¹⁵¹ *Ibidem.*

Этот **твердый в убеждениях консерватор** совершал поступки, которых вряд ли можно было ждать даже от свободомыслящего либерала. Будучи кардиналом в Польше, он противостоял коммунистам – и стал первым Папой, который принял Генерального секретаря ЦК КПСС. Это был М.С. Горбачев. Он был первым римским Папой, пришедшем в синагогу в Риме – и посетившим мечеть в Дамаске. У Стены плача в Иерусалиме он просил прощения за преследования и погромы, которые совершали христиане над евреями¹⁵².

W odniesieniu do publicznego przeproszenia papieża za grzechy Kościoła (wspomniane już w kontekście Wielkiego Jubileuszu) Andrej Krotkow zastosował określenie *необычный папа* (*niezwykły papież*), co może wskazywać na pozytywne wartościowanie:

Некоторое время назад Папа Римский Иоанн Павел II совершил беспрецедентный поступок – перед всем миром покаялся в исторических грехах католической церкви и попросил прощения за все несправедливости и злодеяния, совершенные от ее имени. Российская пресса снисходительно прокомментировала этот поступок как очередное чудачество «**необычного папы**». А между тем за всю историю Российской Православной Церкви НИ ОДИН ее высший иерарх так не поступил¹⁵³.

Warto spojrzeć na szerszy kontekst. Po pierwsze, autor przywołuje rosyjską prasę, chcąc przedstawić zewnętrzny punkt widzenia. Po drugie, za ową prasą stosuje wyrażenie *необычный папа* wzięte w cudzysłów, co może wskazywać na niedosłowność. Po trzecie, to określenie papieża poprzedzone zostało wyrażeniem *очередное чудачество* (*kolejne cudactwo*), mówiącym, że zachowanie papieża to kolejna dziwaczność, co sugeruje, że papież poczynił już wiele takich niezwykłych, ale dziwacznych aktów. I po czwarte, autor dodaje informację, że w całej historii Kościoła prawosławnego ani jeden hierarcha nie dokonał takiego czynu, podkreślając przy tym wersalikami określenie *НИ ОДИН* (*ani jeden*), co może sugerować, że taki czyn byłby jednak pożądanym i z punktu widzenia autora nie jest dziwacznością.

W rosyjskiej prasie spotykamy także zestawienia leksemu *Папа* z rzeczownikami bądź przymiotnikami, pełniącymi funkcję przydawki. Część z nich odnosi się do świata polityki i życia społecznego, inne do współczesnej kultury. W artykule Wiktora Polakowa *Попытка некролога* (*Próba nekrologu*), który przedstawia Jana Pawła II przez pryzmat krytyki innych – przykładowo wypowiedzi Jerzego Urbana – we wstępie autor opisywał papieża od strony jego osiągnięć, jednak w kontekstach nieprzychylnych. Na przykład określenie *папа-реформатор* (*papież reformator*) sąsiaduje z określeniem antysemityzmu Jankowskiego i jego patologicznej rusofobii i chciwości, zlewając się w odczuciu czytelnika w jeden obraz dotyczący owego papieża-reformatora:

¹⁵² *Ibidem*.

¹⁵³ Андрей Кротков, *Канон покаяния*, «Алфавит Ежедневная газета для любопытных», [http:// www.poptosov.ru.alfavit/archives/200/16/5.htm](http://www.poptosov.ru.alfavit/archives/200/16/5.htm) (dostęp: 31.05.2007).

Даже компрометирующий **папу-реформатора** махровый антисемитизм Янковского и его патологическая русофобия в сочетании с выдающимся корыстолюбием не отвратили от него Иоанна Павла II¹⁵⁴.

W dalszej części tego artykułu spotykamy oryginalne określenie o charakterze metaforycznym: *папа-коммуникатор*; związane jest ono ze współczesną technologią. Oznacza specjalny portal umożliwiający szeroką wymianę informacji¹⁵⁵. Jest rodzajem pośrednika. Trudno określić na ile autor przed dwudziestu laty pisząc o papieżu, właśnie to znaczenie chciał aktualizować.

Его звали **папа-коммуникатор** за его необычайную способность к диалогу с любым человеком – будь это глава коммунистической Кубы или рок-музыкант, раввин или мулла, Далай-лама или президент США¹⁵⁶.

Autor w kontekście określenia *папа-коммуникатор* wymienia przykładowe osoby znacznie różniące się od siebie poglądami i religią, z jakimi spotykał się papież: przywódca komunistycznej Kubę, muzyk rockowy, rabin, muła, dalajlama i prezydent USA.

W opublikowanym po śmierci Jana Pawła II artykule zatytułowanym *Воин без дивизий (Wojownik bez dywizji)* Georgij Bowt przedstawia papieża jako człowieka o dużej mocy wewnętrznej, którą lekceważono w ZSRR. Pisząc o jego dokonaniach w świecie, zwracał uwagę na jego jednoznaczną postawę konserwatywną w tym co istotne dla teologii, a nowatorską (postępową) w tym, co moralnie obojętne. Jego zamiłowanie do sportu i wykorzystywania zdobyczy technicznych powodowało jednak krytykę wśród konserwatystów. W tym kontekście pojawiają się określenia: *первый папа-шоумен (pierwszy papież-showman)*:

Он стал **первым папой-шоуменом** в истории, артистично использовавшим самые современные средства коммуникации. Поэтому он вполне мог появиться на футбольном матче, мог записать диск с рэпером, уже в зрелом возрасте встать на горные лыжи, а у себя в покоях позволять посетителям танцевать брейк-данс [...] ¹⁵⁷.

W innym tekście spotykamy też określenia *первый Папа-бунтарь (pierwszy papież buntownik)*, gdyż, według Michaiła Pozdniajewa, stał się on sztandarem „Solidarności” znaczniejszym niż Lecha Wałęsy, który w zasadzie tylko niósł ten sztandar, choć otrzymał pokojową nagrodę Nobla:

¹⁵⁴ Виктор Поляков, *op. cit.*

¹⁵⁵ Коммуникатор 1. спец. специалист по общению, обмену информацией; 2. карманный компьютер, снабжённый модулем сотовой связи, <https://ru.wiktionary.org/wiki/%D0%BA%D0%BE%D0%BC%D0%BC%D1%83%D0%BD%D0%B8%D0%BA%D0%B0%D1%82%D0%BE%D1%80>; zob. też <http://www.slovochel.ru/chelovek-kommunikator.htm> (29.04.2004).

¹⁵⁶ Виктор Поляков, *op. cit.*

¹⁵⁷ Георгий Бовт, *op. cit.*

Он был и первым **Папой-бунтарем**: в 1980 году явился духовным знаменем «Солидарности». Лех Валенса, в отличие от Папы удостоенный Нобелевской премии, был тогда, в сущности, лишь знаменосцем¹⁵⁸.

Określenie to wskazuje na bunt z czasów polskiej „Solidarności”, papież był buntownikiem sprzeciwiającym się ustrojowi komunistycznemu i walczącym o pokój. I w tym kontekście określenie to staje się paralelne z połączeniem *первый Папа-миротворец* (*pierwszy papież pokojotwórca*):

Больше, всех своих предшественников вместе взятых, причислил к лику святых и блаженных. Стал **первым Папой-миротворцем**¹⁵⁹.

Dodać należy, iż złożenie *миротворец* (*czyniący pokój*) zbudowane z dwóch rdzeni rzeczownikowych *мир-* i *-творец* połączonych interfiksem *-o-* w języku rosyjskim jest cerkiewizmem, pochodzi z Ewangelii i odnosi się do jednego z ośmiu błogosławieństw (Mt 5,9: «блаженны миротворцы»). Określenie to pojawia się także w rozbudowanej konstrukcji szeregowej *большой гуманист и миротворец Папа Иоанн Павел второй* (*Wielki humanista i czyniący pokój papież Jan Paweł drugi*):

«Глубоко скорблю в связи со смертью **большого гуманиста и миротворца Папы Иоанна Павла второго**. С большой благодарностью и теплом вспоминаю визит Папы Римского в Украину и наши личные встречи. [...]», – отметил Кучма¹⁶⁰.

Powyzsze określenie zostało użyte w liście kondolencyjnym prezydenta Ukrainy Leonida Kuczmy po śmierci Jana Pawła II. Jako świecki przywódca państwowy odwołał się on do określeń niereligijnych, stosując poza oficjalnym tytułem *Папа Иоанн Павел второй* rzeczowniki nazywające postawę zmarłego w świecie polityki – *миротворец* i kultury – *большоой гуманист*.

Po śmierci Jana Pawła II Kirył Wasilenko swój artykuł w dzienniku „Время новостей” zatytułował *Папа прав человека* (*Papież praw człowieka*), wprowadzając połączenie które także pojawia się w tekście. Użyty cudzysłów może wskazywać na dystans autora, ale też na obiektywizację, gdyż zaznaczone jest przywoływanie zdania innych, autor stosuje bowiem obudowę tej nazwy w formie liczby mnogiej – *называли* (*nazywali*):

Иоанн Павел II выразил надежду, что создание ООН послужит на благо установлению объективных и нерушимых прав человека. Эта тема стала яркой характеристикой всего понтификата Иоанна Павла II, которого до его последних дней называли «**Папой прав человека**»¹⁶¹.

¹⁵⁸ Михаил Поздняев, *op. cit.*

¹⁵⁹ Самвел Тарвердян, Роман Демидов, *op. cit.*

¹⁶⁰ *Мир скорбит по понтифику...*

¹⁶¹ Кирилл Василенко, *op. cit.*

Przed pogrzebem papieża „Niezawisimaja gazieta” opublikowała fragment wspomnień pierwszego dyplomaty rosyjskiego, który w latach 90. współpracował z Watykanem, reprezentując tam najpierw ZSRR, a potem Federację Rosyjską. Także tu pojawia się nazwa będąca rozbudowaną grupą imienną: *Папа – конкретный политик и опытный дипломат* (Papież – konkretny polityk i doświadczony dyplomata). Określenie to ma charakter pozytywny, podobnie jak cały tekst zamieszczony w tej gazecie:

Папа – конкретный политик и опытный дипломат. Он тонко чувствует глубинные тенденции в мировой политике, даже если для многих они все еще упрятаны за семью печатями¹⁶².

Obecne są też inne epitety wskazujące na wyjątkowość, np. przymiotnik *великий* stosowany w odniesieniu do osób (i rzeczy) wybitnych. Słowo *великий* wskazujące na papieża pojawiło się w połączeniu *великий Папа* (*wielki papież*) w telegramie kondolencyjnym prezydenta RFN Horsta Köhlera:

Президент ФРГ Хорст Келер назвал смерть главы Римско-католической церкви Иоанна Павла II большой потерей для всего мира. «С Иоанном Павлом II Католическая церковь потеряла **великого Папу**, образцового служителя своей Церкви и христианина, пользовавшегося уникальным авторитетом», – говорится в телеграмме, направленной президентом ФРГ в Ватикан¹⁶³.

Niekiedy jednak w prasie pojawiają się połączenia słowa *papież* z epitetami o wyraźnie negatywnym znaczeniu. Całość jednoznacznie wskazuje wtedy na dużą niechęć wobec tej osoby. Michaił Pozdnajew, w swoim artykule przywołuje takie negatywne określenie szeregowo: *ужасный, коварный, лживый Папа* (*straszny, podstępny, kłamliwy Papież*):

Чиновники Патриархии знали: этот «ужасный», «коварный», «лживый» Папа растопит сердца миллионов православных так же легко, как это сделал на Украине. Лицедеи боятся искренних людей¹⁶⁴.

Dziennikarz dystansuje się jednak do nich podwójnie – po pierwsze stosuje znak cudzysłowu, a po drugie wprowadza obudowę, informując, że nazwy te pochodzą od działaczy Patriarchatu Moskiewskiego, których nazywa rzeczownikiem *лицедей*. Słowo to oznacza aktora, a przenośnie oszusta, który stara się zrobić wrażenie kogoś innego niż jest w rzeczywistości. Autor zestawia owych oszustów z ludźmi szczerymi określonymi wyrażeniem *искренний человек* (*uczciwy/szczerzy człowiek*), jednoznacznie sytuując w tej grupie papieża.

¹⁶² Юрий Карлов, *op. cit.*

¹⁶³ *Мир скорбит по понтифику...*

¹⁶⁴ Михаил Поздняев, *op. cit.*

W maju 2001 roku po pielgrzymce papieża śladami apostoła Pawła do Grecji, Syrii i Malt, a przed planowanym przyjazdem do dawnych republik ZSRR Ukrainy i Kazachstanu, Nadieżda Kieworkowa próbowała przedstawić znaczenie podróży apostołskich papieża. Już na początku – pisząc do Rosjan – opisuje krótko historię rozłamu chrześcijaństwa na Kościół Zachodni i Wschodni z 1056 roku. Podając prawosławny punkt widzenia, pisze: *любой папа – еретик, узурпатор и самозванец* (*każdy papież – herezyk, uzurpator i samozwaniec*), dlatego, że wywyższa się nad równymi sobie (biskupami) i rządzi jak władca:

С точки зрения православного сознания, **любой папа – еретик, узурпатор и самозванец**. Он возвысился над равными и правит как государь¹⁶⁵.

Ciąg rzeczowników będących dopełnieniem słowa *papież*: *heretyk, uzurpator i samozwaniec* autorka przedstawia z punktu widzenia wyznawców prawosławia, o czym informuje na wstępie, opisując następnie nieprzychylnie powitanie papieża przez prawosławnych Greków. Zamienne, że dziennikarka zatytułowała artykuł *Миру – мир, и желательно весь*, nawiązując do piosenki pt. *Тополиный пух, блин* rokowego zespołu Krasnaja Plesien', w której pokój deklaruje się w sposób przewrotny¹⁶⁶.

W kontekście tej samej pielgrzymki pojawia się wyrażenie *престарелый папа Иоанн Павел II* (*sędziwy papież Jan Paweł II*) zawierające przymiotnik *престарелый*, który wskazuje na podeszły wiek Jana Pawła II:

Попросив прощения у православных и ступив в мусульманскую мечеть, папа римский спешит создать всемирный священный союз глав конфессий – против «фундаментализма» и экстремизма. **Престарелый папа Иоанн Павел II** завершил свое шестидневное паломничество по следам апостола Павла¹⁶⁷.

Poprzedzająca to określenie informacja, iż papież spieszy się, aby utworzyć związek przywódców religii, sugeruje, że przed końcem życia, może tego nie dokonać, skoro jest już sędziwy. Podobnie w innym kontekście, stosując wyrażenie *престарелый Папа*, Boris Romanow wskazuje na to, że papież jest świadom zbliżającej się śmierci i tego, że ma już mało czasu na działanie:

Теперь Папа Римский хочет вернуть икону в Россию. Как выяснилось, для Иоанна Павла вопрос об обстоятельствах передачи святыни России имеет не столь принципиального значения. **Престарелый Папа**, по-видимому, желает, чтобы Фатимское пророчество исполнилось еще при его жизни¹⁶⁸.

¹⁶⁵ Надежда Кеворкова, *Миру – мир, и желательно весь*, «Новая Газета» № 32, 14.05.2001, <https://novayagazeta.ru/articles/2001/05/14/11715-miru-mir-i-zhelatelno-ves> (dostęp: 31.05.2007).

¹⁶⁶ Zob. *Тополиный пух, блин*, <https://www.youtube.com/watch?v=yIWNEdbJ2H8> (dostęp: 12.12.2024).

¹⁶⁷ Надежда Кеворкова, *op. cit.*

¹⁶⁸ Борис Романов, *Икона Казанской Божией Матери*.

Autor powyższego artykułu wcześniej pisze o trzeciej tajemnicy fatimskiej, która wiąże się z wizerunkiem Maryi w Moskwie¹⁶⁹. Natomiast określenia *престарелый и больной Папа (sędziwy i chory papież)* użyto w roku 2003 w ćwierćwiecze jubileuszu pontyfikatu, w kontekście nieotrzymania przez papieża nagrody Nobla:

Поэтому неудивительно, что решение Нобелевского комитета отдать премию правозащитнице из Ирана Ширин Эбади вызвало горькое разочарование в католических кругах всего мира. [...] Католиков можно понять: **престарелому и больному Папе** уже вряд ли представится случай получить Нобелевскую премию мира. Многие считали, что вручение этой награды должно было стать свидетельством высокой оценки папского служения Иоанна Павла II со стороны светского общества и своего рода подарком к 25-летию его понтификата, юбилей которого празднует весь католический мир¹⁷⁰.

Natomiast o dawnej sprawności papieża mówi wywiad zamieszczony rok wcześniej (28.10.2002 r.) w czasopiśmie „Sowietskij sport” („Rosyjski sport”), gdzie spotykamy określenie *первый нана-футболист (pierwszy papież futbolista)* wskazujące na wyjątkowe wśród papieży sportowe pasje Jana Pawła II:

[...] 82-летний Карол Войтыла, принявший в 1977 году имя Иоанна Павла II, стал не только первым папой-неитальянцем за долгие столетия, но и **первым папой-футболистом**. Он, конечно, не достиг на поле таких высот, как Пеле, но тому есть вполне очевидные причины. Одному Богу известно, как далеко бы Его Святейшество пошел, избери он вместо религиозной деятельности футболную¹⁷¹.

Także po jego śmierci, w artykule umieszczonym w dzienniku „Niezawisimaja gazieta” Mark Smirnow określił go wyrażeniem *самый спортивный Папа за всю историю Ватикана (najbardziej wysportowany Papież w całej historii Watykanu)*:

В 58 лет, когда Кароль Войтыла стал Иоанном Павлом II, он занимался альпинизмом и горными лыжами, все с удивлением взирали на **самого спортивного Папу за всю историю Ватикана**¹⁷².

W określeniu tym wykorzystano dwie formy superlatywne pierwsza jest regularną formą stopnia najwyższego przymiotnika *спортивный*, natomiast druga to konstrukcja zaimkowa *за всю (w całej)*, która pełni funkcję kwantyfikatora ogólnego. Zestawienie ich z wyrażeniem „historia Watykanu” sugeruje znaczenie omnitemporalne.

Natomiast określenia *Папа – почетный баскетболист (Papież – honorowy koszykarz)* użył Dmitrij Kriukow w tytule krótkiej wzmianki o tym, że z papieżem spotkała

¹⁶⁹ Zob. *Kongregacja nauki wiary. Orędzie fatimskie*, za https://www.vatican.va/roman_curia/congregations/cfaith/documents/rc_con_cfaith_doc_20000626_message-fatima_pl.html (dostęp: 30.04.2024).

¹⁷⁰ Джованни Бенси, Олег Недумов, *op. cit.*

¹⁷¹ Игорь Гольдец, *op. cit.*

¹⁷² Марк Смирнов, *op. cit.*

się amerykańska drużyna koszykarska Harlem Globetrotters, wręczając mu koszulkę honorowego zawodnika. Tekst opatrzony fotografią opublikowano na internetowej stronie dotyczącej sportu <https://www.sport-express.ru>¹⁷³.

W ukazującej się w Kazachstanie gazecie „Nowosti Sodruzhestwa” w artykule, podsumowującym papieskie życie, w sąsiedztwie leksemu *papa* (papież) obok innych określeń wskazujących na częściowe zainteresowanie Jana Pawła II, użyto wyrażenia wskazującego na prawdziwą pasję piłkarską – *заядлый фанат футбола* (zagorzały kibic piłki nożnej):

26 лет Папа был рядом с миллиардом католиков. Немного поэт, Немного философ, **заядлый фанат футбола**¹⁷⁴.

Leksem *Папа* łączony był więc w odniesieniu do Jana Pawła II także z określeniami nawiązującymi do sportu.

Podsumowując, leksem *papa*, wskazując na papieża Jana Pawła II w analizowanym materiale tworzy różne konstrukcje: *papa*; *papa Римский/римский papa*; *Римский Папа Иоанн Павел II/Папа Римский Иоанн Павел II*; *Папа римский Иоанн Павел II – феномен XX века*; *престарелый Папа Римский*; *papa Кароль Войтыла*; *papa Войтыла*; *первый Папа-поляк*; *польский Папа Римский*; *польский papa*; *Папа-поляк*; *Папа, он поляк*; *Папа – выходца из Польши*; *Папа-миссионер*; *Папа-славянин*; *Папа-славянин первый в истории*; *первый Папа-славянин*; *первый в истории papa-славянин*; *славянский Папа*; *Папа – славянин и поляк*; *Папа поляк*; *славянин по происхождению*; *первый papa неитальянского происхождения*; *Папа народов*; *первый papa-футболист*; *самый спортивный Папа за всю историю Ватикана*; *Папа – почетный баскетболист*; *самый молодой Папа 20-го столетия*; *необычный papa*; *нынешний Папа*; *нынешний papa – не только «функционер»*; *papa-путешественник*; *самый «путешествующий» papa в истории*; *самый путешествующий Папа Римский за всю историю церкви*; *Иоанн Павел II: Папа-путешественник*; *странствующий Папа*; *Папа-странник*; *«летучий» papa*; *papa-реформатор*; *papa-коммуникатор*; *первый papa-шоумен*; *первый Папа-бунтарь*; *первый Папа-миротворец*; *Папа прав человека*; *Папа – конкретный политик и опытный дипломат*; *«ужасный»*, *«коварный»*, *«живой» Папа*; *любой papa – еретик, узурпатор и самозванец*; *престарелый Папа*; *престарелый и большой Папа*; *престарелый papa Иоанн Павел II*; *великий Папа*.

W sumie ponad 50 jednostek leksykalnych skupionych wokół słowa *papa*.

¹⁷³ Дмитрий Крюков, *Папа – почетный баскетболист*, «Спорт-Экспресс», 5.04.2000, <https://www.sport-express.ru/basketball/news/papa-pochetnyy-basketbolist-1418/> (dostęp: 6.04.2022).

¹⁷⁴ Самвел Тарвердян, Роман Демидов, *op. cit.*

C. Biskup rzymski (*Episcopus Romanus*)

Papież niekiedy nazywany jest *епископом Рима*, czyli *biskupem Rzymu*. Po śmierci Jana Pawła II jedna z gazet podaje historię tego tytułu, przywołując czasy XI wieku i postanowienia wprowadzone przez papieża Grzegorza VII, mówiące o tym, że tylko biskup Rzymu (*епископ Рима*) może być nazywany papieżem.

Слово Папа происходит от латинского «пара» (отец) и было впервые употреблено в качестве титула для епископов и аббатов во втором веке. По ряду данных, Папа Григорий VII постановил в XI веке, что только **епископ Рима** вправе называть себя Папой¹⁷⁵.

Zazwyczaj konteksty stosowania wyrażenia *епископ Рима* zdają się nieprzypadkowe. Rzadko wyrażenie *епископ Рима* pojawia się w tekście bez dodatkowych konotacji. Przykładowo w sprawozdaniu z wizyty w Kazachstanie określenie *епископ Рима* obecne jest ośmiokrotnie obok innych częstych nazw synonimicznych: *Иоанн Павел II* (23×), *Папа* (17×), *Понтифик* (8×), *Святейший Отец* (7×), np.:

В свою очередь Нурсултан Назарбаев высоко оценил призыв **Святейшего Отца** созидать цивилизацию любви, высказанный им по окончании Мессы в Астане. В заключение он пожелал **Папе** здоровья и поздравил его с приближающейся двадцать третьей годовщиной избрания **Иоанна Павла II** на Престол св. Петра. **Епископ Рима** ответил, что впервые посетил Среднюю Азию [...]¹⁷⁶.

Określenie *епископ Рима* zastosował dziennikarz Siergiej Starcew w artykule dotyczącym wyboru nowych kardynałów i przyszłego konklawe. W tym przypadku określenie papieża – Biskup Rzymu wskazuje z jednej strony na jego zwierzchność, z drugiej na dopuszczanie do obrad innych biskupów:

Главное же, однако, состояло в том, что в своем последнем окружном послании **епископ Рима** сформулировал программу умеренного консерватизма, вокруг которой на будущем конклаве должны будут сплотиться все его искренние единомышленники и последователи¹⁷⁷.

Przydawka dopełnieniowa *Рим* (*Рzym*) zdaje się tu pełnić funkcję restryktywną, ograniczając terytorialnie zasięg biskupstwa, nie wskazując zaś na znaczenie synonimiczne słowa *papież*.

Określenie papieża odwołujące się do Rzymu spotykamy także w artykule dotyczącym tego, że Jan Paweł II pojawił się w Moskwie, gdyż telewizja wyemitowała o nim film biograficzny. Prasa prawosławna, pisząc o „dziwnym pragnieniu” jego wizyty w Rosji, zestawia go z poprzednimi papieżami, stosując nazwę *римский епископ*

¹⁷⁵ Папа Римский умер.

¹⁷⁶ Визит Святейшего Отца Иоанна Павла II в Казахстан. Добро пожаловать!, «Русская ежедневная католическая газета ‘Свет Евангелия’» No 35 (337), 30.09.2001.

¹⁷⁷ Сергей Старцев, *Римско-католическая церковь...*

(*rzymski biskup*). Wprowadzenie tej modyfikacji oficjalnego tytułu już sugeruje pewne lekceważenie osoby, napisanie zaś, że ten człowiek jako jedyny od dwóch tysięcy lat wyróżnia się *jakimś żarliwym pragnieniem* (*каким-то страстным желанием*), aby przyjechać do Moskwy, sugeruje zachowanie odbiegające od normy:

Среди прочего множества **римских епископов**, занимавших кафедру святого Петра на протяжении двух тысячелетий, только один отличается каким-то страстным желанием приехать в Россию¹⁷⁸.

W tym kontekście przymiotnik *римский* także wskazuje na terytorium Rzymu, przypisane niejako papieżowi, jest odległe od terytorium Moskwy. Dodać jeszcze należy, iż zaimek *какой-то* wskazujący na coś nieznanego i niejasnego w mowie potocznej może być odczuwany „z nutą pogardy”¹⁷⁹.

Prawosławna prasa wykorzystuje niekiedy określenie *Епископ Древнего Рима* (*biskup Dawnego Rzymu*), wprowadzając do oficjalnego tytułu przymiotnik *древний* (*dawny*), co z jednej strony służy wzbogaceniu treści wyrażenia, ale z drugiej wskazuje na ograniczenie jego zakresu. Przymiotnik ten sugeruje bowiem nieaktualność i pewną archaiczność tytułu. Dodać należy, iż wyrażenie to pojawia się w odniesieniu do możliwości wizyty papieża w Moskwie. Moskwa zaś – w tym tekście określana jako spadkobierczyni dawnego Bizancjum i zwana kiedyś Trzecim Rzymem – nie chce widzieć Biskupa Dawnego Rzymu w Katedrze Zaśnięcia Matki Bożej (Успенский собор) na Kremlu:

Но Москва, наследница древней Византии, прозванная когда-то Третьим Римом, не стремится увидеть **Епископа Древнего Рима** в Успенском соборе Кремля¹⁸⁰.

Kontekst użycia określenie *Епископа Древнего Рима* zdaje się negatywny.

Jekatierina Rogożnikowa zatytułowała swój artykuł informacyjny, stosując oficjalny tytuł *Епископ Римский – Католики всего мира осиротели Епископ Римский* (*Katolicy całego świata zostali osieroceni przez biskupa Rzymskiego*)¹⁸¹. Ten artykuł rozpoczęła od przywołania pełnej tytułatury, jako pierwszy jej członek, podając wyrażenie *Епископ Римский*:

Епископ Римский, викарий Иисуса Христа, преемник святого Петра, князя апостолов, Верховный Первосвященник Вселенской Церкви (Pontifex Maximus), Патриарх Запада, Примас Италии, Архиепископ-митрополит Римской провинции, глава Ватиканского государства и раб рабов Божьих – этот официальный титул на протяжении 26 с половиной лет носил Кароль Йозеф Войтыла, известный всему миру как Папа Римский Иоанн Павел II¹⁸².

¹⁷⁸ Вячеслав Платонов, *op. cit.*

¹⁷⁹ КАКОЙ-ТО – *разг.* неизвестно какой, с оттенком пренебрежительности <https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%BA%D0%B0%D0%BA%D0%BE%D0%B9-%D1%82%D0%BE>.

¹⁸⁰ Вячеслав Платонов, *op. cit.*

¹⁸¹ Екатерина Рогожникова, *op. cit.*

¹⁸² *Ibidem.*

W artykule pośmiertnym Samwieł Tarwierdian i Roman Diemidow piszą o pożegnaniu z papieżem rosyjskich katolików śledzących transmisję za pomocą telebimów w kościele Niepokalanego Poczęcia Świętej Dziewicy w Moskwie. Tutaj użyli wyrażenia *епископ Рима* w zdecydowanie pozytywnym kontekście. Poprzedzają go wartościujące dodatkowo określenia: poeta, filozof, kibic piłki nożnej. Najważniejsze z nich to nazwanie go najbardziej otwartym na świat Biskupem Rzymu:

В момент, когда на экране выносят гроб с телом понтифика, четверть зала молча, совершенно стихийно, опускается на колени. Последнее молчаливое прощание.

26 лет Папа был рядом с миллиардом католиков. Немного поэт, Немного философ, заядлый фанат футбола. Такого простого и открытого миру **епископа Рима** человечество еще не знало. Может быть, поэтому католики уже сейчас видят в нем святого¹⁸³.

Bezpośrednio po tym oceniającym pozytywnie określenie *епископ Рима* zapisano zdanie o tym, że katolicy już teraz widzą w nim świętego, postać tak nazwana jawi się tu w kontekście wartości absolutnych.

D. Wikariusz Jezusa Chrystusa (*Vicarius Christi*)

Określenie *Викарий Иисуса Христа* (*Wikariusz Jezusa Chrystusa*) pojawia się wyłącznie, gdy podawana jest pełna oficjalna tytulatura po śmierci papieża¹⁸⁴, np.

Официальный титул:

Епископ Рима

Викарий Иисуса Христа

Преемник Князя Апостолов

Верховный первосвященник Вселенской церкви [(лат. *Summus Pontifex Ecclesiae Universalis*)]
[...]¹⁸⁵.

Nie stosują tego określenia jednak inne źródła; dwukrotnie, po śmierci papieża pojawiło się wyrażenie synonimiczne *Наместник Христа на Земле* (*namiestnik Chrystusa na ziemi*). Określenie *наместник* słowniki podają jako synonim dla leksemu względem *викарий*¹⁸⁶, pierwszy kontekst może wskazywać na naśladowanie Chrystusa w cierpieniu. Oto przykłady:

¹⁸³ Самвел Тарвердян, Роман Демидов, *op. cit.*

¹⁸⁴ Нр. Илья Мильштейн, *Папа и недоросли*, 7.04.2005, za: <https://graniru.org/Society/Media/m.87449.html> (dostęp: 11.05.2023).

¹⁸⁵ *Annuario Pontificio 2000*.

¹⁸⁶ Słownik przy tym znaczeniu podaje etymologię «От лат. *vicārius* ‘заместитель, наместник’», zob. <https://glosum.ru/?act=sphinx&q=%D0%92%D0%B8%D0%BA%D0%B0%D1%80%D0%B8> (dostęp: 5.09.2024).

Теперь вы понимаете, что счастливая случайность, выпавшая Каролю Войтыле, оказалась крестом, который **наместнику Христа на Земле** оставалось нести до конца, как сам Христос его нес¹⁸⁷.

В начале 80-х в Польше уже поднималось мощное антикоммунистическое движение, и сын Польши, избранный **наместником Христа на Земле**, безусловно, был знаком, вдохновляющим на борьбу против власти безбожников¹⁸⁸.

Drugie użycie pełni raczej funkcję synonimicznego określenia funkcji papieskiej, gdyż dotyczy opisywania jego działań w latach 80. przez ukraińskiego autora Siergieja Fiedorowa.

E. Następca świętego Piotra – Księcia Apostołów (*Successor principis apostolorum*)

Określenia odnoszące się do tytułu *Następca świętego Piotra – Księcia Apostołów* występują w kilku wariantach: *наместник Святого Петра* (*wikariusz Świętego Piotra*), *наместник Петра* (*Wikariusz Piotra*), *Преемник святого Петра*, *Князя Апостолов* (*Następca świętego Piotra, Księcia Apostołów*), *Преемник Князя Апостолов* (*Następca Księcia Apostołów*), *преемник святого Петра* (*Następca świętego Piotra*), *Самый популярный преемник Святого Петра* (*najpopularniejszy zastępca Świętego Piotra*) oraz *263-й преемник Святого Петра* (*263. następca Świętego Piotra*) / *двести шестьдесят третий преемник святого Петра* (*dwieście sześćdziesiąt trzeci zastępca świętego Piotra*). Oto wybrane przykłady:

Как Папа он стал также Епископом Римским, Викарием Иисуса Христа, **Преемником святого Петра, Князем Апостолов**, Pontifex Maximus, в руках которого сосредоточена высшая судебная власть над Церковью [...] ¹⁸⁹.

Полный официальный титул главы римско-католической церкви звучит так: Викарий Иисуса Христа, Преемник Князя Апостолов [...] ¹⁹⁰.

Самый популярный преемник Святого Петра [tytuł artykułu] ¹⁹¹.

Иоанн Павел II замахнулся на немислимое: он намекнул на возможность ревизии тысячелетнего принципа примата Папы Римского, как первого князя апостолов и **наместника Святого Петра**. Этот постулат до сих пор (с 1054 года) является одним из главных препятствий для христианского Единства ¹⁹².

¹⁸⁷ Александр Сабов, *Папская обитель. Папа Римский Иоанн Павел II умер так же, как жил, – тихо и стойко*, «Русская народная линия, Православие. Самодержавие. Народность», 5.04.2005, https://ruskline.ru/monitoring_smi/2005/04/05/papskaya_obitel (dostęp: 22.04.2023).

¹⁸⁸ Сергей Федоров, *op. cit.*

¹⁸⁹ *Папа Римский умер.*

¹⁹⁰ *Ibidem.*

¹⁹¹ Франческо Сартори, *op. cit.*

¹⁹² Алексей Букалов, Клара Гудзик, *op. cit.*

Услышав эту историю, ребе из Блужова, раби Исраэль Шапира, прослезился и сказал так: «[...] Кто бы сомневался, кто, за какие заслуги и для чего в 1978-м году избрал **наместником Петра** именно этого, скромного и ничем не примечательного кардинала, который за последующие тридцать без малого лет своего понтификата не посрамил возложенного на него доверия. Перетолковав Евангелия, официально объявил о том, что вина за распятие Христа лежит не на евреях, а на римских солдатах. Назвал Инквизицию постыдной ошибкой католической Церкви. Покаялся перед всем миром за Крестовые походы¹⁹³.

Это **263-й преемник Св. Петра** и первый неитальянский Папа с XVI века – после голландца Адриана VI¹⁹⁴.

Взяв в знак уважения к своему предшественнику имя Иоанна Павла II, Кароль Войтыла стал **двести шестьдесят третьим преемником святого Петра** и двести шестьдесят четвертым Папой Римской Католической Церкви, самой многочисленной и самой старой церковной организации в мире¹⁹⁵.

Ponadto obecne są określenia *преемник Апостола Петра* (*następca apostoła Piotra*) i *преемник св. Петра* (*następca św. Piotra*), które pojawiły się wyjątkowo jako cytaty papieskich wypowiedzi. Pierwsze odnosi się do doniosłego wydarzenia w Roku Wielkiego Jubileuszu – 2000, jakim było publiczne przeproszenie za grzechy Kościoła i prośba o wybaczenie. Papież, określając siebie jako *преемник Апостола Петра*, nie tylko wskazuje na sukcesje apostolską, ale przypomina długi czas trwania Kościoła, gdy dochodziło do grzechów jego wiernych:

Но сам ход торжественной мессы и ее подчеркнута публичное измерение не оставляли никаких сомнений в том, что понтифик обращается к каждому верующему, призывая его к глубокому покаянию. [...] – Как **преемник Апостола Петра** в этом году милосердия я попросил Церковь встать на колени и попросить прощения за прошлые и нынешние грехи своих детей. Мы прощаем и просим прощения¹⁹⁶.

Drugi cytat papieskiej wypowiedzi zapisała rosyjska gazeta, komentując pobyt Jana Pawła II na Ukrainie w czerwcu 2001 roku. Jego słowa poprzedza wypowiedź dotyczącą jedności chrześcijan, która według dziennikarza portalu Страна.Ру, powołującego się na bliżej niesprecyzowane dokumenty doktrynalne Kościoła katolickiego, jest możliwa, gdy wszyscy chrześcijanie uznają prymat papieża. W związku z tym, jak pisze Dmitrij Safonow, papież nawołuje do szerzenia unii [greckokatolickiej] na terytorium Ukrainy, używając wyrażenia *преемник св. Петра*:

¹⁹³ О. Газизова, *Мои встречи с Папой, или «в фалдах реальности»*, «Русская Цивилизация», Православное информационное агентство», 4.04.2005, <https://rusk.ru/st.php?idar=10934> (dostęp: 17.04.2023).

¹⁹⁴ Франческо Сартори, *op. cit.*

¹⁹⁵ *Папа Римский умер.*

¹⁹⁶ Сергей Старев, *Историческое покаяние. Папа Римский впервые попросил прощения за грехи Церкви*, «Независимая газета», 14.03.2000, за https://www.ng.ru/world/2000-03-14/6_pokayanie.html?ysclid=ltvxap1k3j86o7283o (dostęp: 17.03.2023).

Как известно из вероучительных документов Католической церкви и многочисленных заявлений ее иерархов, единение христиан возможно только при признании всеми христианами главенства Папы Римского, примером такого единения является греко-католицизм, поэтому слова Папы о необходимости преодоления межконфессиональных барьеров могут означать то, что Папа ставит перед своими епископами задачу дальнейшего распространения унии на территории Украины. Напутствуя своих епископов в этом пути Папа сказал: «Я, **преемник св. Петра**, сегодня хочу призвать вас, чтобы вы шли этим путем и заверяю, что апостольская столица поддерживает ваши великодушные усилия»¹⁹⁷.

W tym kontekście wyrażenie *преемник св. Петра* (*наступца św. Piotra*) przypomina pochodzenie władzy papieskiej od apostoła Piotra, ucznia Jezusa Chrystusa. Może więc sugerować zwierzchność mówiącego te słowa nad wszystkimi chrześcijanami. Natomiast „Niezawisimaja Gazieta”, opisując tę pielgrzymkę, przytacza też okrzyki wznoszone przez zgromadzonych pielgrzymów, wśród nich jest określenie papieża słowem *Петр* (*Piotr*):

Около 100 тыс. человек ждали Иоанна Павла II. Многие плакали, увидев вблизи того, кто почитается ими как духовный отец. «Украина встречает **Петра!**», «Мы любим тебя, Святой отче!» – распевали хором собравшиеся¹⁹⁸.

Stosowanie imienia Piotr bez określenia „наступца” wynikać mogło z sytuacji komunikatywnej, w której istotna jest skrótowość i łatwość skandowania przez tłum.

F. Najwyższy Arcykapłan Kościoła Powszechnego (*Summus Pontifex Ecclesiae Universalis*)

Wśród tytułów papieskich obecne jest też określenie *Верховный Первосвященник Вселенской Церкви* (*Najwyższy arcykapłan Kościoła Powszechnego* – łac. *Summus Pontifex Ecclesiae Universalis* i *Pontifex Maximus*), który przyjmuje często wariant krótszy: *Верховный Первосвященник* (*Najwyższy Arcykapłan*) lub *Верховный римский первосвященник* (*Najwyższy rzymski arcykapłan*) oraz *римский первосвященник* (*rzymski arcykapłan*) – te ostatnie określające miejsce, które pełni funkcję symboliczną. Wskazują na Rzym, a ściślej mówiąc, terytorium państwa watykańskiego, które się tam znajduje. Wydaje się, że to terytorialne znaczenie było ważne w kontekstach mówiących o papieskich pielgrzymkach.

Wyrażenie *римский первосвященник* pojawi się w informacji o podróżach samolotem, gdzie papież zawsze był bezpieczny oraz w opisach wyjazdów na prawosławny Wschód do Grecji, Ukrainy i do dawnej republiki ZSRR – Azerbejdżanu:

¹⁹⁷ Дмитрий Сафонов, *Папа отметил заслуги «Божиих слуг» Андрея Шенгицкого и Иосифа Слитого*, 25.06.2001, Страна.Ру, <http://www.zavet.ru/news/news010623.htm?ysclid=leqzeismn0593870687> (dostęp: 2.03.2023).

¹⁹⁸ Максим Шевченко, *Папа приехал*.

Воздушный океан по-доброму принял понтифика, более 300 раз поднимавшегося на аппаратах тяжелее воздуха поближе к Всевышнему. И по Его воле **римский первосвященник** ни разу не оказывался в аварийной ситуации¹⁹⁹.

Папа стал первым **римским первосвященником**, кто дерзнул отправиться на православный Восток. Сейчас это Греция. Далее – Украина. И в довершение Иоанн Павел II ступил в мечеть. Он идет путем апостола Павла. Что это значит?²⁰⁰

И на Украине одним из главных лейтмотивов его выступлений было напоминание о тех страшных жертвах, которые потребовал от нее советский режим. Миллионы умерших от голода, уничтоженных во время войны, замученных в сталинских концлагерях, расстрелянных в подвалах НКВД – всех помянул **Римский Первосвященник**²⁰¹.

Тадеуш Кондрусевич заявил в день приезда Папы в Баку, что не так важно, в каком статусе **Римский Первосвященник** посещает Азербайджан, так как для католиков его визиты – пастьерские²⁰².

Określenie *римский первосвященник* pojawiło się także w kontekście możliwej wizyty Jana Pawła II w Rosji, m.in. w artykule Anatolija Krasikowa *Приедет ли Иоанн Павел II в Москву? (Czy przyjedzie Jan Paweł II do Moskwy?)*. Tekst został opublikowany z okazji 80 urodzin papieża i poruszał temat jego pielgrzymek zagranicznych. Podobnie wyrażenie *Римский Первосвященник* obecne jest także dwa lata później (w 2002 r.) w tekście dotyczącym łączności Jana Pawła II z wiernymi w Moskwie za pomocą telebimu, a także w artykule pośmiertnym, gdy pisano, że Rosyjska Prawosławna Cerkiew, przeciwstawiała się jego przyjazdowi do Rosji:

Ни один **Римский первосвященник** за всю историю Римско-католической церкви не совершил столько поездок за пределы Папского государства, сколько Иоанн Павел II²⁰³.

По словам Русской службы ВВС, многие участники телемоста прослезились, когда **римский первосвященник** появился на экране²⁰⁴.

Именно ряд серьезных и принципиальных конфликтов заставили РПЦ всеми силами противодействовать визиту **Римского Первосвященника** в нынешнюю, уже не атеистическую, но все же официально светскую Россию²⁰⁵.

¹⁹⁹ *Мир готовится проститься с Папой Римским.*

²⁰⁰ Надежда Кеворкова, *op. cit.*

²⁰¹ Максим Шевченко, *Папа вновь в центре конфликта*, «Независимая Газета», 27.06.2001, https://www.ng.ru/ideas/2001-06-27/8_konflikt.html (dostęp: 11.12.2022).

²⁰² Даниил Щипков, *Иоанн Павел II движется вдоль границ России Папа Римский посетил Азербайджан и Болгарию*, «Независимая газета», 5.06.2002, ng.ru/facts/2002-06-05/1_papa.html (dostęp: 28.06.2023): *op.cit.* 007)

²⁰³ Анатолий Красиков, *Приедет ли Иоанн Павел II в Москву?*, ПОЛИТ.РУ, 20.05.2000, <https://polit.ru/articles/mir/priedet-li-ioann-pavel-ii-v-moskvu-2000-05-20/?ysclid=m16wmurcnk352265718> (dostęp: 17.09.2024).

²⁰⁴ *Виртуальный «крестовый поход на Святую Русь» продлился несколько часов*, Форум JezusChrist.ru Сервер Христианского Общения, 5.03.2002, <http://jesuschrist.ru/news/2002/03/05/1190> (dostęp: 13.04.2024).

²⁰⁵ Сергей Черняховский, *Римский наместник – большой друг русского народа?*, «Новая политика», 8.04.2005, <https://web.archive.org/web/20140814150406/http://www.novopol.ru/-rimskiy-namestnik-bolshoy-drug-russkogo-naroda--text2095.html> (dostęp: 16.09.2024).

Nazwa *римский первосвященник* rzadko, ale spotykana jest też w innych kontekstach, najczęściej w funkcji synonimu w sąsiedztwie tytułu papieskiego lub jego imienia, np.:

Иоанну Павлу Второму скоро исполнится 81 год. Теперь ему трудно ходить по лестницам и мимо толпы **римский первосвященник** передвигается на небольшом электромобиле²⁰⁶.

Zauważyć należy, iż to określenie papieskie w rosyjskich mediach zapisywane jest zarówno wielkimi, jak i małymi literami.

Niekiedy w odniesieniu do głowy Kościoła katolickiego występuje też nazwa *первосвященник (арцукрлан)* z innymi dodatkowym określeniem, np. *необычный первосвященник (незвычайкы арцукрлан)*, *первосвященник католической церкви (арцукрлан Коścioła katolickiego)*, *первосвященника Римской Церкви (арцукрлан Коścioła Rzymskiego)*, *первосвященник рубежа XX-XXI (арцукрлан прелому XX i XXI wieku)*. Oto wybrane konteksty:

Похоже было, что **первосвященника** приободрил восторженный прием, который оказали почти 150 тысяч, приехавших в Банску Быстрицу на мессу²⁰⁷

Ушел из жизни папа Иоанн Павел II – человек, который для почти одной шестой части населения нашей планеты был наместником Бога на Земле, высочайшим моральным авторитетом, надеждой на лучшее будущее. Это был **необычный первосвященник**²⁰⁸.

Кароль Войтыла родился в день солнечного затмения, Иоанн Павел II, **первосвященник католической церкви**, в день солнечного затмения был погребен. Предзнаменование ли неба такое совпадение или нет, но, по крайней мере, небо отпустило Папе долгие годы жизни, и ушел он, несмотря на болезнь, сохранив ясный ум²⁰⁹.

Человеку невозможно нести такую ношу без Божьей помощи. Эта высшая помощь поддерживала до последнего вздоха согбенного **первосвященника Римской Церкви**²¹⁰.

Первосвященник рубежа XX-XXI веков, эпохи постмодернизма, не противопоставляет, но и не смешивает бездумно веру и разум, а объединяет их как два крыла птицы, равно необходимые для полета²¹¹.

a) Pontyfik

W analizowanym materiale często stosowana jest nazwa *понтифик*, która pełni funkcję synonimu papieża i nawiązuje do tytułu łacińskiego. Jest to synonim złożonej nazwy

²⁰⁶ Дэвид Уилли, *Крестный путь Папы Римского*, BBC, 13.04.2001, http://news.bbc.co.uk/hi/russian/news/newsid_1275000/1275598.stm (dostęp: 17.09.2024).

²⁰⁷ Папа Римский Иоанн Павел Второй, *продолжающий визит в Словакию*, 12.09.2003, http://news.bbc.co.uk/hi/russian/news/newsid_3103000/3103702.stm (dostęp: 6.04.2022).

²⁰⁸ Виктор Поляков, *op. cit.*

²⁰⁹ *Имя в Книге Жизни. Вместо некролога*, http://nzv.narod.ru/archiv/05_04/g01.html, «Новый Завет» (dostęp: 5.12.2023).

²¹⁰ Сергей Федоров, *op. cit.*

²¹¹ Борис Воскресенский, *Человек, сказавший самое главное. Памяти Иоанна Павла II*, «Независимая Психиатрическая Ассоциация России. Независимый Психиатрический. Журнал» 2005, 4, <http://test.npar.ru/journal/2005/4/memory.htm> (dostęp: 31.03.2023).

Верховный Первосвященник Вселенской Церкви (*Najwyższy Kapłan Kościoła Powszechnego* łac. *Summus Pontifex Ecclesiae Universalis, Pontifex Maximus*). Łacińskie określenie Pontifex jest strukturą złożoną, ma postać compositum, powstałego na bazie łacińskiego rzeczownika *pons, pontis*, wskazują na rzeczownik ‘most’, jako podstawę, do którego dodany temat czasownika (*fex = fec-3 – ficis*) „temat czasownika faci-i-o i sufiks -s, tworzący nom. sing.²¹² i wskazuje na wykonawcę czynności ‘ten, który buduje mosty’²¹³. Na podstawie tej nazwy utworzono także w języku rosyjskim leksem *понтифик*, który jest skrótem od łacińskiego połączenia Pontifex Maximus.

Leksem *понтифик* stosowany jest w kontekstach opisujących relacje z Patriarchą Moskwy, jako synonim Jana Pawła II. Pisano o nim – szczególnie w tekstach z okazji jubileuszu pontyfikatu lub 80. urodzin. W artykułach poruszono poważne tematy, dotyczące papieskiej encykliki o związkach rozumu i wiary oraz działalności ekumenicznej. Zwrócono uwagę na to, że został pierwszym pontyfikiem, który wszedł do świątyni protestanckiej, muzułmańskiej i synagogi. Są też teksty o mniej oficjalnych wydarzeniach z życia papieża, jakim było wręczenie mu koszulki grupy koszykarzy – oto wybrane konteksty:

Интересует **Понтифика** также и вечный вопрос об отношениях между наукой и религией. В энциклике «Fides et ratio» («Вера и разум») 1998 года **Папа** защищает традиционный тезис о том, что разум и вера разными путями стремятся к одной цели – истине, без которой «нет свободы»²¹⁴.

[...] стал **первым понтификом**, переступившим порог протестантского храма, синагоги и мечети, ибо, по слову апостола Павла, «нет ни Еллина, ни Иудея, ни обрезания, ни необрезания, варвара, Скифа, раба, свободного, но все и во всем Христос» (Кол., 3:11)²¹⁵.

Баскетболисты подарили **понтифику** мяч с автографами всех игроков команды, футболку с его именем и номером 75 (команде как раз исполнилось 75 лет) и произвели Папу в почетные игроки «Глобтроттерс»²¹⁶.

Leksem *понтифик* (*pontyfik*) pojawił się też w tekstach pośmiertnych podsumowujących jego życie oraz w odniesieniu do podróży apostołskich. Spotykamy tam zazwyczaj leksem *pontyfik* w sąsiedztwie synonimicznych określeń papieża. Pisząc o pielgrzymkach autorzy, niekiedy zaznaczają, że pontyfik nie odwiedził Moskwy, gdyż nie jest dobrze widziany przez przedstawicieli cerkwi prawosławnej, inni piszą o tym pośrednio, zauważając, że pontyfik nigdy nie podróżował rosyjskim Aeroflotem. Oto wybrane konteksty:

²¹² M. Aurbach, K. Dąbrowski, *Gramatyka łacińska*, wyd. nowe oprac. M. Golias, Warszawa 1960, s. 151-152 podaje aeti-fex ‘mistrz’. Jest to kategoria słowotwórcza *Nomina Agentis*.

²¹³ [https://pl.wiktionary.org/wiki/-fex#-fex_\(j%C4%99zyk_%C5%82aci%C5%84ski\)](https://pl.wiktionary.org/wiki/-fex#-fex_(j%C4%99zyk_%C5%82aci%C5%84ski)).

²¹⁴ Джованни Бенси, Олег Недумов, *op. cit.*

²¹⁵ Владимир Абарин, *Человек ...*, *op. cit.*

²¹⁶ Дмитрий Крюков, *op. cit.*

За 26 лет понтификата Папа Римский посетил самые разные уголки планеты и проделал огромную работу, которая «укрепила надежды на создание справедливого и свободного мира», – говорится в сообщении президента Бразилии. **Понтифик** три раза посетил крупнейшую католическую страну в мире, пробыв здесь в общей сложности 26 дней и посетив 21 город²¹⁷.

Конец мая нынешнего года ознаменовался поездкой Папы Римского Иоанна Павла II в Азербайджан и Болгарию. Ватикан и российские католики рассматривают эту поездку как еще один шаг на пути **Понтифика** в Москву²¹⁸.

В прошлое воскресенье вечером все с нетерпением ждали встречи Папы с членами Всеукраинского совета Церквей и религиозных организаций. Ее пикантность заключалась в том, что митрополит Киевский Владимир (Сабодан) – предстоятель Украинской Православной Церкви Московского Патриархата отказался встречаться с **Понтификом**²¹⁹.

Невозможно перечислить все мировые авиакомпании, на которых летал **понтифик**. Увы, как сообщили в «Аэрофлоте», отечественный авиаперевозчик не успел оказать **понтифика** подобную почетную услугу, хотя он страстно желал посетить Россию²²⁰.

Niekiedy spotykamy też konteksty użycia leksemu *понтифик* wskazujące na nieprzychylność, a wręcz wrogość. Przykładowo w kontekście wizyty papieża w Grecji Olga Smirnowa przytacza za angielskim dziennikiem „Guardian” wypowiedź greckich duchownych prawosławnych nazywających pontyfika heretykiem, wysłannikiem diabła i potworem:

Визит Папы в Грецию уже вызвал негативную реакцию среди греческих православных священников, которые обозвали **понтифика еретиком, посланником дьявола и чудовищем**, отмечает «Гардиан»²²¹.

Sam leksem *понтифик* pełni więc funkcję nienacechowanego określenia papieża, jednak analizując wszystkie konteksty użycia, łatwo można odczytać, że – tak jak inne określenia powstałe na bazie oficjalnej tytułatury – leksem często bywa kontekstowo nacechowany.

b) Określenia słowa *pontyfik*

Podobnie jak rzeczownik *Папа* słowo *понтифик* określane jest przydawką *римский* (*rzymski*) w wyrażeniu *римский понтифик*. Określenie to pojawia się w „Niezawisimaja gazeta”, w cytowanej wypowiedzi przywódców tych ukraińskich prawosławnych, którzy byli nieprzychylni wizycie Jana Pawła II w Ukrainie i modlili się, by jego noga nie stąpiła na „ziemię Świętej Rusi” [!], a samolot z nim nie wylądował [!]:

²¹⁷ *Мир скорбит по понтифику...*

²¹⁸ Даниил Шипков, *op. cit.*

²¹⁹ Максим Шевченко, *Папа приехал.*

²²⁰ *Мир готовится проститься с Папой Римским, op. cit.*

²²¹ Ольга Смирнова, *op. cit.*

Заместитель председателя Союза православных братств Украины Владимир Воробьев так обобщил в разговоре с корр. «НГ» позицию собравшихся: «Мы молимся о том, чтобы нога Папы не ступила на землю Святой Руси». Несмотря на истовость моления «папоборцев», самолет с **Римским Понтификом** тем не менее благополучно приземлился²²².

Wydaje się, że w tym kontekście epitet *римский* ma przypominać terytorialny zakres władzy tego pontyfika i uzasadniać niechęć do jego przybycia na teren prawosławnej Ukrainy. Dodajmy, że w tym artykule więcej jest określeń wskazujących na to, że papież związany jest z Kościołem rzymskim, występują dwukrotnie określenia *Главы Католической Церкви (Głowa katolickiego Kościoła)*, *Римский Папа Иоанн Павел II (papież rzymski Jan Paweł II)*, *Римский Папа (papież rzymski)* oraz *Римский епископ (rzymski arcybiskup)*.

Natomiast w artykule zamieszczonym po śmierci papieża w petersburskiej gazecie „Niewskoje wriemia”, zatytułowanym *Наши современник Иоанн Павел II (Nat współczesny Jan Paweł II)* określenie *римский понтифик* pojawi się jako synonim występującego w następnym zdaniu określenia *римский папа (papież rzymski)* w opisie nowatorskiej działalności Jana Pawła II:

Впервые **римский понтифик** посещает лютеранскую церковь. Это происходит в Риме 11 декабря 1983 года. 13 апреля 1986 года впервые с апостольских времен **римский папа** посещает синагогу и приветствует иудеев, которых называет старшими братьями²²³.

W artykule pośmiertnym w dzienniku „Nowyje Izwiestija” połączenie *римский понтифик* odnoszone jest do papieża w kontekście zainteresowań tzw. zwykłych Rosjan, dalekich od polityki i różnic religijnych, określenie pojawia się w artykule obok innych nazw papieża, nie ma znaczenia dyferencyjnego:

Для нее [продавщицы в овощном магазине – J.G.] **римский понтифик** был тем согбенным стариком с трясущимися руками и невнятной дикцией, который, несмотря на возраст и тяжелые недуги, продолжал колесить по всему миру, чтобы благословлять людей на добрые дела и призывать их к терпимости²²⁴.

Papież określany był po śmierci także wyrażeniem *великий понтифик (wielki pontyfik)*. Określenia tego użył polityk, eksprezydent Ukrainy Leonid Kuczma w tekście kondolencyjnym po śmierci Jana Pawła II:

«С большой благодарностью и теплом вспоминаю визит Папы Римского в Украину и наши личные встречи. Убежден, что тот мощный заряд мудрости, взаимопонимания, единства и примирения, которые несли с собой речи **великого понтифика** в нашей стране навсегда останутся в сердцах моих соотечественников», – отметил Кучма²²⁵.

²²² Максим Шевченко, *Папа приехал*.

²²³ Светлана Гаврилина, *op. cit.*

²²⁴ Михаил Федотов, *op. cit.*

²²⁵ *Мир скорбит по понтифику...*

Poza wypowiedzią prezydenta Ukrainy określenie *великий понтифик* spotykamy w jednym artykule – bardzo emocjonalnie przedstawiającym reakcje świata na śmierć papieża nazwaną „odlotem duszy wielkiego pontyfika na spotkanie z Bogiem”. Tekst zawiera też osobistą prośbę do tego wielkiego pontyfika:

Даже в ледяной Антарктике пингвины с удивлением смотрели на мужественных бородатых полярников, поднявших к звездному небу полные слез глаза. Там, в ледяной Антарктике они пытались увидеть полет души **великого понтифика** на встречу с Владыкой [...] Но кое-что я лично хочу спросить у **Великого понтифика** (он будет святым, а как же еще?)²²⁶.

Autor świadomy jest tego, że przydawka *великий* (*wielki*) w odniesieniu do człowieka przysługuje tylko wybitnym osobom, dlatego pisze o swej pewności, że pontyfik ten zostanie świętym, czyli będzie w gronie osób wyróżnionych przez Boga. Zależność tę tłumaczy autor, pisząc, że tytuł „wielki” przysługuje w kościele rzymskokatolickim osobom zwanym *святой понтифик* (*święty papież*), więc jego użycie przez kardynała Angelo Sodano w połączeniu z imieniem sugeruje rychły proces kanonizacyjny Karola Wojtyły:

Как особо отмечают итальянские СМИ, Содано назвал в проповеди усопшего «**Иоанн Павел II Великий**», что нарушает все ватиканские традиции. Титул «великий» обычно присваивается в Римско-католической церкви **святым понтификом**. Как замечают журналисты, возможно, это означает намерение Ватикана канонизовать Карола Войтылу²²⁷.

W tekstach dotyczących ostatnich lat życia papieża (2000-2004) obecne były epitety podkreślające starość i niedołęstwo papieża, spotykamy wyrażenia *престарелый понтифик* (*sędziwy pontyfik*), *пожилой понтифик* (*pontyfik w podeszłym wieku*), *стареющий понтифик* (*starzejący się pontyfik*). O sędziwym pontyfiku z użyciem wyrażenia *престарелый понтифик* pisała prawosławna gazeta „Russkaja narodnaja linija. Prawosławije. Samodierżawije. Narodnost” w 2000 roku, w kontekście tego, że nie spełnią się papieskie marzenia zaproszenia i przyjazdu do Moskwy:

Известно, что Папа очень ждал этого приглашения. Приезд в Москву стал заветной мечтой **престарелого Понтифика**, и надо сказать, что эту мечту он ни от кого не скрывал²²⁸.

Tekst był pisany z perspektywy czasu przeszłego, co sugeruje, że nie można myśleć o przyszłości w kontekście wieku człowieka określanego jako *престарелый понтифик*. Z dzisiejszego punktu widzenia należy dodać, że po 2000 roku, mimo pogarszającego się stanu zdrowia ów *sędziwy pontyfik* odbył jeszcze 12 zagranicznych pielgrzymek, gdyż to nie wiek był powodem nieodwiedzenia Moskwy, lecz brak dobrej woli ze strony Cerkwi Prawosławnej.

²²⁶ Леонид Ангелов, *op. cit.*

²²⁷ Анастасия Макряшина, Ирина Петракова, *op. cit.*

²²⁸ Митрополит Псковский и Порховский Тихон (Шевкунов), *op. cit.*

Dziennikarka Ludmiła Stolarienko w artykule zamieszczonym w czasopiśmie „Nowaja Gazieta”²²⁹ w 2001 roku zastanawia się, dlaczego są zamknięte drzwi do Rosji przed tym schorowanym papieżem – określa go wyrażeniem: *понтифик стар и болен* (*pontyfik stary i chory*):

Об этом не принято говорить, но известно, что **понтифик стар и болен**. Невозможно не заметить, как тяжело даются ему поездки, как трудно ходит, как трясутся руки. [...] а его сутулыми плечами и низко опущенной головой – сто с лишним стран, в которых он побывал. Почему для него закрыта дверь в Россию? Не понимаю, отчего так упорно пропитывается визиту Папы его Святейшество Патриарх Московский и всея Руси Алексий II? Чего опасается?²³⁰

Autorka pisząc o papieskiej słabości fizycznej i chorobach, zastanawia się, dlaczego patriarcha Rosji boi się jego wizyty.

Pozostałe konteksty użycia wyrażenia *престарелый понтифик* odnoszą się także do papieskich pielgrzymek, np. do Francji²³¹ i ogólnie wyjazdów w 2003 roku, kiedy sędziwemu pontyfikowi towarzyszą lekarze i ambulatorium²³².

Nieprzychylnie papieżowi artykuły związane są z przekazaniem ikony Matki Boskiej Kazańskiej Cerkwi Prawosławnej w 2004 roku zawierają także epitety wskazujące na zbliżający się koniec jego życia. W tekście zatytułowanym *Рим продолжит крестовый поход* (*Rzym kontynuuje krucjatę*) określenie *пожилой понтифик* (*starszy pontyfik*) poprzedza eufemistyczne określenie śmierci *перед odejściem* (*перед уходом*):

В том же ключе можно рассматривать и недавнюю передачу Московской патриархии иконы Казанской Богоматери. Перед уходом **пожилой понтифик** пытается улучшить непростые отношения с православной церковью²³³.

W innym źródle podano w wątpliwość czy gest przekazania relikwii przez osobę nazwaną *старейший понтифик* (*starzejący się pontyfik*) polepszy stosunki z Prawosławną Cerkwią:

²²⁹ Czasopismo po inwazji Rosji na Ukrainę w 2022 r. zostało zawieszono.

²³⁰ Людмила Столяренко, *Папа, здравствуй. Я не понимаю...*, «Новая Газета», 1.11.2001, <http://www.cirota.ru/forum/view.php?subj=9512&order=asc> (dostęp: 4.04.2022).

²³¹ *Рим продолжит крестовый поход*.

²³² «В последнее время престарелого понтифика во всех путешествиях и даже при перемещениях внутри Апостольского дворца Ватикана сопровождает бригада личных медиков, а рядом с папскими покоями оборудована небольшая многофункциональная амбулатория» – Сергей Бунеев, Парадоксы понтификата, «Новые Известия», 16.10.2003, <https://newizv.ru/news/world/16-10-2003/2081-paradoksy-pontifika> (dostęp: 6.04.2022).

²³³ *Рим продолжит крестовый поход*, «RBC daily», 6.09.2004, http://www.religare.ru/2_10284.html (dostęp: 7.04.2022); tekst obecnie pod zmienionym tytułem: М. Чернов, *Папа завещал бороться*, «RBC daily», 3.09.2009, за Мониторинг СМИ, http://www.religare.ru/2_10284.html?ysclid=lvd1j6hqz86o4225711 (dostęp: 24.04.2024).

Вряд ли, полагает корреспондент Би-би-си в Риме, жест *старейшего понтифика* – передача мощей святых – способен серьезно улучшить отношения Ватикана с Православной церковью²³⁴.

Zauważmy więc, że konteksty użycia epitetów wskazujących na starość i zniedołężnienie pontyfika są raczej nieprzychylnie jego osobie.

W analizowanym materiale spotykamy też określenia wskazujące na wyjątkowość pontyfika. Wyraża je rozbudowana grupa imienna zawierająca liczebnik porządkowy *первый* (pierwszy). Papież określany był jako *первый понтифик-славянин* (pierwszy pontyfik-Słowianin) oraz *первый славянский понтифик за всю историю Ватикана* (pierwszy słowiański pontyfik w całej historii Watykanu). Tak więc słowiańskie pochodzenie jest wyrażone przydawką przymiotnikową (славянский) oraz przydawką rzeczownikową (славянин). Nazwy te wprowadzono, pisząc o stosowaniu przez papieża języka rosyjskiego podczas pielgrzymek, przy okazji zauważając, że choć słowiański pontyfik z prawosławnym patriarchą używają jednego języka, to porozumieć się nie mogą. O słowiańskim pochodzeniu pisze się też w artykule związanym z jubileuszem papieża, który jest pierwszym w historii instytucji papieństwa Słowianinem:

Чего я не понимаю вдвойне: нынешний Папа – **первый славянский понтифик за всю историю Ватикана**, и он говорит по-русски! И в Казахстане общался с народом по-русски. Выходит, язык у Патриарха и Папы – один, а общего – нет?²³⁵.

Он стал **первым понтификом-славянином** и первым за 455 лет Папой – не итальянцем. Его 25-летний понтификат – четвертый по длительности за всю историю католической церкви²³⁶.

Na wyjątkowość pontyfika wskazuje także użyta forma superlatywna przymiotnika *млоды* (самый молодой) tworząca rozbudowane wyrażenie *самым молодым понтификом за последние 130 лет* (najmłodszy pontyfik w ciągu ostatnich 130 lat). Określenie pochodzi z tekstu umieszczonego w czasopiśmie „Ogoniok”, którego celem miało być przybliżenie osoby papieża rzymskiego szerokim odbiorcom w Rosji. Artykuł zatytułowano *Хозяин Ватикана. Папа римский Иоанн Павел II – феномен XX века* (Gospodarz Watykanu. Papież rzymski Jan Paweł II – fenomen XX wieku):

Вступив на престол, поляк по национальности Кароль Войтыла принял папскую тиару и имя Иоанна Павла II (в честь римских пап Иоанна XXIII и Павла VI), стал **самым молодым понтификом за последние 130 лет** и первым славянином на троне Ватикана. 19 мая 1996 года Иоанну Павлу II исполнилось 76 лет²³⁷.

²³⁴ Ватикан передал православным мощи святых, BBC, 27.11.2004, http://news.bbc.co.uk/hi/russian/news/newsid_4048000/4048769.stm (dostęp: 4.04.2024).

²³⁵ Людмила Столяренко, *op. cit.*

²³⁶ Иоанн Павел II отмечает 25-летие избрания на папский престол, Lenta.ru, Новости и события NEWS.FLEXOM.RU 16.10.2003, <https://lenta.ru/news/2003/10/16/pope/> (dostęp: 7.06.2021).

²³⁷ Михаил Ильинский, *op. cit.*

Wyrażenie *Хозяин Ватикана* (*Gospodarz Watykanu*) wskazuje na mały zakres terytorialny, ale ważną rolę gospodarza, jaką w Watykanie odgrywa papież. Podobnie po śmierci, w artykule przybliżającym życie Jana Pawła II dziennik „Niezawisimaja gazieta”, opisując zamach na papieża, stosuje rozwinięte określenie: *хозяин Апостольского дворца в Ватикане* (*gospodarz pałacu apostolskiego w Watykanie*):

В Италии **хозяина Апостольского дворца в Ватикане** встретили довольно настороженно. Традиция была нарушена, но все изменилось после 13 мая 1981 года, когда на площади Святого Петра прозвучал выстрел. В этот день весь мир узнал, что на Иоанна Павла II совершено покушение. Все с тревогой ожидали очередного выпуска новостей, выживет или нет?²³⁸.

Autor tekstu Mark Smirnow wprowadził to określenie celowo, gdyż chciał skupić się na stosunku samych Włochów do nieitalskiego papieża, który stał się gospodarzem w ich Watykanie.

Spotykamy także inne neutralne określenie rzeczownikowe, pierwsze *понтифик-путешественник* (*pontyfik-podróżnik*) z przydawką mianownikową, wskazuje na osobę. Nazwę tę zastosowała Natalija Babasian w pierwszym zdaniu artykułu zatytułowanego *Понтифик киргиз-кайсацкия орды* (*Pontyfik kirgisko-kaisackiej ordy*). W samym tytule rzeczownik *понтифик* opatrzony został rozbudowaną przydawką dopełnieniową *киргиз-кайсацкия орды*. Przydawka pochodzi z początkowego zdania klasycystycznej ody *Felica* (*Фелица*) Gawriiła Romanowicza Dierżawina poświęconej carcy Katarzynie II (*Богopodobная царевна / Киргиз-Кайсацкия орды!*). Określenie papieża *pontyfikiem kirgisko-kaisackiej ordy* w ironiczny sposób wprowadza czytelnika do tematyki artykułu, dotyczącego pielgrzymki Jana Pawła II do Kazachstanu, w którym przeważa islam. Oto konteksty użycia:

Понтифик киргиз-кайсацкия орды

На карте мира число «белых пятен» – стран, которые не посетил понтифик-путешественник, – сокращается не по дням, а по часам. Однако к поездкам по странам бывшего СССР Иоанн Павел II испытывает особую симпатию²³⁹.

Podsumowując, leksem *понтифик* w analizowanych mediach występuje w funkcji określenia nienacechowanego Jana Pawła II. Ponadto tworzy grupy imienne wskazujące na jego specyfikę, stąd określenia: *понтифик*; *римский понтифик*; *великий понтифик*; *святой понтифик*; *пожилой понтифик*; *старейший понтифик*; *престарелый понтифик*; *понтифик стар и болен*; *83-летний понтифик*; *первый славянский понтифик за всю историю Ватикана*; *первый понтифик-славянин*;

²³⁸ Марк Смирнов, *op. cit.*

²³⁹ Наталия Бабасян, *Понтифик киргиз-кайсацкия орды*, Grani.ru, 21.09.2001, <https://grani-ru-org.appspot.com/Society/Religion/m.2240.html> (dostęp: 13.03.2024).

самым молодым понтификом за последние 130 лет; понтифик-путешественник; понтифик киргиз-кайсацкия орды и усопший понтифик.

W sumie wyodrębniliśmy 15 różnych nazw skupionych wokół rzeczownika *понтифик*. Rozbudowane określenia niosą dodatkowe informacje semantyczne.

c) Pontyfik jako budowniczy mostów

Jednak do łacińskiego słowa *pontifex* nawiązała po śmierci „Russkaja narodnaja linija, Prawosławije. Samodierżawije. Narodnost’”, stosując wyrażenie *264-й **верховный строитель мостов*** (264 najwyższy rangą budowniczy mostów). W artykule Aleksandr Sabow pisał o tym, aby nie wyolbrzymiać zasług tego papieża dla jednoczenia ludzkości, choć określa się go budowniczym mostów i przedstawicielem Chrystusa na ziemi (*представитель Христа на Земле*):

При всем том мы оказались бы непочтительны к усопшему Папе, если бы этот спонтанный объединительный порыв человечества приписали только его личной заслуге. Начнем с того, что 264-й **верховный строитель мостов** и представитель Христа на Земле – из восьми титулов Папы этот самый главный – впервые в истории взял себе тройное имя: Иоанн Павел II²⁴⁰.

Do określenia Jana Pawła II jako budowniczego mostów nawiązywały inne wypowiedzi, przykładowo w pośmiertnym artykule z 6 kwietnia 2005 roku opublikowanym przez „Gołos Amieriki”, mówi się o tym, że papież aktywnie starał się budować mosty²⁴¹ między katolikami z jednej strony a prawosławnymi, protestantami, muzułmanami i żydami z drugiej:

За годы пребывания на папском престоле **Иоанн-Павел Второй** добился многого. Он больше всех своих предшественников посещал другие государства, часто бывая в развивающихся странах. Он активно **старался строить мосты** между католиками, с одной стороны, и православными, протестантами, мусульманами и евреями, с другой²⁴².

Wcześniej, gdy w 1996 roku Michał Iljinskij, w artykule *Хозяин Ватикана. Папа римский Иоанн Павел II – феномен XX века (Gospodarz Watykanu. Papież rzymski Jan Paweł II – fenomen XX wieku)* mówił o planach wyjazdu papieża do Ziemi Świętej, zwracał uwagę, że jest to nie tyle pielgrzymka, ile sposób stawiania mostów między kościołami:

Кароль Войтыла – Иоанн Павел II не повторяет акции, уже совершенные предшественниками. И подготовка поездки в Иерусалим рассматривается не как повторение паломничества, а как **наведение мостов** между церквями, а также как воздание должного памяти Павла VI, открывшего польскому священнику путь в Ватикан²⁴³.

²⁴⁰ Александр Сабов, *op. cit.*

²⁴¹ Podobnie określił działalność papieża ambasador Izraela w Polsce Szewach Weiss.

²⁴² *Кончина Папы Иоанна Павла Второго.*

²⁴³ Михаил Ильинский, *op. cit.*

Autor wykorzystał tu frazeologizm *наведение мостов* opatrzoney w słowniku kwalifikatorem *publicystyczny*, o znaczeniu ‘ustanowienie kontaktów między kimś; zbliżenie w wyniku takich kontaktów’²⁴⁴.

Podobny wydzźwięk – według Władimira Płatonowa – miał obraz papieża w filmie Jewgienija Kisielewa o Janie Pawle II emitowanym w Moskwie w 2002 roku w rocznicę pontyfikatu. Autor, cytując wypowiedź filmową, stosuje synonimiczne połączenia *наводит мосты* (*stawiać mosty*) i *для наведение мостов* (*dla postawienia mostów*) wskazujące na wznoszenie mostów zarówno między ludźmi i Bogiem, jak i między katolikami a wierzącymi innych religii:

Папа Римский **наводит мосты** между людьми и Богом. Если говорить конкретно о понтификате Иоанна Павла II, то этот человек, как никто другой, сделал очень много **для наведения мостов** между католиками и верующими других конфессий...²⁴⁵

Dodać należy, iż autor artykułu umieszczonego 30.10.2002 roku w „Niezawisimój gaziecie” polemizuje z tym stanowiskiem, podkreślając, że przemiany w odniesieniu katolików do innych chrześcijan zachodzą dzięki poprzednim papieżom: Janowi XXIII i Pawłowi VI.

G. Patriarcha Zachodu (*Patriarcha Occidentalis*)

Do tytułów papieskich zalicza się też tytuł *Патриарх Запада* (*Patriarcha Zachodu*) będący tłumaczenie łacińskiej nazwy *Patriarcha Occidentalis* (*Patriarcha Zachodu*), podawany on był w analizowanej prasie przy pełnej tytulaturze, np. po śmierci papieża na stronie czasopisma „Russkaja narodnaja linija. Prawosławije. Samodierżawije. Narodnost”²⁴⁶, „Nowosti” *информационного агентства Страна.ру*²⁴⁷, graniru.org²⁴⁸, lenta.ru²⁴⁹ czy na stronie samarskiego dziennika „Samaratoday”²⁵⁰.

Tytuł *Патриарх Запада* wskazuje na zasięg terytorialny i oddzielenie od kościołów wschodnich. Pojawiło się ono także we wcześniejszych tekstach dotyczących Jana Pawła II, szczególnie tych związanych z 25 rocznicą wyboru na Stolicę Apostolską w październiku 2003 roku.

²⁴⁴ https://ru.wiktionary.org/wiki/%D0%BD%D0%B0%D0%B2%D0%B5%D0%B4%D0%B5%D0%BD%D0%B8%D0%B5_%D0%BC%D0%BE%D1%81%D1%82%D0%BE%D0%B2.

²⁴⁵ Вячеслав Платонов, *op. cit.*

²⁴⁶ *К кончине Папы Римского Иоанна Павла II.*

²⁴⁷ *Вся кардинальская рать, op. cit.*

²⁴⁸ *Annuario Pontificio 2000, op. cit.*

²⁴⁹ *Екатерина Рогожникова, op. cit.*

²⁵⁰ *Папа Римский умер.*

Aleksandr Kyrleżew w artykule zatytułowanym *Папа и папство, Сегодня 25-летие понтификата Папы Римского Иоанна Павла II (Папѣж и папѣство, дзѣс прызпада 25. rocznica pontyfikatu Papieży Jana Pawła II)* w skrupulatny sposób przedstawia, że jest rozbieżność między pojmowaniem papieża i instytucji papieżstwa w rozumieniu katolików i pozostałej części świata. Pisze o tym, że prawosławni szczególnie widzą tę rozbieżność, wyjaśniając, że dla nich papież jest tylko Patriarchą Zachodu, który oddzielił się od jedności ze Wschodem i nie ma podstaw, aby uważać, że jest patriarchą całego świata, a co za tym idzie, próby tworzenia grup katolickich na terytorium prawosławnej Rosji są nieuzasadnione.

И здесь, как представляется, обнаруживается огромный разрыв: между пониманием Папы у католиков и пониманием Папы во всем остальном мире, в том числе секулярном В Средние века, конечно же, в Западной Европе папа был «над всеми». [...] В особенности православные имеют для этого основания. Потому что для них епископ Рима, древнейшей и первой апостольской кафедры, – не более чем «**патриарх Запада**». Который отпал от единства с Востоком, так что вместе с ним отпал и весь «Запад». Отсюда и болезненная реакция православных на все попытки проникновения «армии папистов» на Восток. Отсюда и понятие о «канонической территории», в частности, РПЦ. В этом понятии присутствует как исторический, так и экуменический взгляд на Великую схизму 1054 года (то есть, мы можем признать друг друга, если возвратимся к той древности, когда папа был только **патриархом Запада**. Но с того времени слишком много воды утекло, и папа давно стал «**патриархом вселенной**». Сегодня, в секулярную эпоху прав человека, всё, конечно, изменилось, так что православные живут и на европейском Западе, а католики – и на европейском Востоке²⁵¹.

Zwrócić należy uwagę na to, że autor do wyrażenia *патриарх Запада* dodaje pewną obudowę, jest to albo cudzysłów sugerujący niezgadanie się autora z tym, o czym mówi oraz konstrukcję *не более чем* (*nie więcej niż*) ograniczający zakres odniesienia²⁵². Odnoszące się do papieża wyrażenie *патриарх Запада* jest więc stosowane przez autora z dystansem. W tym kontekście – również w cudzysłowie – autor używa wyrażenia *патриарх вселенной* (*patriarcha całego świata*), odnosząc go do współczesności, gdy papieża uważa się za zwierzchnika Kościoła na całym świecie. Zauważa przy tym, że w świecie zsekularyzowanym zarówno prawosławni są na zachodzie, jak i katolicy na wschodzie Europy.

W artykule opisującym film biograficznego Jewgienija Kisielewa *Папа Римский*, wyemitowany w rocznicę wyboru Karola Wojtyły na papieża, dwukrotnie pojawia się papieski tytuł *Патриарх Запада*. Po pierwsze, gdy mowa jest o tym, że ten papież chce odwiedzić Moskwę, ale Rosyjska Prawosławna Cerkiew i jej Patriarcha widzą w Papieżu jedynie Patriarchę Zachodu, jednego z wielu biskupów, równego innym. W drugim miejscu, artykuł ten podając kolejno życie Karola Wojtyły, podkreśla fakt, że w filmie

²⁵¹ Александр Кырлежев, *op. cit.*

²⁵² Por. Słownik S. Ożegowa, za <https://glosum.ru/?act=sphinx&q=%D1%82%Do%BE%Do%BB%D1%8C%Do%BA%Do%BE> (dostęp: 20.03.2024).

pokazano, jak koledzy ze studiów w Rzymie pochodzący z różnych krajów (Ameryki, Francji, Niemiec, Hiszpanii) pomagają zostać *Patriarchą Zachodu*. Wydaje się celowe użycie tego tytułu po wymienieniu narodowości krajów łączonych z „Zachodem” i kulturą zachodnią:

Русская Православная Церковь и ее Патриарх видят в Римском Папе всего лишь **Патриарха Запада**, одного из епископов, занимающего одну из древних церковных кафедр, но равного всем прочим... [...] При этом со слов авторов фильма выходит, что почти все друзья Войтылы стали кардиналами и участвовали в выборах Папы! («Его друзья – американцы, французы, немцы, испанцы – впоследствии помогут ему стать **Патриархом Запада**»). Согласитесь, что такое нечасто встречается даже в романах, а не то что в жизни²⁵³.

Dodać należy, iż powyższy artykuł Władimira Płatonowa opublikowała gazeta prawosławna: „Russkaja narodnaja linija. Prawosławije. Samodierżawije. Narodnost”. Kontekst może więc uzasadniać wyrażaną wobec Patriarchy Zachodu niechęć.

H. Prymas Włoch (*Primas Italiae*) oraz Arcybiskup i Metropolita Rzymskiej Prowincji Kościelnej (*Archiepiscopus et metropolitanus provinciae ecclesiasticae Romanae*)

Dwie spośród rzadko używanych przez prasę nazw wskazują na funkcję kościelną połączoną z terytorium Włoch. Spotykamy je tylko w oficjalnej tytulaturze podawanej wraz z informacją o śmierci Jana Pawła II. Jest to określenie *Примас Италии* (*Prymas Włoch*) oraz *Архиенускон-митрополит Римской провинции* (*Arcybiskup i Metropolita Rzymskiej Prowincji Kościelnej*), np.:

Биография Иоанна Павла II

Иоанн Павел II – Папа Римский, Глава Римско-католической Церкви, до избрания на папский престол – Кароль Йозеф Войтыла. Его официальный титул: Епископ Рима, Викарый Иисуса Христа, Преемник Князя Апостолов, Верховный Первосвященник Вселенской Церкви, Патриарх Запада, **Примас Италии, Архиепископ и Митрополит Римской ПРОВИНЦИИ**, Глава государства Града Ватикан, Раб рабов Божьих²⁵⁴.

W pośmiertnej audycji „Gołosu Amieriki” dwukrotnie pojawiło się określenie *римский первоиерарх* (*arcyhierarcha rzymski*) będące synonimicznym określeniem arcybiskupa rzymskiego:

Став **римским первоиерархом**, Иоанн Павел Второй сыграл ключевую роль в падении советского владычества над Восточной Европой. [...] Выступая в 95 году в ООН, **римский первоиерарх** дал четко понять, почему он против тоталитаризма²⁵⁵.

²⁵³ Вячеслав Платонов, *op. cit.*

²⁵⁴ *К кончине Папы Римского Иоанна Павла II.*

²⁵⁵ *Кончина Папы Иоанна Павла Второго.*

Tytuły te były rzadko stosowane, w powyższym kontekście pełnią funkcję synonimicznego określenia Jana Pawła II.

I. Głowa państwa Watykan (*Princeps sui iuris civitatis Vaticanae*)

Kolejnym oficjalnym tytułem odwołującym się do informacji o terytorium jest łacińska nazwa *Princeps sui iuris civitatis Vaticanae* – tłumaczona na język polski jako *Suweren* albo *Głowa państwa Watykańskiego*, w języku rosyjskim – *Глава Ватиканского государства*. Ośrodkiem tego określenia jest rzeczownik *глава* (*głowa*) wywodzący się z prasłowiańskiej formy **golva*, występujący w tekstach rosyjskich w postaci *глава* (*глава*) jest cerkiewizmem i przyjmuje znaczenie przenośne jako przedstawiciel wyższych organów władzy lub kogoś starszego w pełnieniu jakiejś funkcji czy też jako potoczne określenie człowieka mądrego, znakomitego, pomysłowego²⁵⁶.

W prasie nazwa *Глава Ватиканского государства* pojawia się w formie zmodyfikowanej: *глава государства Ватикан*²⁵⁷. Określenie to Usnija Babajewa postawiła w opozycji do wyrażenia *римский первосвященник* (*rzymski arcykapłan*), aby podkreślić, że odnosi się do opisu oficjalnej wizyty politycznej i rozmów z przedstawicielami władzy świeckiej, nie zaś do pielgrzymki religijnej, gdyż w Azerbejdżanie katolicy stanowią mniejszość.

Он посетил Азербайджан не в качестве римского первосвященника, а как **глава государства Ватикана** – в этом и состоит особенность визита, [...] ²⁵⁸.

W podobnych kontekstach stosowane jest też skrócenie oficjalnej nazwy, gdy papieża nazwano wyrażeniem *глава Ватикана* (*głowa Watykanu*). Określenie to występuje w prasie w kontekście obchodzenia przez Jana Pawła II jubileuszy, ale także jako nazwa przywódcy państwa Watykan, który podróżuje po świecie. Dodajmy, że konteksty dotyczą wyjazdów do państw byłego ZSRR: Kazachstanu i Azerbejdżanu oraz możliwego przyjazdu do Moskwy, który uzależniony byłby m.in. od zaproszenia prezydenta tego kraju. Określenie *глава Ватикана* konotuje też przywódcę państwa kościelnego, przedstawionego jako ukierunkowanego na dialog międzychrześcijański i międzywyznaniowy oraz potencjalnego partnera do rozmów z Rosyjską Prawosławną Cerkwią (РПЦ).

²⁵⁶ Za słownikiem D. Uszakowa i W.I. Dala, <https://glosum.ru/?act=sphinx&q=%Do%B3%Do%BB%Do%Bo%Do%B2%Do%Bo> (dostęp: 28.10.2024)

²⁵⁷ Zastosowano szyk przestawny i wprowadzono rzeczownik *Ватикан* zamiast przymiotnika odrzeczownikowego *Ватиканский*.

²⁵⁸ Усния Бабаева, *Понтифик прибыл на берега Каспия*, «Независимая газета», 23.05.2002, za https://www.ng.ru/cis/2002-05-23/6_papa.html?ysclid=m2ut7apzxz515784584 (dostęp: 29.10.2024).

«Серебряный» юбилей нынешнего **главы Ватикана** отмечается не только верующими католиками во всем мире²⁵⁹.

Казахстан 127 страна, в которой побывает **глава Ватикана**, откуда он отправился в Армению²⁶⁰.

Алексий все же счел нужным признать, что деятельность папы на посту **главы Ватикана**, в особенности та, что направлена на межхристианский межконфессиональный диалог, заслуживает уважения²⁶¹.

По словам представителей Московской патриархии, визит папы в Украину фактически сорвал переговоры по встрече **глав РПЦ и Ватикана**²⁶².

Spotykamy też wyrażenie *глава Города Ватикан (głowa miasta Watykan)*, które występuje w rozwiniętej grupie nominalnej pełniącej funkcję peryfrazы: *главой самого закрытого государства земного шара – Города Ватикан, czyli głowa najbardziej zamkniętego państwa kuli ziemskiej – Miasta Watykan*.

За восемнадцать минувших лет Иоанн Павел II доказал, что и без прямых контактов с журналистами он стал «самым открытым папой римским, **главой самого закрытого государства земного шара – Города Ватикан**»²⁶³.

Autor artykułu – Michał Iljinskij, zastosował tu konstrukcję zwaną paralelizmem antytetycznym: *самый открытый папа римский и самое закрытое государство земного шара (наиболее открытый папież наиболее замкнутого на кuli ziemskiej państwa)*. Zestawienie to ma podkreślić – przez kontrast – otwartość Jana Pawła II, który w czasie swego pontyfikatu stał się najbardziej открытым spośród папieżу.

W kontekście pielgrzymki na terytorium konfliktów zbrojnych do Azji Mniejszej (Wzgórza Golan), Nadieżda Kieworkowa wprowadza określenie *глава Рима (głowa Rzymu)*. Określenie to wskazuje tu na przywódcę religii chrześcijańskiej, która na terenie Rzymu ma swoje watykańskie państwo:

Однако в ходе дальнейших обменов мнениями **глава Рима** дал понять, что настало время запретить насильственный захват территорий, признать права народов на самоопределение и уважать резолюции ООН. Косвенная поддержка «мирного процесса» содержалась и в визите делегации в разрушенный до основания Израилем город Эль-Кунейтра на Голанских высотах, где папа благословил саженец оливы²⁶⁴.

Owa *глава Рима* jawi się jako osoba dążąca do pokoju przez słowa i symboliczny gest poświęcenia sadzonki oliwki.

²⁵⁹ Борис Филиппов, *op. cit.*

²⁶⁰ Наталья Фауст, *Казахстан ждет Папу*, «Новые Известия», 22.09.2001.

²⁶¹ Алексей Букалов, Клара Гудзик, *op. cit.*

²⁶² Сергей Ивашко, *Римского папу зовут в Третий Рим*, Газета.Ru, 21.06.2001, <http://www.gazeta.ru./print/2001/06/21/rimskogopapu.shtml> (dostęp: 31.05.2007).

²⁶³ Михаил Ильинский, *op. cit.*

²⁶⁴ Надежда Кеворкова, *op. cit.*

Podobnie symbolicznie ujmowana jest przestrzeń wpływów papieża, który w zdeorganizowanym świecie reprezentuje jedność. Autor artykułu publikowanego w ćwierćwiecze pontyfikatu – Aleksandr Kyrleżew, używa rozbudowanej struktury zaprzeczonej: *не может быть помыслен как глава только части мира (nie można go uważać za głowę tylko części świata)*, a jeśli nie jest głową tylko części świata, to znaczy, że obejmuje cały świat, tu określony jako zarówno chrześcijański, jak i pozachrześcijański, połączenie to ma wyrażać przymiotnik *ekumeniczny (ойкуменический)*:

Мир – един, и скрепой этого единства является папа. Он создает из дезорганизованного мира – целое. И ни в коем случае **не может быть помыслен как глава только части мира** (имеется в виду религиозный, но также и «христианский» мир – мир «ойкуменический») ²⁶⁵.

Także w strukturze zaprzeczenia w konstrukcji zespolonej: *nie tylko..., ale także* pojawia się wyrażenie *глава Римско-католической Церкви (głowa Kościoła rzymskokatolickiego)* ²⁶⁶ połączone z określeniem *один из самых образованных людей планеты (jeden z najbardziej wykształconych ludzi świata)*:

Президент Грузии заявил журналистам: «Иоанн Павел II – не только **глава Римско-католической Церкви, он один из самых образованных людей планеты**, который много делает для укрепления мира и стабильности. [...]» ²⁶⁷.

Określenie to zostało zacytowane za wypowiedzią prezydenta Gruzji, przed spodziewaną wizytą w tym kraju papieża 8-10 listopada 1999 roku. Połączenie *глава Церкви (głowa Kościoła)* podkreśla tu funkcję przywódcy wspólnoty Kościoła, czyli wspólnoty religijnej, przymiotnik zaś *римский (rzymski)* i *католической (katolicki)* wskazują na zakres referencyjny. Jednoznacznie podkreślają przez to istnienie różnicy między Kościołem prawosławnym – wschodnim a innym, katolickim, który ma siedzibę w Rzymie.

Podobnie połączenie określenia *глава Римско-католической церкви (głowa Kościoła rzymskokatolickiego)* z nazwą *глава города-государства Ватикан (głowa miasta-państwa Watykan)* oraz imieniem *Jan Paweł II (Иоанн Павел II)* pojawia się w informacji o pielgrzymce do Astany (stolicy Kazachstanu), cała konstrukcja to: *глава Римско-католической церкви и города-государства Ватикан Папа Иоанн*

²⁶⁵ Александр Кырлежев, *op. cit.*

²⁶⁶ Z punktu widzenia polskiej ortografii (i rosyjskiej) zapis przez dywiz wskazuje na oddzielne traktowanie obu członów, co sugerowałoby, że rzeczownik ten posiada oba przymioty niezależnie, w odniesieniu do Kościoła funkcjonują one równocześnie, dlatego zgodnie z ortografią powinien być zapis łączny: *rzymskokatolicki* – zob. *Pisownia słownictwa religijnego*, red. W. Przyczyna, R. Przybylska, Tarnów 2011, s. 78.

²⁶⁷ Грузия против визита Папы Шеварднадзе Выкручивает Руки Патриарху, «Православное обозрение Радонеж» 1999, Nr 17-18, http://www.grigory.ru/archiv/pro/1999_04_radoneg/www/oboz/n17-18/gru.htm (dostęp: 21.11.2024).

Павел II (Глова Kościoła rzymskokatolickiego i Państwa-Miasta Watykan Papież Jan Paweł II)

В столицу, Астану но приглашению президента Казахстана Нурсултана Назарбаева прибудет **глава Римско-католической церкви и города-государства Ватикан Папа Иоанн Павел II**²⁶⁸.

Przywołanie tej rozbudowanej nazwy informującej o funkcji politycznej obok nazwy wybranego imienia i określenia przywództwa Kościoła rzymskokatolickiego może być motywowane tym, że w Kazachstanie, do którego wybierał się papież z pielgrzymką, katolicy stanowią mniejszość, więc jego wizyta miała nie tylko charakter religijny, ale przede wszystkim odgrywała rolę wizyty przedstawiciela jednego państwa w innym państwie.

Połączenie w jedną grupę nominalną określenia *Глава Римско-католической церкви (głowa kościoła rzymskokatolickiego)* z wyrażeniem *папа римский (papież rzymski)* i imieniem *Иоанн-Павел II (Jan Paweł II)* występuje w informacji o przekazaniu relikwii: *Глава Римско-католической церкви папа римский Иоанн-Павел II*. Osoba, która otrzymała te relikwie, także jest tytułowana w sposób rozbudowany jako patriarcha Konstantynopola z podaniem jego imienia Bartłomiej I: *Вселенский Константинопольский патриарха Варфоломей I*. Wydaje się, że zastosowano rozbudowaną tytulaturę przedstawicieli obu w sposób paralelny, wskazując nie tylko na imię, ale także terytorium (Rzym-Konstantynopol) i funkcję (patriarcha – papież). W tym przypadku taki zapis ma informować o ich równości.

Глава Римско-католической церкви папа римский Иоанн-Павел II передал Вселенскому Константинопольскому патриарху Варфоломею I мощи Святых Иоанна Златоуста и Григория Богослова, хранившиеся около 800 лет в Ватикане²⁶⁹.

Także w opisie spotkań i rozmów prezydenta Rosji z papieżem w roku 2000 i 2003 używa się rozbudowanego określenia, łącząc wyrażenie *Глова kościoła rzymskokatolickiego* z imieniem *Jan Paweł II* i czasem z synonimicznym określeniem *papież*, spotykamy konstrukcje: *глава Римско-католической церкви папа Иоанн Павел Второй (Глова Kościoła rzymskokatolickiego papież Jan Paweł Drugi)* i *глава Римско-католической церкви Иоанн Павел Второй (Глова Kościoła rzymskokatolickiego Jan Paweł Drugi)*:

Пятого июня Президент России Владимир Путин впервые встретился с **главой Римско-католической церкви Папой Иоанном Павлом Вторым**²⁷⁰.

²⁶⁸ Наталья Фауст, *op. cit.*

²⁶⁹ Ватикан передал православным мощи власть святых, *op. cit.*

²⁷⁰ Алла Астахова, *Путин увидит Папу. И может быть, пригласит его в Москву*, «Новости», <http://plato.chat.ru/papa/astah.htm> (dostęp: 12.12.2024).

Затем Владимир Путин нанес визит в Ватикан, где встретился с **главой Римско-католической церкви Иоанном Павлом II**. Президенту была оказана честь лицезреть²⁷¹ Папу не пятнадцать минут, а целых сорок²⁷².

Rozbudowana tytułatura podkreśla powagę spotkania – tym bardziej że opisuje szacunek, jakim obdarza papież prezydenta kraju – przedłużając spotkanie poza czas protokolarny do całych czterdziestu minut (*целых сорок [минут – J.G.]*). Zastosowany przymiotnik *целых* uwydatnia wagę owego wydłużenia czasu, co sugeruje proporcjonalny wielki szacunek papieża dla rozmówcy – prezydenta Rosji.

Samo wyrażenie *глава Римско-Католической церкви* (*głowa Kościoła rzymskokatolickiego*) pojawia się też w wielu innych kontekstach, np. w artykułach podsumowujących działalność papieża, gdzie to określenie zastosowano, pisząc o jego konklawe i pielgrzymkach:

Она [биография – J.G.] повествует о 20 годах его жизни: с 1958-го года, когда Кароль Войтыла был возведен в сан епископа, по 1978-й, когда он был избран **главой Римско-Католической церкви**²⁷³.

За годы служения в качестве **главы римско-католической церкви** он совершил 47 поездок, посетив более сотни стран. Только в 2003 году папа выезжал из Ватикана 5 раз²⁷⁴.

Wyrażenie *глава Римско-Католической церкви* też pojawia się w relacjach dotyczących pielgrzymki na Ukrainę, gdzie papież przybywa właśnie w roli *Гłowy Kościoła rzymskokatolickiego* i mówi o potrzebie oddychania w Europie dwoma płucami²⁷⁵. Wskazywał przez to na współistnienie obok siebie Kościoła katolickiego i prawosławnego²⁷⁶. Jedną z dziennikarek – Marija Swiesznikowa – w czasie wizyty papieża na Ukrainie

²⁷¹ Użyto nacechowanego stylistycznie słowa *лицезреть* ‘ujrzeć’, które słownik podaje z kwalifikatorami książkowe, archaiczne albo ironiczne: книжн. устар. или ирон. ‘созерцать, видеть кого-либо, что-либо в непосредственной близости’.

²⁷² Максим Редин, *Путин пригласил Папе*, Ежедневная электронная газета, «Утро», 6.11.2003, <https://utro.ru/articles/2003/11/06/247485.shtml> (dostęp: 7.04.2022).

²⁷³ *Папа Римский Иоанн Павел Второй. Человек дня*, «Радио Свобода», 18.05.2004, <https://www.svoboda.org/a/24189882.html> (dostęp: 7.04.2022).

²⁷⁴ «Бог меня призвал – Бог меня отзовет», СМН о юбилей понтификата Иоанна Павла II, 16.10.2003, <http://smi.strana.rfn.ru/03/10/16/1751899.html> (dostęp: 31.05.2007).

²⁷⁵ Metafora ta zapożyczona z od rosyjskiego teologa Włodzimierza Sołowjowa – zob. Radosław Zenderowski, *Zachód odzyskany albo tragedia Europy Środkowej? Państwa Grupy Wyszehradzkiej w Unii Europejskiej – perspektywa kulturowo-cywilizacyjna*, «Rocznik Integracji Europejskiej» (2020), 14, s. 28 i Kazimierz Kupiec, *Ewolucyjna wizja dziejów u źródeł dynamicznej koncepcji Kościoła w myśli Włodzimierza S. Sołowjowa*, 1993, za <https://theo-logos.pl/server/api/core/bitstreams/d6e158fa-7e27-4e21-8453-e83d21c74dfa/content> (dostęp: 30.10.2024).

²⁷⁶ W komentarzach prasowych dodaje się, że wg papieża prawosławie powinno się mu podać, choć z tej metafory to nie wynika: „Традиционно Папа называет двумя легкими Церкви Католическую и Православную церкви и считает, что Православная Церковь должна признать примат Папы и, таким образом составить единство с церковью Католической”. *Украинские раскольники не получили очевидной поддержки Папы Римского*, «Время новостей», 29.06.2001, <http://www.zavet.ru/news/news010623.htm?ysclid=lsyxudon71634673698> (dostęp: 23.02.2024).

opublikowała fotografię młodego Wojtyły odbywającego wakacyjne przeszkolenie wojskowe na terenie dzisiejszej zachodniej Ukrainy (ówczesnej Polski) i opisując tę fotografię, pisze o karabinie (*винтовка*) w ręku, choć broni na fotografii nie ma²⁷⁷. W tym kontekście wyrażenie *нынешний глава Римско-Католической Церкви* (*dzisiejsza głowa Kościoła rzymskokatolickiego*) zestawiona jest z tym, co przeszłe, ma przypomnieć wojskową przeszłość papieża. Może także sugerować chęć ekspansji na terytorium Ukrainy, przez obecnego przywódcę Kościoła katolickiego, przybywającego z pielgrzymką. Oto przykłady:

Визит стал очередным подтверждением того, что церковь в Европе может вздохнуть двумя легкими; весь континент охватил процесс евангелизации», – сказал **глава Римско-католической церкви** [...] Именно так всплыло «армейское» прошлое нынешнего **главы Римско-Католической Церкви**. В миланской газете «Джорнале» были опубликованы забытые фотографии, на которых 19-летний Кароль Иосеф Войтыла изображен с винтовкой в руках²⁷⁸.

W opisie ostatniej pielgrzymki do Polski wspomina się o przygotowaniu zamachu terrorystycznego, co ma sugerować, że w Polsce, oficjalnie zapraszającej papieża – rodaka, ma on swoich wrogów gotowych *zabić głowę Kościoła rzymskokatolickiego*:

Сначала в Польше на одном из интернет-сайтов появилась информация, что на папу римского готовится покушение. Неизвестный утверждал, что у него есть пистолет и боеприпасы, приготовленные специально для встречи с **главой Римско-католической церкви**²⁷⁹.

Wyrażenie *глава Римско-Католической Церкви* obecne jest także w opisie spotkania prezydenta Rosji z papieżem oraz we wskazaniu na oficjalne relacje z nim patriarchy Moskwy Aleksija, np.:

Вопрос о визите Папы Римского Иоанна Павла II в Россию не рассматривался напрямую ни одной из сторон в ходе состоявшейся в Ватикане беседы Владимира Путина и **главы Римско-католической церкви**²⁸⁰.

Известно, что это не первое поздравление, которые направляет Алексий **главе Римско-католической церкви**²⁸¹.

Podczas opisu spotkań z prezydentem Rosji występuje też określenie Stolicy Apostolskiej – *Святой Престол (świąty tron 'Stolica Apostolska')*²⁸² i papieża, jako głowy owej Stolicy Apostolskiej – *глава Святого Престола (głowa Stolicy Apostolskiej)*:

²⁷⁷ Więcej o tym obrazie zob. Joanna Gorzelana, Anastazja Seul, *op. cit.*, s. 218-220.

²⁷⁸ Мария Свешникова, *Папа доволен тем итогами визита и ходом «евангелизации» Украины*, Страна.Ру, 29.06.2001, <http://www.zavet.ru/news/news010623.htm?ysclid=leqzei5m-no593870687> (dostęp: 2.03.2023).

²⁷⁹ Мария Киселева, *op. cit.*

²⁸⁰ Митрополит Псковский и Порховский Тихон (Шевкунов), *op. cit.*

²⁸¹ *Бог меня призвал – Бог меня отзовет.*

²⁸² Słownik synonimów podaje jako synonim – Watykan (<https://glosum.ru/%D0%97%D0%BD%D0%B0%D1%87%D0%B5%D0%BD%D0%B8%D0%B5-%D1%81%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0>

После беседы ВВП [Владимир Владимирович Путин – J.G.] поблагодарил главу Святого Престола за возможность обсудить важнейшие вопросы взаимодействия Ватикана и России²⁸³.

W odniesieniu do papieża prasa rosyjska rzadko stosuje bezprzymiotnikowe wyrażenie *глава церкви (głowa Kościoła)*, jak w tekście podsumowującym jego działalność oraz w wyjaśnianiu miejsca wyznawców Kościoła greckokatolickiego zachowującego liturgię prawosławną i zwierzchność papieża uznawanego właśnie przez nich za głowę Kościoła:

Папа благословил распад Югославии, совершил немыслимое для главы церкви число зарубежных визитов и добился представительства Ватикана в ООН²⁸⁴.

Греко-католики являются не единственными приверженцами Римского епископа на Украине. Здесь также существует достаточно мощная Церковь католиков латинского обряда – это в основном украинцы польского происхождения. Униаты, сохранившие православный обряд, но признающие Папу главой Церкви, вот уже несколько столетий находятся как бы между двух огней: с одной стороны, это ненависть со стороны православных, считающих их изменниками, с другой – высокомерное отношение со стороны «латинян», в глубине души полагающих греко-католиков чем-то вроде «недоделанных» католиков²⁸⁵.

Częściej to wyrażenie jest doprecyzowane przymiotnikiem o funkcji restryktywnej – wskazującym na zakres, np. *глава Римской Церкви (głowa rzymskiego Kościoła)*, *глава католической церкви (głowa Kościoła katolickiego)*. Pierwsze z określeń występuje w kontekstach opisujących stosunki z Rosją, gdy pisze się o chęci przyjazdu Głowy Kościoła Rzymskiego do Rosji i prowadzeniu przez nią agresywnej polityki szerzenia katolicyzmu. Owa polityka jest powodem sprzeciwu Patriarchy wobec spotkania papieża z katolikami rosyjskimi. Użycie przymiotnika *римский (rzymski)* podkreśla zakres terytorialny i mentalny daleki od wyznania prawosławnego w państwie rosyjskim.

Невозможность приезда сюда [do Rosji – J.G.] воспринимается главой Римской Церкви как личная трагедия²⁸⁶.

Глава Римской церкви проводит агрессивную политику, стремясь распространить католичество повсюду, даже в России, из-за чего наш Патриарх так и не допустил его визита к российским католикам²⁸⁷.

%B0-%D0%A1%D0%B2%D1%8F%D1%82%D0%BE%D0%B9%20%D0%9F%D1%80%D0%B5%D1%81%D1%82%D0%BE%D0%BB-%D0%B2-%D1%81%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D1%80%D0%B5-%D1%81%D0%B8%D0%BD%D0%BE%D0%BD%D0%B8%D0%BC%D0%BE%D0%B2).

²⁸³ Максим Редин, *op. cit.*

²⁸⁴ Ольга Татарченко, *В воскресенье утром Иоанн Павел II отслужил в Ватикане первую пасхальную мессу*, Православное информационное агентство, «Русская линия», 16.04.2002, <https://rusk.ru/st.php?idar=400815&ysclid=lewju2uffg254430021> (dostęp: 3.03.2023).

²⁸⁵ Максим Шевченко, *Папа приехал*.

²⁸⁶ *Бог меня призвал – Бог меня отзовет*.

²⁸⁷ Сергей Бунеев, *op. cit.*

Podobne znaczenie ma bardziej rozbudowane określenie – *глава католической церкви* (*głowa Kościoła katolickiego*), które bywa stosowane w odniesieniu do papieża, szczególnie w kontekście jego pielgrzymek, np. do Indii, Gruzji czy Uzbekistanu. Wyrażenie to pojawia się także przy spekulacjach na temat rezygnacji ze stanowiska. Niekiedy konstrukcja *глава католической церкви* bywa rozbudowane o imię – *Jan Paweł II* (*Иоанн Павел II*) i określenie *папиеž* (*Папа*), tworząc rozbudowaną grupę imienną: *глава католической церкви Иоанн Павел II* (*Głowa Kościoła katolickiego Jan Paweł II*) czy *глава католической церкви Папа Иоанн Павел II* (*Głowa Kościoła katolickiego papież Jan Paweł II*) i *83-летний глава католической церкви*. Oto przykłady:

В последние дни **глава Католической церкви** посетил Индию и Грузию²⁸⁸.

260 католиков из Узбекистана прибудут на богослужение **главы католической церкви Папа Иоанн Павел II**²⁸⁹.

Во время своего паломничества в городок Лурд на юго-западе Франции **глава католической церкви Иоанн Павел II** выступил перед двумя сотнями тысяч верующих. «Я заканчиваю здесь свое паломничество», – сказал престарелый понтифик²⁹⁰.

Ухудшающееся здоровье Папы вызвало многочисленные предположения о том, что он может стать первым за последние 700 лет **главой католической церкви**, который уйдет в отставку²⁹¹.

По сообщению корреспондента Би-би-си в Риме Дэвида Уилли, сообщения о близкой смерти Папы, судя по всему, оказались преждевременными и **83-летний глава католической церкви** сдавать позиций не намерен²⁹².

Na stronie regionalnej „Nowosti Krasnojarska, Krasnojarskiego kraja i Rossii. Rossija i mir na kanale 7” w dwa dni po śmierci Jana Pawła II pojawiła się krótka wzmianka zatytułowana *Весь мир скорбит – умер Папа Римский* (*Cały świat w żałobie – umarł Papież Rzymski*). W notatce tej celem przybliżenia syberyjskim odbiorcom osoby zmarłego, nazwano go rozbudowaną grupą imienną kumulującą najistotniejsze wiadomości: *первый глава римской католической церкви славянского происхождения* (*pierwsza głowa rzymskokatolickiego Kościoła pochodzenia słowiańskiego*):

Он был грамотным политиком и либеральным католиком. У каждого папы своя миссия – Иоанн Павел Второй разрушил многие каноны. Он **первый глава римской католической церкви славянского происхождения**²⁹³.

²⁸⁸ Бенси Джованни, Елена Коломийченко, *op. cit.*

²⁸⁹ Наталья Фауст, *op. cit.*

²⁹⁰ Владимир Легойда, *op. cit.*

²⁹¹ *Иоанн Павел II «может уйти в отставку»*, BBC, 16.05.2002, http://news.bbc.co.uk/hi/russian/news/newsid_1991000/1991172.stm (dostęp: 12.12.2024).

²⁹² *Понтифик отслужил двухчасовую мессу*, BBC, 5.10.2003, http://news.bbc.co.uk/hi/russian/news/newsid_3166000/3166226.stm (dostęp: 6.04.2022).

²⁹³ *Весь мир скорбит – умер Папа Римский*, «7 Канал Кrasnojarsk», 4.04.2005, za www.trk7.ru (dostęp: 31.05.2007).

Dla autorów informacji ważne okazało się, że głową Kościoła katolickiego łamiącą liczne normy był Słowian.

W artykule *Papież i papieństwo* z 16.10.2023 roku Aleksandr Kyrleżew określa papieża wyrażeniem *глава «католического космоса»* (*głowa katolickiego kosmosu*), wskazując jednak ograniczenie jego władzy, gdyż Rosja jako „*twierdza*” *prawosławia* («*оплот православия*») nie podlega jego wpływowi. Wydaje się więc, że wyrażenie – ujęte w cudzysłów ma tu znaczenie ironiczne, spójrzmy na dłuższy kontekst:

Россия сегодня остается в мире религиозно-культурно-политическим «оплотом» православия. В этой связи интересно сравнить проект папского визита в Москву и его уже имевшие место визиты в православные страны (Грецию, Румынию, Болгарию, Грузию). [...] Потому что в этих «малых странах» (да простят меня граждане и народы этих стран) **глава «католического космоса»** и не мог претендовать на масштабное «завоевание» (по крайней мере, внимания их граждан, но и внимания всего мира)²⁹⁴.

W tym samym artykule autor podkreśla mały zasięg władzy rzymskiego metropolity, przez użycie wyrażenia *глава одной из* [wyróżnienie J.G.] *христианских церквей* (*głowa jednego z Kościołów chrześcijańskich*). Użycie dodatkowo słowa *только* (*tylko*) pełniącego funkcję partykuły, wzmacnia znaczenie konstrukcji następującej po niej *только глава одной из христианских церквей*:

А этот расколотый, фрагментарный мир – и политический, и религиозный – видит в римском первосвященнике **только главу одной из христианских церквей**, хотя бы и самой могущественной, только «религиозного деятеля мирового масштаба». Так к нему относятся протестанты, так относятся и православные, не говоря уже о секуляристах²⁹⁵.

Wsказanie na papieża – jako przywódcę jednej z religii, wchodzącej z ogólnością dialog z innymi wyznaniem pojawia się określenie *глава конфессии* (*głowa wyznania*):

Попросив прощения у православных и ступив в мусульманскую мечеть, **папа римский спешит создать всемирный священный союз глав конфессий** – против «фундаментализма» и экстремизма²⁹⁶.

W wypowiedziach przywódców Kościoła prawosławnego Gruzji – obecne jest też nacechowane wyrażenie *глава еретической папской церкви Иоанн Павел II* (*głowa hereetyckiego Kościoła papieskiego Jan Paweł II*)²⁹⁷. Wyrażenie to użyte zostało w apelu do wszystkich wiernych Kościoła prawosławnego podpisanym przez diecezjan Tbilisi,

²⁹⁴ Александр Кырлежев, *op. cit.*

²⁹⁵ *Ibidem.*

²⁹⁶ Надежда Кеворкова, *op. cit.*

²⁹⁷ Określenie to przypomniano przy okazji wizyty kolejnego papieża – Franciszka do Gruzji; zob: В.П. Филимонов, *О втором крестовом походе Франциска – в Грузию и на Кавказ. Происходит нечто несовместимое*, 2.09.2016, <https://3rm.info/publications/64158-o-vtorom-krestovom-pohode-franciska-v-gruziyu-i-na-kavkaz-proishodit-nehcho-nesovmestimoe.html> (dostęp: 3.03.2023).

Как известно, глава еретической папской церкви Иоанн Павел II мечтает объединить все так называемые христианские церкви. [...] А нам остается присоединиться к молитвам верных православных Грузии дабы Господь рассыпал планы и «чтобы не исполнились злые мечты еретиков, чтобы нога их главы не ступила ни на землю Иверскую, ни на землю другой православной страны»²⁹⁸.

W bezpośrednim sąsiedztwie linearnym imienia papieża obecna jest rozbudowana konstrukcja *во главе* (w znaczeniu ‘na czele’), która łączy się z określeniem Kościoła katolickiego:

Озабоченность по поводу здоровья Папы Римского возросла после того, как в среду была отменена аудиенция – подобное за все 25 лет нахождения Иоанна Павла II во главе католической церкви случалось очень редко²⁹⁹.

Całość informuje o przewodzeniu Jana Pawła II Kościołowi katolickiemu.

Papież określany jest z wykorzystaniem rzeczownika *глава* jako przywódca ludzi. Tylko jedno odniesienie dotyczy sytuacji improwizowanej spontanicznej, gdy podczas spotkania z ukraińską młodzieżą we Lwowie, papież, reagując spontanicznie na padający deszcz, zaśpiewał fragment ukraińskiej piosenki. Nazwa *глава католиков* (*głowa katolików*) pojawi się w tytule artykułu opisującego to spotkanie

Wśród innych użyczeń można mówić o kolokacjach neutralnych odnoszących się do katolików stąd określenia *глава католиков* (*głowa katolików*), *глава римских католиков* (*głowa katolików rzymskich*), *глава католиков всего мира* (*głowa katolików całego świata*). Określenia te pojawiają się w kontekstach spotkań między przywódcami państwa – wysyłaniem zaproszeń i spotkaniami, natomiast kolejne – *глава миллиарда католиков* (*głowa miliarda katolików*) wskazuje kontekstowo raczej na instytucję papieżstwa.

Obecne jest też określenia konotujące przywództwo militarne, gdyż papież określony jest jako *глава миллиардной армии католиков* (*głowa miliardowej armii katolików*), a leksem *армия* (*armia*) wskazuje na znaczenie wojskowe. Sformułowanie zostało użyte w artykule *Сколько вёрст от первого Рима до третьего* (*Ile jest mil od pierwszego Rzymu do trzeciego*), w którym napisano, że warunkiem rozmów o pielgrzymce do Moskwy musi być publiczne przeproszenie za grzechy swojego Kościoła. Użycie rozbudowanej przydawki *миллиардная армия католиков* (*miliardowa armia katolików*) określającej leksem *глава* wskazuje na siłę, która jednak powinna skapitulować przed Świętą Rusią. Na jawną wrogość religijną wskazuje określenie *глава*

²⁹⁸ *К Визиту в Грузию Римского Папы*, Православное информационное агентство, «Русская линия», 9.10.1999, <https://rusk.ru/newsdata.php?idar=4421&ysclid=lewoikqbot713384872> (dostęp: 3.03.2023).

²⁹⁹ *Кардинал: Папа Римский – на пороге смерти*, BBC, 2.10.2003, http://news.bbc.co.uk/hi/russian/news/newsid_3159000/3159878.stm (dostęp: 6.04.2022).

еретиков (głowa heretyków), odnoszące się do słowa *еретик* mającego w słownikach rosyjskich kwalifikator *relig.* ‘zwolennik herezji’ i przyjmuje funkcję wyzwiska³⁰⁰. Oto wybrany materiał:

Глава католиков спел молодежи песенку. Молодежь была в восторге³⁰¹.

Посещение бывших союзных республик и православных страны, естественно, не может остаться незамеченным Русской Православной Церкви, по разным причинам противящейся приезду **главы католиков** в Россию³⁰².

Если это действительно так, путинское послание будет уже четвертым приглашением от российских и советских руководителей, полученным **главой римских католиков**³⁰³.

Вероятно, не случайно, президент Путин, посетив в прошлом году Рим и Ватикан, говорил о своем желании видеть **главу католиков всего мира** в Москве³⁰⁴.

Кардиналы, которым после смерти Иоанна Павла II придется избирать нового **главу миллиарда католиков**, проводят в Ватикане серию закрытых встреч, на которых обсуждают будущее церкви³⁰⁵.

Глава миллиардной армии католиков должен, оказывается, еще отдельно и публично покаяться в прегрешениях своей церкви перед православными на Святой Руси, тогда, возможно будет поговорить и о паломничестве в Москву³⁰⁶.

Просим всех православных христиан, у кого болит сердце за чистоту нашего исповедания, помолимся вместе Господу, чтобы не исполнились злые мечты **еретиков**, чтобы **их глава** не ступил ни на землю Иверскую, ни на землю другой православной страны. (Прихожане Мцхетско-Тбилисской епархии)³⁰⁷.

W sumie spotykamy 6 połączeń wyrazowych z użyciem słowa *глава* wskazujących na papieża jako przywódcę grupy ludzi. Jak wynika ze zgromadzonego materiału pole tematyczne zgromadzone wokół rzeczownika *глава* jest rozbudowane, zawiera łącznie 29 konstrukcji wskazujących na Jana Pawła II, których ośrodkiem leksykalnym jest ten leksem. Wszystkie one informują o kierowniczej roli papieża: *глава государства Ватикан*; *глава Ватикана*; *глава Города Ватикан*; *глава Рима*; *глава только части мира*; *глава Римско-католической Церкви*; *нынешний глава Римско-Католической Церкви*; *глава католической церкви Иоанн Павел II*; *глава Римско-*

³⁰⁰ Zob. <https://glosum.ru/?act=sphinx&q=%D0%B5%D1%80%D0%B5%D1%82%D0%B8%D0%BA> (30.10.2024).

³⁰¹ Дмитрий Сафонов, *Глава католиков спел молодежи песенку. Молодежь была в восторге*, Страна.Ру, 27.06.2001, <http://www.zavet.ru/news/newso10623.htm?ysclid=leqzei5mno593870687> (dostęp: 2.03.2023).

³⁰² Даниил Щипков, *op. cit.*

³⁰³ Алла Астахова, *op. cit.*

³⁰⁴ Даниил Щипков, *op. cit.*

³⁰⁵ Дэвида Уилли, *Папа Римский говорит о воле к жизни*, BBC, 18.10.2003, http://news.bbc.co.uk/hi/russian/news/newsid_3203000/3203858.stm (dostęp: 7.04.2003).

³⁰⁶ Алексей Букалов, Клара Гудзик, *op. cit.*

³⁰⁷ Грузия против визита Папы Шеварднадзе Выкручивает Руки Патриарху, *op. cit.*

католической церкви Иоанн Павел II; Глава Римско-католической церкви папа римский Иоанн-Павел II; глава Святого Престола; глава церкви; глава Римской Церкви; глава католической церкви; глава «католического космоса»; глава одной из христианских церквей; только глава одной из христианских церквей; глава конфессии; глава еретической папской церкви; глава католиков; глава римских католиков; глава католиков всего мира; глава 800 миллионов католиков; глава миллиарда католиков; глава миллиардной армии католиков; глава еретиков; глава самого закрытого государства земного шара – Города Ватикан; глава Римско-католической церкви и города-государства Ватикан Папа Иоанн Павел II; первый глава римской католической церкви славянского происхождения. Обесна jest też konstrukcja «во главе католической церкви».

J. Sługa sług Bożych (*Servus Servorum Dei*)

Do tytułów papieskich rzadko używanych przez dziennikarzy należy wyrażenie – *раб рабов Божьих* (*Sługa sług Bożych*). Zawsze w pełnej tytulaturze występuje jako ostatnia pozycja, poza tym określenie pojawia się w mediach incydentalnie. Określenie to jest dosłownym tłumaczeniem łacińskiego wyrażenia *Servus Servorum Dei*. Marek Żmudziński w artykule *Prymacyjne tytuły biskupa Rzymu*³⁰⁸ pisze, iż tytuł ten użyty został po raz pierwszy przez papieża Grzegorza I Wielkiego (590-604 r.). Wyrażenie zaliczane jest do tytułów o charakterze pastoralnym³⁰⁹. Znaczenie tego określenia, według przywołanego autora, przechodziło ewolucję, najpierw znaczyło najwyższego sługę nad sługami (*genetivus superlativus*), a później stało się symbolem posługi wobec innych³¹⁰. Poza tekstami zawierającymi pełną tytulaturę, tylko w jednym artykule *Канон покаяния* (*Kanon pokuty*) Andrej Krotkow przywołuje określenie *раб рабов Божьих* w zakończeniu. Nazywa on określenie papieża *служą слуг Bożych* nieoczekiwanym anitytułem (*неожиданным антититулом*), zestawiając je z określeniami wskazującymi na władzę. Zwraca uwagę, że chociaż ta nazwa to tylko słowa, jednak jest bardzo wymowna:

Официальная титулатура римского Папы – очень длинная, состоящая из перечисления его иерархических обязанностей и полномочий архиепископских полномочий – завершается неожиданным антититулом: **Раб Рабов Божьих**. Всего лишь слова, но многозначительные³¹¹.

³⁰⁸ Zob. Marek Żmudziński, *op. cit.*

³⁰⁹ *Ibidem*, s. 155.

³¹⁰ *Ibidem*, s. 152.

³¹¹ Andrej Krotkow, *op. cit.*

Wcześniej pisze o tym, że papież przeprosił za grzechy Kościoła [12.03.2000 r. – J.G.], a przywódcy państwa rosyjskiego, tego nie robili (z wyjątkiem Borysa Jelcyna). Przeprosiny papieża są dowodem na to, że rzeczywiście służy Kościołowi, jako wspólnocie.

K. Jego Świątobliwość

W odniesieniu do papieża Jana Pawła II stosowano tytuł *Святейшество* (*Świątobliwość*), który słowniki odnoszą do patriarchy prawosławnego, papieży rzymskich (jak słownik pod redakcją D. Uszakowa, T. Jefriemowej), a czasem do innych wyższych hierarchów kościelnych (jak słownik pod redakcją S.I. Ożegowa)³¹². Leksem łączy się z zaimkami „Wasza” i „Jego” wyrażającymi szacunek i dystans.

Tytuł ten jest oficjalny i stosunkowo rzadko pojawia się w mediach. Został jednak przywołany np. w życiorysie Jana Pawła II, opublikowanym po jego śmierci w samarskiej gazecie internetowej „Samaratoday”³¹³ oraz na portalu lenta.ru. Napisano tam o konklawe, kiedy Karol Wojtyła został wybrany papieżem i należało go tytułować *Его Святейшество Пана* (*Jego Świątobliwość Papież*):

Кароль Войтыла стал двести шестьдесят третьим преемником святого Петра и двести шестьдесят четвертым Папой Римской Католической Церкви, самой многочисленной и самой старой церковной организации в мире. [...] Теперь к нему нужно было обращаться «Его Святейшество Папа» либо менее официально «Святой Отец»³¹⁴.

16 октября 1978 года 111 кардиналов, собравшихся на конклав, избрали архиепископа Краковского, кардинала Кароля Йозефа Войтылу. [...] После этого над зданием Сикстинской капеллы поднялось облако белого дыма, оповестившее мир о том, что римскую католическую церковь возглавил новый **Его Святейшество Папа**³¹⁵.

Tytuł *Его Святейшество* pojawia się także w wypowiedzi z 1999 roku opublikowanej na stronie Radia Swoboda, gdzie polityk – Wadim Zagładin mówi o roli papieża w upadku komunizmu:

Потому что проблемы, поставленные **Его Святейшеством**, остаются актуальными, а с другой стороны, есть и еще один источник. Просто, вы знаете, во время обострения борьбы в любой стране, это относится и к России, и к Италии, и к другим странам, всегда те или иные силы стремятся найти какие-то подкрепления своей позиции в истории. [...] Тогда уже Громыко побывал у **Его Святейшества**, а дальше последовало то, что вытекало из перестройки, гласности и нового мышления [...] ³¹⁶.

³¹² Za <https://glosum.ru/> (dostęp: 23.02.2024).

³¹³ W artykule opublikowanym w kilka godzin po śmierci: 2.04.2005 r., godz. 22:53, MIGnews.com.

³¹⁴ *Папа Римский умер*.

³¹⁵ Екатерина Рогожникова, *op. cit.*

³¹⁶ *Вадим Загладин*, [w:] Джованни Бенси, Елена Коломийченко, *op. cit.*; Вадим Загладин (бывший заместитель заведующего международного отделом ЦК КПСС, затем советник Михаила Горбачева в эпоху перестройки, а теперь сотрудник «Фонда Горбачева» в Москве).

W cytowanej wypowiedzi zastosowany tytuł papieski *Ego Святейшество* obok przywołania samego nazwiska dawnego ministra spraw zagranicznych ZSRR Andreja Gromyki automatycznie dyskredytuje tego ostatniego.

Określenie *Святейшество* obecne jest też w informacjach o oficjalnych pielgrzymkach zamieszczonych w katolickim dzienniku „Swiet Jewangielija”, przykładowo w opisie pielgrzymki do Kazachstanu, gdzie cytuje się wypowiedź prezydenta tego kraju Nursułana Назарбајева dotyczącą niedawnego ataku terrorystycznego w USA i narastającej islamofobii, przed którą *Ваши Святейшество (Wasza Świątobliwość)* przestrzega:

«Трагедия которая, произошла в США, несет в себе угрозу раскола и противостояния между цивилизациями и религиями – отметил в заключение Нурсултан Назарбаев. Мы ценим, **Ваши Святейшество**, то что Вы в своем заявлении, которое прозвучало после террористических актов в США, призвали человечество не обвинять народы, расы или религиозные общины в этом чудовищном акте, предостерегая мир от исламофобии» [...]. В этот день во второй половине дня **Его Святейшество** встретился с президентом страны Нурсултаном Назарбаевым³¹⁷.

W opisywanym artykule znajdują się różne synonimiczne określenie papieża, *Ваши Святейшество (Wasza Świąтobliwość)* pojawia się tylko w sąsiedztwie informacji o prezydencie tego kraju, czyli osoby, którą darzy się największym szacunkiem. Dodajmy, że rzadko w informacjach o pielgrzymkach prasa rosyjska stosuje ten tytuł.

Oficjalny zwrot *Ваши Святейшество* został także przywołany na zasadzie cytatu (w mowie niezależnej) w wypowiedzi dziennikarza Aleksieja Букалова opowiadającego o swym spotkaniu z papieżem w Rzymie:

И тут Папа просто вышел на меня, подошел, и Наварро-Вальс представил: «А это наш коллега из России Алексей Букалов». «А, из России», – сказал Папа, улыбнулся очень приветливо. И я тут же его по-русски спросил: «**Ваши Святейшество**, когда вы приедете в Россию?»³¹⁸.

Dodajmy, że stosowanie wyrażenia **Святейшество** z zaimkiem 2 osoby liczby mnogiej w bezpośrednim zwrocie jest zgodne z oficjalną etykietą.

Określenie *Ego Святейшество (Jego Świąтobliwość)* zastosowano także we wprowadzeniu do wywiadu przeprowadzonego z 82. letnim papieżem przez dziennikarza sportowej gazety „Forpost. Sport” gdzie Jan Paweł II mówi o swojej grze w piłkę nożną:

[...] 82-летний Карол Войтыла, принявший в 1977 году имя Иоанна Павла II, стал не только первым папой-неитальянцем за долгие столетия, но и первым папой-футболистом. Он, конечно, не достиг на поле таких высот, как Пеле, но тому есть вполне очевидные причины. Одному Богу известно, как далеко бы **Его Святейшество** пошел, избери он вместо религиозной деятельности футболную³¹⁹.

³¹⁷ Визит Святейшего Отца Иоанна Павла II в Казахста. Добро пожаловать!

³¹⁸ Ирина Лагунина, *Смерть Папы Римского Иоанна Павла Второго*, 3.04.2005, «Радио Свобода», <https://archive.svoboda.org/programs/FTF/2005/FTF.040305.asp> (dostęp: 4.10.2024).

³¹⁹ Игорь Гольдец, *op. cit.*

Całość ma tytuł wskazujący zarówno na papieża jak i na bramkarza: *Папа Иоанн Павел II – вратарь царствия небесного (Jan Paweł II bramkarz królestwa niebieskiego)*.

15.10.2003 roku, z okazji rocznicy pontyfikatu ukazał się artykuł *Парадоксы понтифика (Paradoksy pontyfikatu)*, o charakterze podsumowania, w którym autor stosuje wśród synonimicznych określeń papieża dwukrotnie wyrażenie *Его святейшество (Jego Świątobliwość)*. W pierwszym zdaniu (pod lidem) jako wprowadzenie w opowieść o życiu i pod koniec artykułu.

Кароль Войтыла уже стал частью истории. **Его святейшество** – фигура трагическая и противоречивая. Ярчайшая личность, в миру – актер, поэт, драматург, философ, потом – богослов, епископ, кардинал, папа. Встав во главе католической церкви [...] Консерваторы считают, что он больше не в состоянии исполнять обязанности пастыря Католической церкви и высказываются за его отречение. [...]. **Его святейшество** на это отвечает: «Христос не сам прекратил свои крестные муки»³²⁰.

Kontekst tego drugiego użycia jest znamieny. *Его Świąтobliwośćią* zostaje określony papież, gdy mówi o niemożności przerwania swoich cierpień ze względu na to, że Chrystus nie skrócił swej męki na krzyżu.

Określenie *святейшество (świąтobliwość)* z zaimkiem *jego (ego)* pojawiało się stosunkowo często w oficjalnych komunikatach po śmierci Jana Pawła II. Przykładowo w depeszach prezydenta Rosji Władimira Putina³²¹ czy prezydenta Białorusi Aleksandra Łukaszenki oraz w wypowiedzi prezydenta USA Billa Clintona. Obecne są konstrukcje zawierające prócz głównej grupy imiennej zaimka i rzeczownika: *Его Świąтobliwość* w różny sposób rozbudowane przydawki restryktywne: *его святейшество Папа Римский (Его świąтobliwość papież rzymski)*, *Его святейшество Папа Римский Иоанн Павел II (Его świąтobliwość Papież Rzymski Jan Paweł II)*, *Его Святейшество Папа Иоанн Павел II (Его świąтobliwość Papież Jan Paweł II)*, np.:

Президент России Владимир Путин с чувством глубокой скорби воспринял трагическое известие о кончине **его святейшества** Папы Римского. Об этом сообщили в пресс-службе главы российского государства. «Ушел из жизни выдающийся деятель современности, с именем которого связана целая эпоха», – отметил президент России³²².

С чувством великой скорби в Белоруссии восприняли известие о смерти **Его Святейшества Папы Римского Иоанна Павла II**. Об этом говорится в послании президента Белоруссии Александра Лукашенко, направленного в Ватикан в связи с кончиной понтифика³²³.

Со словами скорби по поводу кончины Иоанна Павла II, выступили также многие политики, государственные деятели и известные люди во всем мире. Среди них бывший президент США Билл Клинтон. «Хилари и я глубоко опечалены кончиной **Его Святейшества**

³²⁰ Сергей Бунеев, *op. cit.*

³²¹ Tekst dostępny na stronie prezydenta Rosji: <http://www.kremlin.ru/events/president/news/33088> (dostęp: 4.03.2024).

³²² *Мир скорбит по понтифику...*

³²³ *Ibidem.*

Папы Иоанна Павла II. Страстно и выразительно призывая разделенных старой враждой людей к милосердию и примирению»³²⁴.

W prasie spotykamy też list kondolencyjny wystosowany przez Patriarchę Moskiewskiego Aleksija do Watykanu na ręce Eminencji Kardynała Józefa Ratzingera. We wstępie poprzedzającym tekst właściwy zawarta jest konstrukcja przedstawiająca nadawcę, wraz z przysługującym mu tytułem *Святейший Патриарх Московский и всея Руси Алексий II* (*Świątobliwość Patriarcha Moskiewski i Całej Rusi Aleksij II*) jak poprzedzające paralelne określenie zmarłego *Святейший Папа Римский Иоанн Павел II* (*Świątobliwość Papież Rzymski Jan Paweł II*). Substantywowany przymiotnik *Святейший* (*Najświętszy*) bywa stosowany w odniesieniu do głów innych wyznań przez przedstawicieli prawosławia, którzy jednak swoich patriarchów nazywają tylko leksemem rzeczownikowym *Святейшество*.

W tekście pojawia się dwukrotnie odniesienie do zmarłego jako formuła rozbudowane, najpierw *Его Святейшество Папа Римский Иоанн Павел II* (*Jego Świątobliwość Papież Rzymski Jan Paweł II*), różnie jest określenie *святейшество* ze zredukowaną przydawką: *Его Святейшество Иоанн Павел II* (*Jego Świątobliwość Jan Paweł II*)

3 апреля 2005 года **Святейший Патриарх Московский и всея Руси Алексий II** направил в Ватикан послание соболезнования в связи с кончиной **Святейшего Папы Римского Иоанна Павла II**. [...] Позвольте выразить Вам и в Вашем лице всей Полноте Римско-Католической Церкви глубокое соболезнование в связи с кончиной **Его Святейшества Папы Римского Иоанна Павла II**. Вместе с Вами скорбим об утрате, постигшей Римско-Католическую Церковь. [...] Понтификат **Его Святейшества Иоанна Павла II** стал целой эпохой и в жизни Римско-Католической Церкви, и во всей современной истории. [...] Возношу молитву Победителю смерти и Владыке жизни Господу нашему Иисусу Христу о упокоении души **Святейшего Папы Иоанна Павла II** в селениях праведных. Вечная ему память! + **АЛЕКСИЙ, ПАТРИАРХ МОСКОВСКИЙ И ВСЕЯ РУСИ**³²⁵.

W zakończeniu tego pisma znajduje się znów określenie *Святейшество* (*świątobliwość*) połączony z nazwą osoby *Святейшество Папа Иоанн Павел II*. Podobne określenie *его святость* (*Jego świętość*) znalazło się także w wypowiedzi prezydenta Ukrainy Wiktora Juszczenki po śmierci Jana Pawła II:

«В памяти граждан Украины, православных и католиков, верующих других конфессий, всех, кто разделяет христианские ценности, навсегда останется светлый образ **святейшего отца**. Симпатии и искренняя любовь **его святости** к моему народу, уважение к нашей европейской истории и культуре всегда находили глубокую благодарность украинцев, которые гордятся кровной близостью с великим человеком – символом добра, мира, справедливости и любви к ближнему». [...] – говорится в письме Ющенко³²⁶.

³²⁴ Джордж Буш, «Мир потерял величайшего борца за свободу», Lenta.Ru, 3.04.2005, <http://lenta.ru/news/2005/04/03/bush> (dostęp: 14.05.2007).

³²⁵ К кончине Папы Римского Иоанна Павла II.

³²⁶ Мир скорбит по понтифику...

Połączenie *Ваша Святость* (*Wasza Świątość*) funkcjonuje w języku ukraińskim jako wyrażenie stosowane w odniesieniu do głów różnych wyznań religii³²⁷, było także użyte podczas pielgrzymki do Ukrainy w czerwcu 2001 roku przez Filareta Denisenko, ówczesną głowę Zjednoczonej Ukraińskiej Cerkwi Prawosławnej. Jego wypowiedź ze zwrotem *Ваша Святость* (*Wasza Świątość*) cytowała zarówno rosyjska prasa³²⁸, jak i rosyjskojęzyczna prasa ukraińska.

Филарет представился Папе как «глава единой Украинской Православной Церкви». «Приветствую **Вашу Святость** от имени единой Украинской Православной Церкви Киевской патриархии, – сказал глава УПЦ-КП, – которая выступает за объединение украинского православия в единую Украинскую поместную церковь, и выражаю уверенность, что ваш исторический визит на Украину будет благословенным. Московская Патриархия боится прозелитизма, который уже осудили все христианские церкви. Но ваш приезд на Украину будет способствовать развитию православно-католического диалога, а не углублению разделения, как это пророчествует Москва»³²⁹.

Powyższy fragment pochodzi z rosyjskiej gazety „Wriemia nowostiej”, która cytując wypowiedź ukraińskiego patriarchy, podała wersję rozszerzoną o elementy antymoskiewskie.

L. Ojciec Święty

Określenie *Святой Отец* (*ojciec święty*) pojawia się stosunkowo rzadko w tekstach dotyczących Jana Pawła II. Przywołane zostało w podanej pośmiertnie pełnej tytułaturze, jako zwrot mniej oficjalny niż *Его Святейшество Папа* na portalu regionalnej ukraińskiej gazety donbaskiej Samaratoday.ru:

Теперь к нему нужно было обращаться «Его Святейшество Папа» либо менее официально «**Святой Отец**»³³⁰.

Ta sama gazeta przytacza też historię tytułów papieskich, podając, że określenie *Святой отец* jest późniejsze niż tytuł *Папа* (*papież*) i pochodzi z XII wieku:

³²⁷ Np. Papieża Rzymskiego, Patriarchy Bułgarskiego, Gruzińskiego, Rosyjskiego, Serbskiego i odnoszące się do dalajlamy, zob. https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%92%D0%B0%D1%88%D0%B0_%D0%A1%D0%B2%D1%8F%D1%82%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8C (7.03.2024).

³²⁸ В заключение своей речи глава УПЦ КП, сказал: «Еще раз приветствую **Вашу святость** от имени единой Украинской Православной Церкви Киевского Патриархата, который выступает за объединение украинского православия в единую Украинскую Поместную Церковь и выражаю уверенность что ваш исторический визит на Украину будет благословенным». – УПЦ КП и УАПЦ добиваются признания у Папы Римского, Страна.Ру, 25.06.2001, <http://www.zavet.ru/news/news010623.htm?ysclid=leqzeismno593870687> (dostęp: 2.03.2023).

³²⁹ Украинские раскольники не получили очевидной поддержки Папы Римского, *op. cit.*

³³⁰ Папа Римский умер.

По ряду данных, Папа Григорий VII постановил в XI веке, что только епископ Рима вправе называть себя Папой. Обращение «**Святой отец**» восходит к XII столетию³³¹.

Określenie *świętej omeц* rzadko stosowane jest samodzielnie, zazwyczaj w wypowiedziach, gdzie pojawiają się inne określenia papieża, jak w tekście Michała Iljinskiego opublikowanym z czasopiśmie „Ogoniok”, w którym autor zwraca uwagę na wyjątkowość tej osoby przyznającej, że Kościół popełniał cztery grzechy³³².

Грешен ли папа римский и вся церковь? Этот вопрос поставили не еретики и богохульники, а сам папа римский Иоанн Павел II в документе: «В то время, как мы приближаемся к третьему тысячелетию» (ноябрь 1994 года). Глава Святого престола впервые в истории признал, что церковь совершала грехи в прошлом и небезгрешна в настоящем, за что несет ответственность и *папа римский*. Четырьмя грехами прошлого **святой отец** назвал «разрыв единства христиан», «религиозные войны», «суды инквизиции» и «дело Галилея»³³³.

Wyrażenie *świętej omeц* przytaczane jest najczęściej w cytatach i parafrazach wypowiedzi innych osób. Przykładowo, opisując zamach na papieża z 13 maja 1981 roku zarówno „Niezawisimaja gazietą” jak i ukraińska „ORD. Czefowiek nie tierpit nasilija!” przywołują wypowiedź Stanisława Dziwisza mówiącego, że podczas zamachu siedział w samochodzie za plecami *Святого Омца (Оjца свяітeго)*, np.:

Теле- и радиопрограммы всего мира передавали в эфир первые сообщения о покушении на Папу Римского, а в госпитале «Джемелли» хирурги боролись за его жизнь. «Прежде чем войти в брюшную полость, одна пуля задела указательный палец, – свидетельствовал Дзивиш. – Я по обыкновению сидел за спиной **Святого отца**, и пуля упала между нами на пол автомобиля, прямо к моим ногам. [...]»³³⁴.

Przytaczane są też określenia *Святой omeц* wypowiedziane podczas pielgrzymek papieskich. Prasa podaje, że w czasie spotkania z pielgrzymami w Kijowie zgromadzeni chorem śpiewali „Kochamy Ciebie ojcze święty” z użyciem nazwy *Святой omeц*:

Около 100 тыс. человек ждали Иоанна Павла II. Многие плакали, увидев вблизи того, кто почитается ими как духовный отец. «Украина встречает Петра!», «Мы любим тебя, **Святой отец!**» – распевали хором собравшиеся³³⁵.

W sprawozdaniu z sześciodniowej pielgrzymki śladami św. Pawła (4-9.05.2001), wyrażenie *świętej omeц (ojciec свяіты)* użyte zostało przez papieskiego współpracownika. Było to w jego komentarzu odnoszącym się do milczenia papieża wobec antysemickich wypowiedzi prezydenta Syrii:

³³¹ *Ibidem*.

³³² Grzechy zostały wyliczone: rozbicie jedności chrześcijan, wojny religijne, sądy inkwizycji i „dzieło Galileusza”.

³³³ Михаил Ильинский, *op. cit.*

³³⁴ Сергей Федоров, *op. cit.*; zob. też Сергей Старцев, *Золото и свинец...*

³³⁵ Максим Шевченко, *Папа приехал...*

Папа промолчал, а его доверенные лица поспешили заявить, что «мнение **святого отца** относительно антисемитизма хорошо известно»³³⁶.

Także przytoczone życzenia urodzinowe skierowane do papieża zawierają wyrażenia *Святой отец*, nie jest to jednak tekst dziennikarza Michaiła Diemidienko, lecz cytowany:

Однако в субботу поздравить Иоанна Павла II пришло много детей, которые спели для именинника песню «С днем рождения, **святой отец**». Личный повар папы римского испек по такому поводу традиционный польский пирог, который украсили 82 свечи³³⁷.

Podobnie na zasadzie cytatu pojawia się to określenie w artykule wspominającym objawienia w Fatimie. Autor – Boris Romanow cytuje zapisane słowa objawienia. W artykule konsekwentnie stosowana jest forma *Святейший Отец* (*Отец Najświętszy*), która w tekście odnoszona jest do Jana Pawła II:

«[...] Святейший Отец много будет много страдать, некоторые народы погибнут. В конце концов Мое Пренепорочное Сердце восторжествует: **Святейший Отец**³³⁸ поручит Мне судьбу России, которая обратится и пора мира будет дана миру. Португалия сохранит сокровище веры».

Именно выделенные нами жирным шрифтом слова Русская православная Церковь (РПЦ) воспринимает как покушение на свою автономию. Мол, «**Святейший Отец**» это Папа Римский, следовательно, речь идет (якобы) о примате Католической Церкви над Православной. **Святейший Отец** поручит Мне судьбы России, которая обратится и пора мира будет дана миру³³⁹.

Dodajmy, że tekst został zapisany przy okazji przekazania przez papieża XVIII-wiecznej ikony Matki Boskiej Kazańskiej cerkwi prawosławnej. Ikona w 1993 roku została przekazana Watykanowi z Fatimy. Do tego samego objawienia fatimskiego, w którym pojawia się osoba cierpiącego *Святого отца*, nawiązywał Aleksandr Baunow, pisząc po śmierci o Janie Pawle II, jako osobie znoszącej wiele cierpień.

Третье фатимское пророчество Католическая церковь держала в тайне. В 2000 г. Ватикан провел пресс-конференцию и объявил: третье пророчество – про «**Святого отца**», которого «группа солдат» сразила «пулями и стрелами» у подножия креста, – было предупреждением о покушении на Папу Римского – о том, что произошло 13 мая 1981 г.³⁴⁰

W powyższym tekście wyrażenia *святой отец*, wzięte jest w cudzysłów podobnie jak inne cytowane wyrażenia, nie pochodzi więc od dziennikarza, jest tłumaczeniem

³³⁶ Надежда Кеворкова, *op. cit.*

³³⁷ Михаил Ё-Демиденко, *Иоанну Павлу II исполнилось 82 года, Он не смог ответить на поздравления*, 20.05.2002, <https://www.kommersant.ru/doc/322858> (dostęp: 6.04.2022).

³³⁸ Pogrubienia w tym fragmencie pochodzą od redakcji czasopisma „Pietierburgskije prognozy”.

³³⁹ Б. Романов, *Икона Казанской Божией Матери*.

³⁴⁰ Александр Баунов, *op. cit.*

oryginalnych wyrażen z objawien fatimskich³⁴¹. Należy zwrócić uwagę, że w odniesieniu do jednej przepowiedni pojawiają się dwa różne tłumaczenia wyrażenia portugalskiego wyrażenia *Santo Padre* (ojciec święty): *святой отец* (Ojciec święty) i *Святейший Отец* (Ojciec Najświętszy).

Określenie *Святейший Отец* pojawia się także w niektórych sprawozdaniach z papieskich pielgrzymek. Przykładowo w katolickim dzienniku „Russkaja Jeżedniewnaja Katoliczeskaja gazieta” „Świat Jewangelija” z 30 września 2001 roku sprawozdanie z wizyty papieża w Kazachstanie zatytułowano *Визит Святейшего Отца Иоанна Павла II в Казахстан* (*Wizyta Ojca Najświętszego w Kazachstanie*), stosując połączenie *Святейший Отец*. W całym tekście występuje ono ośmiokrotnie wobec zastosowanego raz połączenia *Святой Отец*. Należy dodać, iż określenia te używane są w tekście jako synonimiczne względem innych nazw papieża i nie wskazują na specjalne nacechowanie. Oto przykładowe konteksty:

Самолет компании «Алиталия», на борту которого **Святейший Отец** отправился в свою 95-ю зарубежную поездку, после шестичасового перелета приземлился в аэропорту Астаны в 19:31. Символично, что после недавних дождливых дней Казахстан встретил Епископа Рима теплым солнцем. У трапа самолета Иоанна Павла II ждали президент Казахстана [...] ³⁴².

«[...] В этом случае они чувствуют себя объединенным сознанием братства, ибо они – чада Единого Бога, Творца Вселенной», – продолжил свою речь **Святой Отец** ³⁴³.

W tekście Natalja Faust opublikowanym w rosyjskim dzienniku „Nowyje Izwestija” w dzień przyjazdu papieża do Kazachstanu (22.09.2001) wśród innych określeń stosuje nazwę *Святейший Отец* (*Ojciec Najświętszy*) w kontekście tej pielgrzymki:

В этот день, 23 сентября, здесь соберется более 50 тысяч паломников из разных уголков Казахстана и Средней Азии. Во время Святой мессы богослужения и речи **Святейшего Отца** будут проходить на русском языке. Так называемый молитва верных будет переводиться на несколько языков, в том числе на государственном – казахский ³⁴⁴.

Dodajmy, że w czasie tej pielgrzymki Kazachstan od dziesięciu lat nie należał do Związku Radzieckiego.

W opisie pielgrzymki śladami św. Pawła autorka – Nadieżda Kieworkowa stosuje wyrażenie *святой отец*. Konteksty mogą sugerować, że chce przez to podkreślić jego znaczenie w świecie – gdy przypomina się jego wpływ na półtora miliarda ludzi, opisuje jego poszanowanie dla zwyczajów innej religii (zdjęcie butów przed meczetem), choć

³⁴¹ „Ojciec święty” „grupa żołnierzy”, „kule i strzały” w oryginale portugalskim: *Santo Padre*, grupo de soldados, varios tiros e setas, zob. *Kongregacja nauki wiary. Orędzie fatimskie*.

³⁴² *Визит Святейшего Отца Иоанна Павла II в Казахстан. Добро пожаловать!*

³⁴³ *Ibidem*.

³⁴⁴ Наталья Фауст, *op. cit.*

niewykluczone jest także przypadkowe użycie tego określenia w sąsiedztwie innych nazw papieża:

Этот больной и слабый **святой отец**, чье слово обязательно для полутора миллиардов жителей Земли, неуклонно следует намеченным планам. Зачем? Какой смысл этого послания «городу и миру»? [...] Опять же не обошлось без «новости тысячелетия»: папа снял обувь и вошел в мечеть. Запланированная совместная молитва мусульман и христиан была отменена **святым отцом**, «чтобы не оскорблять чувств мусульман». Сам папа молился в мечети Омейядов в Дамаске возле часовни с мощами Иоанна Крестителя. [...] В этом месте **святой отец** дал надежду арабам, что он солидарен с их протестом – в обмен на готовность к мирному выходу из кризиса. Завершая свой визит в Сирию, папа отслужил мессу для арабов-католиков на стадионе Аббасидов³⁴⁵.

Podobnie David Willey, publikujący w rosyjskiej wersji BBC, pisząc o pielgrzymce do Armenii i Azerbejdżanu używa obok innych synonimicznych określeń Jana Pawła II wyrażenie *Святой Отец*:

В прошлом году Папа Римский посетил Армению, с которой Азербайджан долго воевал за Нагорный Карабах. Поездка **Святого отца** вызвала недовольство официального Баку, и вот теперь, чтобы продемонстрировать свою непредвзятость, **понтифик** направляется в Азербайджан. В Баку Папа проведет всего лишь 24 часа.

[...] Пока возможность визита в Москву остается весьма маловероятной, **понтифику** ничего не остается, как посещать граничащие с Россией государства – **Святому отцу** хорошо известно, что его визит будет широко освещаться российскими средствами массовой информации³⁴⁶

W pośmiertnych tekstach dotyczących pielgrzymek papieskich także w prawosławnej gazecie pojawia się wyrażenie *Святой Отец*. Spotykamy je w opisie pierwszych papieskich pielgrzymek do USA i Meksyku oraz przy wspomnieniu ewakuacji Ojca świętego z ostrzeliwanego terenu w kwietniu 1987 roku Chile. Tytuł ten mógł podkreślać godność głowy Kościoła:

Уже в год своего избрания Папа произнес такие страстные речи за мир, сначала в Мексике, затем в США, что американские епископы испросили у **Святого отца** папскую буллу о своем прямом подчинении Святому престолу³⁴⁷.

В Чили (апрель 1987 года) между сторонниками и противниками режима вспыхнул настоящий бой, 600 человек были ранены, **Святого отца** пришлось эвакуировать с поля боя, и он кричал в микрофон: «Любовь сильнее!» На других, кому приходилось принимать Папу, сходила как бы благодать, например, на острове Свободы были сделаны ошутимые послабления именно в сфере свобод, [...] ³⁴⁸.

³⁴⁵ Надежда Кеворкова, *op. cit.*

³⁴⁶ Дэвид Уилли, *Политический визит Папы Римского в Баку*, BBC, 22.05.2002, http://news.bbc.co.uk/1/hi/russian/news/newsid_2002000/2002190.stm (dostęp: 4.04.2022).

³⁴⁷ Александр Сабов, *op. cit.*

³⁴⁸ *Ibidem.*

W podsumowaniu papieskich podróży transportem wodnym po innych określeniach synonimicznych takich jako *понтифик* i *Папа* występuje określenie *Святой Отец*:

Вода, стихия Рыбы – символа христианства. Покинувшему этот мир понтифику довелось плавать и на самых обыкновенных речных трамвайчиках, и на грузовых паромах, на судах-госпиталях, моторных лодках, катамаранах, «ракетах» на подводных крыльях, рыбацких шхунах и даже на пироге. 9 августа 1985 года Папа на простой африканской лодке пересек озеро Того. В мае 1990 года он впервые прокатился на катамаране, находясь с визитом на Мальте. Водным путем **Святой Отец** преодолевал морские проливы, реки, озера³⁴⁹.

Natomiast w prasie po śmierci papieża w liście kondolencyjnym ukraińskiego prezydenta Wiktora Juszczenki spotykamy określenie *Святейший отец* (*Найсвятіший Оjciec*):

Как сообщает пресс-служба украинского президента, Виктор Ющенко направил письмо-соболезнование его преосвященству кардиналу Йозефу Рацингеру, декану Коллегии кардиналов. [...] «В памяти граждан Украины, православных и католиков, верующих других конфессий, всех, кто разделяет христианские ценности, навсегда останется светлый образ **святейшего отца**. Симпатии и искренняя любовь его святости к моему народу, уважение к нашей европейской истории и культуре всегда находили глубокую благодарность украинцев, [...]»³⁵⁰.

Przymiotnik *Святейший*, który jest formalnie stopniem najwyższym od słowa *Святой* w odniesieniu do papieża pojawia się w wypowiedziach Ukraińców i Rosjan³⁵¹. Przytaczając słowa przedstawicieli innych krajów, np. prezydenta Brazylii, czy prezydenta USA prasa, podaje wyrażenie *Святой отец*:

Президент Бразилии **Луис Инасиу Лула да Силва** объявил недельный траур по всей стране. Как говорится в сообщении, распространенном в субботу пресс-службой главы государства, «смерть Иоанна Павла II глубоко опечалила бразильский народ, который очень любил **святого отца**». [...]»³⁵².

«Мы с Лорой, как и миллионы американцев и еще многие и многие люди во всем мире, молимся о **Святом Отце**», – сказал Буш в этом обращении³⁵³.

Pisząc także o reakcji byłego prezydenta USA Billa Clintona i jego żony Hilary, pojawia się jako cytata wyrażenie *Святой отец*:

³⁴⁹ *Мир готовится проститься с Папой Римским, op. cit.*

³⁵⁰ *Мир скорбит по понтифику...*

³⁵¹ Wg słownika D. Uszakowa *Святейший* jest formą stosowaną w tytułowaniu patriarchów prawosławnych i papieży rzymskich (<https://glosum.ru/?act=sphinx&q=%D1%81%D0%B2%D1%8F%D1%82%D0%B5%D0%B9%D1%88%D0%B8%D0%B9>). Podobnie jak opisana niżej forma *Святейший Иоанн Павел II* obok *Его Святейшество Иоанн Павел II* w wypowiedzi prezydenta Ukrainy i patriarchatu moskiewskiego.

³⁵² *Мир скорбит по понтифику...*

³⁵³ *Джордж Буш приказал приспустить флаг над Белым домом*, Lenta.ru, 3.04.2005, <http://lenta.ru/news/2005/04/03/flags> (dostęp: 11.04.2005).

«Хилари и я глубоко опечалены кончиной Его Святейшества Папы Иоанна Павла II. Страстно и выразительно призывая разделенных старой враждой людей к милосердию и примирению, **Святой Отец** был лучом света не только для католиков, но и для всех людей в мире», – сказал экс-президент Клинтон³⁵⁴.

Po śmierci papieża podano także rosyjskojęzyczne wersje czeskich mediów takich jak Radio Prague International i Radio Swoboda. W pierwszym, przytoczono wypowiedzi przedstawicieli Kościoła w Czechach Mirosława Wlka i Jana Graubnera, którzy używają określenia *Святой Отец*, mówiąc o jego obronie praw człowieka i przyczynieniu się do upadku komunizmu:

«Это был великий человек», – уверены чешский и моравский архиепископы Мирослав Влк и Ян Граубнер. По словам председателя Чешской епископской конференции Яна Граубнера, **Святой Отец** вошел в историю как человек, стоящий на стороне прав человека, свободы и мира и способствовавший падению коммунистического режима³⁵⁵.

Nadana 5 kwietnia 2005 roku audycja w Radiu Swoboda zawiera wypowiedź byłego prezydenta Polski Lecha Wałęsy. Mówił on o *Ojcu Świętym*, jako osobie, która przyczyniła się do przebudzenia narodu polskiego i podjęcia przez niego walki o swą wolność:

Лех Валенса: [...] Через год после приезда Папы, мне удалось собрать 10 миллионов поляков, готовых бороться за свою свободу! Это пробуждение мы направили на демонстрации, забастовки, переговоры – и пошло-поехало. Без пробуждения народа **Святым Отцом**, этого не удалось бы сделать³⁵⁶.

Za Lechem Wałęsą także stosowane jest tam określenia *Святой Отец* (*Ojciec Święty*). W rosyjskiej prasie pojawił się także oficjalny komunikat Watykanu o śmierci papieża z wyrażeniem *Святой Отец*, przeczytać go można było na stronie lenta.ru oraz na stronie „Russkaja narodnaja linija. Prawosławije. Samodierżawije. Narodnost”. To drugie źródło poinformowało również, iż została uruchomiona procedura związana z wyborem następcy:

«**Святой Отец** скончался сегодня вечером в 21:37 по средневропейскому времени, (23:37 мск.) в своих покоях», – говорится в официальном заявлении Ватикана³⁵⁷.

В заявлении Ватикана говорится: «**Святой отец** скончался сегодня вечером в 21:37 в своей квартире. Процедура, предусмотренная апостольским положением в *Universi Dominici gregis* [‘Ко всей пастве Божьей’], провозглашенным Иоанном Павлом II 22 февраля

³⁵⁴ *Католики всего мира осиротели. В Ватикане скончался 264-й преемник святого Петра*, <http://lenta.ru/news/2005/04/03/bush> (dostęp: 14.05.2007).

³⁵⁵ Лорета Вашкова, *Папа Иоанн Павел II – символ свободы Восточной Европы*, Radio Prague International, 2.04.2005, <https://ruski.radio.cz/papa-ioann-pavel-ii-simvol-svobody-vostochnoy-evropy-8097474> (dostęp: 16.04.2023).

³⁵⁶ Ирина Лагунина, *op. cit.*

³⁵⁷ *Католики во всем мире – сироты. В Ватикане скончался 264-й наместник Святого Петра*, Lenta.ru, 3.04.2005, <http://lenta.ru/news/2005/04/03/flags> (dostęp: 11.04.2005).

1996 года, введена в действие». Это означает, что смерть Папы привела в движение механизм выбора его преемника³⁵⁸.

W jednej regionalnej gazecie z obwodu Archangielskiego opublikowano tekst, który przyjmuje formę listu, gdzie autor Leonid Angielow zwraca się do zmarłego używając najpierw wyrażenia *Святой отец*, a później, jakby chciał wyrazić swoją poufałość, bliskość połączenie *отец Иоанн (Оjeciec Jan)*:

Святой отец, Вы понимали, чем рискуете, когда молодым главой католиков всего мира посетили родную Польшу? Ведь только Ваш авторитет в серьезных странах с атомным оружием остановил кремлевских старцев от кровавой польской бани. [...] **Отец Иоанн**, сколько же мужества Вам надо было иметь, чтобы публично попросить прощение за многовековые выходы Ваших предшественников?³⁵⁹

Określenie *отец Иоанн* mogłoby być stosowane w odniesieniu do papieża noszącego imię Jan, jako do osoby będącej „ojcem duchowym”, natomiast wobec osoby noszącej podwójne imię powinna być tu zastosowana konstrukcja „Ojeciec Jan Paweł”. Formalnie połączenie słowa *ojciec* z imieniem używane jest wobec zakonników posiadających święcenia prezbiteratu, a Karol Wojtyła zakonnikiem nie był³⁶⁰. Być może młody dziennikarz wychowany poza Kościołem – o czym pisze w tekście – nie znał tych zasad tytułowania.

Wnioski

Analizując rosyjskojęzyczne media z czasu ostatnich lat życia papieża Jana Pawła II, spotykamy się z mnogością określeń tej osoby. Autorzy tekstów, wskazując na tego papieża, stosują nazwy odwołujące się do oficjalnej papieskiej tytulatury zawierającej 9 określeń: *Епископ Римский; викарий Иисуса Христа; преемник святого Петра, князя апостолов; Верховный Первосвященник Вселенской Церкви; Патриарх Запада; Примац Италии; Архиепископ-митрополит Римской провинции; глава Ватиканского государства; раб рабов Божьих*; poza tym przywołują też imię *Jan Paweł II*, określenie *Ojeciec święty* i *Jego Świętobliwość*.

Jednak prócz tytulatury oficjalnej dziennikarze często wprowadzali różne modyfikacje tych określeń. Szczególnie dużo zmian dotyczyło tytułu *глава Ватиканского*

³⁵⁸ *К кончине Папы Римского Иоанна Павла II.*

³⁵⁹ Leonid Angelow (раб Божий), *op. cit.*

³⁶⁰ Dodać jednak można, że w młodości późniejszy papież myślał o życiu zakonnym jako karmelita – zob. Jan Paweł II, *Dar i tajemnica. W pięćdziesiątą rocznicę moich święceń kapłańskich*, Kraków 1996, s. 26. Luigi Accattoli (*Jan Paweł II Wielki. Pierwsza pełna biografia*, przeł. Sławomir Klin, Grzegorz Niedźwiedz, Wrocław 2006, s. 25) zwraca uwagę na to, że młody Wojtyła był pod wpływem „trzech wielkich mistyków karmelickich”.

государства. Pojawiły się także rozwinięcia nazw *понтифик*, *papa* oraz imienia *Иоанн Павел II*. Samo imię przyjmuje różne warianty, znaczącym jest – naszym zdaniem – określenie *Иоанн Павел, но только Второй*, jakiego użył Dmitrij Uruszew, sugerując, że liczebnik wskazuje na coś drugorzędnego i niegodnego uwagi³⁶¹. Jednak stosunkowo niewiele spośród tych modyfikacji ma wydźwięk zdecydowanie negatywny jak *глава еретической папской церкви* czy «*лживый*» *Папа*. To konteksty użycia często sugerują ironię i nieprzychylność względem papieża, szczególnie w tekstach dotyczących jego pielgrzymek do krajów bloku socjalistycznego, Grecji i byłych republik ZSRR.

³⁶¹ Дмитрий Урушев, *op. cit.*

Rozdział 2

METAFORYCZNE OKREŚLENIA PAPIEŻA JANA PAWŁA II

Prócz nazw związanych z tradycyjnym tytułowaniem papieża, Jan Paweł II był także nazywany w mediach rosyjskojęzycznych za pomocą określeń metaforycznych, które niosły za sobą różne stylistyczne i emocjonalne konotacje. Wyróżnić można rozbudowane grupy imienne, których ośrodkiem jest leksem *человек* (*człowiek*), *фигура* (*postać*), *личность* (*osobowość*), *лицо* (*osoba*), *деятель* (*działacz*), *гость* (*gość*) oraz inne.

A. Grupy imienne, których ośrodkiem jest słowo *человек*

W omawianym materiale spotykamy określenia papieża Jan Pawła II skupione wokół rzeczownika *человек* (*człowiek*). Pełnią one funkcje przydawek, spotykamy formy zarówno z określeniem jednowyrazowym, jak również z przydawką rozwiniętą.

16 października 2003 roku – w dwudziestą piątą rocznicę wyboru papieża Jana Pawła II pojawił się artykuł Władimira Abarinowa na portalu informacyjnym Graniru.org, który zatytułowano: *Человек на Святом Престоле* (*Człowiek na świętym tronie*)¹, nawiązując do łacińskiego wyrażenia nazywającego Stolicę Apostolską – *Santa Sede*, czyli święty tron.

Papież bywał także nazywany przez połączenie rzeczownika *человек* (*człowiek*) i określenie czasu wskazujące na jego wyjątkowość w jakimś okresie. Spotykamy następujące połączenia: *человек дня* (*człowiek dnia*), *человек недели* (*człowiek tygodnia*), *человек*

¹ Владимир Абаринов, *Человек на Святом Престоле*, Грани.Ру, 16.10.2003, <https://graniru.org/Society/Religion/m.47232.html> (dostęp: 7.03.2022).

года (человек року), человек десятилетия (człowiek dziesięciolecia), человек XX века (człowiek XX wieku), самый великий человек XX века (największy człowiek XX wieku).

Określenia *человек дня* i *человек недели* pojawiają się wypowiedziach osób prowadzących program „Wriemia Swobody” w Radiu Swoboda. Władimir Baburin mówi o papieżu *человек дня* na początku audycji 18 maja 2004 roku – w dzień jego 84. urodzin, Andriej Szaryj zaś 6 lutego 2005 roku, gdy Radio Swoboda dała papieżowi tytuł *человек недели*:

Человек дня Радио Свобода 18 мая – Папа Римский Иоанн Павел Второй. Во-первых, ему исполняется 84 года, во-вторых, состоялось представление его новой книги «Встаньте, пойдём»².

О **человеке недели** Радио Свобода говорит мой коллега Кирилл Кобрин³.

Natomiast od określenia *человек года* przywołano za redaktorem amerykańskiego tygodnika „Time” Jamesem Kelly, który po śmierci Jana Pawła II przypomniał, że w 1994 roku tygodnik ten nadał papieżowi taki tytuł. Nazwę tę zacytował wcześniej Boris Filippow w 25 rocznicę wyboru tego papieża na Stolicę Apostolską, dodając także nazwę *человек десятилетия (człowiek dziesięciolecia)*. Natomiast po śmierci papieża ten sam rosyjski dziennikarz pisze, iż z pełnym uzasadnieniem można go nazwać *человеком XX века (człowiekiem XX wieku)*, wprowadzając także uzasadnienie tego tytułu. Oto przykłady:

Очередной номер еженедельника, который поступит сегодня в продажу, посвящен памяти понтифика. В 1994 году Иоанн Павел II был признан журналом «Тайм» **«человеком года»**, напомнил Келли ⁴.

В 1980-е годы каждый внешнеполитический жест Папы комментировался мировой пресой. Он становился ее любимцем – **«человеком года»**, **«человеком десятилетия»**⁵.

Иоанна Павла II с полным основанием можно назвать **«Человеком XX века»**. В его жизни удивительно переплелись все значимые события и тенденции ушедшего XX столетия: индустриализация, секуляризация, вторая мировая война, нацизм, марксизм, коммунизм, терроризм⁶.

² Папа Римский Иоанн Павел Второй. *Человек дня*, «Радио Свобода», 18.05.2004, <https://www.svoboda.org/a/24189882.html> (dostęp: 7.04.2022).

³ Андрей Шарый, *Человек недели Радио Свобода – папа Римский Иоанн Павел Второй*, «Radio Swoboda», <https://www.svoboda.org/a/106701.html> (dostęp: 12.12.2024).

⁴ Мир готовится проститься с Папой Римским, Страна.Ru, 5.04.2005, za http://www.religare.ru/2_16236.html (dostęp: 27.04.2023).

⁵ Борис Филиппов, *Иоанн Павел вернул Ватикану его политический вес*, «Русская народная линия, Православие. Самодержавие. Народность», 13.10.2003, https://ruskline.ru/monitoring_smi/2003/10/13/ioann_pavel_ii_vernul_vatikanu_ego_politicheskij_ves/ (dostęp: 27.04.2024).

⁶ Борис Филиппов, *Умер Папа Иоанн Павел II*, „Новая Политика”, 3.04.2005, za «Седмица.RU, Церковно-Научный Центр ‘Православная Энциклопедия’ По Благословению Святейшего Патриарха Московского и Всея Руси Кирилла», 4.04.2005, <https://sedmitza.ru/text/401892.html> (dostęp: 7.06.2024).

Określenia te pojawiają się w rosyjskiej prasie w cudzysłowach, przypominając, że nie pochodzą one od autorów publikacji. Natomiast litewska publicystka Natalja Trauberg po śmierci Jana Pawła II nazwała go rozbudowaną grupą imienną: *самый великий человек XX века* (*największy człowiek XX wieku*), używając stopnia najwyższego, już bez cudzysłowu:

Для XX века он сделал самое большое, что можно сделать. Если в этих категориях думать, то он **самый великий человек XX века**⁷.

Określenie *самый великий человек XX века* autorka tłumaczyła tym, że papież zrobił najwięcej z tego, co można było zrobić dla XX wieku.

Spotykamy też – szczególnie po śmierci papieża – określenie *великий человек* (*wielki człowiek*), m.in. w wypowiedzi ówczesnego prezydenta Białorusi Aleksandra Łukaszeniki, który dwukrotnie użył tego połączenia wyrazowego, dodając przy tym, iż papież «nie był obcy, ale był bliski dla naszego narodu». Prezydent używa też rozbudowanej grupy imiennej: *великий человек, который боролся за мир и безопасность* (*wielki człowiek, który walczył o pokój i bezpieczeństwo*):

Смерть Папы Иоанна Павла II – глубокое переживание не только для католиков всего мира, но и для всех современников этого **великого человека**⁸.

[...] Лукашенко сказал журналистам, что «не только католики, но и весь христианский мир, все люди доброй воли понесли тяжелую утрату». «Иоанн Павел II был **великим человеком и не чужим, а близким для нашего народа**», – отметил Лукашенко. [...] Президент выразил сожаление в связи с тем, что глава Римско-католической церкви так и не побывал в Белоруссии. «Наш народ очень ценил и будет ценить этого **великого человека, который боролся за мир и безопасность**⁹».

Przywołując powyższą wypowiedź prezydenta Białorusi, użyto również zwrotu jakby prezydent *wyraził żal* (*wyразил сожаление*) z tego powodu, że Głowa Kościoła rzymskokatolickiego nie była na Białorusi¹⁰, dodajmy, że prezydent nie zaprosił go jednak wcześniej do tego kraju. Natomiast w 1999 roku w Radiu Swoboda Giovanni Bensi zacytował fragment artykułu Ales'ja Bażko z białoruskiej gazety, który określał papieża jako niebezpiecznego przeciwnika, argumentując, że jest to *человек жалкий, злой, вероломный и мракобесный* (*człowiek żaloszny, zły, zdradziecki i zacofany*).

⁷ Александр Борзенко, Наталья Трауберг, Дарья Литвак, *Для XX века он сделал самое большое, что можно сделать*, 4.04.2005, <http://trauberg.com/chats/dlya-xx-veka-on-sdelal-samoe-bolshoe/> (dostęp: 14.04.2023).

⁸ Александр Кабаков, *Совесть свободы? Розовые СМИ-копий вокруг смерти К.Войтылы начинают надоедать*, (Русский Newsweek) РИА «Новости», 9.04.2005, <https://centrasia.org/newsA.php?st=1112990400> (dostęp: 12.05.2023).

⁹ *Мир скорбит по понтифику: заявления лидеров государств*, «NEWSru.com», 3.04.2005, <https://www.newsru.com/world/03apr2005/sko.html> (dostęp: 17.04.2023).

¹⁰ Określenie to może konotować pewną nieszczerłość prezydenta Białorusi, gdyż nie pisze się, że on żałował, lecz o tym, że ten żal wyraził.

Джованни Бенси: Вот вам пример: я приведу хотя бы статью, которая была опубликована в белорусском журнале «Полымя» за подписью некоего Алеся Башко. Там Папа определялся как **хитрый и опасный идеологический противник**, и как **человек «жалкий, злой, вероломный и мракобесный**, несмотря на знание многих языков, включая и наш белорусский»¹¹.

Przyjąć więc można, że w oficjalnej propagandzie białoruskiej w czasie życia Jana Pawła II, był on przedstawiany w negatywnym świetle. Autor określa go także rzeczownikiem *противник* (*przeciwnik*) obudowanym dodatkowymi epitetami podkreślającymi znaczenie: *хитрый и опасный идеологический противник* (*przebiegły i niebezpieczny przeciwnik ideologiczny*).

Wśród innych określeń papieża spotykamy połączenia rzeczownika *человек* (*człowiek*) z przydawką przymiotnikową w prepozycji waloryzującą dodatnio. Prasa po jego śmierci napisała, że został określony przez waszyngtońskiego kardynała jako *выдающийся человек* (*wybitny człowiek*):

Кардинал Теодор Макарик, архиепископ Вашингтонский, сказал: «Он был **выдающийся человек**. Если бы он не стал Папой, Кароль Иозиф Войтыла вошел бы в историю 20 века как величайший католический философ»¹².

W innych wypowiedziach pojawia się określenie *смелый человек* (*odważny człowiek*), gdzie owa odwaga uzasadniana jest tym, że prosił o przebaczenie wszystkich, którzy cierpieli od wyznawców wiary katolickiej¹³. Natomiast Natalja Traubierg wyrażenie *смелый человек* łączy z głoszonym przez papieża hasłem „nie bójcie się”, a w szerszym kontekście zasadami katolickiej seksualności. Oto przykłady:

Папа Иоанн Павел II первым из всех пастырей христианского мира решил попросить прощения у всех, кто претерпел от носителей католической веры за все века ее истории – у евреев, у мусульман, у женщин. Чтобы пойти на это, надо было быть **смелым человеком**. Как сказал Бердяев, чувство мести – это чувство раба, чувство вины – это чувство господина¹⁴.

Сам Иоанн Павел II был шире этого, в нем было больше христианской милости, вообще он очень **смелый человек**, не зря он говорит все время: не бойтесь¹⁵.

Oba teksty pojawiły się po śmierci Jana Pawła II. Podobnie kolejne określenia, przytaczane po jego śmierci za przywódcami światowymi, waloryzowały go pozy-

¹¹ Джованни Бенси, Елена Коломийченко, *Роль Папы Римского в падении коммунизма*, Радио Свобода, 11.11.1999, <https://www.svoboda.org/a/24198400.html> (dostęp: 23.02.2024).

¹² Джордж Буш: «Мир потерял величайшего борца за свободу», Lenta.Ru, 3.04.2005, <http://lenta.ru/news/2005/04/03/bush> (dostęp: 14.05.2007).

¹³ Autorka artykułu – Olga Wandyszewa, przywołuje przy tym słowa filozofa Nikolaja Bierdja-jewa, który mówi, że poczucie winy mają osoby z poczuciem władzy.

¹⁴ Ольга Вандышева, *Папа отложил свадьбу британского принца*, «Комсомольская правда», 6.04.2005, <http://med.org.ru/print/2348> (dostęp: 11.05.2023).

¹⁵ Александр Борзенко, Наталья Трауберг, Darja Litvak, *op. cit.*

tywnie. Cytowany prezydent Polski Aleksander Kwaśniewski użył wyrażenia *необыкновенный человек* (*niezwykły człowiek*), były prezydent Rosji Michaił Gorbaczow określa go połączeniem *человек-гуманист* (*człowiek-humanista*), a przedstawiciele arabskich organizacji nazywały Jana Pawła II wyrażeniem *человек Мира* (*człowiek pokoju*):

[...] Президент Польши **Александр Квасьневский**, в свою очередь, отметил: «[...] Это был **необыкновенный человек**, стремившийся всю свою жизнь достичь одной цели – чтобы в каждом из нас жило добро. [...]»¹⁶.

По его [Горбачев – J.G.] словам, Иоанн Павел II «был **человеком, для которого были близки все проблемы**, беды и трудности людей, с которыми они сталкивались в нашем мире». «Ушел человек-гуманист», – сказал Горбачев¹⁷.

A Liga arabskich государств объявила Иоанна Павла Второго **человеком Мира**, который сумел вдохновить на диалог нации и религии¹⁸.

Podobnie, choć w sposób opisowy, został określony papież przez Wiktora Juszczenkę: *человек, который сделал так много для защиты мира во всем мире* (*człowiek, który zrobił tak wiele dla zachowania/ochrony pokoju w całym świecie*):

[...] в день похорон папы президент планирует [Виктор Ющенко – J.G.] объявить на Украине траур, чтобы вместе со всеми католиками и верующими других конфессий почтить память **человека, который сделал так много для защиты мира во всем мире**¹⁹.

Słowa te miały uzasadnić ogłoszenie żałoby państwowej w dniu pogrzebu papieża przez ówczesnego prezydenta Ukrainy.

Natomiast rosyjska poetka Olga Sedakowa wspominając spotkania z papieżem, zwracała uwagę na jego niezwykłość i wyjątkowość. Użyła określenia *потрясающий человек* (*niesamowity człowiek*) oraz *человек великой души, чистоты* (*człowiek wielkiej duszy, prawości/niewinności*). W dalszej części swojej wypowiedzi stosuje połączenie *неформальный человек* (*nieformalny człowiek*), które wskazywało na jego swobodę i zachowanie dalekie od oficjalności, co wynikało – jej zdaniem – z głębokiej wiary.

Мне выпала честь близко общаться с Иоанном Павлом II. [...] Это был **потрясающий человек**. **Человека такой великой души, такой чистоты** мне встречать в жизни не приходилось. Что в нем больше всего поражало – это его цельность. Он был предельно **неформальным человеком**, в нем не было ничего чиновнического, чего можно было бы

¹⁶ *Мир скорбит по понтифику...*

¹⁷ *Ibidem*, zob. też *М. Горбачев скорбит в связи с кончиной папы римского*, Интерфакс, 3.04.2005. za https://www.gorby.ru/presscenter/publication/show_24118/ (dostęp: 7.06.2023).

¹⁸ *Скончался Папа Римский Иоанн Павел II*, «Телекомпания НТВ», 3.04.2005, <https://www.ntv.ru/novosti/62980/> (dostęp: 11.04.2022).

¹⁹ *В день похорон Папы на Украине будет объявлен траур*, Газета.ru, 5.04.2005, <https://graniru.org/Politics/World/Europe/m.87327.html> (dostęp: 8.05.2023).

ожидать на таком посту. Все его слова и поступки исходили из одного источника, который был очевиден – его глубокая вера²⁰.

Pisząc o władzy papieża w 84 roku jego życia, Jurij Boruchson (Bochum) zwraca uwagę na to, że dla Jana Pawła II liczy się przede wszystkim inny człowiek, dlatego określa go opisowo *человек, который никогда не смотрит в сторону, а только в глаза своему собеседнику, стремясь понять его (człowiek, który nigdy nie patrzy na bok, lecz tylko w oczy swojego rozmówcy, starając się go zrozumieć)*:

Он и сам, впрочем, не рассчитывает на полный успех. Для него главное – моральная сила его аргументов. Он – **человек, который никогда не смотрит в сторону, а только в глаза своему собеседнику, стремясь понять его**²¹.

Taka postawa wzbudza szacunek, także wobec osoby słabej fizycznie, jaką był Jan Paweł II, któremu nie zawsze udaje się zrealizować zaplanowane przedsięwzięcia.

Media przywołując Jana Pawła II, stosowały też inne rozbudowane grupy imienne skupione wokół rzeczownika *человек*. Przykładowo po jego śmierci został określony przez prezydenta Rosji Władimira Putina: *мудрый отзывчивый и открытый для диалога человек (człowiek mądry wrażliwy i otwarty na dialog)*, natomiast prezydent Ukrainy – Wiktora Juszczenko, określenie papieża rozwinął, dodając do wyrażenia *великий человек* szereg przydawek: *великий человек – символ добра, мира, справедливости и любви к ближнему (wielki człowiek – symbol dobra, pokoju, sprawiedliwości i miłości bliźniego)*:

У меня [Владимир Путин] остались самые теплые воспоминания о встречах с понтификом. Это был **мудрый, отзывчивый и открытый для диалога человек**²².

«[...] Симпатии и искренняя любовь его святости к моему народу, уважение к нашей европейской истории и культуре всегда находили глубокую благодарность украинцев, которые гордятся кровной близостью с **великим человеком – символом добра, мира, справедливости и любви к ближнему**». [...] «Украинский народ склоняет голову перед его величественным подвигом», – говорится в письме Ющенко²³.

Określenia te eksponują mądrość i dobroć oraz pełne miłości otwarcie na innych. Po śmierci Jana Pawła II w Radiu Swoboda w audycji prowadzonej przez Irinę Łaguninową wypowiedział się m.in. Polak Jerzy Jagodziński, określając Jana Pawła II wyrażeniem

²⁰ Юлия Глезарова, Александр Петров, «Он указал нам путь избавления от страха». О Папе Римском скорбят не только католики, «Religare.Ru», 5.04.2005, http://www.religare.ru/2_16271.html (dostęp: 11.05.2023).

²¹ Юрий Борухсон (Bochum), *Иоанн Павел II – Папа, каких еще не было*, «Журнал 'Партнер'. Ваш партнёр в Германии», 1.02.2004, <https://www.partner-inform.de/partner/detail/2004/2/208/1316/yoann-pavel-ii-papa-kakih-eshhe-ne-bylo?lang=ru> (dostęp: 29.05.2023).

²² Владимир Путин выразил соболезнования в связи с кончиной Папы Римского Иоанна Павла II, za <http://www.kremlin.ru/events/president/news/33088> (dostęp: 12.03.2023).

²³ *Мир скорбит по понтифику...*

Великий человек i uzasadniając nazwę *велики* połączeniem: *человек диалога* (*człowiek dialogu*), które wskazują na otwartość i gotowość podejmowania z innymi dialogu:

Еже Егоджинский: Конечно, я поляк, знаете, просто все плачут – и я тоже. **Великий человек!** [...]. Он сказал: «Открывайте двери Христу, потому что только с Ним...» Ну, так случилось. Во-вторых, это **человек диалога**. Просто как он относился к другим – все поляки думают, и Горбачев сегодня тоже сказал, что все с него началось²⁴.

Nazwa *человек диалога* odnosi się przy tym do powszechnej opinii wyrażanej także przez dawnego prezydenta Rosji Michaiła Gorbaczowa, że to papież zapoczątkował zmiany.

O cechach przyszłego papieża pisano także w jego pośmiertnym życiorysie zamieszczonym w samarskim dzienniku Samaratoday.ru. Przywołując jego twórczość literacką (m.in. *Przed sklepem jubitera*), nazwano go *человек любящий и о любви напряженно размышляющий* (*człowiekiem kochającym i o miłości intensywnie rozmyślającym*)²⁵:

При всех несовершенствах перевода можно угадать в авторе этой пьесы «**апологета семьи**», **человека любящего** и о любви напряженно размышляющего. Примерно тогда же Кароль написал цикл стихов под названием «Баллады Вавельского собора»²⁶.

W powyższym fragmencie pojawi się też określenie *апологета семьи* (*apologeta rodziny*), które wiązać można także z papieską nauką o nierozzerwalności sakramentu małżeństwa.

Także po śmierci papieża „Nowaja Gazeta” umieściła artykuł *Окно для души* (*Okno dla duszy*) zawierający pozytywny obraz Jana Pawła II. Autor, Aleksiej Polikowski, obdarza go epitetami *мягкий и добрый человек* (*delikatny i dobry człowiek*):

Твердость была одним из главных жизненных качеств этого **мягкого и доброго человека**. Он никогда ничего не уступал в тех вещах, которые считал важными. Он не подлаживал церковь к условиям нового мира, в котором для миллионов людей самой ценной вещью стал комфорт²⁷.

Autor jednak równocześnie podkreśla jego stanowczość w sprawach religijnych.

Natomiast dziennikarz Ilja Milsztiejn, pisząc o reakcji polityków rosyjskich na duże zainteresowanie mediów Janem Pawłem II po jego śmierci, nazwał go, używając wyrażenia *светлый, добрый и веселый человек* (*światły, dobry i wesoly człowiek*):

²⁴ Ирина Лагунина, *Смерть Папы Римского Иоанна Павла Второго*, 3.04.2005, «Радио Свобода», <https://archive.svoboda.org/programs/FTF/2005/FTF.040305.asp> (dostęp: 4.10.2024).

²⁵ Gazeta błędnie podaje rok publikacji – zob. J. Gorzelana, A. Seul, *Biografia młodego Karola Wojtyły w rosyjskiej i rosyjskojęzycznej prasie*, „Filologia Polska” 2024, (10), s. 210–211.

²⁶ *Папа Римский умер*, MIGnews.com, 3.04.2005, <https://news.samaratoday.ru/news/54059/> (dostęp: 11.04.2022).

²⁷ Алексей Поликовский, *Окно для души*, «Новая Газета», 4.04.2005, <https://novayagazeta.ru/articles/2005/04/04/25945-okno-dlya-dushi> (dostęp: 12.12.2024).

Папа был очень **светлым, добрым и веселым человеком**. Наши церковные начальники в массе своей поражают мрачностью, косностью, иногда и злобой²⁸.

To ostatnie rozbudowane określenie światłego, dobrego i wesołego człowieka przeciwstawione zostało przez dziennikarza obrazowi przywódców cerkiewnych zadziwiających swą mrocznością, skostnieniem, a czasem też złośliwością. Także w innych publikacjach, po śmierci papieża, pisano o nim w kontekście tego, jak go przyjmuje cerkiew rosyjska. Wiktor Polakow stosuje określenie: *человек, которого принимали во всем мире с величайшим уважением* (człowiek, którego przyjmowali w całym świecie z największym szacunkiem), podając jako przykład spotkanie z „bezbożnym” Fidelem Castro w Hawanie:

Православные иерархи не пожелали видеть здесь **человека, которого принимали во всем мире с величайшим уважением**. Даже «безбожный» Фидель Кастро разрешил папе посетить Гавану и лично встретился с ним. Но нам папа не указ: Москва ведь тоже Рим, хотя и третий²⁹.

W dalszej części artykułu pojawia się zdanie mówiące o tym, że hierarchowie prawosławni nie chcieli widzieć papieża „u siebie”, bo Moskwa też jest Rzymem i ma swoją władzę.

Dziennikarze, szczególnie po śmierci, nazywali papieża, odnosząc jego osobę do działalności religijnej, stosując też inną złożoną deskrypcję: *человек, чьими усилиями вековой костел был возрожден* (człowiek, którego wysiłki odnowiły wielowiekowy kościół):

Для прихожан московского католического храма Непорочного Зачатия Святой Девы усопший Папа был не только предстоятелем великой церкви, но и **человеком, чьими усилиями вековой костел был возрожден**³⁰.

Są także inne określenia z leksemem *человек* eksponującego wiarę papieża, np. *человек верующий* (człowiek wierzący), *человек веры и высокой моральной инстанции* (człowiek wiary i wysoki autorytet moralny), *человек необыкновенных веры достоинства и мужества* (człowiek niezwykłej wiary, godności i odwagi), *человек чистый и молитвенный* (człowiek prawy i modlący się):

Понтифик, подчеркивается в документе, стал для людей всех культур **человеком веры и высокой моральной инстанцией**. «Восхищало его человеческое тепло, убеждала его духовная сила», – отметил Хорст Келер³¹.

²⁸ Илья Мильштейн, *Папа и недоросли*, Грани.Ру, 7.04.2005, za <https://graniru.org/Society/Media/m.87449.html> (dostęp: 11.05.2023).

²⁹ Виктор Поляков, *Попытка некролога*, «Агентство Политических Новостей» 5.04.2005, <https://www.apn.ru/publications/article1346.htm> (dostęp: 4.05.2023).

³⁰ Самвел Тарвердян, Роман Демидов, *Мир прощался с Иоанном Павлом Вторым*, «Новости Содружества», 8.04.2005, http://www.mirtv.ru/news/10/5806_1.htm (dostęp: 31.05.2007).

³¹ *Мир скорбит по понтифику...*

Вернёмся к Папе. Неужели он, **человек верующий**, доказавший истовость своей веры своей жизнью, стоящий уже одной ногой в могиле, будет баловаться дешёвыми трюками с подделками, и выискивать предлоги для посещения России?³².

Правительство Великобритании выразило глубокое сожаление по поводу кончины понтифика. «[...] Он был **человеком необыкновенных веры, достоинства и мужества**. [...]»³³.

«Он не скрывает, что, по его мнению, правильно, а что неправильно с точки зрения веры. И именно поэтому люди восхищаются им. Даже если они с ним не согласны, он – **человек чистый и молитвенный**». Отец Томас Рус, автор книги «Внутри Ватикана»³⁴.

W wypowiedzi prezydenta Niemiec – jak wynika z cytatu – wiara łączona jest z autorytetem moralnym, premier Wielkiej Brytanii łączy ją zaś z godnością i odwagą, natomiast katolicki ksiądz³⁵ z prawością i modlitwą.

Na religijność wskazuje też określenie *человек, искренно почитавший Откровение Божией Матери в Фатиме* (*człowiek, który szczerze czcił objawienie Matki Bożej w Fatimie*) informujące o maryjnej religijności papieża:

Стойкий церковный консерватор, далеко не либерал по духу, **человек, искренно почитавший Откровение Божией Матери** в Фатиме, произведший в 2000 г. канонизацию двух свидетельниц Фатимского чуда, он, по всей видимости, верил в ту скрытую от публики часть «третьего секрета» Фатимы, [...]»³⁶.

Dodać należy, że to rozbudowane określenie poprzedzone jest wyrażeniem *стойкий церковный консерватор* (*zagorzały konserwatysta kościelny*) i pojawi się w artykule krytykującym ów papieski konserwatyzm. Określenie wskazujące na osobę czciciela Bożych objawień w Fatimie może tu sugerować niepraktyczną religijność przejawiającą się w wierze w owe objawienia. Autor artykułu – Boris Mieżujew – zastosował bowiem leksem *видимость*³⁷ (*widocznie/pozornie*) pełniący funkcję elementu dystansującego go od tego, w co wierzył opisywany papież.

Leksem *консерватор* spotykamy też w połączeniu *ярый консерватор* (*zagorzały консерватysta*), użytym w liberalnym środowisku kościelnym:

³² Борис Романов, *Икона Казанской Божией Матери*, «Петербургские прогнозы», 16.03.2004, <https://arimoa.ru/Articles/icon.html#1> (dostęp: 7.04.2024).

³³ *Мир скорбит по понтифику...*

³⁴ Екатерина Рогожникова, *Католики всего мира осиротели*, Lenta.ru Vip.lenta.ru/news/2005/04/03/pope/-Printed.htm, 3.04.2005, za <http://www.c-cafe.ru/days/bio/27/pope.php> (dostęp: 10.05.2022).

³⁵ Thomas J. Reese, autor książki *Inside the Vatican*, Cambridge 1998.

³⁶ Борис Межуев, *Папа и «культура смерти»*, «Агентство политических новостей», 7.04.2005, <https://www.apn.ru/publications/article1350.htm> (dostęp: 19.05.2023).

³⁷ Słownik pod red. D. Uszakowa podaje: jako drugie znaczenie *видимость*, «Что-нибудь внешнее, что производит обманчивое впечатление (прост.). Это только Видимость. Для видимости. Одна Видимость; • По видимости (прост.) – то же, что по-видимому. <https://glosum.ru/?act=sphinx&q=%D0%B2%D0%B8%D0%B4%D0%B8%D0%BC%D0%BE%D1%81%D1%82%D1%8C> (dostęp: 7.11.2024).

[...] И после этого нам говорят об экуменических заслугах Иоанна Павла II! В историю Католической Церкви этот Папа войдет как **ярый консерватор**, который остановил реформы II Ватиканского Собора³⁸.

Określenie – *ярый консерватор* pochodzi z rozbudowanej recenzji filmu Jewgienija Kisielewa o Janie Pawle II «Папа Римский». Film ten został wyemitowany w telewizji rosyjskiej w rocznicę jego pontyfikatu. Autor recenzji, Władimir Płatonow uważa, iż swoją postawą papież blokował ekumeniczne założenia Soboru Watykańskiego II.

Natomiast w artykule Borisa Filippowa, opublikowanym na stronie „Nowaja Politika”³⁹, opisując życie papieża, dziennikarz określił go rozbudowaną grupą imienną: *человек активный и творческий (człowiek aktywny i twórczy)*.

Являясь по своей природе **человеком активным и творческим**, Иоанн Павел II, видимо, руководствовался евангельским изречением: «Царство Небесное силою берется» (Мф.11,12)⁴⁰.

Co ciekawe, według autora, aktywna i twórcza natura wynika z wypełniania przez papieża nakazu ewangelicznego⁴¹.

Przedstawiając osobę papieża po jego śmierci, gazeta „Pietierburgskije prognozy”, określiły go wyrażeniem *человек новых взглядов (człowiek nowych poglądów)*, ze względu na jego niezgodne z przyjętymi normami postępowanie:

После избрания понтификом Иоанн Павел II сразу же показал себя **человеком новых взглядов**. Он владел шестью иностранными языками, стал первым папой римским, который побывал в синагоге и мечети, выступил в протестантской церкви, побывал на рок-концерте и футбольном матче, официально посещал православные страны⁴².

Autorzy artykułu swoje określenie uzasadnili, przywołując takie zachowania Jana Pawła II, jakich dotąd żaden papież nie uczynił, np. wejście do kościołów innych religii i wyznań (synagogi, meczetu, świątyni protestanckiej) czy oficjalne odwiedzenie krajów prawosławnych.

Natomiast Siergiej Baburin, w dzienniku РИА „Nowosti” po śmierci Jana Pawła II 3 kwietnia 2005 roku, przywołując wypowiedź zastępcy przewodniczącego Rosyjskiej

³⁸ Вячеслав Платонов, «Папа Римский» в Москве. Фильм Евгения Киселевой об Иоанне Павле II – это виртуальный визит Римского Первосвященника в Россию, «Русская народная линия, Православие. Самодержавие. Народность» (dostęp: 30.10.2002).

³⁹ Сутује за: Седмица.RU, Церковно-Научный Центр «Православная Энциклопедия» По Благословию Святейшего Патриарха Московского и Всея Руси Кирилла, 4.04.2005, <https://sedmitza.ru/text/401892.html> (dostęp: 7.06.2024).

⁴⁰ Борис Филиппов, *Умер Папа Иоанн Павел II*.

⁴¹ Мф.11,12 b tutaj w moim przekładzie „Królestwo niebieskie zostanie wzięte siłą”, wg Biblii Tysiąclecia zaś: „królestwo niebieskie doznaje gwałtu i ludzie gwałtowni zdobywają je” (Mt 11,12).

⁴² Алина Черноиванова, Кирилл Преображенский, *Католики остались без папы*, «Газета.ру», 2.04.2005, https://www.gazeta.ru/2005/04/02/oa_153387.shtml (dostęp: 12.04.2023).

Dumy, nazywał papieża opisowo: *человек, который внес значительный вклад в трансформацию Восточной Европы и разрушение Советского Союза* (człowiek, który wniósł znaczący wkład w transformację Europy Wschodniej i upadek Związku Radzieckiego). Podobnie pisali autorzy pośmiertnych artykułów publikowanych w Rosji oraz na stronie BBC, wprowadzając konstrukcje: *человек, который обрушил коммунизм в восточной Европе* (człowiek, który obalił komunizm w Europie Wschodniej) i *человек, который подтолкнул Восточную Европу к свободе* (człowiek, który pchnął Europę Wschodnią ku wolności):

Иоанн Павел II – **человек, который внес значительный вклад в трансформацию Восточной Европы** и разрушение Советского Союза, считает вице-спикер Госдумы⁴³.

Главным делом его жизни стала борьба с коммунизмом и развал социалистического лагеря, одним из «бараков» которого была его родная Польша. Именно так он и войдет в историю – **человек, который обрушил коммунизм в восточной Европе**⁴⁴.

В конце 1989 года – года революций в Восточной Европе – Горбачев приехал в Ватикан. Произошла историческая встреча **человека, который подтолкнул Восточную Европу к свободе**, и человеком, позволившим этому свершиться⁴⁵.

Wcześniej, bo 1996 roku rosyjski tygodnik „Ogoniok” opublikował artykuł, mający na celu przedstawić papieża szerokiej społeczności. Pojawia się w nim m.in. obraz odpoczywającego w górach Jana Paweł II, który zostaje określony jako *уникальный человек планеты вошедший в плеяду великих личностей XX века* (wyjątkowy człowiek Ziemi, który wszedł do plejady wielkich osobistości XX wieku). Autor zalicza go do plejady wielkich osób XX wieku:

Теперь тысячи верующих видят Иоанна Павла II на высоте примерно 2800 метров в свете лучей весеннего солнца и блеска снежных вершин. Выше гор может быть только... папа римский Иоанн Павел II, **уникальный человек планеты, вошедший в плеяду великих личностей XX века**. Он установил свою веху в истории нашей цивилизации и несет дальше свой крест⁴⁶.

Przywołując życiorys papieża po jego śmierci w dzienniku „Niezawisimaja gazieta”, Mark Smirnow odwołuje się do jego wyglądu: *атлетического вида человек в белой сутане* (człowiek wyglądu atletycznego w białej sutannie), być może po to, by przypomnieć sprawność fizyczną intelektualisty i duchowego przywódcy:

⁴³ Сергей Бабурин, *Иоанн Павел II внес вклад в разрушение СССР*, РИА, «Новости», 3.04.2005, <http://www.ria.ru/society/religion/200500403/39610104-print.html> (dostęp: 5.12.2005).

⁴⁴ Виктор Поляков, *op. cit.*

⁴⁵ Ангус Роксборо, *Роль Папы Римского в победе над коммунизмом*, BBC, 4.04.2005, http://news.bbc.co.uk/1/hi/russian/news/newsid_4408000/4408541.stm (dostęp: 3.04.2023).

⁴⁶ Михаил Ильинский, *Хозяин Ватикана. Папа римский Иоанн Павел II – феномен XX века*, «Журнал 'Огонёк'», 26.05.1996, № 21, za <https://www.kommersant.ru/doc/4836832> (dostęp: 7.04.2022).

Жизнь Папы – калейдоскоп событий: 1978 год, **атлетического вида человек в белой сутане** с поднятой в приветствии рукой⁴⁷.

W artykułach ukazujących się po osiemdziesiątych urodzinach papieża pojawiają się określenie, w których leksem *человек* określany bywa przydawką wskazującą na jego podeszły wiek i stan zdrowia: *очень пожилой человек с некрепким здоровьем* (*starszy człowiek ze słabym zdrowiem*), *старый и хрупкий человек* (*stary i słaby człowiek*), *тяжело больной человек* (*ciężko chory człowiek*), *страдающий от болезней человек* (*człowiek cierpiący z powodu choroby*). Konteksty użyc wskazują z jednej strony na podziw dla osoby, która, mimo wieku, podróżuje, stając się pielgrzymem i stara się jak najlepiej służyć innym, a z drugiej podkreślają zdziwienie z powodu lęku rosyjskiego patriarchy przed tą osobą, który wyraża się w tym, że nie jest zapraszana do Rosji:

Во время последнего визита Иоанна Павла II в Словакию я понял, как это сложно – обеспечить визит **старого и хрупкого человека**, который просто не может отказаться от своей жизненной миссии из-за слабости и немощи, свойственной людям его возраста⁴⁸.

Я не понимаю, почему Папу, этого **очень пожилого человека с некрепким здоровьем**, приняли в Мальте, Португалии, Сирии, Украине, Казахстане, даже в трех православных странах – Румынии, Греции и Грузии, а в Россию так и не пустили? Ближнее зарубежье пускает, а мы – нет!⁴⁹

Страдающий от болезней человек, владеющий шестью языками, написавший философские и теологические книги, пьесы, поэмы и стихотворения, проживший долгую жизнь, вдруг на закате жизни заставляя себя спуститься с престола и становится добровольным паломником⁵⁰.

Тяжело больной человек, которому уже, должно быть, ничего не надо на этом свете, который является непререкаемым авторитетом для миллиарда католиков, и не только для них, пытается исполнить пророчество, передать икону, помочь России⁵¹.

W ostatnim przykładzie określenie papieża *ciężko chorym człowiekiem* służy nie tylko wskazaniu na jego słabość, ale także zaznaczeniu, że mimo tej słabości nie rezygnuje z dążenia do wypełniania swej misji na ziemi.

W komentarzu do pielgrzymki 82-letniego Jana Pawła II do Baku pojawia się informacja o możliwej *rezygnacji z funkcji papieża* (*отставка понтифика*), ale przy tym obecne jest wyrażeniem *человек активный* (*człowiek aktywny*), wskazując na osobę, która lubi sama o wszystkim decydować:

⁴⁷ Марк Смирнов, «Судьба Понтифика». Его жизнь можно сравнить с симфонией, «Независимая Газета», 8.04.2005, http://www.religare.ru/2_16484.html (dostęp: 19.05.2023).

⁴⁸ Дэвид Уилли, *Иоанн Павел II: Папа-путешественник*, BBC, 14.09.2003, http://news.bbc.co.uk/hi/russian/life/newsid_3107000/3107068.stm (dostęp: 6.04.2022).

⁴⁹ Людмила Столяренко, *Папа, здравствуй. Я не понимаю...*, «Новая Газета», 1.11.2001, <http://www.cirota.ru/forum/view.php?subj=9512&order=asc> (dostęp: 4.04.2022).

⁵⁰ *Ibidem*.

⁵¹ Борис Романов, *op. cit.*

Однако, как полагает Феликс Корли, поездка папы «ни в коем случае не рассматривается Ватиканом как возможность продемонстрировать дееспособность» Иоанна Павла II. «Этот визит готовился очень давно, – объяснил Корли ‘Известиям’. – Что касается отставки понтифика, в принципе она возможна. Однако папа – **человек активный**. И понтифик очень не любит делать то, что решил не он»⁵².

Tak więc pisząc o chorobie i słabości fizycznej papieża jako człowieka, podkreślany jest niezłomny charakter jego osoby, która konsekwentnie wypełnia rolę, wyznaczoną przez Boga.

Podsumowując, w analizowanym materiale wyodrębniono grupę określeń papieża Jana Pawła II skupionych wokół leksemu *человек*. Jest w tej grupie 14 nazw dwuwyrzowych, wśród nich są nazwy z przydawką w prepozycji: *великий человек, выдающийся человек, необыкновенный человек, неформальный человек, потрясающий человек, смелый человек*, oraz postpozycji: *человек активный, человек верующий, человек года, человек десятилетия, человек дня, человек Мира, человек диалога*. Mamy też jedno połączenie z dywizem: *человек-гуманист (człowiek-humanista)*.

Liczniesze są określenia bardziej rozbudowanej grupy imiennej, przykładowo, z przymiotnikiem w stopniu wyższym: *самый великий человек XX века* lub inną modyfikacją znaczenia: *тяжело больной человек*. Spotykamy też określenia z przydawką rzeczownikową dopełniaczową, np. *человек новых взглядов, человек XX века* i narzędnikową *Человек на Святом Престоле* oraz rozbudowaną o grupę imiesłowową, *страдающий от болезней человек (człowiek cierpiący z powodu choroby)*.

Niekiedy leksem *человек* określony jest dwiema przydawkami lub przydawką gradacyjną, np. *очень пожилой человек с некрепким здоровьем; атлетического вида человек в белой сутане*. Część określeń stanowią wyliczenie: *человек чистый и молитвенный; старый и хрупкий человек; человек активный и творческий; человек веры и высокой моральной инстанцией; светлый, добрый и веселый человек; человек жалкий, злой, вероломный и мракобесный*. Są także bardziej rozbudowane zróżnicowane pod względem struktury określenia: *великий человек – символ добра, мира, справедливости и любви к ближнему; человек великой души, такой чистоты; человек любящий и о любви напряженно размышляющий; мудрый отзывчивый и открытый для диалогу человек; человек необыкновенных веры достоинства и мужества*.

Wyodrębniono też określenia przyjmujące formę rozbudowanych deskrypcji, gdzie grupa imienna jest rozwinięta w podrzędne zdanie przydawkowe wprowadzone zaimkiem względny *который*: *великий человек, который боролся за мир и безопасность; человек, который внес значительный вклад в трансформацию Восточной Европы и разрушение Советского Союза; человек, который обрушил коммунизм*

⁵² Барвара Колобова, *Баку стоит мессы*, «Известия», 22.05.2002, <https://iz.ru/news/262086> (dostęp: 6.04.2022).

в восточной Европе і человек, который подтолкнул Восточную Европу к свободе; человек, который сделал так много для защиты мира во всем мире; человек, которого принимали во всем мире с величайшим уважением; человек, который никогда не смотрит в сторону, а только в глаза своему собеседнику, стремясь понять его; человек, чьими усилиями вековой костел был возрожден; человек, искренно почитавший Откровение Божией Матери в Фатиме.

Razem wyodrębniliśmy 45 określeń Jana Pawła II zawierających leksem *человек*.

B. Grupy imienne, których óśrodkiem są słowa: *особовоść, osoba, постаć, działacz, gość*

Spotykamy także wiele określeń papieża zbudowanych wokół leksemów *личность* (*osobowość*), *лицо* (*osoba*), *фигура* (*postać*), *деятель* (*działacz*), *гость* (*gość*). Powstałe nazwy podkreślają wybrane cechy papieskie, najczęściej wydobywając rysy pozytywne.

Słowo *личность* pojawia się przede wszystkim w wyrażeniach, gdzie w funkcji przydawki dopełniającej jest określenia papieża: *личность Римского Папы* (*osobowość papieża rzymskiego*), *личность Иоанна Павла II* (*osobowość Jana Pawła II*) i *личность усопшего Папы* (*osobowość zmarłego papieża*), wszystkie te wyrażenia pochodzą z tekstów pośmiertnych:

А вот **личность Римского Папы** меня всегда привлекала. Очень уж он был не обычный, не формальный какой-то⁵³.

Личность Иоанна Павла II очень противоречива. Папа с нимбом религиозного фундаменталиста сделал, однако, такие шаги для сближения с протестантами, какие не осуществлял до него никто в Ватикане. [...] В его личности переплетается величие и трагизм. Ясно одно: Иоанн Павел II завоевал глубокое уважение во всем мире⁵⁴.

Личность усопшего Папы, его труды и идеи оказали большое влияние на ход мировых событий. По материалам Алексей, Патриарх Московский и Всея Руси⁵⁵.

Ostatni przykład pochodzi z oficjalnego listu kondolencyjnego wystosowanego przez Patriarchę Moskiewskiego i Całej Rusi Aleksija, który przyznaje w nim wielki wpływ osoby zmarłego papieża na przebieg wydarzeń na świecie.

⁵³ Леонид Ангелов, *И мир заплакал... Папа, которого мы потеряли*, Rusnord Информационно-аналитический портал, 4.04.2005, <https://rusnord.ru/oldnews/19510-14168.html> (dostęp: 2.05.2023).

⁵⁴ Герхард Апельгауэр, *С Иоанном Павлом Вторым ушла целая эпоха*, «Die Welt», 03.04.2005, <https://www.dw.com/ru/%D1%81-%D0%B8%D0%BE%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D0%BE%D0%BC-%D0%BF%D0%B0%D0%B2%D0%BB%D0%BE%D0%BC-%D0%B2%D1%82%D0%BE%D1%80%D1%8B%D0%BC-%D1%83%D1%88%D0%BB%D0%B0-%D1%86%D0%B5%D0%BB%D0%B0%D1%8F-%D1%8D%D0%BF%D0%BE%D1%85%D0%B0/a-1539643> (dostęp: 2.05.2023).

⁵⁵ *Соболезнования в связи с кончиной Святейшего Папы Римского Иоанна Павла II*, Сайт «Патриарх Алексей II и народ», 3.04.2005, <http://www.mospat.ru/archive/8923.html> (dostęp: 12.12.2024).

Inne określenia zawierają przydawkę w prepozycji, np. *харизматическая личность* (*charyzmatyczna osobowość*), *ярчайшая личность* (*najbardziej wyrazista osobowość*), *незаурядная личность* (*niezwykła osobowość*), *великая личность* (*wielka osobowość*) i *великая личность XX века* (*wielka osobowość XX wieku*):

«Иоанн Павел II – **харизматическая личность**, роль которой для Ватикана переоценить сложно», – сказал заместитель заведующего кафедрой мировой литературы и культуры⁵⁶.

Ярчайшая личность, в миру – актер, поэт, драматург, философ, потом – богослов, епископ, кардинал, папа⁵⁷.

История покажет, каковы сильные и слабые стороны Иоанна Павла II, но никто не может отрицать, что он был во всех отношениях **незаурядной личностью**⁵⁸.

[...] папа римский Иоанн Павел II, уникальный человек планеты, вошедший **в плеяду великих личностей XX века**. Он установил свою веху в истории нашей цивилизации и несет дальше свой крест...⁵⁹

«Еще раз хочу сказать: в эти дни человечество прощается с **великой личностью**, с незаурядным человеком», – резюмировал бывший советский лидер [М. Горбачев – J.G.]⁶⁰.

Określenia *великая личность* użył w odniesieniu do papieża po jego śmierci były prezydent Rosji Michaił Gorbaczow, natomiast wcześniej, bo jeszcze w 1996 roku w czasopiśmie „Ogoniok” autor, opisujący postać Jana Pawła II, zaliczył papieża do pleяды великих особистоści XX wieku, gdyż stał się on kamieniem milowym w historii cywilizacji.

W audycji Radia Swoboda, która dostępna jest na stronie internetowej, w dzień śmierci papieża wypowiedział się m.in. czeski biskup Vaclav Malý, który określił zmarłego rozbudowaną grupą imienną w postaci podrzędnego zdania przydawkowego *личность, которая показывает моральный вектор жизни* (*osobowość, która wskazuje moralny kierunek życia*):

Он является символом свободы, которая пришла к нам в 1989 году. [...] Так что Папа для чешских и моравских католиков – **личность, которая показывает моральный вектор жизни**⁶¹.

⁵⁶ Михаил Чернов, *Папа завещал бороться*, «RBC daily», 6.09.2009, «RBC daily», 3.09.2004, за Мониторинг СМИ, http://www.religare.ru/2_10284.html?ysclid=lvdlj6hqz86o4225711 (dostęp: 24.04.2024).

⁵⁷ Сергей Бунеев, *Парадоксы понтификата*, «Новые Известия», 16.10.2003, <https://newizv.ru/news/world/16-10-2003/2081-paradoksy-pontifika> (dostęp: 6.04.2022).

⁵⁸ Франческо Сартори, *Самый популярный преемник Святого Петра*, «Независимая газета», 4.04.2005, http://www.religare.ru/2_16168.html (dostęp: 12.04.2023).

⁵⁹ Михаил Ильинский, *op. cit.*

⁶⁰ М. Горбачев *скорбит в связи с кончиной папы римского*, zob. też «Человечество прощается с великой личностью», – заявил Михаил Горбачев, News.ru, 3.04.2005, <https://www.newsru.com/russia/03apr2005/go.html?ysclid=lfmer6a9mv398677511> (dostęp: 23.03.2024).

⁶¹ Лорета Вашкова, *Папа Иоанн Павел II – символ свободы Восточной Европы*, Radio Prague International, 2.04.2005, <https://ruski.radio.cz/papa-ioann-pavel-ii-simvol-svobody-vostochnoy-evropy-8097474> (dostęp: 16.04.2023).

Podobne znaczenie konotuje leksem *лицо* (*osoba*), który w połączeniu tworzy grupę *первое лицо в Ватикане* (*pierwsza osoba w Watykanie*) pojawia się w gazecie „Nowosti” w 2000 roku w kontekście audiencji prezydenta Rosji Władimira Putina u papieża:

Эта аудиенция – не первый случай встречи высшего руководителя России с **первом лицом в Ватикане**. Иоанн Павел Второй дважды встречался с Борисом Ельциным⁶².

Tutaj wyrażenie *первое лицо* nie wskazywało na wyjątkowość, gdyż jego zakres został ograniczony toponimem nazywającym państwo-miasto Watykan. Cała nazwa miała pełnić funkcję symetryczną do określenia osoby kierującej państwem rosyjskim. Podobnie w 2002 roku na stronie prawosławnego czasopisma, pojawi się wypowiedź, w której podkreślono, że rosyjscy przywódcy spotykają się z papieżem tylko jako z głową obcego państwa, nie zaś z osobą duchowną – co wyrażało określenie: *духовное лицо* (*osoba duchowna*). Papieża nazwano tu określeniem *предстоятель римско-католической церкви* (*przedstawiciel Kościoła rzymskokatolickiego*):

Нынешние же российские руководители общаются с понтификом только как с главой иностранного государства, но – Боже упаси! – не как с «**духовным лицом**»? **предстоятелем римско-католической церкви**⁶³.

Użyte w tym kontekście określenie *духовне лицо* wzięte jest dodatkowo w cudzysłów, aby podkreślić dystansowanie się od takiego określania papieża nie tylko przez władze rosyjskie, ale i przez redakcję czasopisma.

Natomiast w kontekście krytyk podróży apostołskich w 2001 roku chorującego papieża, określony on został wyrażeniem zaimkowym z języka potocznego⁶⁴ *эта фигура* (*ta postać*), co może sugerować, iż w kręgach niesprzyjających tym podróżom, imię papieża jest tabuizowane:

Папа очень много ездит, несмотря на развивающуюся болезнь. Рим никогда не комментирует, чем именно и насколько серьезно болен папа. **Эта фигура** не устраивает некоторые влиятельные группы в католической церкви⁶⁵.

Częściej w kontekście Jana Pawła II rzeczownik *фигура* (*postać*) łączony bywa z przydawką, tworząc kolokacje, np. *заметная политическая фигура* (*wybitna postać*)

⁶² Алла Астахова, *Путин увидит Папу. И может быть, пригласит его в Москву*, «Новости», <http://plato.chat.ru/papa/astah.htm> (dostęp: 12.12.2024).

⁶³ Алексей Букалов, Клара Гудзик, *Сколько верст от первого Рима до третьего?*, Мониторинг СМИ, 30.04.2002, https://ruskline.ru/monitoring_smi/2002/04/30/skol_ko_verst_ot_pervogo_rima_do_tret_ego (dostęp: 5.12.2024).

⁶⁴ Фигура: разг. неизвестный или незнакомый человек, перен. важное, значительное лицо, персона.

⁶⁵ Надежда Кеворкова, *Миру – мир, и желательно весь*, «Новая Газета» № 32, 14.05.2001, <https://novayagazeta.ru/articles/2001/05/14/11715-miru-mir-i-zhelatelno-ves> (dostęp: 31.05.2007).

polityczna), *фигура большой политики (postać wielkiej polityki)* oraz *одна из знаковых фигур современной эпохи (jedna z charakterystycznych postaci współczesnej epoki)*, *великая фигура в истории папства (wielka postać w historii papieżstwa)*:

Иоанн Павел II, действительно, был **заметной политической фигурой** современного мира. Да, он принял, от имени западной христианской Церкви вызовы времени и пытался на них ответить⁶⁶.

Актер в молодости, став **фигурой большой политики**, он отличался от этой труппы комедиантов, паяцев, лицедеев совершенной естественностью каждого слова и жеста. Вот почему, а не из-за мнимой «канонической территории Русской Православной Церкви», он так и не посетил Россию⁶⁷.

Не секрет, что ушедший Папа по популярности и известности является не только **одним из знаковых фигур современной эпохи**, но и личностью, превзошедшей в этом всех католических пап в прошлом⁶⁸.

«Без каких-либо сомнений, Иоанн Павел II – принадлежит к **великим фигурам в истории папства**. Бесспорно, это человек, укрепил авторитет Римско-католической церкви в мире», – сказал Бабурин⁶⁹.

Określenia te wskazują na wyjątkowe miejsce Jana Pawła II w czasach jemu współczesnych, szczególnie w międzynarodowej polityce. Ostatnia nazwa – *великая фигура в истории папства* mówi także o wyjątkowej roli w historii papieżstwa. Podobną funkcję pełni określenie *ключевая мистическая фигура (kluczowa mistyczna postać)* pojawiające się w artykule z 2000 roku opisującym związku Jana Pawła II z objawieniami fatimskimi:

13 мая 2000 года замкнуло длительный исторический цикл, который начался 13 мая 1917 года и вместил в себя эпоху великой атеистической революции, перевернув мир, унесшей миллионы человеческих жизней и, в конце концов погибшей под собственными обломками. **Ключевой мистической фигурой** этого цикла с полным основанием можно считать Папу Иоанна Павла II, который с начала скрепил его собственной кровью 13 мая 1981 года и затем переплатил в золото и свинец соединился в изваянной фигуре Фатимской Божьей Матери⁷⁰.

Autor tego artykułu i rozbudowanego określenia *ключевая мистическая фигура* opisywał katolicki punkt widzenia objawień fatimskich zapowiadających rewolucję

⁶⁶ Сергей Черняховский, *Экспорт ложных ценностей. Римский наместник – большой друг русского народа?*, 11.04.2005, ЦентрАзия, <https://centrasia.org/newsA.php?st=113202200> (dostęp: 22.05.2023).

⁶⁷ Михаил Поздняев, *Папа запомнится покаяниями*, «Новые Известия», 3.04.2005, <https://newizv.ru/news/2005-04-03/papa-zapomnitsya-pokayaniyami-18420> (dostęp: 30.05.2023).

⁶⁸ *Папа: человек, имидж, зрелог*, GlobalMatrix.ru 5.04.2005, www.globalmatrix.ru/modules.php?op=modload&name=News&file=article&sid=43 (dostęp: 31.05.2007).

⁶⁹ Сергей Бабурин, *op. cit.*

⁷⁰ Сергей Старцев, *Золото и свинец*, «Независимая газета», 25.05.2000, za http://faces.ng.ru/people/2000-05-25/1_gold-n-plumbum.html (dostęp: 17.06.2006).

w Rosji, która pochłonęła miliony ludzi. Papież zaś nazwany został kluczową mistyczną postacią, gdyż własną krwią (podczas zamachu 13.05.1981 r.) potwierdził swój udział w ofierze, składanej Bogu przez ręce Matki Bożej Fatimskiej.

Po śmierci Jana Pawła II, pisząc o postrzeganiu jego osoby wśród Rosjan, Aleksandr Kabakow zauważa, iż liberałowie określali go wyrażeniem *фигура исключительно общественно-политическая и прогрессивная* (*postać wyłącznie społeczno-polityczna i postępową*) wskazując na jego świeckie znaczenie:

А в России либералы, скорбя о смерти Папы, в котором они видят **исключительно общественно-политическую и прогрессивную**, на их взгляд, **фигуру**, используют этот повод еще и для того, чтобы лишний раз предъявить претензии православной Церкви⁷¹.

Znamienne jest podkreślenie dystansowania się autora od tego poglądu przez użycie wyrażenia *их зданием* (*na ich взгляд*) oraz zaznaczenie, że to liberałowie postrzegają papieża w wąskim ujęciu, co zaznaczono słowem *выłąчительно* (*исключительно*). Taką obudowa sugeruje, iż autor nie podziela tego poglądu. Cały artykuł ma na celu ukazanie niestosownej oceny papieża przez świeckie media.

Dziennikarze używają także leksemu *деятель* (*działacz*), jakim określił Jana Pawła II prezydent Rosji w liście kondolencyjnym skierowanym po śmierci do Watykanu. W tym kontekście pojawiło się wyrażenia *выдающийся деятель современности* (*wybitny działacz naszych czasów*). Inne określenia z tym rzeczownikiem użyte po śmierci papieża to *деятель столь высокого уровня* (*działacz tak wysokiego poziomu*), *общественный деятель* (*społeczny działacz*), *исключительный религиозный деятель* (*wyjatkowy działacz religijny*), *государственный деятель* (*mąż stanu*) oraz połączenie *столп Церкви и светский государственный деятель* (*filar kościoła i świecki mąż stanu*):

В своем послании соболезнования президент Владимир Путин называет **Иоанна Павла II «выдающимся деятелем современности»** и высоко оценивает его служение благородной цели – «формированию общества на принципах гуманизма и солидарности»⁷².

По словам архиепископа Лео⁷³ лично знакомого с Иоанном Павлом II, «этот **выдающийся деятель** всегда стремился к установлению диалога между различными религиями, был **защитником мира и прав человека**»⁷⁴.

⁷¹ Александр Кабаков, *op. cit.*

⁷² Владимир Симонов, *Россияне будут помнить Папу как борца с коммунизмом*, «Русская народная линия. Православие. Самодержавие. Народность», 4.04.2005, https://ruskline.ru/monitoring_smi/2005/04/04/rossiyane_budut_pomnit_papu_kak_borca_s_kommunizmom (dostęp: 12.05.2023).

⁷³ Лео – to imię Patriarchy fińskiego kościoła prawosławnego Leona Makkonena.

⁷⁴ *Во многих странах мира объявлен траур в связи с кончиной Папы*, РИА «Новости», 5.04.2005, за Православное информационное агентство, <https://rusk.ru/newsdata.php?idar=417224> (dostęp: 31.05.2023).

Он показал, и это редкость для **деятеля столь высокого уровня**, что умеет не только говорить, выбирая нужные выражения для передачи своих мыслей, но и слушать собеседника. Юлия Глезарова⁷⁵.

Как **общественный деятель** Иоанн Павел II навсегда останется в истории как непримиримый борец с коммунизмом, который при этом добивался своей цели мирным путем⁷⁶.

В свою очередь, глава Палестинской национальной автономии Максмуд Аббас заявил, что Иоанн Павел II «был **исключительным религиозным деятелем**, посвятивший свою жизнь защите идеалов мира, свободы и равенства». – передает Europa Press⁷⁷.

«Иоанна Павла II можно хвалить, можно ругать, как **государственного деятеля**, но его вклад в трансформацию Восточной Европы и разрушение Советского Союза и социализма – существенен [...]»⁷⁸.

«Бывали иерархи в Риме проходные, бывали те, которые были столпами церкви, а также были такие, которые были и **столпами Церкви и светскими государственными деятелями**, и Иоанн Павел II. И бесспорно принадлежит к последней категории», – сказал он⁷⁹.

Ostatnie określenie – *столп Церкви и светский государственный деятель* wskazujące na to, że Jan Paweł II zalicza się zarówno do filarów Kościoła, jak i świeckich mężów stanu pochodzi z wypowiedzi wicemarszałka rosyjskiej Dumy Władimira Baburina. Natomiast określenie *государственный деятель* pojawiało się za życia papieża w artykułach będących sprawozdaniami z jego pielgrzymki do Kazachstanu (22-25.09.2001) i Azerbejdżanu (22-23.05.2002):

Однако, отметил Нурсултан Назарбаев, Папа Римский является таким **государственным деятелем**, который в своих проповедях «равно и по-дружески» относится ко всем другим, религиям. Вместе с тем президент Казахстана отметил, что ислам, являясь в этой стране «главствующей»⁸⁰.

Папа Римский приехал в Баку в качестве **государственного деятеля**⁸¹.

Określenie *государственный деятель* wskazywać miało na to, że wizyty w tych krajach, gdzie dominuje islam, mają przede wszystkim charakter polityczny, a nie religijny.

⁷⁵ Александр Петров, Юлия Глезарова, *op. cit.*

⁷⁶ Кирилл Василенко, *Папа прав человека*, «Время новостей», 4.04.2005, za <http://www.vremya.ru/2005/56/52/121952.html?ysclid=lf7rub92g966167855> (dostęp: 27.03.2023).

⁷⁷ *Страны мира объявляют траур со смертью папы римского*, REGNUM информационное агентство, 3.04.2005, <http://www.regnum.ru/news/431859.html> (dostęp: 11.04.2005).

⁷⁸ Сергей Бабурин, *op. cit.*

⁷⁹ *Ibidem.*

⁸⁰ *Нурсултан Назарбаев: Визит Папы Римского „является честью” для Казахстана*, „Русская народная линия. Православие. Самодержавие. Народность”. Религия, 29.09.2001, https://ruskline.ru/news_rl/2001/09/29/nursultan_nazarbaev_vizit_papy_rimskogo_quot_yavlyaetsya_chest_yu_quot_dlya_kazahstana?ysclid=m1soh7bp90330674801 (dostęp: 2.10.2024), ten fragment znajduje się także w dłuższym artykule w kazańskiej gazecie, obecnie niedostępnej w sieci: *Визит Святейшего Отца Иоанна Павла II в Казахстан. Добро пожаловать!*, «Русская ежедневная католическая газета „Свет Евангелия”» No 35 (337), 30.09.2001.

⁸¹ Усния Бабаева, *Понтифик прибыл на берега Каспия*, «Независимая газета», 23.05.2002, za https://www.ng.ru/cis/2002-05-23/6_papa.html?ysclid=m2ut7apzxz15784584 (dostęp: 29.10.2024).

Szczególny wydzźwięk miała pierwsza z wymienionych pielgrzymek (do Kazachstanu), która odbyła się w dwa tygodnie po terrorystycznym zamachu na amerykańskie WTC, o który obwiniano islamistów, okazując niechęć wobec wszystkich krajów islamskich.

Podobną nie-religijną funkcję zdają się pełnić określenia z rzeczownikiem *гость* (gość) stosowane w informacjach o spotkaniach z politykami, np. w tytule artykułu Nadieżdy Kieworkowej *Желанный гость для президентов* (*Pożądaný gość prezydentów*)⁸² czy w opisach jego wyjazdów do krajów, w których nie dominował katolicyzm, np. *гость из Ватикана* (gość z Watykanu) w opisie pielgrzymki do Kazachstanu (2001), *уважаемый гость* (szanowany gość) i *высокий гость* (dostojny gość) w opisie pielgrzymki do Azerbejdżanu:

Будут также личные телохранители Папы, которые, кстати, никогда не носят с собой оружия, чему очень удивись представители службы охраны казахского президента, которые все эти дни будут сопровождать **гостя из Ватикана**⁸³.

Многие жители Азербайджана не слишком интересуются проблемами католической церкви. Для них понтифик – это прежде всего **уважаемый гость**⁸⁴.

Агентства отмечают, что у местной католической общины нет даже своих апартаментов для приема столь **высокого гостя**, поэтому папе придется жить в гостинице «Ир-шад»⁸⁵.

Dodajmy, że kontekst użycia nazwy *высокий гость* może sugerować zatroskanie o to, że gospodarze nie są przygotowani na przyjęcie wybitnego gościa. Ostatni przykład dotyczy papieskiej pielgrzymki do Azerbejdżanu i warunków jego zakwaterowania w Baku, zawiera to określenie, co zdaje się podkreślać kontrast między majestatem papieża a małymi możliwościami miejscowych katolików. Jeśli jednak zwrócimy uwagę na to, że fragment pochodzi z artykułu zatytułowanego *Папа римский подобрался к России с тыла* (*Papież podkrada się do Rosji od tyłu*), to można owe zatroskanie odczytać jako ironię wobec „dostojnego gościa”, który przyjeżdża tam, gdzie nie powinien, gdyż zainteresowani jego wizytą katolicy nie mają społecznego znaczenia.

Przymiotnik *высокий* – w znaczeniu *dostojny* użyty był też w wypowiedzi prawosławnego dostojnika Mitropolita Tichona, komentującego spotkanie prezydenta Rosji z papieżem. Współrozmówca W. Putina określony został jako *высокий собеседник* (*dostojny rozmówca*):

⁸² Надежда Кеворкова, *Желанный гость для президентов, опасный конкурент церкви*, «Новая Газета», № 43, 25.06.2001, <https://novayagazeta.ru/articles/2001/06/25/11443-zhelanny-gost-dlya-prezidentov-opasnyy-konkurent-tserkvey?ysclid=m5igcz662b40458319> (dostęp: 12.12.2024).

⁸³ Наталья Фауст, *Казахстан ждет Папу*, «Новые Известия», 22.09.2001.

⁸⁴ Барвара Колобова, *op. cit.*

⁸⁵ Сергей Ивашко, *Папа римский подобрался к России с тыла*, Газета.Ru, 22.05.2002, <https://www.gazeta.ru/2002/05/22/paparimskijp.shtml> (dostęp: 7.06.2021).

В ходе часовой беседы в библиотеке Ватикана В.В. Путин рассказал своему **высокому собеседнику** о Москве и даже подарил роскошный альбом с фотографиями столь вожделенного для Папы Кремля, куда нога Иоанна-Павла II, судя по всему, уже не ступит⁸⁶.

Cała wypowiedź nie ma wymowy przychylniej, więc tytułowanie papieża *dostojnym rozmówcą* może wskazywać nie tyle na szacunek, ile na ironiczne lekceważenie.

C. Polak i Słowianin

Niekiedy media podkreślały pochodzenie Jana Pawła II, nazywając go Polakiem lub Słowianinem. W związku z tym spotykamy określenia *поляк (Polak)*, *поляк по происхождению (Polak z pochodzenia)*, *урожденный поляк Кароль Войтыла (Polak z urodzenia Karol Wojtyła)*, *поляк Кароль Войтыла (Polak Karol Wojtyła)*, *великий поляк (wielki Polak)*. Określenia te bywają dodatkowo rozbudowane, np.: *величайший житель Кракова и величайший поляк (najznakomitszy mieszkaniec Krakowa i wielki Polak)*, *один из самых великих поляков (jeden z największych Polaków)*. Oto wybrane przykłady:

Наконец, решили сообщить это не закамуфлировано, а во всеулышание, причем в патристическом соусе, что, мол, «**поляк вознесен на Папский престол**». Потом было дано указание СМИ подчеркивать, что Войтыла стал Папой Римским не за какие-то личные качества, а только в силу его чисто церковных заслуг⁸⁷.

Опрошенные эксперты сходятся на том, что **поляк по происхождению**, папа Кароль Войтыла – один самых выдающихся религиозных деятелей XX столетия [...]»⁸⁸

Действительно, **урожденный поляк Кароль Войтыла** потратил десятилетия своей жизни на борьбу с тоталитаризмом, еще задолго до того, как стал Папой⁸⁹.

Сегодня больше всего говорят о роли, которую **поляк Кароль Войтыла** сыграл в крушении коммунизма. Она бесспорна, однако, как представляется, главные итоги его деятельности выходят далеко за рамки этого исторического процесса⁹⁰.

Жизнь Папы – калейдоскоп событий: 1978 год, атлетического вида человек в белой сутане с поднятой в приветствие рукой. Так начинался путь этого **великого поляка**, волей судьбы занявшего Престол святого Петра⁹¹.

«Мы хотим, чтобы сердце **величайшего жителя Кракова и величайшего поляка** было захоронено в Вавельском соборе», – заявил мэр Кракова Яцек Майкровский⁹².

⁸⁶ Митрополит Псковский и Порховский Тихон (Шевкунов), *Римский Папа приглашения не дождался*, «Русская народная линия. Православие. Самодержавие. Народность», 7.06.2000, https://ruskline.ru/monitoring_smi/2000/06/07/rimskij_papa_priglaszeniya_ne_dozhdalsya (dostęp: 26.06.2023).

⁸⁷ Джованни Бенси, Елена Коломийченко, *op. cit.*

⁸⁸ Михаил Чернов, *op. cit.*

⁸⁹ *Папа Римский Иоанн Павел Второй. Человек дня.*

⁹⁰ Федор Лукьянов, *Мир без опоры*, Gazeta.ru, 4.04.2005, https://www.gazeta.ru/comments/2005/04/04_a_263666.shtml (dostęp: 12.04.2023).

⁹¹ Марк Смирнов, *op. cit.*

⁹² Анастасия Макряшина, Ирина Петракова, *op. cit.*

Захоронение сердца **одного из самых великих поляков** будет произведено в усыпальнице польских королей в Вавельском замке в Кракове. Там, кстати, похоронен и маршал Юзеф Пилсудский⁹³.

Określenia papieża jako jednego z wielkich Polaków i wielkiego mieszkańca Krakowa pojawiły się bezpośrednio po śmierci papieża, gdy spekulowano, czy serce papieża zostanie pochowane na Wawelu w Krakowie obok innych wielkich Polaków. Podawano przy tym nazwisko Józefa Piłsudskiego wrogiego wobec Rosji, a nie polskich królów.

Spotykamy też konteksty użycia słowa *Polak* wskazujące na stereotypowe postrzeganie papieża przez pryzmat narodowości, np. *Он поляк, а поляки заведомо были консервативнее други (Polak, a Polacy wiadomo, że są bardziej konserwatywni od innych)*, czy *был поляк и знал и понимал про русских больше, чем его итальянские предшественники (był Polakiem i znał i wiedział o Rosjanach więcej niż jego włoscy poprzednicy)*, *поляк, который должен был стать знаменем, символом сопротивления польской политической оппозиции и независимого профсоюза «Солидарность» (Polak, który miał stać się sztandarem, symbolem oporu polskiej opozycji politycznej i związku zawodowego „Solidarność”)*:

А потом пришел Иоанн Павел II. Он **поляк, а поляки заведомо были консервативнее других**. [...] Это очень консервативно настроенные люди⁹⁴.

Причина одна и та же: Иоанн Павел II всерьез занимался Россией и православием. Не только потому, что **был поляк и знал и понимал про русских больше, чем его итальянские предшественники**⁹⁵.

На самом деле политические круги Запада, и в частности США, опираясь на кардиналов-американцев, решили выдвинуть на папский престол **поляка, который должен был стать знаменем, символом сопротивления польской политической оппозиции и независимого профсоюза «Солидарность»**⁹⁶.

Konteksty powyższe wskazują na to, że konserwatyzm papieża, jego rozumienie Rosjan oraz to, że stał się symbolem oporu polskiej opozycji, dziennikarze wiążą z jego poczuciem patriotyzmu.

Najbardziej interesujące jest określenie *поляк до мозга костей (Polak do szpiku kości)*, które zostaje rozwinięte w określeniach dziedzin, jakimi się zajmował, będąc przedstawicielem Kościoła katolickiego i przyjmował polski punkt widzenia, jako polski polityk, filozof, poeta, patriota i aktor. Oto kontekst:

⁹³ Виктор Поляков, *op. cit.*

⁹⁴ Александр Борзенко, Наталья Трауберг, Darja Litvak, *op. cit.*

⁹⁵ Алексия Захариу, *В последний путь Папу Римского проводил священник из России*, «Афинские Новости», 8.04.2005, <https://rua.gr/news/european-news/776-2010-07-07-11-32-28.html> (5.06.2023).

⁹⁶ Вячеслав Платонов, *op. cit.*

Автор фильма – Евгений Киселев – сам определил это в следующих словах: «Чтобы до конца понять фигуру этого человека – Иоанна Павла II, надо помнить, что его звали Кароль Войтыла, что он был **поляком до мозга костей**. Он был не только Предстоятелем Римско-Католической Церкви, но и **польским политиком, польским философом, польским поэтом, польским патриотом, польским актером**, который играл главные роли в пьесах, утверждавших польский национальный дух, польскую национальную идею»⁹⁷.

W tym rozwinięciu są określenia z przymiotnikiem *польский (polski)*: *польский политик (polski polityk)*, *польский философ (polski filozof)*, *польский поэт (polski poeta)*, *польский патриота (polski patriota)*, *польский актер (polski aktor)*.

Owa polskość wyrażana jest także przez odwołanie do leksemu *Польша (Polska)*, spotykamy określenia: *сын Польши (syn Polski)*, *выдающий сын Польши Кароль Войтыла (wybitny syn Polski Karol Wojtyła)*, *выходец из Польши (wychodźca z Polski)*, *выходец из социалистической Польши (wychodźca z socjalistycznej Polski)*, *гражданин Польши (obywatel Polski)*. Oto konteksty:

Единственное, что Польша действительно могла сделать – стать источником яда, которым Запад поливал свое оружие, нацеленное на Россию. Эта истина в очередной раз подтверждает жизнь и смерть **выдающегося сына Польши** Кароля Войтылы, Иоанна Павла II⁹⁸.

В начале 80-х в Польше уже поднималось мощное антикоммунистическое движение, и **сын Польши**, избранный наместником Христа на Земле, безусловно, был знаком, вдохновляющим на борьбу против власти безбожников⁹⁹.

Эта истина в очередной раз подтверждает жизнь и смерть **выдающегося сына Польши** Кароля Войтылы, Иоанна Павла II. Да, покойный был **врагом России** и всего русского – от русского Православия до русской культуры и русского коммунизма. Но он был **враг**, достойный подражания **враг**, у которого можно и нужно учиться. Учиться упорству. Учиться воле. **Учиться ненависти**¹⁰⁰.

W ostatnim przykładzie pochodzącym z pośmiertnego artykułu dostępnego na informacyjnej stronie rosyjskiej lenta.ru. wskazanie na Polskę niosło informację o konsekwentnej wrogości papieża względem Rosji i kultury prawosławnej. Pojawia się tu określenie *враг России (wróg Rosji)* i połączenie *достойный подражания враг (godny naśladowania wróg)*. Znamienne, że autor, pisząc o konsekwentnej wrogości i nienawiści, zachęca do jej naśladowania. Oto kolejne przykłady:

Я думаю, что, скорее всего, его нет и у Евгения Максимовича Примакова. Но сегодня мы можем рассуждать о том, кому было выгодно избавиться от Папы – **выходца из Польши**. Тут, я [Анатолий Красиков – J.G.] думаю, сомнений нет¹⁰¹.

⁹⁷ *Ibidem*.

⁹⁸ *Прости и помни*, Lenta.ru 3.04.2005, <http://lenta.ru/news/2005/04/03> (dostęp: 31.05.2007).

⁹⁹ Сергей Федоров, *Сломанный перстень*, «ОРД. Человек не терпит насилия!», 2.04.2005, <https://ord-ua.com/2005/04/02/slomannyij-persten/> (dostęp: 25.01.2024).

¹⁰⁰ *Прости и помни*.

¹⁰¹ Джованни Бенси, Елена Коломийченко, *op. cit.*

Известный как борец с коммунизмом, **выходец из социалистической Польши**, Кароль Войтыла безусловно, хотел бы приехать в бывшую цитадель того режима, к свершению которого он считает себя причастным¹⁰².

Użycie w nazwie *выходец из социалистической Польши*, przymiotnika *социалистический (socjalistyczny)* pojawia się w kontekście peryfrastycznego nazwania Rosji „cytadelą reżimu” (*цитадель режима*), z którą papież był częściowo związany.

Ясно, конечно, что советское политическое руководство было тогда не на шутку взволновано возможными последствиями прихода на пост первосвященника Католической церкви **гражданина Польши**, одной из стран социалистического лагеря, тем, как это избрание скажется на судьбах всех атеистических режимов. Это, кстати, постановление 1979-го года, оно впервые попало, разумеется, без тех двух пунктов, которые имели гриф «Особая папка», в мои руки несколько дней спустя после принятия [...] ¹⁰³.

Все крупные политики и мировые СМИ отреагировали на уход из жизни Иоанна Павла II прежде всего оценкой его политического вклада. Но мы начнем с того, как **гражданин Польши** Кароль Войтыла поднялся на высший пост в Ватикане¹⁰⁴.

Wyrażenie *гражданин Польши*, pojawiło się w wypowiedziach Anatolija Krasikowa¹⁰⁵: Wypowiedzi te, będącą częścią rozmowy zapisanej na stronie Radia Swoboda, ukazały się w 1999 roku, przywołując dawne zaniepokojenia władz rosyjskich wyborem obywatela Polski na objęcie władzy w Kościele katolickim. Po śmierci papieża użyto rozbudowanej nazwy *гражданин Польши Кароль Войтыла (obywatel Polski Karol Wojtyła)* także w gazecie lewicowej z tradycjami od 1956 roku „Sowietskaja Rossija”. Leksem *гражданин* podkreśla rosyjski, świecki punkt widzenia, w przedstawieniu awansu Karola Wojtyły w Kościele.

Przywołując po śmierci chwilę ogłoszenia Karola Wojtyły papieżem przez kardynała Willo, użyto określenia *польский подданный (polski poddany)*, co traktowane jest jako synonim słowa *гражданин*, ale sugeruje też poddaństwo jakiemuś państwu i zależność ekonomiczną¹⁰⁶:

Надо сказать, что кардиналу Вилло было поручено объявить о том, что именно **польский подданный** стал новым Папой. Его друзья говорили, что по пути к балкону, с которого ему предстояло объявить весть, кардинал несколько раз переспрашивал имя Папы: «Как там его имя? Войтыла? Что за убогий язык»¹⁰⁷.

¹⁰² Даниил Щипков, *Иоанн Павел II движется вдоль границ России Папа Римский посетил Азербайджан и Болгарию*, «Независимая газета», 5.06.2002, ng.ru/facts/2002-06-05/1_papa.html (dostęp: 28.06.2023).

¹⁰³ Джованни Бенси, Елена Коломийченко, *op. cit.*

¹⁰⁴ Антон Сафарин, *Католический мир в трауре*, «Советская Россия», 5.04.2005, https://old.sovross.ru/old/2005/46/46_3_1.htm (dostęp: 7.06.2023).

¹⁰⁵ Anatolij Krasikow to były zastępca dyrektora agencji Tass, a w 1999 r. dyrektora Centrum Religii i Społeczeństwa Instytutu Europy – także w Moskwie.

¹⁰⁶ Wg słownika D. Ożegowa i T. Jefriemowej, <https://glosum.ru/?act=sphinx&q=%D0%BF%D0%BE%D0%B4%D0%B4%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8B%D0%B9> (dostęp: 7.11.2024).

¹⁰⁷ *Папа Римский умер.*

Niektóre źródła – jak „Ogoniok” czy prawosławne czasopismo „Russkaja narodna-ja linija, Prawosławije.Samodierzawije. Narodnost” – pisząc o pochodzeniu papieża, zwracały uwagę na trzy elementy: narodowość, pochodzenie z kraju socjalistycznego oraz to, że był Słowianinem. Spotykamy konstrukcje: *поляк по национальности (według narodowości jest Polakiem), происходил из социалистической Польши и славянской страны (pochodził z socjalistycznej Polski i kraju słowiańskiego), славянин и поляк (Słowianin i Polak) oraz славянин по происхождению (Słowianin z pochodzenia), первый славянин на троне Ватикана (pierwszy Słowianin na stolicy Watykanu) i первый славянин на Папском престоле (pierwszy Słowianin na stolicy papieskiej):*

Вступив на престол, **поляк по национальности** Кароль Войтыла принял папскую тиару и имя Иоанна Павла II (в честь римских пап Иоанна XXIII и Павла VI), стал самым молодым понтификом за последние 130 лет и **первым славянином** на троне Ватикана. 19 мая 1996 года Иоанну Павлу II исполнилось 76 лет¹⁰⁸.

Впервые с 1523 года на папский престол поднялся не итальянец, а иностранец, принявший папское имя Иоанн Павел II. Особое значение избранию Войтылы придавал тот факт, что новый понтифик **происходил из социалистической Польши и славянской страны**¹⁰⁹.

Впечатляют даже внешние детали биографии – **первый славянин на Папском престоле**, продолжительность понтификата более 25 лет, активное служение до самых последних дней, пока не иссякли физические силы, свободное владение почти десятью языками, в том числе и русским, пастырские визиты в 130 стран мира – все это приобретает в контексте¹¹⁰.

Informacje podane w rosyjskojęzycznych źródłach o tym, że papież pochodził z Polski, a ona była krajem socjalistycznym i jest krajem słowiańskim, sugerują, że te wyznaczniki są istotne. Wskazują one na podobieństwo z Rosją i wcześniejszym ZSRR, dlatego mogły służyć przybliżaniu osoby papieża. W ostatnim z powyższych przykładów pochodzącym z pośmiertnego artykułu w czasopiśmie „Независимая Психиатрическая Ассоциация России. Независимый психиатрический Журнал” Boris Woskriesienskij, podając informacje o papieżu, prócz wzmianki o słowiańskim pochodzeniu, zwrócił uwagę na to, że wśród języków obcych, jakie znał papież, był także rosyjski.

W innym pośmiertnym tekście wyemitowanym w niedzielę 3 kwietnia 2005 roku w wiadomościach „Wiesti Niedieli”, po przedstawieniu kondolencji prezydenta Rosji, zwrócono uwagę na fakt, że osoba papieża w Rosji była słabo znana, tylko z piosenki

¹⁰⁸ Михаил Ильинский, *op. cit.*

¹⁰⁹ *К кончине Папы Римского Иоанна Павла II*, «Русская народная линия. Православие. Самодержавие. Народность», 4.04.2005, https://ruskline.ru/monitoring_smi/2005/04/04/k_konchine_papu_rimskogo_ioanna_pavla_ii (dostęp: 24.03.2023).

¹¹⁰ Борис Воскресенский, *Человек, сказавший самое главное. Памяти Иоанна Павла II*, «Независимая Психиатрическая Ассоциация России. Независимый Психиатрический Журнал», 2005, <http://test.npar.ru/journal/2005/4/memory.htm> (dostęp: 31.03.2023).

Włodzimierza Wysockiego, który określił go słowami: «из наших, из поляков, из славян» (z naszych, z Polaków, ze Słowian):

А ведь еще совсем недавно про папу римского в России знали только по «Размышлениям о международном положении» Владимира Высоцкого. Помните: Папа – он «из наших, из поляков, из славян»? Теперь этого **великого поляка** нет. Престол святого Петра пуст¹¹¹.

W sąsiedztwie pojawia się określenie *великий поляк* (*wielki Polak*). Dodam, że w tekście piosenki autor śpiewa, o tym, że nie było odpowiedniego Włocha i dlatego wybrano na papieża Polaka¹¹².

W artykule pod tytułem *Усонишего понтифика вспоминают от Ватикана до Китая* (*Zmarłego papieża wspominają od Watykanu po Chin*) autor przywołuje wypowiedź Władimira Minajewa z internetowego forum, który, podkreślając, że jest prawosławnym, pisze, iż papież wzbudził jego szacunek, przez to, że jako *славянин* (*Słowianin*) pokazał „tym wszystkim Włochom”, jak przez wysiłek osobisty można podnieść autorytet Kościoła katolickiego:

Я – убежденный православный. Но Папа вызывал искреннее уважение и симпатию. В том числе и тем, что он, **славянин**, показал всем этим итальянцам, как можно личными усилиями поставить авторитет католической церкви на высочайший уровень¹¹³.

Podobnie określenie *славянский христианин* (*słowiański chrześcijanin*) w kontekście szczególnej czci oddawanej Maryi wskazuje na pewną wspólnotę kulturową i religijną:

Папа Иоанн Павел II, как и все **славянские христиане**, особенно интересовался Богородицей¹¹⁴.

To ostatnie określenie pochodzi z tekstu, jaki się ukazał w dniu 80. urodzin papieża w dzienniku „Niezawisimaja gazieta” i przedstawiał związki Jana Pawła II z objawieniami Matki Boskiej w Fatimie oraz połączenie tych objawień z historią Rosji.

Przyjmujemy więc, że określenia Jana Pawła II wskazujące na pochodzenie z Polski, kraju socjalistycznego i słowiańskiego było celowe, służyło przybliżeniu jego osoby rosyjskim czytelnikom.

„Niezawisimaja gazieta” publikując po śmierci Jana Pawła II historię jego życia, zwraca uwagę na to, że w Polsce uznawany był za bohatera narodowego, przewyższa-

¹¹¹ Сергей Пашков, *Ватикан: что дальше? Престол святого Петра пуст*, «Вести Недели», 3.04.2005, <http://old.vesti7.ru/archive/news?id=6003> (dostęp: 24.03.2023).

¹¹² Zob. Владимир Высоцкий, *Лекция о международном положении*, <https://www.youtube.com/watch?v=xu5zfZVIajQ> (dostęp: 18.09.2024).

¹¹³ *Усонишего понтифика вспоминают от Ватикана до Китая*, http://news.bbc.co.uk/hi/russian/news/newsid_4405000/4405825.stm (dostęp: 9.05.2005).

¹¹⁴ Сергей Старцев, *Золото и свинец*.

jącego komunistycznych przywódców. Autor artykułu Mark Smirnow użył wyrażenia *национальный герой* (*bohater narodowy*):

Но самый первый визит новоизбранный Понтифик совершил в родную Польшу, где стал **национальным героем** и совершенно затмил собой коммунистических лидеров страны¹¹⁵.

Wyrażenie to wiązać należy z politycznym spojrzeniem na papieża.

D. Papież jako bojownik, polityk i filozof

Dziennikarze pisząc o wpływie papieża na upadek komunizmu w Europie, stosowali rozbudowane grupy imienne. Najogólniejsze z nich to *борец за мир* (*bojownik o pokój*), a bardziej szczegółowe to *борец с коммунизмом* (*bojownik z komunizmem*), *борец с коммунизмом и секуляризмом* (*bojownik z komunizmem i sekularyzmem*). Połączenie *борец с коммунизмом и секуляризмом* jest interesujące, gdyż informuje o tym, że papież walczył nie tylko z komunizmem, rozwijającym się w państwach socjalistycznych, ale też z sekularyzacją, jak zachodzi w Europie Zachodniej. Inne określenia to: *катализатор развала соцлагеря* (*katalizator rozpadu obozu socjalistycznego*), *один из «могильщиков» коммунистической системы* (*jeden z grabarzy systemu komunistycznego*), *один из главных разрушителей Советского Союза* (*jeden z głównych niszczycieli Związku Radzieckiego*), *один из наиболее эффективных участников разрушения социалистического лагеря* (*jeden z najefektywniejszych uczestników rozłożenia obozu socjalistycznego*), np.:

Глубоко огорчен смертью римского первосвященника и Генеральный секретарь ООН Кофи Аннан. Он назвал понтифика «**неустанным борцом за мир**». Вдохновить на диалог нации и религии¹¹⁶.

Известный как **борец с коммунизмом**, выходец из социалистической Польши, Кароль Войтыла безусловно, хотел бы приехать в бывшую цитадель того режима, к свершению которого он считает себя причастным¹¹⁷.

У этого **борца с коммунизмом и секуляризмом** уже не оставалось никаких надежд на религиозное обращение Европы, по крайней мере, западной ее части¹¹⁸.

Годы папства Иоанна Павла II стали самыми яркими в почти двухтысячелетней истории Ватикана. [...] Иоанн Павел II стал **катализатором развала соцлагеря**¹¹⁹.

¹¹⁵ Марк Смирнов, *op. cit.*

¹¹⁶ *Скончался Папа Римский Иоанн Павел II.*

¹¹⁷ Даниил Щипков, *op. cit.*

¹¹⁸ Борис Межуев, *op. cit.*

¹¹⁹ Ольга Тагарченко, *В воскресенье утром Иоанн Павел II отслужил в Ватикане первую пасхальную мессу*, „Православное информационное агентство, «Русская линия», 16.04.2002, <https://rusk.ru/st.php?idar=400815&ysclid=lewju2uffg254430021> (dostęp: 3.03.2023).

Иоанна Павла считают **одним из «могильщиков» коммунистической системы** (как известно, Валенса получил от него благословение), но, пожалуй, такая оценка неверна и примитивна¹²⁰.

Умер Иоанн Павел II, один из **главных разрушителей** Советского Союза¹²¹.

Рейган был инициатором очередного «крестового похода против коммунизма», то Иоанн Павел II был **одним из наиболее эффективных участников разрушения социалистического лагеря**¹²².

Zauważyć należy, iż w przywołanych fragmentach artykułów zastosowano konstrukcję *один из (jeden z...)*, wskazując na to, że Jan Paweł II jest tylko elementem zbioru czynników wpływających na rozpad bloku socjalistycznego. Podobne znaczenie niesie słowo *katalizator* informujące o towarzyszeniu procesowi, nie zaś o tym, że element bezpośrednio bierze udział w tym procesie.

Inne określenia wskazujące na stosunek polskiego papieża do komunizmu to: *антикоммунист (antykommunista)*, *убежденный антикоммунист (zagorzały antykommunista)*, *непримиримый антикоммунист и антимарксист (bezkompromisowy antykommunista i antymarksista)*, *эксперт по коммунизму (ekspert od komunizmu)*:

Папа был **убежденным антикоммунистом**. Эти [Бывшие советские иерархи – J.G.] что ни день (вместе с главами других конфессий) возносили молитвы во здравие советского правительства и боролись за мир в составе пригэбленных делегаций, как нынче сражаются за державность и особый путь. Понтифик был объединителем и примирителем, за годы своего папства он объездил почти весь свет – за исключением России¹²³.

W powyższym przykładzie Ilja Milsztiejn przeciwstawia antykomunizm papieża postawie hierarchów prawosławnych, który popierali ten system polityczny. Autor wskazuje przy tym na dążenie papieża do jednania ludzi. Stąd określenia *объединитель (łącznik)* i *примиритель (rozjemca)*. Inne przykłady określeń antykomunisty łączone są z antymarksistą:

За годы своих активных поездок по всему миру и, прежде всего, по странам третьего мира, Иоанн Павел II не перестал быть **непримиримым антикоммунистом и антимарксистом**, но он отчетливо осознал, что именно капитализм в этих странах непрерывно воссоздает питательную почву для марксистских и коммунистических идей и движений¹²⁴.

Powyższy fragment zawiera przypuszczenia autora – Borysa Filippowa, że papież wiedział, iż obecnie pożywką dla idei komunizmu jest rozwój systemu kapitalistycz-

¹²⁰ Светлана Гаврилина, *Наш современник Иоанн Павел II*, «Невское время», 5.04.2005, https://nvspb.ru/2005/04/05/nash_sovremennik_ioann_pavel_-23697 (dostęp: 4.05.2023).

¹²¹ *Прости и помни*.

¹²² Антон Сафарин, *op. cit.*

¹²³ Илья Мильштейн, *op. cit.*

¹²⁴ Борис Филиппов, *Умер Папа Иоанн Павел II*.

nego. O tym, że papież był antykomunistą pisał też Siergiej Pan'kowskij w artykule opublikowanym po śmierci papieża w „Biełorusskij Jeżegodnik”. Uważał on, że ów antykomunizm Karola Wojtyły miał kilka źródeł, po pierwsze wiara, po drugie postawa filozofa i po trzecie doświadczenie życia w socjalistycznej Polsce:

Папа верил. Поэтому был **антикоммунистом**. Наверно, не только потому, что к концу 20 века коммунистическая идея казалась ему глупой. Кароль Войтыла был философом и думывал до конца. Он, я полагаю, все же видел, живя в социалистической Польше, что есть ценности, в которые надлежит уверовать, которым мы сегодня, я надеюсь, вы тоже, учим своих детей¹²⁵.

Natomiast w artykule-wywiadzie publikowanym w ćwierćwiecze pontyfikatu, Boris Filippow mówi, że polski papież był *sвоего рода эксперт по коммунизму (своего rodzaju ekspert od komunizmu)* dla „Zachodu”, nie podając przy tym jednak swojego zdania na ten temat uzasadniającego to określenie:

В период обострения международных отношений в начале 1980-х гг., в период польского кризиса и распада социалистической системы Иоанн Павел II стал для Запада своего рода **экспертом по коммунизму**¹²⁶.

O specjalnym znaczeniu Jana Pawła II w powstaniu i działalności polskiego związku NSZZ „Solidarność” dla zmian w kraju świadczą nazwy: *духовный лидер «Солидарности» (duchowy przywódca „Solidarności”)* oraz rozbudowane określenie *знамя, символ сопротивления польской политической оппозиции и независимого профсоюза «Солидарность» (sztaandar, symbol i znak sprzeciwu polskiej politycznej opozycji i niezależnego związku zawodowego „Solidarność”)*, oto konteksty:

На родине в Польше папу, например, **считают духовным лидером «Солидарности»**¹²⁷.

На самом деле политические круги Запада, и в частности США, опираясь на кардиналов-американцев, решили выдвинуть на папский престол **поляка, который должен был стать знаменем, символом сопротивления польской политической оппозиции и независимого профсоюза «Солидарность»**¹²⁸.

Dodajmy, że określenia te związane z „Solidarnością” pojawiały się jeszcze za życia papieża, w tekstach okolicznościowych z okazji jego kolejnych urodzin i rocznicy pontyfikatu.

Papież utożsamiany był nie tylko z walką o prawa społeczne i polityczne w Polsce, ale na całym świecie, o czym pisano tak za jego życia, jak i po śmierci. W ćwierćwiecze

¹²⁵ Сергей Паньковский, *Умер Кароль Войтыла*, «Белорусский Ежегодник», 4.04.2005, за (Наше Мнение), <https://nmn.media/articles/2720> (dostęp: 22.08.2024).

¹²⁶ Борис Филиппов, *Иоанн Павел II вернул Ватикану его политический вес*.

¹²⁷ *Бог меня призвал – Бог меня отзовет*, СМН о юбилей понтификата Иоанна Павла II, 16.10.2003, <http://smi.strana.rfn.ru/03/10/16/1751899.html> (dostęp: 31.05.2007).

¹²⁸ В. Платонов, *op. cit.*

pontyfikatu «Niezawisimaja gazieta» przypomniła, za włoską gazetą, że papież to *единственным представителем мировой элиты, немедленно и без колебаний выступившим против военной акции США (jedynty przedstawiciel światowej elity, który natychmiast sprzeciwił się wojennej akcji USA w Iraku)*:

В частности, глава Всемирного независимого исследовательского института в Осло Стейн Тоннесон заявил на страницах итальянской Corriere della Sera, что **Папа стал единственным представителем мировой элиты**, немедленно и без колебаний выступившим против военной акции США¹²⁹.

Po śmierci przytaczano określenia papieża stosowane przez przywódców różnych krajów i organizacji, np. prezydenta Finlandii Tarlii Halonen, która nazwała papieża *сильный защитник единства и мира (silny obrońca jedności w świecie)*, sekretarza ONZ mówiącego, że zmarły papież to *неустанный борец за мир (nieustrudzony bojownik o pokój)*, a w innym sprawozdaniu, że to *неустанный защитник мира (nieustrudzony obrońca pokoju)*. Oto wybrane przykłady:

Как подчеркнула президент Финляндии Тарья Халонен, в связи со **смертью Иоанна Павла II** большую потерю понесли не только католики, но и все общество. «Общество потеряло **сильного защитника единства и мира**», – сказала президент¹³⁰.

Генеральный Секретарь ООН Кофи Аннан заявил, что глубоко опечален смертью понтифика, которого назвал неустанным **борцом за мир**¹³¹.

Генсек ООН Кофи Аннан глубоко опечален смертью Папы Римского. «Я глубоко опечален уходом из жизни Папы. Кроме того, что он был **духовным наставником более чем миллиарда мужчин, женщин и детей**, он был **неустанным защитником мира**, настоящим **первооткрывателем в диалоге с другими религиями** [...]»¹³².

W drugim fragmencie, który przedstawiono jako tłumaczenie dokładnej wypowiedzi Kofi Annana (z zastosowaniem cudzośliwu) dodane są ponadto bardziej rozbudowane określenia *духовный наставник более чем миллиарда мужчин, женщин и детей (duchowy przewodnik miliarda mężczyzn, kobiet i dzieci)* i *первооткрыватель в диалоге с другими религиями (pionier dialogu z innymi religiami)*.

Określenia użytego przez amerykańskiego prezydenta Georga Buscha przywołano w pięciu wariantach: «**главный защитник человеческой свободы**» (*główny obrońca wolności człowieka*) i «**борец за свободу человека**» (*bojownik o wolność człowieka*), *борец за человеческое достоинство и свободу (bojownik o ludzką godność i wolność)*,

¹²⁹ Джованни Бенси, Олег Недумов, *Четверть века с Папой Войтылой*, «Независимая газета. Религии», 5.10.2003, https://www.ng.ru/ng_religii/2003-10-15/1_papa.html (dostęp: 7.04.2022).

¹³⁰ *Во многих странах мира объявлен траур в связи с кончиной Папы.*

¹³¹ *Миллионы оплакивают Иоанна Павла II*, BBC, 3.04.2005, http://news.bbc.co.uk/hi/russian/news/newsid_4400000/4400645.stm (dostęp: 12.05.2022).

¹³² *Мир скорбит по понтифику...*

борец за свободу (bojownik o wolność) i поборник свободы личности (orędownik wolności jednostki):

Американский президент Буш заявил, что в лице Иоанна Павла Второго международное сообщество потеряло защитника мира и свободы: «Католическая церковь утратила своего пастыря, а мир потерял **главного защитника человеческой свободы**»¹³³.

В субботу президент США и первая леди страны, выступая с еженедельным радиообращением к американцам назвали понтифика «**истинным служителем Бога**» и «**борцом за человеческое достоинство и свободу**»¹³⁴.

По Папе скорбит и президент США Джордж Буш, назвавший ушедшего «**борцом за свободу человека**»¹³⁵.

Dodać należy, iż cytujący wypowiedź prezydenta G. Buscha za stroną BBC zaktualizowaną 3 kwietnia 2005 roku o godz. 18:25 (wcześniejsze wydanie 3.04.2005, godz. 08:13) obok określenia *борец за свободу человека* podaje słowo *пастырь* (*pasterz*) i nazwę w pewnym stopniu synonimiczną – *поборник свободы личности (оборона wolności jednostki)*. Podobnie na rosyjskim portalu „Gołosu Amieriki” przywołano dodatkowo określenia użyte przez amerykańskiego prezydenta: *пастырь (pasterz)* oraz *добрый и верный слуга* [Господи] (*dobry i wierny sluga* [Pana]):

«Католическая церковь лишилась своего **пастыря**, а мир потерял **борца за свободу. Добрый и верный слуга** вернулся к Господу», – сказал Джордж Буш¹³⁶.

Президент Буш вместе в сопровождении первой леди предстал перед телекамерами, чтобы произнести короткую речь. Католическая церковь, сказал он, потеряла своего **пастыря**, мир потерял **поборника свободы личности**¹³⁷.

Nawiązaniem do tych określeń był artykuł umieszczony na portalu Газета.py dwa dni po śmierci Jana Pawła II, który Georgij Bown zatytułował *Воин без дивизий (Wojownik bez dywizji)*¹³⁸, przedstawił w nim niemilitarne sposoby, jakie stosował Jan Paweł II, walcząc o pokój na świecie.

Natomiast w innej, nieprzychylniej papieżowi gazecie „Wrag Kapitała”, która ukazuje się w Londynie, w artykule zamieszczonym 3 listopada 2003 roku nazwano go określeniem *реакционный, религиозный боец (reakcyjny religijny bojownik/szeregowy)*, przywołując świeckie nazwisko – Wojtyła:

¹³³ *Скончался Папа Римский Иоанн Павел II.*

¹³⁴ *Джордж Буш приказал приспустить флаг над Белым домом*, Lenta.ru, 3.04.2005, <http://lenta.ru/news/2005/04/03/flags> (dostęp: 11.04.2005).

¹³⁵ *Ушедшего понтифика вспоминают от Ватикана до Китая.*

¹³⁶ *Кончина Папы Иоанна Павла Второго*, «Голос Америки», 6.04.2005, <https://www.golosameriki.com/a/a-33-2005-04-06-voa10/638402.html> (dostęp: 6.05.2023).

¹³⁷ *Всемирный траур глазами репортеров*, BBC, 3.04.2005, http://news.bbc.co.uk/hi/russian/news/newsid_4405000/4405395.stm (dostęp: 9.05.2022).

¹³⁸ *Георгий Бовт, Воин без дивизий*, Газета.ru, 4.04.2005, <https://www.gazeta.ru/column/bovt/263665.shtml> (dostęp: 12.04.2023).

Отношение большинства людей к скандалам, сотрясающим церковь, напоминают ситуацию 14-го века, время упадка феодализма – цинизм, безразличие и презрение. Как **реакционный, религиозный боец, Войтыла** не имеет никакого желания сдаваться¹³⁹.

Nazwanie Karola Wojtyły *bojownikiem religijnym* jest paralelne wobec pełnionej przez niego funkcji papieża, natomiast dodatkowe określenie – *reakcyjny* konotuje konserwatyizm, tym bardziej że kontekst przywołuje średniowieczną religijną inkwizycję.

W mediach, szczególnie po śmierci papieża, pojawiają się określenia wskazujące na jego znaczenie polityczne, są to połączenia ze słowem *политик* (*polityk*): *первый политик нового типа* (*pierwszy polityk nowego typu*), *выдающийся политик-борец* (*wybitny polityk-bojownik*), *грамотный политик* (*wykształcony polityk*):

При всем своем консерватизме папа римский Иоанн Павел II, с которым простилось человечество, был, возможно, **первым политиком нового типа**. Он пытался управлять современным космополитическим миром, где государственные границы – гораздо большая условность, чем религиозные или политические убеждения¹⁴⁰.

Но об Иоанне Павле II уже сейчас можно сказать: это был не только один из величайших пастырей римско-католической церкви, но и **выдающийся политик-борец**, чьи деяния заставляют вспомнить времена, когда Рим одерживал победы над светскими владыками и наставлял их на путь истинный не силой оружия, но моральным авторитетом¹⁴¹.

Весь мир скорбит по умершему понтифику. Сегодня начались официальные траурные мероприятия в связи с кончиной Иоанна Павла Второго. Лидеры многих стран и различных конфессий называют его одним из величайших людей нашего времени. Он был **грамотным политиком** и либеральным католиком¹⁴².

Interesujący obraz papieża-polityka wyłania się z tekstu Aleksandra Baunowa w tekście pt. *Крестоносец (Krzyżowieц)*¹⁴³, opublikowanym po śmierci papieża. Autor, aby podkreślić, że czasami zapomina się o tym, że papież jest nie tylko politykiem, typu makiawelicznego intryganta (co wyraża konstrukcja): *не просто политик, этакий макиавеллиевского типа придворный интриган* (*papież to nie tylko polityk, coś w rodzaju makiawelicznego intryganta dworskiego*) – ale też osobą religijną:

¹³⁹ *Войтыла, Тереза и перепроизводство святых*, „Враг Капитала. Новости Богохульства Философия Статья”, 3.11.2003, <http://1917.com/XML/mfeRTKH-JuUTDk5VIEnLQ+AikeU> (dostęp: 7.04.2022).

¹⁴⁰ Семен Новопрудский, *Паства – пастырь – пастбище*, 8.04.2005, <https://www.gazeta.ru/column/novoprudsky/266323.shtml> (dostęp: 19.05.2023).

¹⁴¹ Владимир Абарин, *Роковая весть*, 3.04.2005, za «Псковская Губерия», 13.04.2005, https://gubernia.media/number_233/07.php (dostęp: 12.12.2024).

¹⁴² *Весь мир скорбит – умер Папа Римский*, «7 Kanał Krasnojarsk», 4.04.2005, za www.trk7.ru (dostęp: 31.05.2007).

¹⁴³ Крестоносец: истор. участник крестового похода; <https://ru.wiktionary.org/wiki/%D0%BA%D1%80%D0%B5%D1%81%D1%82%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D1%81%D0%B5%D1%86> (dostęp: 18.06.2025).

Порой забывается, что Папа – не просто политик, **этакий макиавеллиевского типа придворный интриган**, а человек верующий: кроме логики политической в Ватикане (как, хотелось бы надеяться, и во всякой другой Церкви) действует логика мистическая.¹⁴⁴

Autor w tym ujęciu nie zaprzecza, iż papież jest politykiem o określonych cechach, a więc intrygantem dworskim na wzór Machiavellego, co mogłoby wynikać z logiki świeckiej dyplomacji, ale zauważa, iż przy tym jest, zgodnie z zasadami logiki kościelnej, osobą wierzącą.

Za życia także papież przyrównywany był do polityka o specyficznych cechach. Przykładowo Michaił Iljinskij w artykule *Хозяин Ватикана (Gospodarz Watykanu)* określa Jana Pawła II rozbudowanym wyrażeniem: *один из самых авторитетных, тонких и сложных политиков, играющих особую роль на международной арене (jeden z najbardziej autorytatywnych, subtelnych i złożonych polityków odgrywających szczególną rolę na arenie międzynarodowej)*. Ta rozbudowana nazwa poprzedzona zostało innymi określeniami, odwołującymi się do bogactwa życia Karola Wojtyły w czasie, zanim został papieżem. Nazwany został on polskim filozofem i teologiem, poetą i dramaturgiem, księdzem i sportowcem, aktorem i kolekcjonerem dzieł sztuki:

Кароль Войтыла, польский философ и теолог, поэт и драматург, священник и спортсмен, актер и собиратель произведений искусств, ныне папа римский Иоанн Павел II, – **один из самых авторитетных, тонких и сложных политиков, играющих особую роль на международной арене**¹⁴⁵.

O wyłącznie politycznej funkcji papieża pisano w kontekście jego pielgrzymek do niektórych krajów. Przykładowo, w artykule o znaczącym tytule *Иоанн Павел II движется вдоль границ России (Jan Paweł II porusza się wzdłuż granic Rosji)*¹⁴⁶ podkreśla się polityczne znaczenie owej pielgrzymki. Autor podkreśla, że papież przyjechał *wyłącznie jako polityk (исключительно как политик)*:

Азербайджанская сторона настояла на том, чтобы Папа приехал в республику **исключительно как политик**, так как католиков в Азербайджане насчитывается не более 150¹⁴⁷.

Kontekst jednak wskazuje, że na tym *wyłącznie (исключительно)* politycznym charakterze papieskiej pielgrzymki zależało przede wszystkim oficjalnym reprezentantom

¹⁴⁴ Александр Баунов, «Крестоносцы», «Русский Newsweek» 4.04.2005, za Religare.ru http://www.religare.ru/2_16528.html?ysclid=lwqs6itn4511941493 (dostęp: 28.05.2024).

¹⁴⁵ Михаил Ильинский, *op. cit.*

¹⁴⁶ O znaczeniu tego tytułu więcej – zob. Joanna Gorzelana, *Określenia leksykalne pielgrzymek Jana Pawła II w prasie rosyjskiej jako sposób wartościowania*, [w:] *Revitalizace hodnot. Umění a literatura VI. Sborník z mezinárodní konference. Hodnoty v literatuře a umění VI* konané 14-14 zari 2023 v Brne, Česká republika, Editori Josef Dohnal, Anna Agapova, Masarykova univerzita, Brno 2023, s. 405.

¹⁴⁷ Даниил Щипков, *op. cit.*

kraju, politykom. Ostatecznie wyjazd miał charakter duszpasterski, papież spotkał się z wspólnotami katolickimi, odprawił mszę świętą w Baku.

Niekiedy w tekstach przedstawiających papieża pojawiają się odniesienia do jego wykształcenia. W pośmiertnym artykule, jaki opublikowało psychologiczne czasopismo „Независимая Психиатрическая Ассоциация России. Независимый психиатрический Журнал” określono papieża słowem *энциклопедист* (*encyklopedysta*) jako człowieka wszechstronnie wykształconego w różnych dziedzinach:

Но все накопленное, усвоенное, переработанное помогло сформироваться **энциклопедисту**, воплотилось в собственных трудах – богословских, философских, в стихах, в драматических произведениях, статьях о театре¹⁴⁸.

Boris Woskriesienskij, autor tego artykułu przypomina, iż papież pisał dzieła teologiczne, filozoficzne, wiersze, dramaty i artykuły o teatrze. W innych artykułach także zwracano uwagę na pozareligijne zainteresowania papieża, stąd określano go jako filozofa i poetę. Interesujące jest wyliczenie Samwieła Tarwierdiana, który w pośmiertnym artykule wymienia, kim był papież przez 26 lat swego pontyfikatu: *немного поэт* (*trochę poeta*), *немного философ* (*trochę filozof*) i na tym tle pojawia się informacja, że jest *загорзатым фанатом piłки позжей* (*zjadły fanał futbolu*). Takie zestawienie sugeruje albo, że papież bardziej angażuje się w kibicowanie, niż w filozofię i poezję, albo służy uwypukleniu tego, jak bardzo papież lubił sport. Pisząc o papieżu jako Polaku podkreślano – jeszcze za jego życia – że, obok innych patriotycznych ról, jakie odgrywał, był to *польский философ* (*polski filozof*). W tekście tym zwracano uwagę na ową polskość przejawiającą się w każdej jego dziedzinie życia. Inaczej w artykule pośmiertnym Siergiej Pan'kowskij, który wyliczając, kim był Karol Wojtyła obok narodowości podaje najpierw *философ* (*filozof*), później uściśla do konkretnego nurtu filozoficznego, jaki reprezentował – *феноменолог* (*fenomenolog*), a następnie informuje o autorstwie publikacji – *автор выдающихся и умных текстов* (*autor wybitnych i mądrych tekstów*). Dopiero później podaje informację o funkcji kościelnej. Kolejność sugeruje tu przyjętą przez autora hierarchię wartości, w której bycie filozofem jest ważniejsze, niż godności kościelne:

26 лет Папа был рядом с миллиардом католиков. Немного **поэт**, Немного **философ**, заядлый фанат футбола¹⁴⁹.

«[...] Он был не только Предстоятелем Римско-Католической Церкви, но и польским политиком, **польским философом**, польским поэтом, польским патриотом, польским актером, который играл главные роли в пьесах, утверждавших польский национальный дух, польскую национальную идею»¹⁵⁰.

¹⁴⁸ Борис Воскресенский, *op. cit.*

¹⁴⁹ Самвел Тарвердян, Роман Демидов, *op. cit.*

¹⁵⁰ Вячеслав Платонов, *op. cit.*

Умер Кароль Войтыла. Поляк, **Философ, феноменолог, автор выдающихся и умных текстов**. Церковный иерарх, известный всему миру как Иоанн Павел II¹⁵¹.

W innym pośmiertnym artykule przytoczono wypowiedź amerykańskiego kardynała, który wyrażał przekonanie, że gdyby Karol Wojtyła nie został papieżem, to byłby wybitnym filozofem katolickim XX wieku. W tym kontekście pojawia się wyrażenie *величайший католический философ* (*wybitny filozof katolicki*). Natomiast dziennikarka Natalja Traubierg – pochodząca z Litwy – twierdzi, odwołując się do znajomości tekstów Karola Wojtyły, że nie jest on wielkim filozofem, tu wyrażenie *не великий философ* (*nie wielki filozof*) zawiera zaprzeczenie:

Кардинал Теодор Макарик, архиепископ Вашингтонский, сказал: «Он был выдающийся человек. Если бы он не стал Папой, Кароль Иоозиф Войтыла вошел бы в историю 20 века как **величайший католический философ**»¹⁵².

А вот Кароль Войтыла, мы же его знали еще епископом Краковским в Литве (я жила там часто с 1958 года), был очень провинциальным. Никакой **он не великий философ**, я редактировала его «Азбуку этики», пьесы его очень вторичные¹⁵³.

W innych tekstach pośmiertnych pojawiają się też wyrażenia: *мыслитель философии* (*mysliciel filozofii*), *гуманиста и философ* (*humanista i filozof*), *мудрец* (*mędrzec*), *богослов* (*teolog*):

«Глава католической церкви был величайшим религиозным **мудрецом, богословом, мыслителем философии**, творцом поэзии и искусства. Опираясь на свои учения и богатый опыт, Иоанн Павел II принимал огромные усилия для того, чтобы в мире победила правда, справедливость и мир», – отметил иранский президент¹⁵⁴.

Даниил Голубев: Кончина Папы Римского Иоанна Павла Второго вечером в субботу, 2 апреля 2005 года, – это не только уход из жизни выдающегося религиозного и политического деятеля, **гуманиста и философа**. Это в то же время смерть человека, совершавшего в течение многих лет личный нравственный подвиг во имя людей, которым он служил и которых любил¹⁵⁵.

W interesujący sposób przedstawia papieża Siergiej Pan'kowskij, pisząc, że to *антикоммунист* (*antykommunista*), co wynikało z tego, że był też filozofem (*философ*) i dlatego potrafił wszystko przemysleć do końca i właściwie oceniać wartości:

Папа верил. Поэтому был **антикоммунистом**. Наверно, не только потому, что к концу 20 века коммунистическая идея казалась ему глупой. Кароль Войтыла был **философом** и додумывал до конца. Он, я полагаю, все же видел, живя в социалистической Польше, что есть ценности, в которые надлежит уверовать, которым мы сегодня, я надеюсь, вы тоже, учим своих детей¹⁵⁶.

¹⁵¹ Сергей Паньковский, *op. cit.*

¹⁵² Джордж Буш: «Мир потерял величайшего борца за свободу».

¹⁵³ Александр Борзенко, Наталья Трауберг, Darja Litvak, *op. cit.*

¹⁵⁴ *Мир скорбит по понтифику...*

¹⁵⁵ Ирина Лагунина, *op. cit.*

¹⁵⁶ Сергей Паньковский, *op. cit.*

Tak więc określenie papieża filozofem nie wiązało się tylko z wskazaniem na niego, jako uczzonego, ale także na człowieka mądrego, który potrafi realistycznie spojrzeć na świat.

E. Określenia związane z religią

Wśród określeń Jana Pawła II sporą grupę zajmują nazwy wskazujące na jego związek z wyznaniem rzymskokatolickim, religią chrześcijańską i ogólnie wiarą.

Po śmierci tego papieża dziennik „Niezawisimaja gazeta” opublikował tekst podsumowujący jego życie *Судьба Понтифика (Przeznaczenie/Los Papieża)*, w którym pojawiło się rozbudowane określenie *символ Католической Церкви XX века (symbol Kościoła katolickiego XX wieku)*. Wskazuje ono na utożsamiania tej osoby z Kościołem katolickim w ogóle, co może być zrozumiałe, gdy przypomnimy, że papież z definicji przewodniczy Kościołowi katolickiemu:

Глядя на эти немногочисленные фотографии, отражающие жизненный путь Иоанна Павла II, невольно задумываешься над смыслом жизни и судьбой человека. Вот он семилетний мальчик в коротких штанишках, после принятия первого в своей жизни причастия. Кто ведал, что этот ребенок с недетским выражением лица станет **символом Католической Церкви XX века?**¹⁵⁷

Niektórzy zwrócili uwagę na to, że po śmierci papieża żałobę noszą nie tylko katolicy, ale także wszyscy inni ludzie. Do tej powszechnej żałoby nawiązał też w swej wypowiedzi eksprezydent USA Bill Clinton, nazywając zmarłego papieża metaforycznym określeniem: *луч света не только для католиков, но и для всех людей в мире (promień światła nie tylko dla katolików ale wszystkich ludzi na świecie)*. Podobne znaczenia przyjmuje określenie, jakie w stosunku do zmarłego papieża zastosował gubernator Kalifornii: *свечою добродетели, силы и добра (latarnia cnoty, siły i dobra)*:

«Хилари и я глубоко опечалены кончиной Его Святейшества Папы Иоанна Павла II. Страстно и выразительно призывая разделенных старой враждой людей к милосердию и примирению, Святой Отец был **лучом света не только для католиков, но и для всех людей в мире**», – сказал экс-президент Клинтон¹⁵⁸.

Za несколько лет до этого аудиенцию у Папы получили нынешний губернатор Калифорнии Арнольд Шварценеггер и его жена Мария Шрайвер из клана Кеннеди. Шварценеггер, как i jego жена, katolik. Он заявил в субботу, что эта встреча была «самым ярким событием в нашей жизни», и назвал Иоанна Павла II «**свечою добродетели, силы и добра**»¹⁵⁹.

Obie rozbudowane metafory amerykańskich przywódców nacechowane są pozytywnie.

¹⁵⁷ Марк Смирнов, *op. cit.*

¹⁵⁸ Джордж Буш: «Мир потерял величайшего борца за свободу».

¹⁵⁹ Всемирный траур глазами репортеров.

a) Katolik-chrześcijanin

Opisując określenia papieża związane z religią, na początku przedstawimy nazwy zawierające leksem *католик* (*katolik*) w różnych kontekstach: *либеральный католик* (*liberalny katolik*), *первый католик планеты* (*pierwszy katolik planety*), *славянский католик* (*słowiański katolik*), *поляк и католик* (*Polak i katolik*). Dodać należy, że określenie *католик* wskazujące papieża, można traktować jako tautologię.

Nazywanie zmarłego Jana Pawła II wyrażeniem *либеральный католик* obok wyrażenia *грамотный политик* (*wykształcony polityk*) sugeruje otwartość i zdaje się tu wartościować dodatnio:

Сегодня начались официальные траурные мероприятия в связи с кончиной Иоанна Павла Второго. Лидеры многих стран и различных конфессий называют его одним из величайших людей нашего времени. Он был **грамотным политиком и либеральным католиком**¹⁶⁰.

Pozostałe określenia zawierają częstkę wskazującą na zakres referencyjny. Nazwanie Jana Pawła II pierwszym katolikiem planety, przez użycie liczebnika porządkowego *первый* (*pierwszy*) wskazujący na przewodniczenie a rzeczownika *планета* (*planeta*) pełniący tu funkcję przydawki dopełnieniowej, praktycznie przedstawia cały glob. Kolejne określenie *славянский католик* (*słowiański katolik*) informuje o tym, że papież jest katolickim Słowianinem, czyli odnosi się do węższego zakresu, podobnie jak kolejne zestawienie *поляк и католик* informujące o narodowości polskiej i katolicyzmie, oto konteksty:

Они похоронили **первого католика планеты** в кипарисовом гробу. Это был кипарис, крест, на котором был поражен Христос¹⁶¹.

Избрание в 1978 году на папский престол **славянского католика** было для того времени неординарным событием и исключением (традиционно папами становились представители итальянского протектората)¹⁶².

To ostatnie połączenie spotykamy w jednym pośmiertnym artykule w formie zestawienia porównawczego: *как поляк и как католик* (*jak Polak i jak katolik*), gdzie połączenie *поляк и католик* obudowane porównaniem *jak/jako* ma wskazywać na spostrzeganie stereotypowe. Konstrukcja ta występuje w kontekście mówiącym o tym, że typowy Polak i katolik niszczy wszystko co rosyjskie i prawosławne:

Выполнив свое историческое предназначение, ушел из жизни Иоанн Павел II скончался. А предназначение этим было уничтожение Советского Союза, как государства-носителя русской цивилизации, русского православия и русского коммунизма. Перед тем, как

¹⁶⁰ *Весь мир скорбит – умер Папа Римский, op. cit.*

¹⁶¹ Самвел Тарвердян, Роман Демидов, *op. cit.*

¹⁶² *Папа: человек, имидж, эгрегор.*

отойти в лучший мир, он, **как поляк и как католик** успел насладиться еще одной победой – воцарением в Киеве самозванца Виктора Ющенко¹⁶³.

Ukoronowaniem owego przypisywanego Polakom i katolikom totalnego niszczenia Związku Radzieckiego będącego nosicielem rosyjskiej cywilizacji była, według autora artykułu, radość papieża ze zdobycia władzy w Ukrainie przez Wiktora Juszczkę, nazwanego przez Rosjan samozwańcem.

Inną grupę stanowią określenia, w których nie tyle sam papież nazywany jest katolikiem, ile osobą związaną z katolikami. Wtedy leksem *католик* (*katolik*) pełni funkcję przydawki innego rzeczownika, np. *лидер* (*przywódca*) dookreślony liczbą katolików, którym przewodzi: *лидер миллиарда католиков* (*przywódca miliarda katolików*), *духовный лидер миллиарда католиков* (*duchowy przywódca miliarda katolików*), *духовный лидер всех католиков* (*duchowy przywódca wszystkich katolików*), *духовный лидер католиков всего мира* (*duchowy przywódca katolików całego świata*) lub wskazujący na przywództwo tylko duchowe: *духовный лидер католиков* (*duchowy przywódca katolików*):

Однако впервые накануне юбилея 2000-летия христианства в Соборе Святого Петра, **лидер миллиарда католиков**, от имени Вселенской Церкви просил прощения за грехи, совершенные ее детьми на протяжении двух тысяч лет [...] ¹⁶⁴.

Что же в таком случае можно сказать о **духовном лидере миллиарда католиков**, который от имени Вселенской Церкви попросил прощения за грехи, совершенные ее дети на протяжении двух тысяч лет ¹⁶⁵.

К юбилею **духовного лидера всех католиков** приурочено появление двухтомника, в который вошли папские энциклики, апостольские обращения и трактат «Личность и поступок». Книга вышла в издательстве ордена францисканцев. Сборник произведений понтифика дополнит книга стихов Иоанна Павла II «Римский триптих», изданная в Москве ¹⁶⁶. «Куба всегда считала Иоанна Павла II другом, который защищал права бедных, выступал против неолиберальной политики и боролся за мир на планете», – заявил Перес Роке. Он обнаружил личное послание кубинского лидера Фиделя Кастро в связи с кончиной **духовного лидера католиков всего мира** ¹⁶⁷.

Не могу забыть того впечатления, которое произвел на меня **духовный лидер католиков**, когда мы оказались с ним с глазу на глаз. Он держался с достоинством, присущим его сану, и в то же время исключительно просто ¹⁶⁸.

¹⁶³ Прости и помни.

¹⁶⁴ Бог меня призвал – Бог меня ответит.

¹⁶⁵ Сергей Старев, *Историческое покаяние. Папа Римский впервые попросил прощения за грехи Церкви*, «Независимая газета», 14.03.2000, за https://www.ng.ru/world/2000-03-14/6_pokayanie.html?ysclid=ltvxar1k3j86072830 (dostęp: 17.03.2023).

¹⁶⁶ Артем Артемов, *25 лет он Папа*, «Симбирский Курьер», 18.10.2003, <https://sm-k.narod.ru/archives/2003/oct/156-157/32.htm> (dostęp: 26.08.2023).

¹⁶⁷ Мир скорбит по понтифику...

¹⁶⁸ Анатолий Красиков, профессор, [w:] Юлия Глезарова, Александр Петров, *op. cit.*

O tym, że według rosyjskich dziennikarzy Jan Paweł II jest przywódcą katolików, świadczą także połączenia słowa *католик* z rzeczownikiem *глава* (głowa) i *авторитет* (autorytet) w wyrażeniach: *глава 800 миллионов католиков* (przywódca 800 milionów katolików), *стоит во главе почти миллиарда католиков* (stoi na czele prawie miliarda katolików), *непревзойденный авторитет для миллиарда католиков* (niekwestionowany autorytet dla miliarda katolików). Oto przykłady:

Эти разногласия во многом помешали Иоанну Павлу II осуществить при жизни свою мечту побывать в России и встретиться с Патриархом московским и Всея Руси Алексеем II. Духовный **глава 800 миллионов католиков**, совершивший 250 международных поездок, умер, так и не отслужив молебна на Красной площади¹⁶⁹.

Папа Римский **стоит во главе почти миллиарда католиков**. Во всем мире насчитывается более 4,5 тысяч епископов и 405 тысяч священников¹⁷⁰.

Тяжело больной человек, которому уже, должно быть, ничего не надо на этом свете, который является **непревзойденным авторитетом для миллиарда католиков**, и не только для них, пытается исполнить пророчество, передать икону, помочь России¹⁷¹.

Na zwierzchnictwo wskazuje także użyty po śmierci papieża przez Aleksandra Łukaszenkę leksem *руководитель* (kierownik/przywódcą) w połączeniu *руководитель римско-католической церкви* (kierownik/przywódcą Kościoła rzymskokatolickiego) konotujący obok kierowania i przewodnictwa pewną opiekę:

«[...] – а это действительно такой перекресток, и я был бы сторонником, чтобы здесь встретился наш патриарх и **руководитель римско-католической церкви**. Я жду их обоих в Беларуси», – сказал А. Лукашенко¹⁷².

Podobnie, w audycji po śmierci papieża w Radio Praga biskup Moraw Vaclav Malý określił Jana Pawła II jako *личность, которая показывает моральный вектор жизни* (osoba, która wskazuje moralny wektor życia):

– Он является символом свободы, которая пришла к нам в 1989 году. [...] Так что Папа для чешских и моравских католиков – **личность, которая показывает моральный вектор жизни**¹⁷³.

Autor tej wypowiedzi, mówiąc niejako w imieniu wiernych swojego kraju, wskazał na rolę moralnego wektora, jaką odegrał papież dla czeskich i morawskich katolików.

W ćwierćwiecze pontyfikatu Jana Pawła II, dziennikarz i religioznawca Aleksandr Kyrleżew użył metafory osi, pisząc, że papież to *ось, вокруг которой «крутятся» вся жизнь миллионов христиан-католиков, живущих по всему миру* (oś wokół

¹⁶⁹ Владимир Симонов, *op. cit.*

¹⁷⁰ Папа Римский умер.

¹⁷¹ Борис Романов, *op. cit.*

¹⁷² Скончался Папа Римский Иоанн Павел II. Он не успел посетить Беларусь, *op. cit.*

¹⁷³ Лорета Вашкова, *op. cit.*

której obraca się życie milionów chrześcijan-katolików na świecie) i jest to swoisty – bo zapisanym w cudzysłowie – «*принцип*» *устройства Католической Церкви (książę maszynierii, jaką stanowi instytucja Kościoła)*:

Иными словами, папа – это «**принцип**» **устройства Католической Церкви**, та ось, вокруг которой «**крутятся**» **вся жизнь миллионов христиан-католиков, живущих по всему миру**. Ни в каких других христианских церквах такого нет¹⁷⁴.

Użyta rozbudowana metafora osi, wokół której kręci się świat chrześcijan-katolików wskazuje na rolę papieża w funkcjonowaniu Kościoła katolickiego należącego do religii chrześcijańskiej. Autor zaznacza, że inne wspólnoty chrześcijańskie nie mają przywódcy, który by w tak wielkim stopniu na nie wpływał.

Przed przyjazdem Jana Pawła II do Ukrainy w gazecie „Nowaja Gazeta” pojawił się artykuł zatytułowany *Желанный гость для президентов, опасный конкурент церкви* (*Pożądaný gość prezydentów, niebezpieczny konkurent kościołów*)¹⁷⁵. Cały tekst dotyczy ukraińskich katolików i w tym kontekście określenie *опасный конкурент церкви* (*niebezpieczny konkurent kościołów*) wskazuje na zagrożenie, jakie dla lokalnych wspólnot religijnych niosą ze sobą papieskie pielgrzymki.

Rzadziej występują nazwy wiążące Jana Pawła II z samym chrześcijaństwem, do którego należy katolicyzm. Określając papieża z użyciem rzeczownika *христианин* (*chrześcijanin*) o szerszym zakresie, sugeruje się, że jest on związany z wszystkimi chrześcijanami, w takim kontekście pojawia się określenie *великий христианин* (*wielki chrześcijanin*). Podsumowując życie papieża, w artykule o znamienym tytule *Для XX века он сделал самое большое, что можно сделать* (*Dla XX wieku dokonał największej rzeczy, jaką można było zrobić*) Natalja Traubierg nazywa go *великий христианин*, dodając, że pochodził z inteligenckiego środowiska prowincjonalnych krajów międzywojnia. Owo chrześcijaństwo nabiera znaczenia ogólnego, dostępnego dla wielu, także ludzi żyjących poza wielkimi krajami. Znamienne, że w dalszej części artykułu autorka nazywa papieża także określeniem *великий святой* (*wielki święty*) ze względu na to, co robił dla swoich czasów, przyrównuje go do papieża Jana XXIII też nazwanego świętym¹⁷⁶:

По жалости к людям он **великий христианин**, такие там были многие – средняя интеллигенция заштатных стран промежутка между двумя войнами. [...] Это все не помешало

¹⁷⁴ Александр Кырлежев, *Папа и папство. Сегодня 25-летие понтификата Папы Римского Иоанна Павла II*, «Религия и СМИ», 16.10.2003, za «Архипелаг Русский», <https://archipelag.ru/authors/kirlejev/?library=198> (dostęp: 3.03.2023).

¹⁷⁵ Надежда Кеворкова, *Желанный гость для президентов, опасный конкурент церкви*.

¹⁷⁶ Dodajmy, że obaj papieże, tj. Jan XXIII i Jan Paweł II zostali oficjalnie kanonizowani – czyli ogłoszeni świętymi kościoła w ten sam dzień 27.04.2014 r. W chwili pisania artykułu formalnie jeszcze nimi nie byli.

ему (как ничто не мешает, никакое окружение, никакой слой) выйти прямо туда наверх, что он и сделал. И он **великий святой**. [...] В католической церкви его роль была огромна. После Аджернаменто, после великого подвига другого святого Папы Иоанна XXIII, который поставил на свободу не в мирском смысле, а поставил на ту свободу, которую христиане выносят на своих плечах¹⁷⁷.

Następna nazwa pochodzi z opisu gratulacji patriarchy Aleksija przesłanego w związku z jubileuszem pontyfikatu papieża. Zamienne, że autorzy nie zacytowali samych słów gratulacji, ale wzięli w cudzysłów określenie *самоотверженный христианин (chrześcijanin pełen poświęcenia)* i występujące po przecinku rozbudowane wyrażenie *епископ и представитель крупнейшей церкви в мире (biskup i przedstawiciel najważniejszego kościoła w świecie)*:

Одним из первых в среду прислал ему поздравительную телеграмму патриарх Московский и всея Руси Алексий II. В своем послании патриарх высказал пожелания здоровья и долголетия понтифику. Алексий обратился к понтифику как к «**самоотверженному христианину, епископу и представителю крупнейшей церкви в мире**»¹⁷⁸

Całość, ze względu na użyty cudzysłów, może sugerować, że nazwanie papieża poświęcającym się chrześcijaninem i przedstawicielem najważniejszego Kościoła w świecie jest umowne i ma charakter grzecznościowy. W tym samym artykule autor nazywa papieża – już bez cudzysłowu – *главный законодатель в Церкви (główny prawodawca w Kościele)*, wskazując na autorytatywność jego decyzji:

Он главный законодатель в Церкви, поэтому как он решил, так и будет¹⁷⁹.

Natomiast po śmierci Jana Pawła II w białoruskiej gazecie „Белорусский Ежегодник” 4 kwietnia 2005 roku w informacji o jego śmierci pojawiło się m.in. określenie *Церковный иерарх (hierarcha kościelny)*:

Умер Кароль Войтыла. Поляк, Философ, феноменолог, автор выдающихся и умных текстов. **Церковный иерарх**, известный всему миру как Иоанн Павел II¹⁸⁰.

Znamienne, że Siergiej Pan'kowskij rozpoczyna swój artykuł informacją o śmierci Karola Wojtyły, określając go świeckim imieniem i nazwiskiem, następnie podaje narodowość i inne elementy biograficzne. W tych początkowych zdaniach artykułu nie ma wiadomości o funkcji religijnego papieża. Dopiero drugie zdanie otwiera informacja o tym, że był kościelnym hierarchą i znany jako Jan Paweł II. Jakby w ten sposób autor chciał lepiej przybliżyć osobę papieża białoruskiemu czytelnikowi.

¹⁷⁷ Александр Борзенко, Наталья Трауберг, Darja Litvak, *op. cit.*

¹⁷⁸ *Католики празднуют 25-летие избрания Папы Римского*, ВВС, 16.10.2003, <http://smi.strana.rfn.ru/03/10/16/1751899.html> (dostęp: 31.05.2007).

¹⁷⁹ *Ibidem.*

¹⁸⁰ Сергей Паньковский, *op. cit.*

W innym artykule ukazującym się w czasie 25 rocznicy pontyfikatu, papież nazwany został jako *абсолютный монарх*, «*вице-Христос*» (*absolutny monarcha*, „*wice-Chrystusem*”) z zastrzeżeniem, że to dotyczy wymiaru duchowego. Papieżowi przyznaje się więc tu funkcję zastępcy Chrystusa, czyli Namaszczonego. Natomiast w innych, pośmiertnych artykułach autor przyznaje, że zdaniem katolików papież to *земной представитель Творца* (*ziemski przedstawiciel Twórcy*) i *наместник Бога на Земле* (*namiestnik Boga na ziemi*):

В духовном смысле он [Папа] – **абсолютный монарх**, «**вице-Христос**»¹⁸¹.

Начнем с того, что 264-й верховный строитель мостов и представитель Христа на Земле [...] впервые в истории взял себе тройное имя: Иоанн Павел II¹⁸².

Задумаясь: светские газеты и журналы всего мира сейчас оценивают деятельность Папы, то есть главы Римско-католической церкви и, по убеждению католиков, – **земного представителя Творца!** Его похваляют за борьбу с коммунизмом и те реформы, которые он, на взгляд вольномыслящих комментаторов, правильно провел в католицизме¹⁸³.

Ушел из жизни папа Иоанн Павел II – человек, который для почти одной шестой части населения нашей планеты был **наместником Бога на Земле**, высочайшим моральным авторитетом, надеждой на лучшее будущее¹⁸⁴.

Te określenia nawiązują do nadprzyrodzonego charakteru funkcji papieża, która nie zależy od tego, kto tę funkcję sprawuje, ale przysługuje każdemu papieżowi, nie tylko Janowi Pawłowi II, gdyż każdy papież to *высочайший моральный авторитет* (*najwyższy autorytet moralny*). Podobne znaczenie – odnoszące się do każdej głowy Kościoła katolickiego – ma wyrażenie *Римский наместник* (*rymski namiestnik*), pojawiło się ono po śmierci papieża w artykule Sergieja Czerniachowskiego, który wyraża zdziwienie tym, że w rosyjskich mediach pisze się tak wiele o papieżu, choć jego wpływ na życie Rosjan nie jest duży:

Однако сложно представить, чтобы официальные российские каналы столь подробно, в течение нескольких дней, делали тему здоровья и жизни кого-либо из председателей КПК первой темой всех новостных выпусков. [...] Хотя кажется очевидным, что как бы мы ни относились к тому или иному главе России или Русской Православной Церкви, роль и значение последних для нас несравненно важнее роли **Римского наместника**¹⁸⁵.

O negatywnym odcieniu owego określenia decyduje kontekst. Wyrażenie to pojawiło się w tytule artykułu – będącym pytaniem retorycznym: „*Римский наместник – большой*

¹⁸¹ Александр Кырлежев, *op. cit.*

¹⁸² Александр Сабов, *Папская обитель. Папа Римский Иоанн Павел II умер так же, как жил, – тихо и стойко*, «Русская народная линия, Православие. Самодержавие. Народность», 5.04.2005, https://ruskline.ru/monitoring_smi/2005/04/05/papskaya_obitel (dostęp: 22.04.2023).

¹⁸³ Александр Кабаков, *op. cit.*

¹⁸⁴ Виктор Поляков, *op. cit.*

¹⁸⁵ Сергей Черняховский, *Римский наместник – большой друг русского народа?*, «Новая политика», 8.04.2005, <https://web.archive.org/web/20140814150406/>, <http://www.novopol.ru/-rimskiy-namestnik-bolshoy-drug-russkogo-naroda--text2095.html> (dostęp: 16.09.2024).

друг русского народа?” („Rzymski namiestnik – wielki przyjaciel narodu rosyjskiego?”). Postawienie pytania sugeruje niejednoznaczność, a cały artykuł potwierdza, że papież nie był owym przyjacielem. Tak więc określenie *большой друг русского народа* (*wielki przyjaciel narodu rosyjskiego*) jest tu użyte w znaczeniu kwestionującym pozytywne odniesienie Jana Pawła II do Rosjan. Znamienne, że już po trzech dniach, 11 kwietnia artykuł został udostępniony także na stronie ЦентрАзия¹⁸⁶ z rozszerzeniem tytułu. Przed pytaniem retorycznym umieszczono konstatację: *Экспорт ложных ценностей* (*Eksport fałszywych wartości*). Całość więc jednoznacznie sytuuje określenie *Римский наместник*, wśród tego co złe i fałszywe, choć literalne znaczenie wskazuje tylko na osobę reprezentującą władzę w Rzymie.

Podobnie negatywnie, bo z przemocą, kojarzy się określenie *Крестоносец* (*uczestnik wyprawy krzyżowej/krzyżowiec*), zostało ono użyte w tytule pośmiertnego artykułu Aleksandra Baunowa przedstawiającego reakcję cerkwi prawosławnej na działalność ekumeniczną Jana Pawła II. Tekst ukazał się 4 kwietnia 2005 roku na portalu Русский NewsWeek, a następnie 8 kwietnia 2008 roku na stronie greckiej gazety „Афинские Новости”, gdzie został dołączony do artykułu Aleksji Zachariu opisującego uroczystości pogrzebowe Jana Pawła II¹⁸⁷. Tekst miał przypominać ewangelizacyjną działalność tego papieża, którą Cerkiew w Grecji nazywała prozelityzmem i traktowała jako wyraz przemocy. Przypomnijmy, że sytuacja geopolityczna Grecji jest skomplikowana. Jest to kraj, w którym przeważa prawosławie i wpływy Rosyjskiej Prawosławnej cerkwi są znaczne, a po II wojnie światowej – wbrew ustaleniom międzynarodowym – ZSRR próbował sobie podporządkować Grecję, jak inne kraje socjalistyczne.

Z Janem Pawłem II łączono określenie *мистик* (*mistyk*), spotykamy połączenia *мистик Войтыла* (*mistyk Wojtyła*) i *Папа-мистик* (*papież – mistyk*). Nazwy ze słowem *мистик* pojawiły się zarówno za życia papieża – w opisie zamknięcia przez niego Roku Jubileuszowego, jak i po śmierci w tekście przedstawiającym jego życie:

Когда 6 января Иоанн Павел II закрыл Святые врата Собора Св. Петра, тем самым завершив празднование Великого Юбилея, огромная радость не могла не наполнить сердце 80-летнего понтифика. [...] Кароль Войтыла ввел Римско-Католическую Церковь в третье тысячелетие. Возможно, в ознаменование этого факта **мистик Войтыла** решил закончить юбилейные торжества беспрецедентным жестом¹⁸⁸.

Интересно, что будущий **Папа-мистик** окончил доминиканский университет «Ангеликум», который всегда довольно сдержанно относился к мистицизму¹⁸⁹.

¹⁸⁶ Сергей Черняховский, *Экспорт ложных ценностей. Римский наместник...*

¹⁸⁷ Алексия Захарю, *op. cit.*

¹⁸⁸ Сергей Старцев, *Римско-католическая церковь готова к конклаву*, «Независимая газета», 14.02.2001, https://nvo.ng.ru/facts/2001-02-14/1_konklav.html (dostęp: 12.12.2024).

¹⁸⁹ Сергей Федоров, *op. cit.*

Nazwanie Jana Pawła II jako osoby skłonnej do mistycyzmu¹⁹⁰, wynikało nie z jego wykształcenia i pełnionej funkcji, ile z głębokiej wiary. Podobnie z religijnością wiązać należy metaforyczne określenie *великий молитвенник* (*wielki człowiek modlitwy*):

Несомненно, она качнется опять, и кто-нибудь будет пытаться придержать, но когда это делают не святые, то все не стоит ни копейки. А когда это делают **ВЕЛИКИЕ МОЛИТВЕННИКИ** – это стоит [...] ¹⁹¹

Tylko działalność papieża, jako człowieka modlitwy może być efektywna, szczególnie w kontekście sterowania Kościołem, o którym mówi w cytowanym artykule Natalja Traubierg.

b) Pielgrzym

Do Jana Pawła II odnosiły się określenia wskazujące na jego apostołstwo przez odbywanie uciążliwych nieraz pielgrzymek. Dziennikarze, szczególnie pod koniec życia papieża zwracali uwagę na to, że pielgrzymki do różnych krajów to dla osoby w podeszłym wieku wielki wysiłek. Przykładowo Ludmiła Stolarienko, zastanawiając się w 2001 roku, dlaczego papież nie może przyjechać do Rosji, choć podróżuje do innych bliskich krajów, określa go *добровольный паломник* (*dobrowolny pielgrzym*), ponieważ to on sam podejmuje inicjatywę tych męczących fizycznie wyjazdów.

Страдающий от болезней человек, владеющий шестью языками, написавший философские и теологические книги, пьесы, поэмы и стихотворения, проживший долгую жизнь, вдруг на закате жизни заставляет себя спуститься с престола и становится **ДОБРОВОЛЬНЫМ ПАЛОМНИКОМ**¹⁹².

W kolejnym roku, przy okazji pielgrzymek papieża po Ameryce, został nazwany z określeniem zawierającym liczebnik wskazujący na wiek: *82-летний путешественник* (*82. letni podróżnik*). W tym samym roku, w sprawozdaniu z pielgrzymki do Słowacji zatytułowanym *Иоанн Павел II: Папа-путешественник* (*Jan Paweł II: Papież-wędrowca*) dziennikarz BBC przywołał wypowiedź, w której papież zaprzecza, jakoby był turystą – *не турист* (*nie turysta*).

В Торонто, Гватемале и Мексике **82-летнего путешественника** восторженно встречали миллионы верующих. Однако огромные массы людей, встречавшие понтифика, серьезно отличались друг от друга¹⁹³.

¹⁹⁰ Zob. Słownik, S. Ożegowa, T. Jefriemowej i D. Uszakowa: <https://glosum.ru/?act=sphinx&q=%D0%BC%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%B8%D0%BA> (dostęp: 28.08.2024).

¹⁹¹ Александр Борзенко, Наталья Трауберг, Дарья Литвак, *op. cit.*

¹⁹² Людмила Столяренко, *op. cit.*

¹⁹³ Томас Гётц, *Различные миры Иоанна Павла II и «его поколения»*, «Die Presse», 3.08.2002, <https://podrobnosti.ua/32540-razlichnye-miry-ioanna-pavla-ii-i-ego-pokolenija.html> (dostęp: 6.04.2022).

Однако все это не имеет никакого отношения к туризму. «Я **не турист**» [...] «я не занимаюсь туризмом, – сказал Папа. Я читаю и думаю»¹⁹⁴.

Określenie osoby przez zaprzeczenie, z uzupełnieniem wskazującym na rzeczywiste zajęcie podczas podróży, pełni funkcje sprostowania. Autor nie wprowadza jednak niezaprzeczonego określenia będącego odpowiednikiem negacji *не турист* (*nie turysta*).

Po śmierci także pojawiło się kilka określeń Jana Pawła II nawiązujących do licznych papieskich podróży, wśród nich jest nazwa *летчик-испытатель* (*pilot-badacz/próbujący*) wiążąca się z licznymi podróżami lotniczymi, które według autora przybliżyły go do Wszechmogącego.

Мировым авиапроизводителям не сыскать более отчаянного «**летчика-испытателя**», чем Иоанн Павел II. Воздушный океан по-доброму принял понтифика, более 300 раз поднимавшегося на аппаратах тяжелее воздуха поближе к Всевышнему»¹⁹⁵.

Również określenie *аэропана* (*aeropapież*), powstało jako neologizm nazywający papieża ze względu na jego liczne podróże. Autorka sprawozdania z audyencji u Papieża – podaje tę nazwę w cudzysłowie, zaznaczając przez to, iż jest to słowo niecodzienne. Podając tę nazwę powołuje się na *opinię publiczną* (*прозван в народе*):

Иоанн Павел Второй прозван в народе «**аэропапой**». За время своего правления он совершил более 102 поездок, а принял у себя более 300 первых лиц мира»¹⁹⁶.

Więcej określeń wskazujących na pielgrzymowanie łączy się bezpośrednio ze słowami *papież* i *pontyfk* i zostało omówione we wcześniejszej części tej pracy.

c) Pasterz, apostoł i działacz religijny

Wśród określeń metaforycznych związanych z religią obecne są takie, które nawiązują do obrazu Chrystusa jako dobrego pasterza¹⁹⁷. Ośrodkiem tych nazw jest leksem *пастырь* (*pasterz*), który przyjmuje znaczenie religijne 'kapłan przywódca trzody'¹⁹⁸. Bycie pasterzem Kościoła uważane jest za funkcję biskupa, a więc i papieża. Na to znaczenie wskazują też epitety dookreślające leksem: *пастырь христианского мира*

¹⁹⁴ Дэвид Уилли, *op. cit.*

¹⁹⁵ *Мир готовится проститься с Папой Римским.*

¹⁹⁶ Елена Помазан, *Депутат Риммер растрогал Папу Римского до слез*, «Комсомольская правда», 4.06.2004, <https://www.spb.kp.ru/daily/23290/114563/?ysclid=m4livjovo469356088> (dostęp: 12.12.2024).

¹⁹⁷ Zob. J 10,1-17, „Ja jestem dobrym pasterzem” (Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu w przekładzie z języków oryginalnych, oprac. zespół z inicjatywy benedyktów tyńieckich, wyd. III popr. Pallotinum, Poznań 1983).

¹⁹⁸ Zob. <https://glosum.ru/?act=sphinx&q=%D0%BF%D0%B0%D1%81%D1%82%D1%8B%D1%80%D1%8C> (dostęp: 23.08.2024).

(*pasterz chrześcijańskiego świata*), *пастырь католической церкви* (*pasterz kościoła Katolickiego*), *пастырь самой большой католической общины мира* (*pasterz największej katolickiej wspólnoty*), *Вселенский Пастырь Церкви* (*Powszechny Pasterz Kościoła*). Oto wybrany materiał:

Папа Иоанн Павел II первым из всех **пастырей христианского мира** решил попросить прощения у всех, кто претерпел от носителей католической веры за все века ее истории – у евреев, у мусульман, у женщин¹⁹⁹.

Американский президент Буш заявил, что в лице Иоанна Павла Второго международное сообщество потеряло защитника мира и свободы: «**Католическая церковь** утратила своего **пастыря**, а мир потерял главного защитника человеческой свободы»²⁰⁰.

Консерваторы считают, что он больше не в состоянии исполнять обязанности **пастыря Католической церкви** и высказываются за его отречение²⁰¹.

Самая большая католическая община мира оплакивает своего **пастыря**²⁰².

[...] избран на Престол Св. Петра 16.10.1978. Торжественное начало его служения, как **Вселенского Пастыря Церкви** 22.10.1978 г.²⁰³.

W powyższych określeniach skupionych wokół rzeczownika *пастырь* wskazuje się na chrześcijaństwo i katolicyzm. Są też połączenia mówiące bardzo ogólnie o funkcji pasterza w świecie i jego cechach: *пастырь крепкий в вере и ласковы в обращении* (*pasterz mocny w wierze i serdeczny w obyciu*), *пастырь замечательный* (*wspaniały pasterz*):

Как и многие в России, я плачу о папе Иоанне Павле II. Я переживаю его кончину как личную утрату, и мне искренне жаль католиков, лишившихся такого **пастыря: крепко-го в вере и ласкового в обращении**, полного любви к людям и презрения к собственной немощной плоти²⁰⁴.

[...] это стоит, и, конечно в этой области он **пастырь замечательный**. Простите за пафос, но как о нем еще говорить?²⁰⁵

Spotykamy także dwa przykłady w pewnym sensie komplementarne względem siebie. Oba pochodzą z tekstów opublikowanych bezpośrednio po śmierci Jana Pawła II: *настоящий пастырь* (*obecny pasterz*) wskazujący na jednego, już zmarłego, ale jeszcze w świadomości autora żywego pasterza oraz *великий пастырь* (*wielki pasterz*) i *истинный пастырь* (*prawdziwy pasterz*), gdzie papieżowi Janowi Pawłowi II przydano cechy wspólne z prawosławnym patriarchą Aleksijem, oto przykłady:

¹⁹⁹ Ольга Вандышева, *op. cit.*

²⁰⁰ *Скончался Папа Римский Иоанн Павел II.*

²⁰¹ Сергей Бунеев, *op. cit.*

²⁰² *Всемирный траур глазами репортеров.*

²⁰³ *Папа Римский умер.*

²⁰⁴ Кирилл Харатьян, *Папа и патриарх*, Gazeta.ru, 5.04.2005, <https://www.gazeta.ru/column/haratyan/264322.shtml> (dostęp: 12.04.2023).

²⁰⁵ Александр Борзенко, Наталья Трауберг, Darja Litvak, *op. cit.*

Но нет, папа действительно умер. И слезы на глазах людей не силиконовые. Оказывается, мы плачем точно так же, как до изобретения телевизора и даже до распятия Христа. Вот эти наши несиликоновые слезы и должен брать в расчет **настоящий паптырь**²⁰⁶.

А когда я пытаюсь возражать, говоря, что разницы нет, что **оба они** – удача и счастье папсты, каждый своей, друзья на меня машут рукой и спрашивают, да можно ли вообще их сравнивать. Сравнить мне их и не хочется, да кто я таков, чтобы делать какие бы то ни было выводы о жизни и служении **великих паптырей** [...] Алексий II и Иоанн Павел II не встретились при жизни; бескомпромиссные, как все **истинные паптыри**, они не могли достичь компромисса²⁰⁷.

Oba artykuły ukazały się na portalu Gazeta.ru, który przedstawia zarówno autentyczny żal po śmierci papieża, jak i dystansowanie się wobec jego niemożności dojścia do kompromisu z patriarchą Aleksijem.

Do określeń religijnych papieża wywodzących się z Biblii zaliczamy też słowo *апостол* (*apostol* – z gr. ἀποστέλλω ‘posłannik’)²⁰⁸. W analizowanych tekstach obecne są połączenia *апостолом мира* (*apostol pokoju*) i *апостолом веры* (*apostol wiary*):

Премьер-министр Канады Пол Мартин в связи с кончиной понтифика подчеркнул: «Он был **апостолом мира**. Более четверти века Папа молился за нас, теперь настало наше время молиться за него»²⁰⁹.

Он всегда был и остается **заступником слабых, обездоленных и брошенных** за свои убеждения в узилище; будучи **апостолом веры**, он живет в миру, страдает его бедами и исцеляет его раны безмерной любовью²¹⁰.

Dziennikarz Maksim Szewczenko, przedstawiając przyjazd polskiego papieża na Ukrainę, pisał, że jest tam taktowany jak *духовный отец* (*ojciec duchowy*), gdyż zgromadzeni ludzie nazywali go *Петр* (*Piotr*) i *Святой отец* (*Ojciec święty*):

Около 100 тыс. человек ждали Иоанна Павла II. Многие плакали, увидев вблизи того, кто почитается ими как **духовный отец**. «Украина встречает Петра!», «Мы любим тебя, Святой отец!» – распевали хором собравшиеся. Папа объехал поле и благословил всех своих верных чад, многие из которых, скрывая пятнадцать лет назад свое католическое вероисповедание от советской власти, даже и не надеялись увидеть когда-либо главу Католической Церкви²¹¹.

Po śmierci papieża, ze względu na popularność i wpływ na świat, w prasie pojawiły się także następujące określenia Jana Pawła II: *мировой религиозный лидер* (*światowy przywódca religijny*), *духовный лидер* (*duchowy przywódca*), *истинный духовный*

²⁰⁶ Семен Новопрудский, *op. cit.*

²⁰⁷ Кирилл Харатьян, *op. cit.*

²⁰⁸ <https://glosum.ru/?act=sphinx&q=%D0%B0%D0%BF%D0%BE%D1%81%D1%82%D0%BE%D0%BB> (dostęp: 7.11.2024).

²⁰⁹ *Мир скорбит по понтифику...*

²¹⁰ Владимир Абаринов, *Человек...*

²¹¹ Максим Шевченко, *Папа приехал*, «Независимая газета», 27.06.2001, https://www.ng.ru/ng_religii/2001-06-27/1_daddy.html (dostęp: 11.12.2024).

лидер (prawdziwy duchowy przywódca) oraz один из величайших моральных лидеров в истории (jeden z wielkich moralnych przywódców w historii). Znamienne, że określenia te użyte są w prasie rosyjskiej na zasadzie cytatu, w przytoczeniu wypowiedzi innych osób:

Папа Римский Иоанн Павел II 15 раз появлялся на обложке влиятельного американского еженедельника «Тайм», что является абсолютным рекордом для **мировых религиозных лидеров**. «Это отражает его влияние на мир», – отмечается в предисловии главного редактора журнала Джеймса Келли²¹².

Так, генеральный секретарь Организации Исламская конференция Акмаллуддин Ихсан Оглу считает, что [...] «Мир потерял своего **духовного лидера**, который призывал к нравственности, защищал справедливость и осуждал насилие», – подчеркнул он, особо отметив усилия Папы по налаживанию диалога между религиями и цивилизациями²¹³.

«Папа Иоанн Павел Второй был **истинным духовным лидером**, чье покровительство распространялось за пределы его традиционной паствы, охватывая всю человеческую семью», – указал [премьер-министр Израиля Шимон – J.G.] Перес²¹⁴.

Президент Буш назвал Папу Римского Иоанна Павла Второго **одним из величайших моральных лидеров в истории**²¹⁵.

Tylko ostatni przykład pochodził z ukazującej się poza Rosją strony „Gołos Amieriki”, gdzie redaktorzy deklarują, iż komentarze są zgodne ze stanowiskiem rządu USA²¹⁶, co jest oczywiste, jeśli zauważymy, że przytoczona jest wypowiedź prezydenta tego kraju. Inaczej, bo z oświadczeniem, że „Opinia autora może nie zgadzać się stanowiskiem redakcji”²¹⁷, ukazał się dwa dni po śmierci Jana Pawła II artykuł na stronie „RIA-Nowosti”, zatytułowany *Великий деятель веры*²¹⁸ (*Wielki działacz wiary*). W tekście tym Anatolij Korolew przedstawia papieża jako osobę wybitną, która przez liczne wyrzeczenia osiągnęła wiele. Przez wspomniane zastrzeżenie odredakcyjne całość jednak nabiera zabarwienia subiektywnego.

Wśród pośmiertnie opublikowanych wspomnień o papieżu zamieszczonych na portalu Religiare.ru główny rabin Rosji Adolf Szajewicz, nazywając papieża zastosował rozbudowaną grupą imienną: *выдающийся религиозный деятель (wybitny działacz religijny) ze względu na jego działalność zmierzającą do przywrócenia pełnych szacunku odniesień chrześcijan do żydów:*

²¹² Мир готовится проститься с Папой Римским.

²¹³ Ibidem.

²¹⁴ Мир скорбит по понтифику...

²¹⁵ Кончина Папы Иоанна Павла Второго.

²¹⁶ „Редакционный комментарий отражает позицию правительства Соединенных Штатов” – Кончина Папы Иоанна Павла Второго.

²¹⁷ «Нение автора может не совпадать с позицией редакции» – А. Королев, *Великий деятель веры*, „Политический обозреватель Новости RIA-NOWOSTI”, 4.04.2005, <https://ria.ru/20050404/39618026.html> (dostęp: 5.06.2023).

²¹⁸ Ibidem.

Это **выдающийся религиозный деятель**, который сделал очень много для установления взаимопонимания между различными конфессиями во всем мире. Он неоднократно встречался со многими видными иудейскими деятелями, он немало способствовал тому, чтобы развенчать слухи и домыслы о кознях иудеев против христиан²¹⁹.

Papieża jako działacza określano także za życia, przykładowo w recenzji filmu Jewgienija Kisielewa o Janie Pawle II opublikowanej na stronie prawosławnego czasopisma Wiaczesław Płatonow przedstawiając życie tego papieża, stosuje określenie *церковный деятель* (*działacz kościelny*):

Вряд ли он стал нам более понятен как человек и **церковный деятель**, так как нам рассказали историю не Предстоятеля Вселенской Церкви, а историю жизни польского ксендза, ставшего Папой²²⁰.

Określenie to konotować może przede wszystkim zaangażowanie organizacyjne w funkcjonowanie Kościoła. Tę rolę analizuje Aleksandr Kyrleżew w innym artykule, który podobnie, jak recenzja filmu, opublikowany był w rocznicę pontyfikatu polskiego papieża. Pojawia się tu określenie *церковный функционер* (*kościelny funkcjonariusz/urzędnik*) z podkreśleniem, że to wynika z roli jaką papież odgrywa. W dalszej części autor dodaje na zasadzie komplementarności określenie *великий христианин* (*wielki chrześcijanin*), alby pokazać, że ten wybitny papież jest nie tylko urzędnikiem, ale i wielkim chrześcijaninem:

[...] в личном общении он, действительно, производит впечатление человека не только умного и одаренного, но и наделенного особенной харизмой, то есть **церковного функционера** (каковым папа является по своему положению), который живет глубокой духовной жизнью [...]. Потому что нынешний папа – не только **«функционер»**, но и христианин. И есть основания для того, чтобы сказать, что Иоанн Павел Второй – великий христианин в расхристанном, расколотом мире²²¹.

Już wcześniej niektórzy dziennikarza chętniej pisali o papieżu jako polityku, niż jako osobie duchownej. Po jego wizytach w mniejszych od Rosji krajach prawosławnych takich jak Grecja, Bułgaria, Rumunia czy Gruzja Aleksandr Kyrleżew pisał o nim ironicznie: *президент великой державы* (*prezydent wielkiego państwa*):

Россия сегодня остается в мире религиозно-культурно-политическим «оплотом» православия. В этой связи интересно сравнить проект папского визита в Москву и его уже имевшие место визиты в православные страны (Грецию, Румынию, Болгарию, Грузию). [...]. Папа там присутствовал как **президент великой державы**, посетивший одну из областей другой великой державы²²².

²¹⁹ Юлия Глезарова, Александр Петров, *op. cit.*

²²⁰ Вячеслав Платонов, *op. cit.*

²²¹ Александр Кырлежев, *op. cit.*

²²² *Ibidem.*

Ironia wypływa z sytuacji pozajęzykowej, gdyż papieskie państwo Watykan nawet w porównaniu z wymienionymi wcześniej niewielkimi państwami stanowi małe terytorium, dlatego takie zachowywanie się papieża, jakby był prezydentem wielkiego państwa, jest, zdaniem autora, niewłaściwe i może być odebrane jako śmieszne lub żałosne.

Natomiast określenie użyte w oficjalnej depeszy wysłanej po śmierci papieża przez patriarchę Aleksija nie odwoływało się do wielkości papieskiego państwa, tylko do jego starożytności: *Предстоятель древней Римской кафедры (представитель старозытней римской столицы)*:

Почившего **Предстоятеля древней Римской кафедры** отличали преданность избранному в юности пути, горячая воля к христианскому служению и свидетельству²²³.

Określenie to jest neutralne, nie wskazuje na unізoność.

Rosyjski polityk Władimir Ryzkow w wywiadzie dla gazety РИА „Nowosti” po śmierci papieża nazwał go określeniem *великий реформатор (wielki reformator)* odnosząc tę nazwę do wymiaru nie tyle duchowego, ile organizacyjnego zarówno w Kościele, jak i polityce międzynarodowej:

«Он совершил переворот в том, что из себя представляет католическая церковь, это гораздо более теплая, открытая церковь, чем до него», – сказал Рыжков в интервью РИА «Новости». «Он – **великий реформатор**», – отметил депутат. По его словам, Папа сыграл ключевую роль в преобразовании Восточной Европы, в том числе Польши. II²²⁴

Natomiast jeszcze za życia Jana Pawła II w audycji Radia Swoboda przywołano tytuł nadany temu papieżowi przez brytyjski dziennik Financial Times: *Самый влиятельный европеец последних 25 лет (Najbardziej wpływowy Europejczyk ostatnich 25 lat)* w związku z jego wkładem w zniszczenie komunizmu w Europie:

Немногим более месяца назад Папа Римский был удостоен и еще одного титула, пусть и не очень официального: «**Самый влиятельный европеец последних 25 лет**». Иоанн Павел Второй занял первое место по итогам опроса, который был проведен влиятельной британской газетой «Файненшл Таймс», и был удостоен этого звания за вклад в сокрушение коммунизма в странах Центральной и Восточной Европы²²⁵.

Po śmierci Jana Pawła II Fiedor Łukjanow²²⁶, mówiąc o zmarłym papieżu dla portalu Газеты.Ru-Комментарии, określił go rzeczownikiem *опора (podpora)*, zaznaczając przy tym, że nie ma drugiej osoby, która pełniłaby analogiczną rolę w świecie.

²²³ К кончине Папы Римского Иоанна Павла II.

²²⁴ Иоанн Павел II изменил образ католической церкви в мире, «Новости», 4.04.2005, za http://www.religare.ru/2_16086.html (dostęp: 16.05.2022).

²²⁵ Папа Римский Иоанн Павел Второй. Человек дня.

²²⁶ Fiedor Łukjanow to redaktor naczelny czasopisma «Россия в глобальной политике» (od jego założenia w 2002 r.)

Потому что в такой ситуации резко возрастает потребность в прочной опоре, к которой всегда можно прислониться, не боясь, что она зашатается, просядет или просто осыплется. Такой **опорой** и был папа римский, причем, если задуматься, другой столь надежной опоры в мире просто не было²²⁷.

Artykuł zatytułowano *Świat bez wsparcia (Мир без опоры)*, gdyż autor przedstawia w nim, na jakich płaszczyznach zmarły papież konsekwentnie bronił praw człowieka i wskazywał niebezpieczeństwa różnych działań i systemów politycznych.

F. Papież w świecie współczesnej kultury

Mimo tego, że Jan Paweł II kierował Kościołem rzymskokatolickim, który postrzegany jest jako instytucja tradycyjna, nie stronił od nowego podejścia do rzeczywistości. Wśród nich było pielgrzymowanie po świecie, a co za tym idzie popularyzacja osoby i wizerunku. Geоргij Bowt, w artykule umieszczonym na portalu Газета.Ру zastosował wyrażeniami *самый больший моральный авторитет (największy autorytet moralny)* oraz «*поп-знаменитости*» (*gwiazda popu*) przyrównywały do hollywoodzkich gwiazd:

Впрочем, у консерваторов, с другой стороны, вызывали критическое раздражение его нескончаемые тяжелейшие путешествия по миру, сделавшие его едва ли не самым узнаваемым лицом на планете и едва ли не **самым большим моральным авторитетом**. Но при этом искажившим созданный к XX веку образ «здоровой и богатой церкви», заменившим его (и как бы затмив институт самой церкви) культом **папы** как просто некоей «**поп-знаменитости**» на манер голливудских звезд²²⁸.

W tym artykule opublikowanym po śmierci papieża, pokazano wielopłaszczyznowy wpływ Jana Pawła II na kulturę i politykę świata. Pojawiające się określenia nie są jednak bezwzględne – autor zastosował językowe środki mające podkreślić jego dystans wobec tych określeń. Po pierwsze wprowadził osoby, które miałyby tak określić papieża – są to konserwatyści (*консерваторовы*), po drugie przed określeniem *самый больший моральный авторитет (największy autorytet moralny)* autor wprowadza konstrukcję *и едва ли не*, która może oznaczać ‘prawie, być może’, poddając w wątpliwość znaczenie następującego po niej wyrażenia. Drugie z przytoczonych określeń «*поп-знаменитости*» zostało wzięte w cudzysłów. Znak ten, prócz wskazania na cytowanie i dosłowność – może wskazywać na umowność obejmującego znaczenia owej *gwiazdy popu*.

W innym tekście napisanym o śmierci Jana Pawła II określa go rozbudowana grupa imienna: *символ современной массовой культуры (symbol współczesnej kultury masowej)*:

²²⁷ Федор Лукьянов, *op. cit.*

²²⁸ Георгий Бовт, *op. cit.*

Образ **Папы** раскрученный и растиражированный мировыми СМИ, без преувеличения можно назвать **символом современной массовой культуры**. Перед нами – образ человека, который не чурался попмузыки – позволял записывать на компакт-диски свои молитвенные песнопения в рэп-оформлении, поддерживал «хай-тек» – пользовался спутниковой связью и компьютеризировал Ватикан и, в тоже время продолжал пребывать в лоне «лучших христианских добродетелей»²²⁹.

Określenie to uzasadnia się, podając przykłady komputeryzacji Watykanu i zapisywania modlitw na dyskach w systemie cyfrowym. Był człowiekiem, który nie stronił od muzyki popularnej, choć przy tym zachowywał wierność tradycyjnym wartościom chrześcijańskim.

W innym, też pośmiertnym artykule, pisząc o tym, że Jan Paweł II w Internecie nie był ignorantem, autor Leonid Angiełow użył zaprzeczenia słowa «чайник» („nowicjusz”)²³⁰. Kontekst wskazuje, iż odwołał się on do potocznego znaczenia stosowanego w slangu internautów²³¹

А вот личность **Римского Папы** меня всегда привлекала. Очень уж он был не обычный, не формальный какой-то. На футбол ходил, рок слушал, песни сочинял, в Интернете был далеко **не «чайник»**... Да вы сами все это узнали за последнюю неделю²³².

W innych artykułach także pisano o otwartości Jana Pawła II na nowinki technologiczne²³³, komentując utworzenie serwera Stolicy Apostolskiej i publikację modlitw dla internautów zachęcającej do korzystania z internetu. Artykuł na ten temat zatytułowano *Молитва для спаммера (Modlitwa dla spamera)*²³⁴, ukazał się w 2002 roku, gdy korzystanie z internetu nie było jeszcze powszechne.

G. Określenia związane ze starością i chorobą

Dziennikarze pisali o papieżu w czasie jego jubileuszy, wskazując przy tym na jego podeszły wiek. W 2002 roku (25.05), «Коммерсантъ» umieściła artykuł o tym, jak

²²⁹ Папа: человек, имидж, эгрегор.

²³⁰ Новые слова и значения. Словарь-справочник по материалам прессы и литературы 80-х годов., ред. Евгений Левашов, чайник¹. 'о простоватом, наивном человеке' (переносно, в розг. речи, иронично), s. 975, za <https://iling.spb.ru/publications/2293> (dostęp: 19.09.2024).

²³¹ Andrey Krasnov, Инженер 14.08. 2015: Альпинизм гораздо моложе самого термина. Изначально понятие «чайник» применялось к новичкам, в первую очередь, в туризме, потом это распространилось на многие виды спорта, а уж после перешло на все остальные сферы человеческой деятельности, включая компьютерные технологии, za https://yandex.ru/q/question/rochemu_novichkov_nazyvaiut_chainnikami_d673ac29/ (dostęp: 4.05.2023).

²³² Леонид Ангелов, *op. cit.*

²³³ Он познакомил Ватикан с современными технологиями, став инициатором обеспечения его спутниковой связью и другими достижениями цивилизации. Свои проповеди понтифик записывал на компакт-диски, za Екатерина Рогожникова, *op. cit.*

²³⁴ Виктор Захарченко, *Молитва для спаммера*, ВЕСТИ.RU, 17.05.2002, <http://2001.vesti.ru/2002/05/17/1021633969.html> (dostęp: 5.11.2005).

wyglądał dzień urodzin papieża (18.05.2002), zwracając przy tym uwagę na to, że papież się starzeje i powinien myśleć o odejściu. Już w tytule pojawiła się informacja nie tylko, że Papież ukończył 82 lata, ale również, że nie miał siły odpowiedzieć na życzenia (*Иоанну Павлу II исполнилось 82 года. Он не смог ответить на поздравления*). W tym artykule spotykamy określenie *именинник* (*solenizant*). Nie wskazuje ono tu na imię osoby, do której się odnosi, ale ma podkreślić, że jest to dzień dla niej szczególnie.

Однако в субботу поздравить Иоанна Павла II пришло много детей, которые спели для **именинника** песню «С днем рождения, святой отец». Личный повар папы римского испек по такому поводу традиционный польский пирог, который украсили 82 свечи. **Именинник** в ответ обратился к собравшимся с речью, но прочитать смог лишь начало и конец обращения²³⁵.

Być może rzeczownik *именинник* został użyty przez autora przez skojarzenie z papieżem jako głową Kościoła katolickiego, w którym – jak w kościele prawosławnym – utrzymuje się wiarę w „świętych obcowanie”, a co za tym idzie świętuje się imieniny, jako dzień patrona osoby.

Rok później w ćwierćwiecze pontyfikatu Jana Pawła II (16.10.2003) „Nowyje Izwiestija”, pisząc o papieżu, zastosowały rzeczownik *юбиляр* (*jubilat*), w połączeniu *83-летний юбиляр* (*83-letni jubilat*):

Здоровье **83-летнего юбиляра** внушает самые серьезные опасения. Болезнь Паркинсона, от которой папа страдает около 15 лет, прогрессирует. Лекарства уже не помогают унять трясущиеся руки и страшные головные боли²³⁶.

Zauważmy jednak, że rzeczowniki *юбиляр* nie jest w tym zdaniu gramatycznym podmiotem, lecz rzeczownik *здоровье* (*zdrowie*), który został dookreślony wyrażeniem *83-letni jubilat*, tworząc łącznie: *здоровье 83-летнего jubilata*. Tak więc głównym tematem rozważań w tym akapicie jest zdrowie, a właściwie jego braki, gdyż przywołana została choroba Parkinsona i jej objawy, z jakimi boryka się jubilat, gdy lekarstwa już nie pomagają. Zatem określenia *именинник* i *юбиляр* odnoszą się do podeszłego wieku papieża.

Ponadto, prócz przywołanych już wcześniej wraz z rzeczownikami przymiotników: *престарелый*, *пожилой*, *стареющие* i krótkiej formy *стар*, które wskazują na starość papieża, łącząc się z rzeczownikami *папа*, *понтифик* i *человек*, w mediach pojawiły się także rzeczowniki konotujące jego wiek. Często łączą się z przydawką zaznaczającą dodatkowe znaczenie.

²³⁵ Михаил Ё-Демиденко, *Иоанну Павлу II исполнилось 82 года, Он не смог ответить на поздравления*, 20.05.2002, <https://www.kommersant.ru/doc/322858> (dostęp: 6.04.2022).

²³⁶ Сергей Бунеев, *op. cit.*

Po pierwsze spotykamy formę nienacechowaną *старец* (*starzec*), należąca do kategorii nazwy nosicieli cech, derywowaną od przymiotnika *старый*²³⁷. Rzeczownik ten tworzy połączenia np. *великий старец* (*wielki starzec*), *Римский старец* (*rzymski starzec*), *согбенный старец с палочкой в руках* (*pochylony starzec z laska w ręce*), *слабый*, *хрупкий старец* (*słaby, kruchy starzec*). Sam leksem sugeruje starość i wiążące się z nią niedołęstwo, jednak epitety modyfikują to znaczenie. I tak kontekst użycia wyrażenia *Римский старец* (*rzymski starzec*) wskazują na jego przywódczy charakter w świecie wyzyskującym Rosję, który reprezentują dżentelmeni w smokingach.

То, что Путин не пригласил Папу в Москву, можно оценить как Поступок с большой буквы. [...] Последние пятнадцать лет за честь пребывания нашего лидера в «великолепной восьмерке» мы расплачивались статусом буренки-рекордсменки, которую усердно выдают джентльмены в смокингах, под благосклонным взглядом **Римского старца**. Но эта идиллия, по всей видимости, закончилась²³⁸.

Określeniem tym posłużył się prawosławny Mitropolit Pskowski i Porchowskiitchon (Szewkunow), by wyrazić niechęć do tego wpływowego starszego człowieka. Podobnie określenie *великий старец*, jakie pojawiło się w opisie papieskiej wizyty w Grecji, dotyczy jego marzeń, które łatwo się nie spełniają:

После того как в прошлом году Папа посетил с визитом Святую Землю, он запланировал свой визит в Киев, историческую колыбель православия. Целью визита стало ускорение процесса сближения между католиками и православными. В прошлом месяце в Греции это началось очень многообещающе: Папа попросил прощения за все зло совершенное римо-католиками против православной веры и православной земли. На этот раз, однако, мечты **великого старца**, сбываются не так легко²³⁹.

Autorzy mówią tu o zbliżeniu z prawosławiem, jakiemu służyć miały wcześniejsze papieskie pielgrzymki.

Trzeci kontekst użycia leksemu *старец* dotyczy pośmiertnego artykułu zamieszczonego w „Niezawisimaja gazeta”, w którym autor, opisując pontyfikat, zwraca uwagę na kontrast, jaki dotyczy jego początku, gdy Karol Wojtyła był silnym i sprawnym człowiekiem, i koniec pontyfikatu, gdy jest już zgarbiony i niesprawny, co podkreśla używanie laski, stąd wyrażenia: *согбенный старец с палочкой в руках*:

В 58 лет, когда Кароль Войтыла стал Иоанном Павлом II, он занимался альпинизмом и горными лыжами, все с удивлением взирали на самого спортивного Папу за всю историю

²³⁷ Александр Камчатков, Наталья Николина, *Введение в языкознание. Учебное пособие*, Москва 2008, s. 102, *старец* jako przykład kategorii ‘nosiciel cech’.

²³⁸ Митрополит Псковский и Порховский Тихон (Шевкунов), *op. cit.*

²³⁹ *Заключения Папы в расколовшейся стране* (Редакторская статья), „The Independent”, 26.06.2001, <https://korrespondent.net/world/worldabus/22554-zloklyucheniya-papy-v-raskolovshej-sya-strane> (dostęp: 13.03.2024).

Ватикана. [...] И вот он уже **согбенный старец с палочкой в руках** в своем альпийском шале, где он находил так необходимое ему уединение²⁴⁰.

Po śmierci ukazał się też artykuł o znaczącym tytule: *Судьба Понтифика. Его жизнь можно сравнить с симфонией (Los papieża. Jego życie można przyrównać do symfonii)*, gdzie określenie *слабый, хрупкий старец (słaby zgarbiony starzec)* wskazuje na papieża:

Своими бесконечными путешествиями и проповедями на разных языках он сумел сплотить мир, сделать его единым. Этот разрозненный, погрязший в тысяче противоречивых интересов мир стал единым не на заседании ООН и не в политической доктрине, а в молитве вместе с этим **слабым, хрупким старцем**, который ехал мимо рядов верующих в своем странном и нелепом автомобильчике и с детской радостью махал людям рукой²⁴¹.

Jego słabość jednak nie przeszkadza w działalności duchowej – jednoczenia świata w modlitwie.

Spotykamy też rzeczownik *старик (staruszek)* również należący do kategorii słowotwórczej nazwy nosicieli czynności. Jednak o ile leksem *старец* zdaje się neutralnym, o tyle rzeczownik *старик* – przez użycie sufiksu *-ик* wskazuje na deminutywum²⁴², co konotują nacechowanie pozytywne. Konteksty użycia niosą różne zabarwienie. Przykładowo sam leksem *старик* użyty w pytaniu o to, komu zagraża jego przyjazd do Rosji, sugeruje bezbronność i słabość tej osoby:

Какую такую угрозу таит **приезд старика** и для кого? При здравом размышлении нетрудно прийти к выводу, что для Бога и верующих в него, никакой. Тогда для кого? Возможно, мы чего-то досконально и не понимаем в демонологии, но изгнание бесов из России, которое произойдет после возвращения иконы, не по нраву только им²⁴³.

Tekst ten pochodzi z przychylniej papieżowi gazety „Pietierburgskije prognozy”, która obecnie się już nie ukazuje. Podobnie w pośmiertnym artykule *Окно для души (Okno dla duszy)* Aleksiej Polikowski w życzliwy sposób opisuje zachowanie papieża, nazywając go kilkoma epitetami w rozbudowanej grupie imiennej *маленький согбенный старик в золотых одеждах (mały, pochylony staruszek w złotej odzieży)*:

Когда этот **маленький согбенный старик в золотых одеждах**, стоя у окна своей папской резиденции, мелко кивал головой и надтреснутым слабым голосом произносил благословение, у всех, кто это видел, замирала душа. И некоторые в этот момент вдруг обнаружили, что у них есть душа²⁴⁴.

Autor wskazuje na siłę tego pozornie słabego człowieka.

²⁴⁰ Марк Смирнов, *op. cit.*

²⁴¹ Алексей Поликовский, *op. cit.*

²⁴² Zob. Александр Камчатков, Наталья Николина, *op. cit.*, s. 109.

²⁴³ Борис Романов, *op. cit.*

²⁴⁴ Алексей Поликовский, *op. cit.*

Pisząc o papieżu w rocznicę jego ćwierćwiecza pontyfikatu, Władimir Abarinow zwraca uwagę na to, ten *беспомощный старик*, czyli *bezradny staruszek* jest silny duchem i jego umysł jest wciąż jasny:

Но дух **беспомощного старика** все так же крепок, а ум ясен, как некогда у польского отрока Кароля Войтылы, решившего посвятить себя церковному служению²⁴⁵.

Docenienie siły w słabym ciele rozwinięte zostaje w historię nieudanych zmagani papieża o zjednoczenie chrześcijaństwa, szczególnie podejmowanym próbom pojednania z Kościołem prawosławnym w Rosji. W tym przykładzie starość zestawiona został z czasem młodości, na co wskazuje wyrażenia *польский отрок*²⁴⁶ (*polski młodzieńiec*). Przypomina też ona polską narodowość Jana Pawła II, która może być przyczyną większej niechęci rosyjskich duchownych względem niego.

Po śmierci papieża w artykule zamieszczonym na portalu Gazeta.ru Siemien Nowoprudskij przedstawia różnicę w sprawowaniu opieki nad powierzoną wspólnotą między atletycznym *judoką* (*дзюдоиста*), jakim jest prezydent Rosji, a papieżem nazwanym rzeczownikiem *старик* (*staruszek*). Znamienne, że autor najpierw wprowadza epitet *немошный* (*niemogący/słaby*), a później koryguje ten imiesłów zaprzeczony, używając formy *мошный* (*mogący*). Powstało interesujące zestawienie *немошный старик* i *мошный старик*:

И в результате мы имеем, с одной стороны, дзюдоиста спортивного телосложения, который думает о сохранении эффективного государства в пока еще существующих границах (читай: о сохранении трона). А с другой – **немошного** (хотя на самом деле **мошного**) **старика**, который думал о сохранении мира, о добре, о максимально возможной справедливости в границах обитания всего человечества²⁴⁷.

Spotykamy też połącznia wyrazowe: *беспомощный старик* (*bezradny staruszek*), *больный старик* (*chory staruszek*), *согбенный старик в белых одеждах* (*pochylony staruszek w białej odzieży*), *два старика со слезами на глазах* (*dwaj staruszkowie ze łzami w oczach*). Występują one w różnych kontekstach. Przykładowo połączenie *больный старик*, czyli *chory staruszek*, pojawi się w odniesieniu do osób, które nie rozumiejąc katolicyzmu i związku między katolicyzmem a chrześcijaństwem, żartują i szydzą z papieża. W całym artykule jednak autorka Nadieżda Kieworkowa wskazuje na żywotność katolickiego starzejącego się papieża, który tylko z pozoru jest bezsilny:

Престарелый папа Иоанн Павел II завершил свое шестидневное паломничество по следам апостола Павла. Как это понимать нам, слабо понимающим, что католики тоже христиане? Разве это не повод криво пошутить над **больным стариком**? Посетовать на непонят-

²⁴⁵ Владимир Абаринов, *Человек...*

²⁴⁶ *Отрок*: устар. высок. мальчик-подросток; истор. младший княжеский дружинник (в Древней Руси).

²⁴⁷ Семен Новопрудский, *op. cit.*

ное упорство православных, не желающих, чтобы глава католиков побывал в Москве – Третьем Риме?²⁴⁸

Podobnie w dalszej części tego samego artykułu, podsumowując pielgrzymkę papieża do Grecji, autorka używa leksemu *старик*, dodając charakteryzujące określenia: *согбенный старик в белых одеждах* (*pochylony staruszek w białej odzieży*). Cała ta grupa imienna wskazuje na zgarbionego staruszka, co sugeruje bezradność, ale biała odzież podkreśla tu funkcję papieską:

Епископы Рима, именующие себя папами с V века, боровшиеся за светскую власть, анафематствовавшие православных в 1054 году, контролирующие несметные денежные ресурсы, повинные в истреблении еретиков по всему миру и **согбенный старик в белых одеждах**. Что общего? Почему при его появлении замирает толпа? Почему в спину ему летят плевки и проклятия?²⁴⁹

W artykule autorka uzasadnia niechęć greckich tłumów wobec starego papieża, który uosabia to, co złe w katolicyzmie. Użyty w tym kontekście więc przez autorkę deminutyw *старик* nie wskazuje na pozytywne nastawienie, raczej na słabość papieża.

Podobnie w innej wypowiedzi, jaką znajduje się na internetowej stronie Rosyjskiej Prawosławnej Cerkwi z kwietnia 2002 roku, Kłara Gudzik przedstawia materiały, mające wyjaśnić historię relacji między Patriarchatem Moskiewskim a Watykanem, papieżem Janem Pawłem II i patriarchą Aleksijem II²⁵⁰. Artykuł przeznaczony jest dla ukraińskiego odbiorcy, mówi się w nim o dążeniu papieża do zjednoczenia chrześcijaństwa. W cytowanym fragmencie zamieszczono obraz spotkania starego papieża z prześladowanym w czasie ZSRR rosyjskim literaturoznawcą Dmitrijem Lichaczowem. W tym fragmencie autorka wprowadza obraz staruszków oglądających ze łzami album z klasztorem na wyspach Sołołowieckich, który pełnił funkcję miejsca zsyłki: *два старика со слезами на глазах*:

Никогда не забуду, как **два старика со слезами на глазах** рассматривали редкую книгу: это академик Лихачев привез папе Иоанну Павлу II свой альбом о Соловках, где сам когда-то сидел за «религиозную пропаганду», и показал понтифику на фотографии зарешеченных окон монастырских келий, ставших тюремными камерами для многих представителей католического духовенства. [...] Но, как известно, Москва слезам не верит²⁵¹.

Cały artykuł mówi o tym, że Kościół prawosławny nie chce zbliżenia z katolikami, a emocje, jakie towarzyszą starym ludziom są lekceważone, gdyż taki jest zwyczaj

²⁴⁸ Надежда Кеворкова, *Миру – мир, и желательна весь*.

²⁴⁹ *Ibidem*.

²⁵⁰ «Сегодня мы публикуем материал, в котором автор прослеживает новейшую историю отношений между Московским патриархатом и Ватиканом, между папой Иоанном Павлом II и патриархом Алексием II. Для украинского читателя эта статья, очевидно, интересна по многим причинам» – Алексей Букалов, Клара Гудзик, *op. cit.*

²⁵¹ *Ibidem*.

władz. Wyrażać to ma zakończenie artykułu *Москва слезам не верит* (*Moskwa nie wierzy łzom*), będące stosowanym w Rosji cytatem.

Jednoznacznie pozytywne, o charakterze pieśczośliwym wskazuje na starszego papieża leksem *дедушка* (*dziadek*). Słowo to pojawi się dwukrotnie, po pierwsze jako cytowanie wypowiedzi młodej osoby, która przybyła na Światowe Dni Młodzieży w Toronto (23 lipca 2002):

«Он – как **дедушка**», – сказала одна из тех девушек, которые были приглашены на ленч, на остров, где отдыхал Папа²⁵².

Podobnie w drugim przykładzie, gdzie autor zadaje retoryczne pytanie o to, czy przyjazd osoby określonej jako *дедушка* jest zły dla prostych wierzących ludzi. Sugeruje przy tym, że to sprzeciw hierarchów prawosławnych jest zły:

Полно те, что плохого православные, если **дедушка** придет в Россию и подарит икону!? Для людей просто верующих в Бога, да ничего, и для обывателя, ничего, в смысле ничего плохого вообще, только хорошее²⁵³.

Pytanie stawia autor – Boris Romanow – po stwierdzeniu, że hierarchowie zarzucili Janowi Pawłowi II, iż ikona, którą chce podarować jest nieautentyczna i w związku z tym jest tylko pretekstem, by wtargnąć na teren Rosji i szerzyć swoją wiarę. W tym kontekście użycie formy familijnej *дедушка* podkreśla dobre intencję osoby, do której się odnosi.

Podsumowując, w prasie spotykamy formy wskazujące na starego papieża *старей*, *старик*, *дедушка*. Pojawiały się one w mediach po 80. urodzinach papieża w różnych kontekstach.

Rosyjskojęzyczna wersja BBC na początku października 2003 roku podała wypowiedź, którą wygłosił kardynał Christoph Schönborn, mówiąc o chorym, umierającym papieżu, jako *инвалидзе* (*inwalid*):

«Весь мир видит, что Папа **болен**, что он **инвалид** и что он умирает – я не знаю, **насколько близок он к смерти**, – сказал кардинал. – Он приближается к последним дням и месяцам своей жизни»²⁵⁴.

Określenie to jest podane jako cytat w artykule zawierającym także w tytule odwołanie do cudzej wypowiedzi *Кардинал: Папeż на пороге смерти* (*Кардинал: Папа Римский – на пороге смерти*), po wypowiedzi kardynała artykuł przytacza także innych współpracowników papieża mówiących o jego „złym stanie” zdrowia.

²⁵² Томас Гётц, *op. cit.*

²⁵³ Борис Романов, *op. cit.*

²⁵⁴ *Кардинал: Папа Римский – на пороге смерти*, BBC, 2.10.2003, http://news.bbc.co.uk/hi/russian/news/newsid_3159000/3159878.stm (dostęp: 6.04.2022).

H. Określenia wskazujące na wrogość

W czasie życia papieża-Polaka, w analizowanych mediach pojawiały się także określenia religijne o wyraźnie negatywnym wydźwięku. Przed papieską wizytą w Gruzji w 1999 roku pisano o sprzeciwie prawosławnych mieszkańców, publikując nawet listy otwarte podpisane przez *Прихожане Мцхетско-Тбилисской Епархии* – czyli parafian diecezji Mccheta-Tbilisi, w którym popierający papieski przyjazd są określani jako *предтеча антихриста* (*poprzednicy antychrysta*), co może sugerować, że sam papież jest owym *antychrystem*²⁵⁵.

Ясно, что главнейшая цель его поездки будет укрепление ереси папизма, ослабление православного сознания и расширение экуменистического настроения. [...] К сожалению уже сегодня **предтечи антихриста** без насилия и без особонго труда подкупают души многих православных христиан. [...] Прихожане Мцхетско-Тбилисской епархии²⁵⁶.

Dodajmy, że leksem *предтеча* traktowany jest jako słowo dawne, z odcieniem archaiczności, co może nadawać patosu całej wypowiedzi.

Podobnie negatywne określenie papieża pojawiły się w prasie w czasie pielgrzymki papieskiej śladami Pawła przez prawosławną Grecję²⁵⁷. Sekcja BBC, powołując się na czasopismo „The Guardian”, informuje, że prawosławni greccy nazwali Jana Pawła II określeniami: *еретик* (*heretyk*), *посланник дьявола* (*wysłannik diabła*), *чудовище* (*potwór*):

Визит Папы в Грецию уже вызвал негативную реакцию среди греческих православных священников, которые **обозвали понтифика еретиком, посланником дьявола и чудовищем**, отмечает «Гардиан»²⁵⁸.

Również Nadieżda Kieworkowa po wizycie papieża w Grecji opisując w dzienniku „Nowaja Gazieta” panującą tam atmosferę, zwróciła uwagę na to, że na przywitanie zabrzmiał głos pogrzebowego dzwonu, a papież został nazwany słowem *архиеретик* (*arcyheretyk*):

²⁵⁵ Po wizycie papieża Franciszka też pisano nieprzychylnie, nazywając go antychrystem, zob. «Держись подальше от Грузии, антихрист», – как грузины встретили Папу, «Русская весна», 1.10.2016, <https://rusvesna.su/news/1475302979?ysclid=moz5mt4eu2655799656> (dostęp: 12.09.2024).

²⁵⁶ *К Визиту в Грузию Римского Папы*, Православное информационное агентство, «Русская линия», 9.10.1999, <https://rusk.ru/newsdata.php?idar=4421&ysclid=lewoikqbot713384872> (dostęp: 3.03.2023).

²⁵⁷ Po wizycie papieża Franciszka w Grecji jest też mowa o sprzeciwie i okrzyku starszego prawosławnego duchownego nazywającego papieża heretykiem «*Пана – еретик!*», zob. «Афонский вестник», 07.12.2021, https://vk.com/wall681139634_776?ysclid=moz79r86da5048098 (dostęp: 12.09.2024).

²⁵⁸ Ольга Смирнова, *Поездка Папы: сплошь противоречия*, BBC, 4.05.2001, http://news.bbc.co.uk/hi/russian/press/newsid_1311000/1311954.stm (dostęp: 27.04.2024).

Православные греки активно противились приезду папы, провели манифестации протеста, встретили «архиеретика» погребальным звоном. «По ком звонит колокол? – Он звонит по тебе, Эллада...»²⁵⁹.

Użycie słowa z przedrostkiem *архи-* (*арсу-* z grec. ἀρχι) miało wskazać na to, że papież stoi na czele heretyków, jest niejako ich przełożonym. We wcześniejszej części tego artykułu autorka pisała, że jakkolwiek papież to dla prawosławnych *еретик* (*heretyk*), *узурпатор* (*uzurpator*) i *самозванец* (*samozwaniec*):

С точки зрения православного сознания, любой папа – **еретик, узурпатор и самозванец**. Он возвысился над равными и правит как государь. Он непогрешим. Толпы греков встречали его плакатами: «**Гротескный двурогий римский монстр** прочь из Греции!»²⁶⁰.

W dalszej części wypowiedzi autorka przytacza treść plakatów, jakimi Grecy mieli witać papieża. Było na nim określenie: *гротескный двурогий римский монстр* (*groteskowy dwurożny rzymski potwór*). O tych nieprzychylnych hasłach pisano w innych sprawozdaniach z tej papieskiej pielgrzymki, przykładowo ukraiński portal Liga.net, jednak tam autorzy nie pisali o tłumach Greków, lecz wystąpieniach *nieкоторых греческих религиозных фанатиков*²⁶¹. Faktem jest, że określenie papieża *гротескный двурогий римский монстр* w Grecji się pojawiło. Choć nie wskazywało ono bezpośrednio na religijny charakter, jednak pośrednio mogło kojarzyć się z jakąś wizją apokaliptycznej bestii.

W rosyjskim dzienniku „Nowyje Izwiestija” opublikowano artykuł w pierwszym dniu papieskiej pielgrzymki do Armenii (22.09.2001 r.), dawnej republiki ZSRR. W tym kraju obok katolickiego Kościoła obrządku ormiańskiego dominuje Apostolski Kościół Ormiański, który nie uznaje zwierzchności papieża. Autor tekstu Jewgienij Komarow zwrócił uwagę na to, że zarówno patriarcha Moskiewski i Calej Rusi, jak i papież dla Ormian są obcy. Użył słowa *иноверец*, które można tłumaczyć jako *innowierca* lub *poganin*:

Будет на армянском юбилее и патриарх Московской и всей Руси Алексей II. Правда, с Папой его решение развести: он улетит за два дня до прибытия понтифика и наверняка не будет высказываться в антикатолическом духе: ведь на «канонической территории» Армянской церковь **он такой же иноверец, как и Папа** только религиозного масштаба²⁶².

W odniesieniu do papieża słowo *иноверец* wskazuje na obcość religijną, chociaż nie na wrogość.

²⁵⁹ Надежда Кеворкова, *Миру – мир, и желателно весь, op. cit.*

²⁶⁰ *Ibidem.*

²⁶¹ *По стопам апостола Павла – таков маршрут зарубежного турне Папы Римского*, 5.05.2001, <https://news.liga.net/all/news/po-stopam-apostola-pavla-takov-marshrut-zarubezhnogo-turne-papy-rimskogo> (dostęp: 12.09.2024).

²⁶² Евгений Комаров, *Армения тоже. А Россия?*, «Новые Известия», 22.09.2001.

Inne słowa w kontekście papieża pojawiły się w prasie w związku z papieską pielgrzymką do Ukrainy. „Niezawisimaja gazeta”, opisała, jak wierni Patriarchatu Moskiewskiego modlili się, kierując się w stronę samolotu lecącego z papieżem do Kijowa. Modlono się o to, by Bóg zmiażdżył wrogów i uwolnił od cudzoziemców. W tym kontekście słowa *враг* (*wróg*) i archaiczne *иноплеменник* (*obcoplemieniec*) odnoszą się do papieża:

«Многомилостиве Господи, сокруши **враги** под ноги наша», – так молились на территории Киево-Печерской лавры верующие Московского Патриархата, обращаясь к летящему над Киевом самолету с Папой на борту. «Да избавитися нам от нашествия **иноплеменников**», – просили Бога около пятидесяти человек с хоругвями и иконами, постоянно крестясь и совершая земные поклоны²⁶³.

Zwróćmy uwagę na to, że rosyjska gazeta odwołuje się do określeń użytych w Ukrainie, stosując przy tym cudzysłów. Wskazuje przez to na obiektywizm, lecz wybór cytatu sugerować może także podzielanie poglądów przywoływanych osób.

²⁶³ Максим Шевченко, *op. cit.*

ZAKOŃCZENIE

Niniejsza publikacja miała za zadanie zwrócić uwagę, przede wszystkim polskich czytelników, na bogactwo określeń Jana Pawła II w mediach rosyjskich i rosyjskojęzycznych. Temat wydał się nam interesujący, gdyż już z pobieżnej lektury rosyjskich czasopism można było zauważyć duże – jak na państwo z dominującym prawosławiem – zainteresowanie głową Kościoła katolickiego. Zapoznając się z treścią licznych artykułów, zauważyliśmy wiele poruszonych wątków, które można łączyć ze zmieniającą się sytuacją religijną i polityczną Rosji.

Wśród analizowanych nazw zwróciliśmy uwagę na oficjalną tytulaturę i jej warianty, uwzględniając najpierw określenia, które najczęściej są wykorzystywane w rosyjskich mediach i ulegają największym modyfikacjom jak *papa*, *понтифик*, *Иоанн Павел II*, *глава Ватиканского государства*. Do rzadziej spotykanych nazw papieża zaliczyliśmy: *Преемник святого Петра*, *Князя Апостолов*; *Викарий Иисуса Христа*, *Наместник Христа на Земле*, *Примас Италии*, *Архиепископ-митрополит Римской провинции*, *римский первоиерарх*, *Раб Рабов Божьих*. Liczne są też odniesienia metaforyczne zgrupowane wokół leksemów: *человек*, *лидер*, *личность*, *фигура*, *борец*, *деятель*, *настырь*, *поляк*, *славянин* i *Кароль Войтыла*. Niektóre metafory są interesujące, jak *стахановец в производстве «святых»*, które równocześnie nawiązuje do systemu komunistycznego propagującego pracę ponad normę oraz wyrażają ironię wobec katolickich zwyczajów kanonizacyjnych. Podając przykłady użycia określonych nazw, zwróciliśmy także uwagę na konteksty, gdyż niekiedy działały jednoznacznie waloryzująco – najczęściej obniżając rangę osoby. Bardzo rzadko w analizowanym materiale pojawiają się nazwy, których negatywne znaczenie jest uniwersalne i nie zależy od kontekstu, jak słowo *враг* czy nacechowane religijnie *еретик*.

Zdajemy sobie sprawę z tego, że publikacja nie wyczerpuje tematu, mamy wręcz nadzieję, że zainspiruje kolejnych badaczy do pogłębionych studiów nad zagadnieniem. Interesujące może być sprofilowanie badań nad językowym obrazem Jana Pawła II w konkretnym źródle, na przykład w prasie prawosławnej. Naszym celem było pokazanie wielości określeń polskiego papieża w źródłach rosyjskojęzycznych dostępnych szerokiemu odbiorcy w Internecie. Założyliśmy, że prasa, szczególnie ta codzienna, ma szerokie oddziaływanie i przez długotrwały wpływ może utrwalić określony wizerunek osoby papieża u odbiorcy.

Pobieżna analiza materiałów publikowanych przez rosyjskojęzyczne media dotyczących polskiego papieża po jego pogrzebie pozwala przyjąć, że określenia – i co ważniejsze konteksty, w jakich się pojawiały – wskazywały na większą sympatię i mniejszą wrogość, niż we wcześniejszym okresie¹. Wynikać to może z osłabienia poczucia zagrożenia, jakie wyłania się z analizowanych artykułów. Materiał dotyczący Jana Pawła II ukazujący się po jego pogrzebie także czeka na szczegółowe badania.

¹ Zob. Мария Шадрина, *Некоторые тенденции репрезентации образа Иоанна Павла II в современной российской прессе*, „Rocznik Instytutu Polsko-Rosyjskiego” 2012, nr 1 (2), s. 105-117; za [https://bazhum.muzhp.pl/media/files/Rocznik_Institutu_Polsko_Rosyjskiego/Rocznik_Institutu_Polsko_Rosyjskiego-r2012-t-n1-s118-127/Rocznik_Institutu_Polsko_Rosyjskiego-r2012-t-n1-s118-127.pdf](https://bazhum.muzhp.pl/media/files/Rocznik_Institutu_Polsko_Rosyjskiego/Rocznik_Institutu_Polsko_Rosyjskiego-r2012-t-n1/Rocznik_Institutu_Polsko_Rosyjskiego-r2012-t-n1-s118-127/Rocznik_Institutu_Polsko_Rosyjskiego-r2012-t-n1-s118-127.pdf) (dostęp: 12.12.2024).

BIBLIOGRAFIA

Wykaz źródeł

Агентство Политических Новостей	Новое Русское Слово
Афинские Новости	Новости
Беларусский Ежегодник	Новости дня
Вести Недели	Новости Содружества
Вести.ru	Новые Известия
Враг Капитала. Новости Богохульства Фило- софия Статья	Новый Завет
Время новостей	ОРД. Человек не терпит насилия!
Газета.Ru	Патриарх Алексий II и народ
Ежедневная Деловая Газета РБК	Петербургская Ежедневная Газета «Смена»
Ежедневная электронная газета «Ytro»	Петербургские прогнозы,
Еженедельная газета для любопытных. Ал- фавит	Православие 2000
Журнал «Огонёк»	Православное информационное агентство. «Русская линия»
Журнал «ПАРТНЕР». Ваш партнёр в Германии	Православное обозрение Радонеж
Завтра. Газета Государства Российского	Псковская Губерия
Известия	Радио Свобода
Иностранец	Религия и СМИ
Карта Рекламного Рынка	РосБизнесКонсалтинг
Коммерсантъ	Россия и мир
Комсомольская правда	Русская весна
Наше Мнение	Русская ежедневная католическая газета «Свет Евангелия»
Невское время	Русская народная линия. Православие. Са- модержавие. Народность
Независимая газета	Русская Цивилизация. Православное инфор- мационное агентство
Независимый Психиатрический Журнал	Симбирский Курьер
Новая Газета	Совеский спорт
Новая Политика	Советская Россия
Новая Польша	
Новое время	

Спорт экспресс	La Stampa
«Столетие» – информационно-аналитическое издание Фонда исторической перспективы	Die Prese
Фома	FORUM valhalla
	The Independent
	Radio Prague International

Portale internetowe

Gazeta.Ru/Газета.Ру	Newsru.com	Viperson.ru	ЗАБЕТ.RU
Grani.ru/Грани.Ру	NTV.RU	www.FLB.ru	Корреспондент.net
Lenta.ru	Polit.ru/Полит.ру	www.rian.ru	Русский Newsweek
MIGNews.com	smi.strana.rfn.ru	www.sostav.ru	Седмица.RU

Bibliografia podmiotowa

- Абаринов В., *Роковая весть*, Graniu.ru, 3.04.2005, за «Псковская Губерия», 13.04.2005, за https://gubernia.media/number_233/07.php (dostęp: 12.12.2024).
- Абаринов В., *Человек на Святом Престоле*, Грани.Ру, 16.10.2003, <https://graniru.org/Society/Religion/m.47232.html> (dostęp: 7.03.2022).
- Алексий II выразил соболезнования в связи с кончиной Папы Римского, 3.04.2005, lenta.ru news/2005/04/03/patriarkh/ (dostęp: 11.04.2005).
- Ангелов Л., *И мир заплакал... Папа, которого мы потеряли*, «Rusnord Информационно-аналитический портал» Архангельск, 4.04.2005, <https://rusnord.ru/oldnews/19510-14168.html> (dostęp: 2.05.2023).
- Андреева Е., *Папа жив, папа болен, папа у...*, Gazeta.ru, 2.05.2005, https://www.gazeta.ru/2005/04/02/0a_153349.shtml (dostęp: 19.05.2023).
- Annuario Pontificio 2000; Христианство* (словарь), М., 1994, <https://graniru.org/Society/Media/m.87449.html> (dostęp: 11.05.2023).
- Апельгауэр Г., *С Иоанном Павлом Вторым ушла целая эпоха*, «Die Welt», 3.04.2005, <https://www.dw.com/ru/%D1%81-%D0%B8%D0%BE%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D0%BE%D0%BC-%D0%BF%D0%B0%D0%B2%D0%BB%D0%BE%D0%BC-%D0%B2%D1%82%D0%BE%D1%80%D1%8B%D0%BC-%D1%83%D1%88%D0%BB%D0%B0-%D1%86%D0%B5%D0%BB%D0%B0%D1%8F-%D1%8D%D0%BF%D0%BE%D1%85%D0%B0/a-1539643> (dostęp: 2.05.2023).
- Артемов А., *25 лет он Папа*, «Симбирский Курьер», 18.10.2003, <https://sm-k.narod.ru/archives/2003/oct/156-157/32.htm> (dostęp: 26.08.2023).
- Астахова А., *Путин увидит Папу, И может быть, пригласит его в Москвы*, «Новости», 2.06.2000, за <http://plato.chat.ru/papa/astah.htm> (dostęp: 12.12.2024).
- Греческим священником...*, 7.12.2021, «Афонский вестник», https://vk.com/wall681139634_776?ysclid=moz79r86da5048098 (dostęp: 12.09.2024).
- Бабаева У., *Понтифик прибыл на берега Каспия*, «Независимая газета», 23.05.2002, за https://www.ng.ru/cis/2002-05-23/6_papa.html?ysclid=m2ut7apzxxz515784584 (dostęp: 29.10.2024).
- Бабасян Н., *Понтифик киргиз-кайсацкия орды*, GRANI.RU, 21.09.2001, <https://grani-ru-org.aprsport.com/Society/Religion/m.2240.html> (dostęp: 13.03.2024).
- Бабурин С., *Иоанн Павел II внес вклад в разрушение СССР*, «Новости Москва», 3.04.2005, <http://www.ria.ru/society/religion/20050403/39610104-print.html> (dostęp: 5.12.2005).
- Баунов А., *«Крестоносец», Источник*, Русский Newsweek, 4.04.2005, за Religare, Мониторинг СМИ, http://www.religare.ru/2_16528.html?ysclid=lwqs6itn4511941493 (dostęp: 28.05.2024).
- Бенси Д., Петров А., Урушев Д., *Папа умер, да здравствует Папа!*, «Независимая газета», 5.04.2005, http://www.religare.ru/2_16270.html (dostęp: 7.05.2023).
- Бенси Д., *Город и мир без Папы*, «Независимая газета», 4.04.2005, https://ruskline.ru/monitoring_smi/2005/04/04/gorod_i_mir_bez_papy/ (dostęp: 12.04.2023).

- Бенси Д., Коломийченко Е., *Роль Папы Римского в падении коммунизма*, Радио Свобода, 11.11.1999, <https://www.svoboda.org/a/24198400.html> (dostęp: 23.02.2024).
- Бенси Д., Недумов О., *Четверть века с Папой Войтылой*, «Независимая газета. Религии», 5.10.2003, https://www.ng.ru/ng_religii/2003-10-15/1_papa.html (dostęp: 7.04.2022).
- Бовт Г., *Воин без дивизий*, Газета.ру, 4.04.2005, <https://www.gazeta.ru/column/bovt/263665.shtml> (dostęp: 12.04.2023).
- „Бог меня призвал – Бог меня отзовет”. СМН о юбилей понтификата Иоанна Павла II, 16.10.2003, <http://smi.strana.rfn.ru/03/10/16/1751899.html> (dostęp: 31.05.2007).
- Болотян И., *Понтифик скончался от инфекционного шока*, Утро.ру, 3.04.2005, (<https://utro.ru/articles/2005/04/03/424187.shtml?ysclid=lfmg41zup9977383547>) (dostęp: 24.03.2023).
- Борзенко А., Трауберг Н., Litvak D., *Для XX века он сделал самое большое, что можно сделать*, 4.04.2005, Polit.ru, <http://trauberg.com/chats/dlya-xx-veka-on-sdelal-samoe-bolshoe/> (dostęp: 14.04.2023).
- Борухсон Ю. (Бохум), *Иоанн Павел II – Папа, каких еще не было*, Журнал «Партнер». Ваш партнёр в Германии, 1.02.2004, <https://www.partner-inform.de/partner/detail/2004/2/208/1316/1oann-pavel-ii-papa-kakih-eshhe-ne-bylo?lang=ru> (dostęp: 29.05.2023).
- Броладзе Н., *Визит Папы Римского*, «Независимая Газета», 10.11.1999, https://www.ng.ru/cis/1999-11-10/5_papa.html?ysclid=m4afcc5mwm721594473 (dostęp: 4.12.2024).
- Букалов А., Гудзик К., *Сколько вёрст от первого Рима до третьего. Москва слезам не верит [rodytuł z 2006 roku, teraz brak]*, «Русская народная линия. Православие. Самодержавие. Народность», https://ruskline.ru/monitoring_smi/2002/04/30/skol_ko_verst_ot_pervogo_rima_do_tret_ego (dostęp: 5.12.2024).
- Бунеев С., *Парадоксы понтифика*, «Новые известия», 16.10.2003, <https://newizv.ru/news/world/16-10-2003/2081-paradoksy-pontifika> (dostęp: 6.04.2022).
- Бэйли Д., *Всемирный траур глазами репортеров*, Краков, http://news.bbc.co.uk/hi/russian/news/newsid_4405000/4405395.stm (dostęp: 9.05.2022).
- В день похорон Папы на Украине будет объявлен траур*, Газета.ру, 5.04.2005, <https://graniru.org/Politics/World/Europe/m.87327.html> (dostęp: 8.05.2023).
- Вандышева О., *Папа отложил свадьбу британского принца*, «Комсомольская правда», 6.04.2005, <http://med.org.ru/print/2348> (dostęp: 11.05.2023).
- Василенко К., *Назад в СССР*, «Время новостей», No 128, 20.07.2001, <https://vremya.ru/print/12126.html?ysclid=m4k86eciju86715704> (dostęp: 11.12.2024).
- Василенко К., *Папа прав человека*, «Время новостей», N 56, 4.04.2005, <http://www.vremya.ru/2005/56/52/121952.html?ysclid=lf7rub92g966167855> (dostęp: 27.03.2023).
- Васькова М., *Прощай Папа!*, «Петербургская ежедневная газета 'Смена'», 8.04.2005, www.smena.ru (dostęp: 31.05.2007).
- Ватикан передал православным мощи власть святых*, BBC, 27.11.2004, http://news.bbc.co.uk/hi/russian/news/newsid_4048000/4048769.stm (dostęp: 7.04.2002).
- Вашкова Л., *Папа Иоанн Павел II – символ свободы Восточной Европы*, Radio Prague International, 2.04.2005, <https://ruski.radio.cz/papa-ioann-pavel-ii-simvol-svobody-vostochnoy-evropy-8097474> (dostęp: 16.04.2023).
- Весь мир скорбит о Папе Римском*, Newsinfo, 3.04.2005, <https://www.newsinfo.ru/articles/2005-04-03/item/527670/?ysclid=ltd9jo5nda526376514> (dostęp: 24.03.2024).
- Весь мир скорбит – умер Папа Римский*, «7 Kanal Krasnojarsk», 4.04.2005, www.trk7.ru (dostęp: 31.05.2007).
- Визит Святейшего Отца Иоанна Павла II в Казахстан. Добро пожаловать!*, «Русская ежедневная католическая газета. 'Свет Евангелия'», No 35 (337), 30.09.2001.
- Виртуальный «крестовый поход на Святую Русь» продлился несколько часов*, форум JezusChrist.ru Сервер Христианского Общения, 5.03.2002, <http://jesuschrist.ru/news/2002/03/05/1190> (dostęp: 13.04.2024).

- Владимир Путин выразил соболезнования в связи с кончиной Папы Римского Иоанна Павла II, 3.04.2005, <http://www.kremlin.ru/events/president/news/33088> (dostęp: 12.03.2023).
- Владимир Путин: «Ушел из жизни выдающийся деятель современности», RussianAmerica Forum, 3.04.2005, http://www.russianmiami.com/common/arc/story.php/184696?id_ct=101 (dostęp: 31.05.2023).
- Власти Италии, Центр Рима не может принять новых паломников, Gazeta.ru, 7.04.2005, www.gazeta.ru/2005/04/07na112817600.shtml (dostęp: 31.05.2007).
- Во многих странах мира объявлен траур в связи с кончиной Папы, РИА «Новости», 5.04.2005, за Православное информационное агентство, <https://rusk.ru/newsdata.php?idar=417224> (dostęp: 31.05.2023).
- Воскресенский Б., Человек, сказавший самое главное. Памяти Иоанна Павла II, «Независимая Психиатрическая Ассоциация России. Независимый Психиатрический Журнал», 2005, <http://test.npar.ru/journal/2005/4/memory.htm> (dostęp: 31.03.2023).
- Всемирный траур глазами репортеров, BBC, 3.04.2005, за Русский Архипелаг, <https://archipelag.ru/geoculture/religions/pontifex/mourning/> (dostęp: 9.05.2022).
- Вся кардинальская рать, «Столетие». Информационно – аналитическое издание фонда исторической перспективы, 4.04.2005, https://www.stoletie.ru/rossiya_i_mir/vsya_kardinalskaya_rat.htm?ysclid=m40tjtmuag894681478 (dostęp: 12.12.2024).
- Гаврилина С., Наши современник Иоанн Павел II, «Невское время», 5.04.2005, https://nvspb.ru/2005/04/05/nash_sovremennik_ioann_pavel_-23697 (dostęp: 4.05.2023).
- Газизова О., Мои встречи с Папой, или «в фалдах реальности», «Русская Цивилизация», Православное информационное агентство, 4.04.2005, <https://rusk.ru/st.php?idar=10934> (dostęp: 17.04.2023).
- Гётц Т., Различные миры Иоанна Павла II и его поколения», «Die Prese», 3.08.2002, <https://podrobnosti.ua/32540-razlichnye-miry-ioanna-pavla-ii-i-ego-pokolenija.html> (dostęp: 6.04.2022).
- Глезарова Ю., Петров А., «Он указал нам путь избавления от страха». О Папе Римском скорбят не только католики, Religare.Ru, 5.04.2005, http://www.religare.ru/2_16271.html (dostęp: 11.05.2023).
- Гольдец И., Папа Иоанн Павел II – вратарь царствия небесного, «Советский спорт», 29.10.2002, obecnie na stronie internetowej tekst jest bez autora datowany na 28.10.2002, zob. <https://www.sovsport.ru/football/articles/88779-papa-ioann-pavel-ii-vratar-carstvija-nebesnogo> (dostęp: 6.04.2022).
- Горбаневская Н., «Не бойтесь!» Памяти Папы Иоанна Павла II, «Новая Польша», 4/2005, <https://nowayapolsha.pl/pdf/2005/04.pdf?ysclid=liu5f5lvmh16864565> (dostęp: 13.06.2023).
- Госдума разберется с феноменом интереса СМИ к смерти Папы, ПОЛИТ.РУ 6.04.2005, <https://polit.ru/news/2005/04/06/cb2/> (dostęp: 8.05.2023).
- «Держись подальше от Грузии, антихрист», – как грузины встретили Папу Римского, «Русская весна», 1.10.2016, <https://rusvesna.su/news/1475302979?ysclid=m0z5mt4eu2655799656> (dostęp: 12.09.2024).
- Дудерк А., Папа народов, «Новая Газета», 7.04.2005, <https://novayagazeta.ru/articles/2005/04/07/25913-papa-narodov?ysclid=m5il6bhft467509126> (dostęp: 12.12.2004).
- Джордж Буш приказал приспустить флаг над Белым домом, Lenta.Ru, 3.04.2005, <http://lenta.ru/news/2005/04/03/flags/> (dostęp: 11.04.2005).
- Джордж Буш: «Мир потерял величайшего борца за свободу», Lenta.Ru, 3.04.2005, <http://lenta.ru/news/2005/04/03/bush/> (dostęp: 14.05.2007).
- Заклучения Папы в расколовшейся стране, «The Independent», 26.06.2001, <https://korrespondent.net/world/worldabus/22554-zloklyucheniya-papy-v-raskolovsheysya-strane> (dostęp: 13.03.2024).
- Захару А., В последний путь Папу Римского проводил священник из России, «Афинские Новости», 8.04.2005, за <https://rua.gr/news/european-news/776-2010-07-07-11-32-28.html> (dostęp: 5.06.2023).

- Захарченко В., *Молитва для спаммера*, «ВЕСТИ.RU», 7.05.2002, <http://2001.vesti.ru/2002/05/17/1021633969.html> (dostęp: 5.11.2005).
- Ивашко С., *Римского папу зовут в Третий Рим*, Газета.Ru, 21.06.2001, <http://www.gazeta.ru./print/2001/06/21/rimskogorapu.shtml> (dostęp: 31.05.2007).
- Ивашко С., *Папа римский подобрался к России с тыла*, Газета.Ru, 22.05.2002, <https://www.gazeta.ru/2002/05/22/paparimskijp.shtml> (dostęp: 24.01.2007).
- Ильинский М., *Хозяин Ватикана, Папа римский Иоанн Павел II – феномен XX века*, Журнал «Огонёк», № 21, 26.05.1996, <https://www.kommersant.ru/doc/4836832> (dostęp: 7.04.2022).
- Имя в Книге Жизни. Вместо некролога*, «Новый Завет», 4.04.2005, http://nzv.narod.ru/archiv/05_04/go1.html (dostęp: 5.12.2023).
- Иоанн Павел II «может уйти в отставку»*, BBC, 16.05.2002, http://news.bbc.co.uk/hi/russian/news/newsid_1991000/1991172.stm (dostęp: 12.12.2024).
- Иоанн Павел II готовит себе преемника*, Грани.Ру, 29.09.2003, <https://graniru.org/Society/Religion/m.45059.html> (dostęp: 12.12.2024).
- Иоанн Павел II изменил образ католической церкви в мире*, «Новости», 4.04.2005, за http://www.religare.ru/2_16086.html (dostęp: 16.05.2022).
- Иоанн Павел II обратился к украинскому народу с подиума, сооруженного в форме корабля*, Страна.Ру, 24.06.2001, <http://www.zavet.ru/news/news010623.htm?ysclid=leqzei5mno593870687> (dostęp: 2.03.2023).
- Иоанн Павел II отмечает 25-летие избрания на папский престол*, Lenta.ru, Новости и события NEWS.FLEXOM.RU, 16.10.2003, *Иоанн Павел II отмечает 25-летие избрания на папский*, <https://lenta.ru/news/2003/10/16/pope/> (dostęp: 7.12.2021).
- Иоанна Павла II похоронят рядом со святым Петром*, Lenta.Ru, 5.04.2005, <http://lenta.ru/news/2005/04/05/pope> (dostęp: 14.05.2007).
- Иоанн Павел II проведет в Киеве богослужение по византийскому обряду*, Страна.Ру, <http://www.zavet.ru/news/news010623.htm?ysclid=leqzei5mno593870687> (dostęp: 2.03.2023).
- Иоанн Павел II умер со словом «аминь» на устах*, Корреспондент.net, 3.04.2005, <https://korrespondent.net/world/118303-ioann-pavel-ii-umer-so-slovom-amin-na-ustah> (dostęp: 13.04.2022).
- Иоанн Павел II: хронология понтификата, время публикации*, ИД «Время новостей», 3.04.2005, <https://www.newsru.com/background/01apr2005/pontificichro.html?ysclid=lfmip1q5zsy783989279> (dostęp: 24.03.2023).
- К визиту в Грузию Римского Папы*, Православное информационное агентство, «Русская линия», 9.10.1999, <https://rusk.ru/newsdata.php?idar=4421&ysclid=lewoikqbot713384872> (dostęp: 3.03.2023).
- К кончине Папы Римского Иоанна Павла II*, «Русская народная линия. Православие. самодержавие. Народность», 4.04.2005, https://ruskline.ru/monitoring_smi/2005/04/04/k_konchine_papu_rimskogo_ioanna_pavla_ii (dostęp: 24.03.2023).
- Кабаков А., *Совесть свободы? Розовые СМИ-сопли вокруг смерти К.Войтылы начинают надоедать* [podtytuł dodany po 2006 r. – J.G.] (Русский Newsweek) РИА «Новости», 9.04.2005, <https://centrasia.org/newsA.php?st=112990400> (dostęp: 12.05.2023).
- Кардинал: Папа Римский – на пороге смерти*, BBC, 2.10.2003, http://news.bbc.co.uk/hi/russian/news/newsid_3159000/3159878.stm (dostęp: 6.04.2022).
- Кароль Войтыла стахановец в производстве «святых»*, «Враг Капитала. Новости Богохульства Философия Статья», 3.11.2003, [tytuł był dostępny jeszcze w 2007 r., natomiast obecnie został zmieniony na wersję: *Войтыла, Тереза и перепроизводство святых (Комментарий к документальному фильму IV Channel «Мать Тереза»*), за <http://1917.com/XML/mfeRTKH-JuUTDk5VIEnLQ+AikeU> (dostęp: 7.04.2022).
- Католики всего мира осиротели. В Ватикане скончался 264-й преемник святого Петра*, <http://lenta.ru/news/2005/04/03/bush> (dostęp: 14.05.2007).

- Католики во всем мире – сироты. В Ватикане скончался 264-й заместитель Святого Петра*, <http://lenta.ru/news/2005/04/03/flags> (dostęp: 31.05.2007).
- Католики празднуют 25-летие избрания Папы Римского*, BBC, 16.10.2003, <http://smi.strana.rfn.ru/03/10/16/1751899.html> (dostęp: 31.05.2007).
- Карлов Ю., *Наши люди в Ватикане*, «Независимая Газета», 6.04.2005, за <https://viperson.ru/articles/chrezvychaynuu-posol-yuriy-karlov-ob-ioanne-pavle-ii-i-ego-vklade-v-mezhdunarodnuyu-politiku> (dostęp: 12.12.2024).
- КГБ Папу Римского не «заказывал»*, Агентство Федеральных Расследований 5.04.2005, (www.FLB.ru), <https://flb.ru/infoprint/33983.html?ysclid=lftml1vk4630597739> (dostęp: 29.03.2023).
- Кеворкова Н., *Желанный гость для президентов, опасный конкурент церквей*, «Новая Газета», № 43, 25.06.2001, <https://novayagazeta.ru/articles/2001/06/25/11443-zhelannyyu-gost-dlya-prezidentov-opasnyu-konkurent-tserkvey?ysclid=m5igcz662b40458319> (dostęp: 12.12.2024).
- Кеворкова Н., *Миру – мир, и желательно весь*, «Новая Газета», № 32, 14.05.2001, <https://novayagazeta.ru/articles/2001/05/14/11715-miru-mir-i-zhelatelno-ves> (dostęp: 31.05.2007).
- Киселева М., *Дорога домой. Папа Римский отправляется в сентиментальное турне*, «Известия», 16.08.2002 <https://iz.ru/news/265802> (dostęp: 6.04.2022).
- Козловский В., *Раскритикована часть архивов в ЦПУ*, «Иностранец», 20.03.2001, <http://www.inostranets.ru/cgi-bin/materiales.cgi?id=232&chapter=30> (dostęp: 31.05.2007).
- Колобова Б., *Баку стоит мессы*, «Известия», 22.05.2002, <https://iz.ru/news/262086> (dostęp: 6.04.2022).
- Комаров Е., *Армения тоже. А Россия?*, «Новые Известия», 22.09.2001.
- Константинопольский Патриарх объединяет неканонические Православные Церкви*, ЗАВЕТ. RU, 24.06.2001, <http://www.zavet.ru/news/newso10623.htm?ysclid=lsyxudon71634673698> (dostęp: 23.02.2024).
- Кончина Папы Иоанна Павла Второго*, «Голос Америки», 6.04.2005, <https://www.golosameriki.com/a/a-33-2005-04-06-voa10/638402.html> (dostęp: 6.05.2023).
- Королев А., *Великий деятель веры*, Политический обозреватель Новости RIA-NOWOSTI, 4.04.2005, <https://ria.ru/20050404/39618026.html> (dostęp: 5.06.2023).
- Красиков А., *Приедет ли Иоанн Павел II в Москву?*, ПОЛИТ.РУ, 20.05.2000, <https://polit.ru/articles/mir/priedet-li-ioann-pavel-ii-v-moskvu-2000-05-20/> (dostęp: 5.12.2024).
- Кротков А., *Канон покаяния*, «Алфавит. Еженедельная газета для любопытных», <http://www.porptosov.ru.alfavit/archives/200/16/5.htm> (dostęp: 31.05.2007).
- Крюгер Э., *Папа Римский покинул Словакию*, BBC, 14.09.2003, http://news.bbc.co.uk/hi/russian/news/newsid_3107000/3107402.stm (dostęp: 12.12.2024).
- Крюков Д., *Папа – почетный баскетболист*, «Спорт-Экспресс», 5.04.2000, <https://www.sport-express.ru/basketball/news/papa-pochetnyu-basketbolist-1418/> (dostęp: 6.04.2022).
- Крюков Э., *Кто Хозяин?*, «Завтра. Газета Государства Российского», 1.04.1997, за <http://www.kurginyan.ru/publ.shtml?auth=8&cmd=art&id=1776&theme=13> (dostęp: 4.12.2024).
- Кубиков Д., *Папа Римский сходил на баскетбол*, Gazeta.ru, 23.05.2002, [Gazeta.ru./print/22002/05/23/paparimskijs.shtml](http://Gazeta.ru/print/22002/05/23/paparimskijs.shtml) (dostęp: 14.05.2007).
- Кырлежев А., *Папа и папство. Сегодня 25-летие понтификата Папы Римского Иоанна Павла II*, «Религия и СМИ», 16.10.2003, за «Архипелаг Русский», <https://archipelag.ru/authors/kirlejev/?library=198> (dostęp: 3.03.2023).
- Лагунина И., *Смерть Папы Римского Иоанна Павла Второго*, 5.04.2005, Радио Свобода, <https://archive.svoboda.org/programs/FTF/2005/FTF.040305.asp> (dostęp: 4.10.2024).
- Лазарев А., *Как Рональд Рейган и Иоанн Павел II победили «империю зла»*, «Новое Русское Слово», 9-10.04.2005, http://www.nrs.com/news/analitic/usa/080405_185228_99637.html (dostęp: 24.04.2005).
- Легойда В., *Католическая церковь укрепляет свои позиции. Ватикану предстоит серьезная борьба за паству в Юго-Восточной Азии и противостояние с исламом*, «Фома», http://www.religare.ru/2_10284.html (dostęp: 7.04.2022).

- Лукьянов Ф., *Мир без опоры*, Газета.Ру, 4.04.2005, https://www.gazeta.ru/comments/2005/04/04_a_263666.shtml (dostęp: 12.04.2023).
- М. Горбачев скорбит в связи с кончиной папы римского, Интерфакс, 3.04.2005, NewsRu, <https://www.newsru.com/russia/03apr2005/go.html?ysclid=lfmer6a9mv39867751> (dostęp: 23.03.2024).
- Макряшина А., *Иоанн Павел II отправился к святому Петру*, «Газета.ру», 8.04.2005, https://www.gazeta.ru/2005/04/08/oa_153997.shtml (dostęp: 18.05.2023).
- Макряшина А., Петракова И., *Иоанн Павел II Великий*, Газета.ru, 4.04.2005, https://www.gazeta.ru/2005/04/04/oa_153438.shtml (dostęp: 12.04.2023).
- Макряшина А., *Папа оставил 15 страниц*, Gazeta.ru, 7.04.2005, https://www.gazeta.ru/2005/04/07/oa_153938.shtml (dostęp: 12.04.2023).
- Макряшина А., *Папа римский перенес свадьбу Чарльза*, Gazeta.ru, 4.04.2005, https://www.gazeta.ru/2005/04/04/oa_153500.shtml (dostęp: 12.04.2023).
- Макряшина А., *Пять километров прощающихся*, Gazeta.ru, 5.04.2005, https://www.gazeta.ru/2005/04/05/oa_153578.shtml (dostęp: 12.04.2023).
- Межуев Б., *Папа и «культура смерти»*, «Агентство политических новостей», 7.04.2005, <https://www.apn.ru/publications/article1350.htm> (dostęp: 19.05.2023).
- Миллионы оплакивают Иоанна Павла II, BBC, 3.04.2005, (http://news.bbc.co.uk/hi/russian/news/newsid_4400000/4400645.stm) (dostęp: 12.05.2022).
- Мильман В., *За нашу и вашу свободу*, 16.10.2003, <https://graniru.org/Society/Religion/m.47235.html> (dostęp: 7.04.2022).
- Мильштейн И., *Папа и недоросли*, Грани.Ру, 7.04.2005, <https://graniru.org/Society/Media/m.87449.html> (dostęp: 11.05.2023).
- Мир готовится проститься с Папой Римским*, Страна.Ru, 5.04.2005, http://www.religare.ru/2_16236.html (dostęp: 27.04.2023).
- Мир прощается с Папой Римским*, Голос Америки, 6.04.2005, <https://www.golosameriki.com/a/a-33-2005-04-06-voa7/638338.html> (dostęp: 6.06.2023).
- Мир скорбит по понтифику: заявления лидеров государств*, NEWSru.com, 3.04.2005, <https://www.newsru.com/world/03apr2005/sko.html> (dostęp: 17.04.2023).
- Митрополит Псковский и Порховский Тихон (Шевкунов), *Римский папа приглашения не дождался*, «Русская народная линия. Православие. Самодержавие. Народность», 7.06.2000, https://ruskline.ru/monitoring_smi/2000/06/07/rimskij_papa_priglaszeniya_ne_dozhdalsya (dostęp: 26.06.2023).
- Митрофанов А., *Россия – не католическая страна* [inc.], «Известия», 7.04.2005, <https://graniru.org/Society/Media/m.87449.html> (dostęp: 11.05.2023).
- Михаил Ё-Демиденко, *Иоанну Павлу II исполнилось 82 года. Он не смог ответить на поздравления*, Газета «Коммерсантъ», 20.05.2002, <https://www.kommersant.ru/doc/322858> (dostęp: 6.04.2022).
- Мовсун Ё-Мамедов, *Баку стоит мессы*, Газета «Коммерсантъ», 24.05.2002, <https://www.kommersant.ru/doc/323658?ysclid=m5ir885bl12809705> (dostęp: 12.12.2024).
- Назарбаев Н., *Визит Папы Римского «является честью» для Казахстана*, «Русская народная линия. Православие. Самодержавие. Народность», 29.09.2001, https://ruskline.ru/news_rl/2001/09/29/nursultan_nazarbaev_vizit_papy_rimskogo_quot_yavlyaetsya_chest_yu_quot_dlya_kazahstana?ysclid=misoh7bp90330674801 (dostęp: 2.10.2024).
- Начались похороны папы римского*, «Столетие». Информационно – аналитическое издание фонда исторической перспективы, 8.04.2005, https://www.stoletie.ru/lenta/nachalis_pohoroni_papi_rimskogo.htm (dostęp: 17.04.2023).
- Недумов О., *«Лебединая песня» Папы Войтылы*, «Русская народная линия, Православие. Самодержавие. Народность», 15.01.2003, https://ruskline.ru/monitoring_smi/2003/01/15/lebedinaya_pesnya_papy_vojtyly (dostęp: 23.04.2024).
- Некролог Иоанн Павел II Некролог*, www.ntv.ru, 3.04.2005.

- Низамутдинов А., *Президент Франции отправится на похороны Иоанна Павла II*, РИА «Новости», 4.04.2005, ria.ru/society/religion/20050404/39618374.html (dostep: 14.05.2007).
- Новопрудский С., *Паства – пастырь – пастбище*, «Газета.ру», 8.04.2005, <https://www.gazeta.ru/column/novoprudsky/266323.shtml> (dostep: 19.05.2023).
- О смерти Папы написали второе больше, чем о теракте 11 сентября*, Sostav.ru, 6.04.2005, <https://www.sostav.ru/news/2005/04/06/30/> (dostep: 7.05.2023).
- Ободренный папа отслужил мессы в Словакии*, BBC, 12.09.2003, http://news.bbc.co.uk/hi/russian/news/newsid_3103000/3103702.stm (dostep: 11.02.2024).
- Остафиева О., *Восхождение на Олимп католический*, Донбасс (Донецк), http://www.religare.ru/2_16443.html?ysclid=lf2rolbp38820066662 (dostep: 12.12.2024).
- Официальная Грузия направила в Ватикану письмо с соболезнованиями*, РИА Новости, 4.04.2005, www.rian.ru/politisc/20050404/39618477-print.html (dostep: 14.05.2007).
- Паньковский С., *Иоанн Павел II умер будучи в сознании*, «Ежедневная Деловая Газета РБК», 3.04.2005, <https://www.rbc.ru/society/03/04/2005/5703c4319a7947dde8e000e> (dostep: 12.12.2024).
- Паньковский С., *Умер Кароль Войтыла*, «Белорусский Ежегодник», 4.04.2005, за «Наше Мнение», <https://nmn.media/articles/2720> (dostep: 22.08.2024).
- Папа вдохновлял миллионы, заявляет Буш (Американцы скорбит о смерти Его Святейшества Иоанна Павла II)*, Распространено Бюро международных информационных программ Государственного департамента США, Веб-сайт, 4.04.2005, <http://usinfo.state.gov/russian/> (dostep: 12.12.2024).
- Папа отслужил еще один молебен в Словакии*, BBC, 13.09.2003, http://news.bbc.co.uk/hi/russian/news/newsid_3103000/3103702.stm (dostep: 6.04.2022).
- Папа Римский выписан из клиники*, NEWSru.com, 13.03.2005, <https://www.newsru.com/religy/13mar2005/para3.html> (dostep: 12.12.2024).
- Папа Римский Иоанн Павел Второй, продолжающий визит в Словакию*, BBC, 12.09.2003, http://news.bbc.co.uk/hi/russian/news/newsid_3103000/3103702.stm (dostep: 6.04.2022).
- Папа Римский Иоанн Павел Второй. Человек дня*, «Радио Свобода», 18.05.2004, <https://www.svoboda.org/a/24189882.html> (dostep: 7.04.2022).
- Папа Римский молит о дожде*, BBC, 11.08.2003, http://news.bbc.co.uk/hi/russian/news/newsid_3141000/3141073.stm (dostep: 7.04.2022).
- Папа Римский назначил новых кардиналов*, BBC, 21.10.2003, http://news.bbc.co.uk/hi/russian/news/newsid_3210000/3210592.stm (dostep: 7.04.2022).
- Папа римский находится в конце своего земного пути*, Радио Компания Маяк, 4.01.2005, <https://vgtkr.ru/radiomayak> (dostep: 24.01.2007).
- Папа Римский не смог выйти к паломникам*, Страна.Ру, 24.06.2001, <http://www.zavet.ru/news/news010623.htm?ysclid=leqzei5mno593870687> (dostep: 2.03.2023).
- Папа Римский похоронен*, Газета.ру, 8.04.2005, www.gazeta.ru/2005/04/08na112957520.shtml (dostep: 31.05.2007).
- Папа Римский призывает к миру*, BBC, 20.04.2003, http://news.bbc.co.uk/hi/russian/news/newsid_2961000/2961765.stm (dostep: 11.09.2007).
- Папа Римский умер*, MIGnews.com, 3.04.2005, <https://news.samaratoday.ru/news/54059/> (dostep: 11.04.2022).
- Папа: человек, имидж, эзрегор*, GlobalMatrix.ru, 5.04.2005, www.globalmatrix.ru/modules.php?op=modload&name=News&file=article&sid=43 (dostep: 31.05.2007).
- Пашков С., *Ватикан: что дальше? Престол святого Петра пуст*, «Вести Недели», 3.04.2005, <http://old.vesti7.ru/archive/news?id=6003> (dostep: 24.03.2023).
- Платонов В., *«Папа Римский» в Москве. Фильм Евгения Киселевой об Иоанне Павле II – это виртуальный визит Римского Первосвященника в Россию*, «Русская народная линия, Православие. Самодержавие. Народность», 30.10.2002, https://ruskline.ru/monitoring_smi/2002/10/30/papa_rimskij_v_moskve (dostep: 15.12.2024).

- По стопам апостола Павла – таков маршрут зарубежного турне Папы Римского*, liga.net, 5.05.2001, <https://news.liga.net/all/news/po-stopam-apostola-pavla-takov-marshrut-zarubezhnogo-turne-papy-rimskogo> (dostęp: 12.09.2024).
- Подорванюк Н., *Спортивный мир скорбит о папе*, Gazeta.ru, 3.04.2005, https://www.gazeta.ru/sport/2005/04/kz_263353.shtml (dostęp: 12.04.2023).
- Поздняев М., *Папа запомнится покаяниями* [pierwotny tytuł: *Без Папы – J.G.*], «Новые Известия», 3.04.2005, zob. <https://newizv.ru/news/2005-04-03/papa-zapomnitsya-pokayaniyam-18420> (dostęp: 30.05.2023).
- Поляков В., *Попытка некролога*, «Агентство Политических Новостей», 5.04.2005, <https://www.apn.ru/publications/article1346.htm> (dostęp: 4.05.2023).
- Поликовский А., *Окно для души*, «Новая Газета», 4.04.2005, <https://novayagazeta.ru/articles/2005/04/04/25945-okno-dlya-dushi> (dostęp: 12.12.2024).
- Помазан Е., *Депутат Риммер растрогал Папу Римского до слез*, «Комсомольская правда», 4.06.2004, <https://www.spb.kp.ru/daily/23290/114563/?ysclid=m4liv1jovo469356088> (dostęp: 12.12.2024).
- Понтифик не увидит Софийский собор даже как частное лицо*, Страна.Ру, 24.06.2001, <http://www.zavet.ru/news/newso10623.htm?ysclid=leqzei5mno593870687> (dostęp: 2.03.2023).
- Понтифик отслужил двухчасовую мессу*, BBC, 5.10.2003, http://news.bbc.co.uk/hi/russian/news/newsid_3166000/3166226.stm (dostęp: 6.04.2022).
- Понтифика постоянно сопровождают две реанимационные бригады*, Страна.Ру, 24.06.2001, <http://www.zavet.ru/news/newso10623.htm?ysclid=leqzei5mno593870687> (dostęp: 2.03.2023).
- Похороны папы Римского состоятся 8 апреля*, «Столетие» – информационно-аналитическое издание Фонда исторической перспективы, 4.04.2005, https://www.stoletie.ru/lenta/pohoronni_papi_rimskogo_sostoyatsya__aprelya.htm (dostęp: 12.04.2023).
- Преблагина Н., *За Папу молился даже стрелявший в него террорист*, «Смена», 4.04.2005, www.smena.ru (dostęp: 31.05.2007).
- Представители не всех церквей захотели встретиться с Иоанном Павлом II*, Страна.Ру, 25.06.2001, <http://www.zavet.ru/news/newso10623.htm?ysclid=leqzei5mno593870687> (dostęp: 2.03.2023).
- Премьер-министр Великобритании Тони Блэр провел в Ватикане переговоры с Папой Римским Иоанном Павлом II*, BBC, 22.02.2003, http://news.bbc.co.uk/hi/russian/uk/newsid_2790000/2790393.stm (dostęp: 11.12.2024).
- Прости и помни*, Lenta.ru, <http://lenta.ru./news/2005/04/03> (dostęp: 31.05.2007).
- Пушкарский И., *Папе Римскому – 82 года*, Ежедневная электронная газета «Утро», 18.05.2002, <http://www.utro.ru/articles/2002051809062778619.shtml> (dostęp: 31.05.2007).
- Редин М., *Путин пригланулся Папе*, Ежедневная электронная газета «Утро», 6.11.2003, <https://utro.ru/articles/2003/11/06/247485.shtml> (dostęp: 7.04.2022).
- Рекорды Иоанна Павла II*, «Время новостей», 3.04.2005, za <http://www.vremya.ru/archive/2005/4/> (dostęp: 31.05.2007).
- Рим не справляется с потоком паломников*, BBC, 7.04.2005, http://news.bbc.co.uk/hi/russian/news/newsid_4417000/4417719.stm (dostęp: 8.05.2023).
- Рим продолжает крестовый поход*, [bez podania autora], 6.09.2004, umieszczono na stronie http://www.prognosis.ru/news/world/2004/9/6/papa_conquest.html (dostęp: 31.05.2007).
- Рим стал городом паломников*, BBCRussian.com, 6.04.2005, www.rambler.ru/db/news/pront.html?mid=5810034 (dostęp: 11.04.2005).
- Рогожникова Е., *Католики всего мира осиротели*, 3.04.2005, [Vip.lenta.ru/news/2005/04/03/pope/-Printed.htm](http://vip.lenta.ru/news/2005/04/03/pope/-Printed.htm) (dostęp: 11.04.2005), za <http://www.c-cafe.ru/days/bio/27/pope.php> (dostęp: 10.05.2022).
- Роксборо А., *Роль Папы Римского в победе над коммунизмом*, BBC, 4.04.2005, http://news.bbc.co.uk/hi/russian/news/newsid_4408000/4408541.stm (dostęp: 3.04.2023).

- Романов Б., *Икона Казанской Божией Матери*, «Петербургские прогнозы», 16.03.2004, <https://arimoaya.ru/Articles/icon.html#1> (dostęp: 7.04.2024).
- Романов П., *Спор вокруг Иоанна Павла II. Проблемы реальные и мнимые*, «РИА-Новости», 7.04.2005, за <https://4vlada.net/obshchestvo/spor-vokrug-ioanna-pavla-ii-problemy-realnye-i-mnimye> (dostęp: 17.05.2024).
- Сабов А., *Папская обитель. Папа Римский Иоанн Павел II умер так же, как жил, – тихо и стойко*, «Русская народная линия. Православие. Самодержавие. Народность», 5.04.2005, https://ruskline.ru/monitoring_smi/2005/04/05/papskaya_obitel (dostęp: 22.04.2023).
- Сартори Ф., *Самый популярный преемник Святого Петра*, «Независимая газета», 4.04.2005, http://www.religare.ru/2_16168.html (dostęp: 12.04.2023).
- Сафарин А., *Католический мир в трауре*, «Советская Россия», 5.04.2005, https://old.sovross.ru/old/2005/46/46_3_1.htm (dostęp: 7.06.2023).
- Сафонов Д., *Во Львове Папа Римский присутствовал на самом массовом богослужении. 700 тысяч человек*, Страна.Ру, 28.06.2001, <http://www.zavet.ru/news/news010623.htm?ysclid=leqzei5mno593870687> (dostęp: 2.03.2023).
- Сафонов Д., *Глава католиков спел молодежи песенку. Молодежь была в восторге*, Страна.Ру, 27.06.2001, <http://www.zavet.ru/news/news010623.htm?ysclid=leqzei5mno593870687> (dostęp: 2.03.2023).
- Сафонов Д., *Папа отметил заслуги «Божиих слуг» Андрея Шептицкого и Иосифа Слипозо*, 25.06.2001, Страна.Ру, <http://www.zavet.ru/news/news010623.htm?ysclid=leqzei5mno593870687> (dostęp: 2.03.2023).
- Сафонов Д., *Папа стремится усилить влияние Польской католической церкви на Украине*, Страна.Ру, 26.06.2001, <http://www.zavet.ru/news/news010623.htm?ysclid=leqzei5mno593870687> (dostęp: 2.03.2023).
- Свешникова М., *Кароль Войтыла бывал в Западной Украине за два месяца до войны*, Страна.Ру, 24.06.2001, <http://www.zavet.ru/news/news010623.htm?ysclid=leqzei5mno593870687> (dostęp: 2.03.2023).
- Свешникова М., *Папа доволен тем итогами визита и ходом «евангелизации» Украины*, Страна.Ру, 29.06.2001, <http://www.zavet.ru/news/news010623.htm?ysclid=leqzei5mno593870687> (dostęp: 2.03.2023).
- Сердце Папы римского, возможно будет захоронено в Кракове*, Газета ру, 4.04.2005, www.gazeta.ru/2005/04/04na112580960.shtml (dostęp: 31.05.2007).
- Симонов В., *Россияне будут помнить Папу как борца с коммунизмом*, 4.04.2005, «Русская народная линия. Православие. Самодержавие. Народность», https://ruskline.ru/monitoring_smi/2005/04/04/rossiyane_budut_pomnit_papu_kak_borca_s_kommunizmom (dostęp: 12.05.2023).
- Скончался Иоанн Павел II*, Gazeta Ru, 3.04.2005, <http://rus.delfi.lv.archive/print.php?id=10799630> (dostęp: 11.04.2005).
- Скончался Папа Римский Иоанн Павел II. Он не успел посетить Беларусь*, «БелаПАН», 3.04.2005, <https://afn.by/news/i/57315?ysclid=lftenurzbw150061480> (dostęp: 29.03.2023).
- Скончался Папа Римский Иоанн Павел II*, «Телекомпания НТВ», 3.04.2005, <https://www.ntv.ru/novosti/62980/> (dostęp: 22.08.2024).
- Смирнов М., *Судьба Понтифика. Его жизнь можно сравнить с симфонией*, [podtytuł dodany po czerwcu 2006 – J.G], «Независимая газета», 8.04.2025, http://www.religare.ru/2_16484.html (dostęp: 19.05.2023).
- Смирнова О., *Поездка Папы: сплошь противоречия*, BBC, 4.05.2001, http://news.bbc.co.uk/hi/russian/press/newsid_1311000/1311954.stm (dostęp: 12.09.2024).
- Собравшиеся на площади Святого Петра требуют объявить папу святым*, Газета ру, 8.04.2005, www.gazeta.ru/2005/04/08na112946960.shtml (dostęp: 31.05.2007).
- Соболезнования в связи с кончиной Святейшего Папы Римского Иоанна Павла II*, Сайт «Патриарх Алексий II и народ», 3.04.2005, <http://www.mospat.ru/archive/8923.html> (dostęp: 12.12.2024).

- Солдатов А., *Понтификат Иоанна Павла Второго был особенным для спецслужб*, 4.04.2005, <http://www.psdp.ru>, od 11.04.2005 tytuł Папа и шпионы «Press Обзорение», za <https://press.try.md/item.php?id=56227> (dostęp: 12.12.2024).
- Старцев С., *Биография. Папа Римский Иоанн Павел II*, 3.04.2005, РИА «Новости», za <https://www.kramatorsk.info/view/5047> (dostęp: 24.03.2023).
- Старцев С., *Золото и свинец*, «Независимая газета», 25.05.2000, za http://faces.ng.ru/people/2000-05-25/1_gold-n-plumbum.html (dostęp: 17.06.2006).
- Старцев С., *Историческое покаяние. Папа Римский впервые попросил прощения за грехи Церкви*, «Независимая газета», 14.03.2000, za https://www.ng.ru/world/2000-03-14/6_pokayanie.html?ysclid=ltvхар1k3j86072830 (dostęp: 17.03.2023).
- Старцев С., *Римско-католическая церковь готова к конклаву*, «Независимая газета», 14.02.2001, za https://nvo.ng.ru/facts/2001-02-14/1_konklav.html (dostęp: 12.12.2024).
- Столяренко Л., *Папа, здравствуй. Я не понимаю...*, «Новая Газета», 1.11.2001, <http://www.cirota.ru/forum/view.php?subj=9512&order=asc> (dostęp: 4.04.2022).
- Страны мира объявляют траур со смертью папы римского*, REGNUM информационное агентство, 3.04.2005, <http://www.regnum.ru./news/431859.html> (dostęp: 11.04.2005).
- Тарвердян С., Демидов Р., *Мир простился с Иоанном Павлом Втором*, «Новости Содружества», 8.04.2005, http://www.mirtv.ru/news/10/5806_1.htm (dostęp: 31.05.2007).
- Татарченко О., *В воскресенье утром Иоанн Павел II отслужил в Ватикане первую пасхальную мессу*, Православное информационное агентство, 16.04.2002, <https://rusk.ru/st.php?idar=400815&ysclid=lewju2uffg254430021> (dostęp: 3.03.2023).
- Телевидение Италии показало сегодня зрителям, что Папа может говорить*, NEWSru.com, 11.03.2005, <https://www.newsru.com/religy/11mar2005/pope.html> (dostęp: 12.12.2024).
- Тозагги М., *Непростые отношения России и Папы Римского; Патриархия блокирует приглашение Путина*, «La Stampa», 1.06.2001, <http://plato.chat.ru/papa/stampa01.htm> (dostęp: 8.04.2024).
- Уилли Д., *Иоанн Павел II: Папа-путешественник*, BBC, 14.09.2003, http://news.bbc.co.uk/hi/russian/life/newsid_3107000/3107068.stm (dostęp: 6.04.2022).
- Уилли Д., *Крестный путь Папы Римского*, BBC, 13.04.2001, http://news.bbc.co.uk/hi/russian/news/newsid_1275000/1275598.stm (dostęp: 17.09.2024).
- Уилли Д., *Папа Римский говорит о воле к жизни*, BBC, 18.10.2003, http://news.bbc.co.uk/hi/russian/news/newsid_3203000/3203858.stm (dostęp: 7.04.2003).
- Уилли Д., *Политический визит Папы Римского в Баку*, BBC, 22.05.2002, http://news.bbc.co.uk/hi/russian/news/newsid_2002000/2002190.stm (dostęp: 4.04.2022).
- Украинские раскольники не получили очевидной поддержки Папы Римского*, «Время новостей», 29.06.2001, <http://www.zavet.ru/news/newso10623.htm?ysclid=lsyxudon71634673698> (dostęp: 23.02.2024).
- Умер понтифик*, FORUM valhalla, <https://valhalla.ulver.com/showthread.php?t=3211> (dostęp: 31.03.2023).
- УПЦ КП и УАПЦ добиваются признания у Папы Римского*, Страна.Ру, 25.06.2001, <http://www.zavet.ru/news/newso10623.htm?ysclid=leqzei5mno593870687> (dostęp: 2.03.2023).
- Урушев Д., *Три удара серебряным молоточком. Как умирают Римские Папы*, «Русская народная линия. Православие. Самодержавие. Народность», https://ruskline.ru/monitoring_smi/2005/04/06/tri_udara_serebryanym_molotochkom/ (dostęp: 31.03.2023).
- Успошего понтифика вспоминают от Ватикана до Китая*, BBC, 3.04.2005, http://news.bbc.co.uk/hi/russian/news/newsid_4405000/4405825.stm (dostęp: 12.12.2024).
- Фауст Н., *Казахстан ждет Папу*, «Новые Известия», 22.09.2001.
- Федоров С., *Сломанный перстень*, «ОРД. Человек не терпит насилия!», 2.04.2005, <https://ord-ua.com/2005/04/02/slomannyyj-persten/> (dostęp: 25.01.2024).
- Федотов М., *Во имя Отца*, «Новые Известия», 3.04.2005, <https://newzv.ru/news/2005-04-04/mihail-fedotov-236230?ysclid=lfwhpg2khh25951008> (dostęp: 31.03.2023).

- Фетищев С., *Римский Папа приедет в Петербург?*, «Русская народная линия. Православие. Самодержавие. Народность», 8.05.2002, https://ruskline.ru/monitoring_smi/2002/05/08/papa_rimskij_priedet_v_peterburg (dostęp: 12.12.2024).
- Филимонов В., *О втором крестовом походе Франциска – в Грузию и на Кавказ. Происходит нечто несовместимое*, 2.09.2016, <https://3rm.info/publications/64158-o-vtorom-krestovom-pohode-franciska-v-gruziyu-i-na-kavkaz-proishodit-nychto-nesovmestimoe.html> (dostęp: 3.03.2023).
- Филиппов Б., *Жизнь, служение, карьера*, «Независимая газета», 7.05.2000, https://www.ng.ru/facts/2000-05-17/4_life2surve.html?ysclid=lx4exsoabr642722564 (dostęp: 7.06.2024).
- Филиппов Б., *Выбор нового Папы Римского зависит от того, какие проблемы на конклаве будут признаны самыми главными*, Страна.Ru, 4.04.2005, <https://rusk.ru/st.php?idar=10946> (dostęp: 18.04.2023).
- Филиппов Б., *Иоанн Павел II вернул Ватикану его политический вес*, «Русская народная линия, Православие. Самодержавие. Народность», 13.10.2003, https://ruskline.ru/monitoring_smi/2003/10/13/yoann_pavel_ii_vernul_vatikanu_ego_politicheskij_ves/ (dostęp: 22.08.2024).
- Филиппов Б., *Умер Папа Иоанн Павел II*, «Новая Политика», 3.04.2005, за «Седмица.RU, Церковно-Научный Центр 'Православная Энциклопедия' По Благословию Святейшего Патриарха Московского и Всея Руси Кирилла», 4.04.2005, <https://sedmitza.ru/text/401892.html> (dostęp: 7.06.2024).
- Фоторепортаж: жизнь понтифика*, BBC, 16.10.2003, http://news.bbc.co.uk/hi/russian/photo_galleries/newsid_3196000/3196106.stm (dostęp: 27.04.2024).
- Харатьян К., *Папа и патриарх*, «Газета.ру», 5.04.2005, <https://www.gazeta.ru/column/haratyan/264322.shtml> (dostęp: 12.04.2023).
- Церковная Москва боялась встречи с Папой*, «Новости дня», 6.04.2005, <https://www.dw.com/ru/церковная-москва-боялась-встречи-с-папой/a-1543455> (dostęp: 24.04.2023).
- «Человечество прощается с великой личностью», – заявил Михаил Горбачев, News.ru, 3.04.2005, <https://www.newsru.com/russia/03apr2005/go.html?ysclid=lfmep6a9mv398677511> (23.03.2024).
- Чернов М., *Папа завещал бороться*, «RBC daily», 3.09.2004 а 6.09.2009 tytuł *Рим продолжит крестовый поход*, «RBC daily», 3.09.2004 за Мониторинг СМИ, http://www.religare.ru/2_10284.html?ysclid=lvdlj6hqz8604225711 (dostęp: 24.04.2024).
- Чернов М., *Рим продолжит крестовый поход*, «RBC daily», 6.09.2004, http://www.religare.ru/2_10284.html (dostęp: 7.04.2022).
- Черноиванова А., Преображенский К., *Католики остались без папы*, «Газета.ру», 2.04.2005, https://www.gazeta.ru/2005/04/02/oa_153387.shtml (dostęp: 12.04.2023).
- Черняховский С., *Римский наместник – большой друг русского народа?*, «Новая политика», 8.04.2005, <https://web.archive.org/web/20140814150406/http://www.novopol.ru/-rimskiy-namestnik-bolshoy-drug-russkogo-naroda--text2095.html> (16.09.2024), na stronie ЦентрАзия tytuł *rozbudowany Экспорт ложных ценностей. Римский наместник – большой друг русского народа?*, за <https://centrasia.org/newsA.php?st=113202200> (dostęp: 22.05.2023).
- Что говорила пресса о визите папы Иоанна Павла II в Грузию* [2006 г.] wcześniej tytuł: *Грузия против визита Папы Шеварднадзе Выкручивает Руки Патриарху*, «Православное обозрение Радонеж» 1999, Nr 17-18, 1999 http://www.grigory.ru/archiv/pro/1999_04_radoneg/www/oboz/n17-18/gru.htm (dostęp: 21.11.2024).
- Шарый А., *Человек недели Радио Свобода – папа Римский Иоанн Павел Второй*, «Радио Свобода», <https://www.svoboda.org/a/106701.html> (dostęp: 12.12.2024).
- Шевченко М., *Папа приехал*, «Независимая газета», 27.06.2001, https://www.ng.ru/ng_religii/2001-06-27/1_daddy.html (dostęp: 11.12.2024).
- Шевченко М., *Папа вновь в центре конфликта*, «Независимая Газета», 27.06.2001, https://www.ng.ru/ideas/2001-06-27/8_konflikt.html (dostęp: 11.12.2024).
- Штайнер Ф., *Иоанн Павел Второй придал новые силы католичеству*, «Deutsche Welle», 18.10.2003, за www.dw.com/ru/иоанн-павел-второй-придал-новые-силу-католичеству/a-1003341 (dostęp: 7.06.2021).

Шипков Д., *Иоанн Павел II движется вдоль границ России. Папа Римский посетил Азербайджан и Болгарию*, «Независимая газета», 5.06.2002, https://www.ng.ru/ng_religii/2002-06-05/1_papa.html (dostęp: 28.06.2023).

Bibliografia przedmiotowa

Słowniki

Даль В., *Толковый словарь живого великорусского языка* (XIX w.)
 Ожегов С., *Толковый словарь русского языка* (роf. XX)
 Ушаков Д.Н., *Толковый словарь* (1935-1940)
 Ефремова Т., *Современный толковый словарь русского языка* (XX/XXI)
 Фасмер М., *Этимологический словарь русского языка*, Москва 1987
 Ефремова Т., *Толковый словарь русского языка* (2000)
Большая Советская Энциклопедия (1926-1990)

Inne publikacje

Бутенко Я., *Основные аспекты отношений Ватикана и России во время понтификата Иоанна Павла II*, «Genesis: исторические исследования», 2014, nr 1, s. 1-16.
 Виноградова Ю.А., «Иоанн Павел II и СССР: стратегия взаимодействия с коммунистическими режимами». *Вестник Балтийского федерального университета им. И. Канта. Серия: Гуманитарные и общественные науки*, 2007, 12, s. 72-75.
 Волобуев В., *Иоанн Павел II: поляк на Святом престоле*. Новое Литературное Обозрение, Москва 2020.
 Волобуев В., *Иоанн Павел II: «Коммунизм, фашизм и либерализм-это три лица 'цивилизации смерти'»*. К 100-летию со дня рождения римского папы. *Интервью с ВВ Волобуевым*, «Историческая экспертиза» 2000, nr 3, s. 35-58.
 Высоцкий В., *Лекция о международном положении*, <https://www.youtube.com/watch?v=1m8YKB-G14Og> (dostęp: 12.12.2024).
 Данненберг А., *Католическая Церковь и власть на Кубе (к пятнадцатилетию визита папы римского Иоанна Павла II)*, «Социум и власть», 2013, nr 2 (40), s. 112-116.
 Долгов К., *Встреча с Папой Римским Иоанном Павлом II*, «Вопросы философии» 2008, nr 2, s. 178-182.
 Иоселева М.А., *Персонализм в социальном учении римско-католической церкви в понтификат Иоанна Павла II*, «Система ценностей современного общества» 2013, nr 31, s. 12-19.
 Камчатков А., Николина Н., *Введение в языкознание. Учебное пособие*, Москва 2008.
 Красиков А., *Наследие Папы-Славянина: Осмысление В «Год Веры»*, «Современная Европа» 2012, nr 4, s. 117-135.
 Красов А., *Общественно-политическая деятельность Иоанна Павла II и развал системы социализма в Европе*, «Society and Security Insights» 2024, 7.1, s. 137-150.
 Кузьменко Е., Столповицкая А., *Феномен покаяния Католической церкви в понтификат Иоанна Павла II*, «Социально-экономические явления и процессы» 2019, nr 14.2 (106), s. 47-50.
 Новые слова и значения. *Словарь-справочник по материалам прессы и литературы 80-х годов*, ред. Евгений Александрович Левашов, за <https://iling.spb.ru/publications/2293> (19.09.2024).
 Петрухов В.И., *Папа Иоанн Павел II и Украинские униаты*, «Ежегодная богословская конференция Православного Свято-Тихоновского гуманитарного университета», Vol. 1. No 20. Негосударственное образовательное учреждение высшего профессионального образования Православный Свято-Тихоновский гуманитарный университет, 2010.
 Строковская Т., *Иоанн Павел II и Россия*, «Rocznik Instytutu Polsko-Rosyjskiego» 2012, 1, s. 128-146. *Тополинный пух, блин*, <https://www.youtube.com/watch?v=yIWNEDbJ2H8> (dostęp: 12.12.2024).
 Формановская Н.И., *Речевой этикет в русском общении. Теория и практика*, Москва 2009.
 Шадрин М., *Некоторые тенденции репрезентации образа Иоанна Павла II в современной российской прессе*, «Rocznik Instytutu Polsko-Rosyjskiego» 2012, nr 1 (2), s. 105-117.

- Шаталович А., *Семья как центр цивилизации любви в социально-философских взглядах Иоанна Павла II*, «Культурологічний вісник» 2014, nr 32, s. 139-143.
- Стилистика русского языка*, ред. Н.М. Шанской, Ленинград 1982.
- Accattoli L., *Jan Paweł II Wielki. Pierwsza pełna biografia*, przeł. S. Klin, G. Niedźwiedz, Wrocław 2006.
- Aurbach M., Dąbrowski K., *Gramatyka łacińska*, wyd. nowe, oprac. M. Golias, Warszawa 1960.
- Saracchiolo L., *Геополитика Иоанна Павла II*, «Европа» 2005, 2 (15), s. 7-21.
- Gorzelana J., Seul A., *Biografia młodego Karola Wojtyły w rosyjskiej i rosyjskojęzycznej prasie*, „Filologia Polska” 2024, 10, s. 189-222.
- Gorzelana J., *Określenia leksykalne pielgrzymek Jana Pawła II w prasie rosyjskiej jako sposób wartościowania*, [w:] *Revitalizace hodnot. Umění a literatura VI*. Sborník z mezinárodní konference. *Hodnoty v literatuře a umění VI* konané 14-14 září 2023 v Brně, Česká republika, red. J. Dohnal, A. Agapova, Masarykova univerzita, Brno 2023, s. 399-411.
- Jan Paweł II, *Dar i tajemnica. W pięćdziesiąt rocznicę moich święceń kapłańskich*, Kraków 1996.
- Kongregacja nauki wiary. Orędzie fatimskie*, za https://www.vatican.va/roman_curia/congregations/cfaith/documents/rc_con_cfaith_doc_20000626_message-fatima_pl.html (dostęp: 30.04.2024).
- Krygiel-Łączkowska A., *Nie tylko „Nasz Papież”. Od sposobów nazywania Jana Pawła II do obrazu jego osoby*, „Poznańskie Spotkania Językoznawcze”, 2007, t. XVI, s. 41-54.
- Kupiec K., *Ewolucyjna wizja dziejów u źródeł dynamicznej koncepcji Kościoła w myśli Włodzimierza S. Sołowjowa*, (1993), za <https://theo-logos.pl/server/api/core/bitstreams/d6e158fa-7e27-4e21-8453-e83d21c74dfa/content> (dostęp: 30.10.2024).
- Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu w przekładzie z języków oryginalnych, opracował zespół z inicjatywy benedyktów tynieckich, wyd. III popr. Pallotinum, Poznań 1983.
- Pisownia słownictwa religijnego*, red. W. Przyczyna, R. Przybylska, Tarnów 2011.
- Przebinda G., *Jan Paweł II a Rosja: refleksje Anno Domini 2008*, (2010), za <https://ruj.uj.edu.pl/server/api/core/bitstreams/9f027425-f7f4-479b-9667-abe9a4676dc5/content> (dostęp: 12.12.2024).
- Przebinda G., *Русь и её святые в славянском учении Иоанна Павла II. Между историей и настоящим*, „Studia Pigioniana” 2020, nr 3-3, s. 49-74.
- Reese T.J., *Inside the Vatican*, Cambridge 1998.
- Św. Jan Paweł II: *Akt poświęcenia świata Niepokalanemu Sercu Maryi 1984*, za <https://jp2.at/pl/2018/06/11/sw-jan-pawel-ii-akt-poswiecenia-swiata-niepokalanemu-sercu-maryi-1984/> (dostęp: 12.12.2024).
- Terlikowski T., *Jan Paweł II wobec Rosji*, „Teologia Polityczna” 2005, 3, s.112-122.
- Tornielli A., *Мир Папы Войтылы*, «Европа» 2005, nr 2 (15), s. 23-65.
- Urban J., *Sado-maso*, „Nie” 15.08.2002, nr 33, s. 2.
- Wiatrowski P., *Nazywanie Jana Pawła II w polskiej telewizji*, „Język Polski” 2005, nr LXXXVI, s. 329-337.
- Zenderowski R., *Zachód odzyskany albo tragedia Europy Środkowej? Państwa Grupy Wyszehradzkiej w Unii Europejskiej – perspektywa kulturowo-cywilizacyjna*, „Rocznik Integracji Europejskiej” 2020, nr 14, s. 25-49.
- Zumbulidze I., *Пана Иоанн Павел II в Грузии*, „Gruzja i Polska: transfer wartości kultury. Studia interdyscyplinarne, red. J. Ławski, W. Occheli, „Temida” 2, przy współpracy Wydziału Filologicznego Uniwersytetu w Białymstoku, Białystok 2022, s. 175-185.
- Żmudziński M., *Prymacjalne trytuły Biskupa Rzymu*, „Studia Elbląskie” 2009, nr 10, s. 147-156.

INDEKS OKREŚLEŃ PAPIEŻA JANA PAWŁA II

- автор выдающихся и умных текстов** 128, 129
- авторитет**
высочайший моральный авторитет 136
самый большой моральный авторитет 145
непререкаемый авторитет для миллиарда католиков 133
- антикоммунист** 122, 123, 129
непримиримый антикоммунист и антимарксист 122
убежденный антикоммунист 122
- антимарксист** 122
непримиримый антикоммунист и антимарксист 122
- апологета семьи** 101
- апостол**
апостол веры 141
апостол мира 141
- Архиепископ-митрополит Римской провинции** 11, 12, 52, 69, 93, 157
- архиеретик** 153, 154
- аэропапа** 139
- богослов** 129
- боец**
реакционный, религиозный боец 125
- борец**
борец за свободу 125
борец за свободу человека 124, 125
борец за человеческое достоинство и свободу 124, 125
борец за мир 121
борец с коммунизмом 113, 118, 121
борец с коммунизмом и секуляризмом 121
неустанный боец за мир 121, 124
- Викарий Иисуса Христа** 11, 12, 52-54, 93, 157
- великий святой** 134, 135
- Верховный первосвященник Вселенской церкви** 11, 12, 52, 53, 56, 59, 69, 93
Верховный Первосвященник 56
Верховный римский первосвященник 56
необычный первосвященник 58
первосвященник рубежа XX-XXI 58
первосвященник 58
первосвященник католической церкви 58
первосвященника Римской Церкви 58
римский первосвященник 56-58, 70
- вице-Христос** 136
- воин без дивизий** 45, 125
- враг** 117, 155, 157
враг России 117
достойный подражания враг 117
- герой**
национальный герой 121
- глава** 70, 79, 80, 133
глава Ватикана 70, 71, 80
глава Ватиканского государства 11, 12, 52, 70, 93, 157
глава Города Ватикан 71, 80
глава города-государства Ватикан 72

- глава государства Ватикан 70, 80
 глава государства Града Ватикан 12, 59
 глава еретиков 79, 80
 глава еретической папской церкви 94
 глава еретической папской церкви Иоанн Павел II 78, 79, 81
 Глава католиков 79-81, 151
 глава католиков всего мира 79-81, 93
 глава «католического космоса» 78, 81
 глава католической церкви 34, 61, 76, 77, 80, 81, 129, 141
 глава католической церкви Иоанн Павел II 77, 80
 глава католической церкви папа Иоанн Павел II 77, 80
 глава конфессии 78, 81
 глава миллиарда католиков 79-81
 глава миллиардной армии католиков 79-81
 глава одной из христианских церквей 78, 81
 глава Рима 71, 80
 глава римских католиков 79-81
 глава Римской Церкви 76, 81
 глава Римско-католической церкви 12, 47, 54, 69, 72, 74, 75, 80, 97, 136
 глава Римско-католической церкви Иоанн Павел II 37, 73, 80, 81
 глава Римско-католической церкви папа Иоанн Павел II 73, 74
 глава Римско-католической церкви папа римский Иоанн Павел II 81
 глава Римско-католической церкви папа римский Иоанн-Павел II 73
 глава Римско-католической церкви и города-государства Ватикан Папа Иоанн Павел II 72, 81
 глава самого закрытого государства земного шара – Города Ватикан 71, 81
 глава Святого Престола 75, 76, 81, 87
 глава церкви 72, 76, 81
 глава 800 миллионов католиков 81, 133
 глава только части мира 72, 73, 80
 нынешний глава Римско-Католической Церкви 71, 75, 80
 первый глава римской католической церкви славянского происхождения 77, 81
 только глава одной из христианских церквей 78, 81
 83-летний глава католической церкви 77
- гость** 95, 108, 114
 высокий гость 114
 гость из Ватикана 114
 желанный гость для президентов 114, 134
 уважаемый гость 114
- дедушка** 152
- деятель** 95, 108, 112, 157
 великий деятель веры 142
 выдающийся деятель современности 84, 112, 142
 выдающийся религиозный деятель 143
 государственный деятель 112, 113
 деятель столь высокого уровня 112, 113
 исключительный религиозный деятель 112, 113
 общественный деятель 112, 113
 политической деятель 129
 религиозный деятель мирового масштаба 78
 светский государственный деятель 112, 113
 церковный деятель 143
- европеец**
 самый влиятельный европеец последних 25 лет 144
- епископ** 74, 84
 епископ и представитель крупнейшей церкви в мире 135
 Епископ Древнего Рима 52
 Епископ Рима 12, 51, 53, 68, 69, 87, 151
 Епископ Римский 11, 12, 52, 54, 93
 римский епископ 51, 52, 61, 76
- еретик** 60, 80, 153, 154, 157
- законодатель**
 главный законодатель 135
- защитник**
 главный защитник человеческой свободы 124
 защитник педофилов 21
 неустанный защитник мира 124
 неустанный защитник мира и свободы 125
 сильный защитник единства и мира 124
- иерарх**
 церковный иерарх 129, 135
- именинник** 147
- инвалид** 152

иноверец 152

иноплеменник 155

Иоанн Павел II 11-19, 21, 27, 30-32, 34, 39, 41,

43, 45-47, 49, 51, 54-58, 64-67, 69, 71, 72, 77,

80, 83, 84, 87-89, 91, 92, 94, 96-99, 104-109,

111-113, 116-119, 121-127, 129-133, 135-137,

139-142, 147, 148, 150, 157

Иоанн-Павел II 14, 115

Иоанн 12, 17, 21

Иоанн II 17, 21

Иоанн Павел 12, 14, 16, 17, 21, 48

Иоанн Павел II «ватиканский Брежнев»
21

Иоанн Павел II Великий 17, 18, 21, 35, 62

Иоанн Павел II глава католической
церкви → **глава**

Иоанн Павел II как гуманиста, философ
и мудрец 19

Иоанн Павел II Папа → **папа**

Иоанн Павел II – «их польский Папа» 30

Иоанн Павел II – реалист 19, 21

Иоанн Павел II – самый

путешествующий Папа → **папа**

Иоанн Павел II слишком

«ортодоксальный» 18, 21

Иоанн Павел II, сын простых крестьян
→ **сын**

Иоанн Павел II – харизматическая
личность 18, 21, 109

Иоанн Павел Второй 13-17, 19-21, 43, 69,

110, 139, 140, 143, 144

Иоанн-Павел Второй 13, 66, 73

Иоанн Павел Второй последователен

и бескомпромиссен в своих

теологических убеждениях 19, 21

Иоанн Павел но только Второй 13, 14, 94

наш современник Иоанн Павел II 21

отец Иоанн → **отец**

Папа Иоанн Павел II → **папа**

престарелый Иоанн Павел Второй 20, 21

престарелый папа Иоанн Павел II → **папа**

харизматический Иоанн Павел Второй

18, 21

Кароль Войтыла 31, 33-35, 64, 66, 82-84,

117-119, 123, 127, 129, 135, 137, 148, 150 157

бывший актер Кароль Войтыла 37

в миру Кароль Войтыла → **Папа Римский**

Иоанн Павел II (в миру Кароль

Войтыла)

Войтыла 69, 115, 118, 119

господин Войтыла 36, 37

дружок Войтыла 38

Кароль Войтыла – близкий друг Збигнева
Бжезинского 37

Кароль Войтыла – Иоанн Павел II 66

Кароль Войтыла стахановец

в производстве «святых» 38, 157

Кароль Йосеф Войтыла 69, 75, 98, 129

мистик Войтыла 137

папа Войтыла → **папа**

папа Кароль Войтыла → **папа**

поляк Кароль Войтыла → **поляк**

Уважаемый пан Кароль 38, 39

урожденный поляк Кароль Войтыла

→ **поляк**

хороший друг Кароль Войтыла 38

82-летний Кароль Войтыла 83

катализатор развала соцлагеря 121

католик 130-133

либеральный католик 131

первый католик планеты 131

славянский католик 131

конкурент

опасный конкурент церквей 134

консерватор 103

стойкий церковный консерватор 103

твердый в убеждениях консерватор 44

открытый миру, – консерватор Десяти

заповедей 43

ярый консерватор 103, 104

консерватор → **Папа – консерватор**

крестоносец 126, 137

летчик-испытатель 139

лидер 132, 157

духовный лидер 141, 142

духовный лидер всех католиков 132

духовный лидер католиков 132

духовный лидер католиков всего мира

132

духовный лидер миллиарда католиков

132

духовный лидер «Солидарности» 123

истинный духовный лидер 141, 142

лидер миллиарда католиков 132

мировой религиозный лидер 141, 142

один из величайших моральных лидеров

в истории 142

лицо 95, 108, 110

- духовное лицо 110
 первое лицо 110
 первое лицо в Ватикане 110
- личность** 95, 108, 111, 157
 великая личность 109
 великая личность XX века 109
 личность Иоанна Павла II 108
 личность Римского Папы 108, 146
 личность усопшего Папы 108
 личность, которая показывает
 моральный вектор жизни 109, 133
 незаурядная личность 109
 харизматическая личность 109
 ярчайшая личность 84, 109
- луч света не только для католиков, но
 и для всех людей в мире** 92, 130
- могильщик**
 один из «могильщиков»
 коммунистической системы 121, 122
- монарх** 43
 абсолютный монарх 136
- мироотворец** 46
 мироотворец → **папа** большой гуманист
 и мироотворец
 мироотворец → **папа** первый Папа-
 мироотворец
- мистик** 137
 мистик Войтыла → **Кароль Войтыла**
 Папа-мистик → **Папа**
- молитвенник**
 великий молитвенник 138
- монстр**
 гротескный двурогий римский монстр 154
- мудрец** 129
- наместник** 53
 наместник Бога на Земле 136
 наместник Христа на Земле 53, 157
 наместник Петра 54
 наместник Святого Петра 54
 римский наместник 136, 137
 римский наместник – большой друг
 русского народа 136, 137
- наставник**
 духовный наставник более чем
 миллиарда мужчин, женщин 124
- объединитель** 122
- опора** 144, 145
- ось, вокруг которой «крутится» вся
 жизнь миллионов христиан-католиков,
 живущих по всему миру** 133, 134
- отец** 51
 духовный отец 56, 141
 отец Иоанн 93
 отец → **Святой отец**
 отец → **Святейший отец**
- папа** 12-14, 16, 17, 19, 21-24, 26, 27, 31, 32, 35, 37,
 39, 40, 43, 44, 50, 51, 53, 54, 56-62, 66, 68, 69,
 71, 72, 74, 76, 77, 83, 84, 86, 88, 90, 91, 94, 96,
 98, 99, 102-104, 106-110, 112, 114, 115, 118, 120,
 122-125, 127-130, 133, 134, 136, 139, 141-148,
 152-155, 157
 большой гуманист и мироотворец Папа
 Иоанн Павел второй 46
 великий Папа 47, 50
 двести шестьдесят четвертый Папа
 Римской Католической Церкви 12, 55,
 82
 Иоанн Павел II: Папа-путешественник
 40, 50, 138
 Иоанн Павел II – Папа Римский 12, 69
 летучий папа 41, 50
 «лживый» Папа 94
 любой папа – еретик, узурпатор
 и самозванец 48, 50, 154
 необычный Папа 44, 50
 новый Папа 118
 нынешний Папа 42, 43, 48, 64, 50, 143
 нынешний папа – не только
 «функционер» 43, 50, 143
 нынешний Папа – первый славянский
 понтифик за всю историю Ватикана 64
 папа Войтыла 20, 35, 36, 50
 Папа – выходца из Польши 31, 32, 50, 117
 Папа – из наших, из поляков, из славян
 120
 Папа Иоанн Павел Второй 16, 46, 142
 Папа Иоанн Павел II 24, 25, 43, 58, 98, 111,
 120, 134, 140, 151
 Папа Иоанн Павел II – вратарь царствия
 небесного 84
 папа Кароль Войтыла 35, 50, 115
 Папа-коммуникатор 45, 50
 Папа – конкретный политик и опытный
 дипломат 47, 50
 Папа – консерватор 43
 Папа-миссионер 41, 50

- Папа-мистик 137
 Папа народов 32, 50
 Папа, он поляк 31, 32, 50
 Папа поляк 50
 Папа-поляк 31, 32, 50
 Папа поляк, славянин по
 происхождению 34, 50
 Папа – почетный баскетболист 49, 50
 Папа прав человека 46, 50
 Папа-путешественник 39, 50, 138
 Папа-реформатор 44, 45, 50
 Папа римский 11, 13, 17, 22, 25-30, 44, 46,
 48, 50, 54, 56, 60-62, 67-69, 71, 73, 75,
 77-79, 84, 87, 88, 90, 104, 113-115, 120, 124,
 133, 144, 145, 147, 152
 Папа Римский Иоанн Павел II 12, 27, 28,
 35, 44, 50, 52, 60, 68, 75, 87, 97, 105, 109,
 126, 127, 142
 Папа Римский Иоанн Павел II – большой
 экономист 28
 Папа Римский Иоанн Павел II (в миру
 Кароль Войтыла) 35
 Папа римский Иоанн Павел II, – один
 из самых авторитетных, тонких
 и сложных политиков, играющих
 особую роль на международной
 арене 127
 Папа римский Иоанн Павел Второй 28,
 96, 129, 142
 Папа Римский Иоанн Павел Второй один
 из величайших моральных лидеров
 в истории 29
 Папа Римский-путешественник 39
 Папа римский Иоанн Павел II – феномен
 XX века 28, 50, 64
 Папа-славянин 32, 33, 50
 Папа-славянин первый в истории 50
 Папа-славянин и поляк 31, 32, 34, 50
 Папа-странник 40, 41, 50
 папа – человек активный 107
 первый в истории папа-славянин 32, 33, 50
 первым за 455 лет Папа не итальянец 64
 первый неитальянский Папа с XVI века 55
 первая Папа-бунтарь 45, 46, 50
 первый Папа-миротворец 46, 50
 первый папа неитальянец за долгие
 столетия 49, 84
 первый папа неитальянского
 происхождения 34, 50
 первый Папа-поляк 31, 50
 первый Папа-славянин 32, 50
 первый папа-футболист 49, 50, 83
 первый папа-шоумен 45, 50
 первый славянский Папа 33
 польский папа 30, 31, 50
 польский Папа Римский 29, 30, 50
 престарелый и больной Папа 49, 50
 престарелый Иоанн Павел Второй 20, 21
 престарелый Папа 48, 50
 престарелый папа Иоанн Павел II 48, 50,
 150
 престарелый Папа Римский 29, 50
 римский папа 26, 27, 50, 61, 69, 81, 146
 Римский Папа Иоанн Павел II 27, 50, 61
 самый молодой Папа 20-го столетия 41,
 42, 50
 самый «путешествующий» папа
 в истории 50, 39, 40, 50
 самый путешествующий Папа Римский
 за всю историю церкви 40, 50
 самый открытый Папа римский 71
 самый спортивный Папа за всю историю
 Ватикана 49, 50, 149
 славянский Папа 32, 34, 50
 странствующий Папа 40, 50
 «ужасный», «коварный», «лживый» Папа
 47, 50
 усопший Папа 66, 102
 ушедший Папа 111
 264-й Папа Римский 13
- паломник**
 добровольный паломник 138
- пастырь** 125, 139, 140, 157
 великий пастырь 140, 141
 Вселенский Пастырь Церкви 140
 истинный пастырь 140, 141
 настоящий пастырь 140, 141, 157
 пастырь замечательный 140
 пастырь католической церкви 140
 пастырь крепкий в вере и ласковы
 в обращении 140
 пастырь самой большой католической
 общины мира 140
 пастырь христианского мира 139
- Патриарх Запада** 11, 12, 52, 67, 68, 69, 93
- патриарх вселенной** 68
- первооткрыватель в диалоге с другими
 религиями** 124
- первоиерарх**
 римский первоиерарх 69, 157

передвижная выставка рухляди 21

Петр 56, 141

поборник свободы личности 125

политик 126

выдающий политик-борец 126

грамотный политик 126, 131

не просто политик, этакий

макиавеллиевского типа придворный

интриган 126, 127

первый политик нового типа 126

политик → **польский** политик

политик → **Папа** – конкретный политик

и опытный дипломат

один из самых авторитетных, тонких

и сложных политиков, играющих

особую роль на международной

арене 127

польский 29, 30, 117

польская морда 20

польский актер 117

польский отрок 150

польский папа → **папа**

польский Папа Римский → **папа**

польский патриота 117

польский подданный 118

польский политик 117

польский поэт → **поэт**

польский философ 117, 127, 128

Польша 117

сын Польши 54, 117

выдающий сын Польши Кароль Войтыла

117

выходец из социалистической Польши

117, 118, 121

выходца из Польши 117

гражданин Польши 117, 118

гражданин Польши Кароль Войтыла 118

из социалистической Польши

и славянской страны 119

поляк 29, 115, 129, 135, 157

великий поляк 115, 120

величайший житель Кракова

и величайший поляк 115

один из самых великих поляков 115, 116

поляк до мозга костей 116, 117

поляк и католик 131, 132

поляк и знал и понимал про русских

больше, чем его итальянские

предшественники 116

поляк Кароль Войтыла 115

поляк по национальности 64, 115, 119

поляк по происхождению 35

поляк, а поляки заведомо были

консервативнее других 116

поляк, который должен был стать

знаменем, символом сопротивления

польской политической оппозиции

и независимого профсоюза

«Солидарность» 116

урожденный поляк Кароль Войтыла 115

поляк → **славянин** и поляк

понтифик 20, 24, 51, 53, 55, 57-60, 62, 65, 90,

91, 94, 96, 102, 104, 106, 107, 110, 114, 121, 122,

125, 126, 138, 139, 141, 147, 149, 153, 154, 157

великий понтифик 38, 39, 61, 62, 65

первый понтифик-славянин 64, 65

первый славянский понтифик за всю

историю Ватикана 64, 65

пожилой понтифик 62, 63, 65

престарелый понтифик 62, 63, 65, 77

понтифик киргиз-кайсацкия орды 65, 66

понтифик-путешественник 65, 66

понтифик стар и болен 63, 65

римский понтифик 61, 65

самый молодой понтифик за последние

130 лет 64, 66, 119

святой понтифик 18, 62, 65

старейший понтифик 62, 63-65

усопший понтифик 66, 120

83-летний понтифик 65

поп-знаменитост 145

посланник дьявола 153

поэт 84, 109, 127

немного поэт 50, 53, 128

польский поэт 117, 128

представитель

единственный представитель мировой

элиты, немедленно и без колебаний

выступившим против военной акции

США 124

земной представитель Творца 136

представитель Христа на Земле 136

Предстоятель древней Римской кафедры 144

предстоятель римско-католической

церкви 117, 128

предстоятель великой церкви 102

предтеча антихриста 153

Преемник святого Петра, Князя

Апостолов 11, 12, 52, 54, 93, 157

263-й преемник Святого Петра 54, 55

- двести шестьдесят третий преемник
 святого Петра 54, 55, 82
 преемник Апостола Петра 55
 Преемник Князя Апостолов 12, 53, 54, 69
 преемник святого Петра 12, 54
 преемник св. Петра 55, 56
 самый популярный преемник Святого
 Петра 54
- президент великой державы** 143
- Примас Италии** 12, 52, 89, 93, 157
- примиритель** 122
- принцип устройства Католической
 Церкви** 23, 134
- противник** 98
 хитрый и опасный идеологический
 противник 98
- путешественник**
 82-летний путешественник 138
 путешественник → **папа** Иоанн Павел II:
 Папа-путешественник
 путешественник → **папа**-путешественник
 путешественник → **понтифик**-
 путешественник
- Раб Рабов Божьих** 12, 52, 69, 81, 93, 157
- разрушитель**
 один из главных разрушителей
 Советского Союза 121, 122
- реформатор**
 великий реформатор 144
- руководитель** 133
 руководитель римско-католической
 церкви 133
- самозванец** 154
- светоч добродетели, силы и добра** 130
- Святейшество** 83-85
 Его Святейшество Иоанн Павел II 85
 Его Святейшество Папа Римский 84
 Его Святейшество Папа Римский Иоанн
 Павел II 84, 85
 Святейшество Папа Иоанн Павел II 84
- Святейший** 85, 91
 Святейший отец 25, 51, 88, 89, 91
 Святейший Папа Римский Иоанн
 Павел II 85
- Святой Отец** 11, 12, 82, 86-93, 130, 141, 147
- Святость**
 Ваша Святость 86
 Его Святость 85, 91, 100
- СИМВОЛ**
 символ Католической Церкви XX века 130
 знамя, символ сопротивления
 польской политической оппозиции
 и независимого профсоюза
 «Солидарность» 116, 123
 символ свободы 109, 133
 символ современной массовой культуры
 145, 146
 символ → великий **человек** – символ
 добра, мира
- славянин** 29, 64, 120, 157
 первый славянин на троне Ватикана 119
 первый славянин на Папском престоле
 119
 славянин и поляк 119
 славянин по происхождению 119
 из наших, из поляков, из славян 120
- слуга**
 добрый и верный слуга [Господия] 125
- собеседник**
 высокий собеседник 114
- старец** 148, 149, 152
 великий старец 148
 Римский старец 148
 слабый, хрупкий старец 148, 149
 согбенный старец с палочкой в руках
 148, 149
- старик** 149-152
 беспомощный старик 150
 больной старик 150
 два старика со слезами на глазах 150, 151
 мощный старик 150
 немощный старик 150
 согбенный старик в белых одеждах 150,
 151
 согбенный старик с трясущимися руками
 и невнятной дикцией 61
 маленький согбенный старик в золотых
 одеждах 149
- стахановец** 38
 стахановец в производстве «святых» 150
 стахановец в производстве «святых»
 → **Кароль Войтыла**
- столп**
 столп Церкви 112, 113
- странник** 40
 Папа-странник → **папа**
- строитель мостов**
 264-й верховный строитель мостов 66, 136

сын

сын простых крестьян 20
 сын армейского сержанта 42
 сын Польши → **Польша**

турист

не турист 138, 139

узурпатор 154**участник**

одни из наиболее эффективных
 участников разрушения
 социалистического лагеря 121, 122

фактор

польский фактор 42

фанат

заядлый фанат футбола 30, 53, 128

феноменолог 128, 129, 135**фигура** 108, 110

великая фигура в истории папства 111
 заметная политическая фигура 110, 111
 ключевая мистическая фигура 111
 одна из знаковых фигур современной
 эпохи 111
 фигура большой политики 111
 фигура исключительно общественно-
 политическая и прогрессивная 112
 эта фигура 110

философ 19, 128, 129

величайший католический философ 129
 гуманиста и философ 129
 мыслитель философии 129
 не великий философ 129
 немного философ 128
 польский философ 117, 128

функционер

церковный функционер 143

хозяйин

хозяйин Ватикана 64-66, 127
 хозяйин Апостольского дворца
 в Ватикане 65

христианин 43, 47, 134

великий христианин 134, 143
 самоотверженный христианин 135
 славянский христианин 120

чайник 146**человек** 95, 98, 100, 106, 107, 143, 147, 157

атлетического вида человек в белой

сутане 105-107, 115

великий человек 92, 97, 101, 107

великий человек – символ добра, мира,
 справедливости и любви к ближнему
 85, 97, 100, 107

выдающийся человек 98, 107, 129

искренний человек 47

мягкий и добрый человек 101

мудрый отзывчивый и открытый для
 диалогу человек 100, 107

незаурядный человек 109

необыкновенный человек 99, 107

неформальный человек 99, 107

очень пожилой человек с некрепким
 здоровьем 106, 107

потрясающий человек 99, 107

самый великий человек XX века 96, 97,
 107

светлый, добрый и веселый человек 101,
 102, 107

смелый человек 98, 107

старый и хрупкий человек 106, 107

страдающий от болезней человек 106,
 107, 138

тяжело больной человек 106, 107, 133

уникальный человек планеты 105, 109

человек активный 106, 107

человек активный и творческий 104, 107

человек великой души, й чистоты 99, 107

человек верующий 102, 103, 107, 127

человек веры и высокой моральной
 инстанцией 102, 107

человек года 95, 96, 107

человек-гуманист 99, 107

человек десятилетия 96, 107

человек диалога 101, 107

человек дня 95, 96, 107

человек жалкий, злой, вероломный
 и мракобесный 97, 98, 107

человек любящий и о любви напряженно
 размышляющий 101, 107, 107

человек Мира 99, 107

Человек на Святом Престоле 95, 107

человек недели 95, 96

человек необыкновенных веры

достоинства и мужества 102, 103

человек новых взглядов 103, 104, 107

человек чистый и молитвенный 102,
 103, 107

- человек, искренно почитавший
Откровение Божией Матери в Фатиме
103, 108
- человек, которого принимали во всем
мире с величайшим уважением 23,
102, 108
- человек, который внес значительный
вклад в трансформацию Восточной
Европы и разрушение Советского
Союза 105, 107
- человек, который никогда не смотрит
в сторону, а только в глаза своему
собеседнику стремясь понять его
100, 108
- человек, который обрушил коммунизм
в восточной Европе 105, 107
- человек, который подтолкнул
Восточную Европу к свободе 105,
108
- человек, который сделал так много
для защиты мира во всем мире 99,
108
- человек, чьими усилиями вековой
костел был возрожден 102, 108
- человек xx века 96, 107
- чудовище** 153
- эксперт по коммунизму** 122, 123
- энциклопедист** 128
- юбиляр** 147
- 83-летний юбиляр 147

SUMMARY

What names have the Russian-language media given to John Paul II. Semantic analysis of selected nominal groups

In accordance with the purpose set out at the beginning, the publication presents the diversity of ways of referring to Pope John Paul II in the Russian-language media in the last years of his life (1996-2005). Several hundred articles downloaded from the websites of magazines, radio and television broadcasts and other news portals published in Russia and abroad (e.g. „Die Presse”, „La Stampa”, „The Independent”) have served as the material basis for this research. There were two distinct periods of time when materials were collected – the first one in the years immediately after John Paul II’s death (2005-2007), and the second one in 2022-2024. As the result of the foregoing, differences appeared in Internet sources, e.g. regarding the extension or shortening of the title - such changes were marked and commented on.

The work is of a registration nature, containing over 300 single- and multi-word terms of John Paul II, which have been collected in an alphabetical index placed at the end of the publication. The material was subjected to philological analysis with reference to semantics.

As a result of this analysis two groups of names were distinguished. The first part presents those terms of John Paul II that are associated with the official papal titulary, also modified (e.g. Папа славянин, наместник Петра or глава католиков).

The second part of the work is also rich, containing metaphorical terms of John Paul II. They were grouped around selected concepts such as man (e.g. humanist), activist (e.g. government worker), Pole and Slav (e.g. поляк до мозга костей). The second group are religious terms, e.g. Christian (e.g. Slavic Christian), Catholic (e.g. liberal Catholic), shepherd (пастырь замечательный), or pilgrim (82-year-old путешественник). Lexicon related to old age was recorded separately (e.g. мощный

старик). The last described group includes names that clearly indicate hostility towards the Pope (e.g. самозванец). Most often, the names of John Paul II are neutral, and only the context of their use indicates a negative connotation.

The book does not exhaust the subject, the author hopes that it will become an inspiration for further in-depth studies. The publication may be a starting point for research on the linguistic image of John Paul II created in the Russian media or be a basis for broadening the research perspective to include later years, when the media image of the Polish Pope is changing.

translated by Sylwia Żyta

АННОТАЦИЯ

Как русскоязычные СМИ называли Иоанна Павла II. Семантический анализ выбранных именных групп

Настоящая публикация, в соответствии с поставленной в начале целью, представляет разнообразие способов описания папы римского Иоанна Павла II в русскоязычных средствах массовой информации в последние годы его жизни (1996-2005). Материальной основой послужили несколько сотен статей, собранных с интернет сайтов-журналов, радиопередач, телепрограмм и других информационных порталов, вышедших как на территории России, так и за её пределами (например, «Die Presse», «La Stampa», «The Independent»). Сбор материалов проводился дважды – сначала в период сразу после смерти Иоанна Павла II (2005-2007), а затем в 2022-2024 годах. В интернет-источниках встречались различия, касающиеся, например, сокращения или расширения заголовков – подобные изменения были отмечены и прокомментированы.

Работа носит регистрационный характер и содержит более 300 одно- и много-словных наименований Иоанна Павла II, собранных в алфавитном указателе, размещённом в конце публикации. Материал подвергся филологическому анализу с опорой на семантику, в результате чего были выделены две группы наименований. В первой части представлены те наименования Иоанна Павла II, которые связаны с официальной папской титулатурой, в том числе в модифицированном виде (например, *Папа-славянин*, *наместник Петра*, *глава католиков*).

Вторая часть работы посвящена метафорическим обозначениям Иоанна Павла II, сгруппированным по выбранным категориям, таким как: человек (например, *человек-гуманист*), общественно-политический деятель (например, *государственный деятель*), а также носитель национальной идентичности – поляк и славянин (например, *поляк до мозга костей*). Вторую подгруппу составляют

религиозные обозначения, такие как христианин (например, *славянский христианин*), католик (например, *либеральный католик*), пастырь (*пастырь замечательный*), паломник (*82-летний путешественник*). Отдельно выделена лексика, связанная с преклонным возрастом (например, *могучий старик*). Последней описана небольшая группа, содержащая наименования, однозначно выражающие враждебное отношение к папе (например, *самозванец*). Чаще всего обозначения Иоанна Павла II являются нейтральными, а лишь контекст их употребления придаёт им отрицательную окраску.

Книга не исчерпывает тему – автор надеется, что она станет вдохновением для дальнейших углублённых исследований. Публикация может служить отправной точкой для изучения языкового образа Иоанна Павла II, формируемого в российских СМИ, а также расширения исследовательской перспективы на последующие годы, когда медиальный образ польского папы продолжает изменяться.

SPIS TREŚCI

Wstęp	5
Cel	6
Podstawa materiałowa	6
Metodologia	8
Stan badań	8
Rozdział 1. Oficjalna tytulatura i jej modyfikacje	11
A. Jan Paweł II	12
B. Papież (Papa)	22
a) Papież Jan Paweł II	24
b) Papież rzymski	25
c) Polski i słowiański papież	29
d) Papież Karol Wojtyła	34
e) Papież jako podróznik	39
f) Inne określenia słowa <i>papież</i>	41
C. Biskup rzymski (<i>Episcopus Romanus</i>)	51
D. Wikariusz Jezusa Chrystusa (<i>Vicarius Christi</i>)	53
E. Następca świętego Piotra – Księcia Apostołów (<i>Successor principis apostolorum</i>)	54
F. Najwyższy Arcykapłan Kościoła Powszechnego (<i>Summus Pontifex Ecclesiae Universalis</i>)	56
a) Pontyfik	58
b) Określenia słowa <i>pontyfik</i>	60
c) Pontyfik jako budowniczy mostów	66

G. Patriarcha Zachodu (<i>Patriarcha Occidentalis</i>)	67
H. Prymas Włoch (<i>Primas Italiae</i>) oraz Arcybiskup i Metropolita Rzymskiej Prowincji Kościelnej (<i>Archiepiscopus et metropolitanus provinciae ecclesiasticae Romanae</i>)	69
I. Głowa państwa Watykan (<i>Princeps sui iuris civitatis Vaticanae</i>)	70
J. Sługa sług Bożych (<i>Servus Servorum Dei</i>)	81
K. Jego Świątobliwość	82
L. Ojciec Święty	86
Wnioski	93
Rozdział 2. Metaforyczne określenia papieża Jana Pawła II	95
A. Grupy imienne, których ośrodkiem jest słowo <i>człowiek</i>	95
B. Grupy imienne, których ośrodkiem są słowa: <i>osobowość, osoba, postać, działacz, gość</i>	108
C. Polak i Słowianin	115
D. Papież jako bojownik, polityk i filozof	121
E. Określenia związane z religią	130
a) Katolik-chrześcijanin	131
b) Pielgrzym	138
c) Pasterz, apostoł i działacz religijny	139
F. Papież w świecie współczesnej kultury	145
G. Określenia związane ze starością i chorobą	146
H. Określenia wskazujące na wrogość	153
Zakończenie	157
Bibliografia	159
Indeks określeń papieża Jana Pawła II	173
Summary. What names have the Russian-language media given to John Paul II. Semantic analysis of selected nominal groups	183
Аннотация. Как русскоязычные СМИ называли Иоанна Павла II. Семантический анализ выбранных именных групп	185

PRACE AKSJOLOGICZNE

Język / Literatura / Kultura / Media

Autorka we wstępie wyraźnie określa cel pracy: „przedstawienie bogactwa sposobów określania papieża Jana Pawła II w prasie rosyjskojęzycznej w ostatnich latach jego życia”. Całość jest konsekwentnie podporządkowana temu celowi.

Należy docenić także, iż autorka wskazuje na wybrane nawiązania do rosyjskiej kultury, odkrywając przed polskim czytelnikiem związki z rosyjską literaturą (np. *Понтифик киргиз-кайсацкия орды/Pontyfik kirgisko-kaisackiej ordy*), filmem (np. *Москва слезам не верит/Moskwa nie wierzy łzom*) czy piosenkami (*Лекция о международном положении/Wykład o sytuacji międzynarodowej W. Wysockiego*).

[z recenzji wydawniczej dr. hab. Aleksandra Gadomskiego, prof. UO]

ISBN 978-83-7842-582-3